

**KIRSAL MİRAS BİLEŞENLERİNİN TANIMLANMASI VE
BÜTÜNLEŞİK KORUMA YAKLAŞIMI: GÖKÇEADA -
ZEYTİNLİKÖY ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERKAN GÖKALP

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
AĞUSTOS - 2019**

**KIRSAL MİRAS BİLEŞENLERİNİN TANIMLANMASI VE
BÜTÜNLEŞİK KORUMA YAKLAŞIMI: GÖKÇEADA -
ZEYTİNLİKÖY ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERKAN GÖKALP

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT**

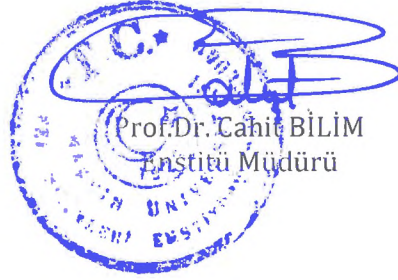
**MERSİN
AĞUSTOS - 2019**

ONAY

Serkan GÖKALP tarafından Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT danışmanlığında hazırlanan "Kırsal Miras Bileşenlerinin Tanımlanması ve Bütünleşik Koruma Yaklaşımı: Gökçeada - Zeytinliköy Örneği" başlıklı çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından 27 Ağustos 2019 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavı sonucunda oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Doç. Dr. Burak BELGE	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ebru BİNGÖL	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT	

Yukarıdaki Jüri kararı Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 27/08/2019 tarih ve 2019:37/1488 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi

beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rule specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

22/9/2019

Serkan GÖKALP

Serkan GÖKALP

ÖZET

KIRSAL MİRAS BİLEŞENLERİNİN TANIMLANMASI VE BÜTÜNLEŞİK KORUMA YAKLAŞIMI: GÖKÇEADA - ZEYTİNLİKÖY ÖRNEĞİ

Kırsal miras, 1970'li yıllardan itibaren kültürel ve doğal miras kavramı altında tartışılan güncel koruma yaklaşımlarından birisi olmuştur. Uluslararası alanda bu dönemin başlarında kırsal mimari odaklı ele alınan kırsal miras kavramı zamanla kırsal çevre, yerel üretim, geleneksel yaşam gibi bileşenleri de içerecek şekilde genişlemiştir. Ancak birkaç çalışma dışında ülkemizde kırsal miras kavramına yönelik bakış açısı hala sınırlıdır. Türkiye'de kırsal miras kavramını ele alan çalışmaların çoğu bütüncül bir koruma yaklaşımından uzaklaşarak özellikle kırsal mimari kavramı çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda tez çalışmasında geniş kapsamlı bir kaynak araştırması yapılarak kırsal miras kavramının tanımlanması, bileşenlerinin belirlenmesi, koruma stratejileri ile ana koruma ilkelerinin saptanmasına yönelik kuramsal bir çerçeve geliştirilmiştir. Kuramsal çerçeve içerisinde kırsal miras kavramı yer, yerel ekonomi ve geleneksel yaşam bileşenleriyle bir bütün halinde değerlendirilmiştir. Çalışma alanı olarak belirlenen Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşmesi üzerinden kuramsal çerçeve altında kabul edilen kırsal miras bileşenleri ile koruma stratejileri ve ilkeleri irdelenmiştir. Çalışmanın sonucunda kuramsal çerçeve ve alan çalışmasından elde edilen veriler birlikte değerlendirilmiş ve kırsal mirasın bütüncül olarak korunması çerçevesinde öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Miras, Kırsal Mirasın Bileşenleri, Bütüncül Koruma, Gökçeada - Zeytinliköy.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT, Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Mersin.

ABSTRACT

IDENTIFICATION OF THE COMPONENTS OF RURAL HERITAGE AND INTEGRATED CONSERVATION APPROACH: GÖKÇEADA - ZEYTİNLİKÖY CASE STUDY

Rural heritage has been one of the current conservation approaches discussed under the concept of cultural and natural heritage since the 1970s. The concept of rural heritage, which was focused on rural architecture at the beginning of this period, has expanded over time to include components such as rural environment, local production, and traditional life in an international area. However the perspective on the concept of rural heritage in Turkey is still limited except a few studies. In Turkey, most of the scientific research addressing the rural heritage has been particularly concentrated on the concept of rural architecture moving away from the integrated conservation approach. In this context, a comprehensive literature survey was conducted and a theoretical framework has been developed within the scope of defining the concept of rural heritage, identifying its components, determining conservation strategies and main conservation principles in this study. Within the theoretical framework, the concept of rural heritage has been evaluated as a whole with the components of place, local economy and traditional life. The rural heritage components and conservation strategies and principles adopted under the theoretical framework were examined through the Gökceada and Zeytinliköy rural settlement identified as the case study. As a result of the study, the data obtained from the theoretical framework and case studies were evaluated together and recommendations were developed within the framework of integrated conservation of rural heritage.

Keywords: Rural Heritage, Components of Rural Heritage, Integrated Conservation, Gökçeada - Zeytinliköy.

Advisor: Assist. Prof. Dr. Yasemin SARIKAYA LEVENT, Department of City and Regional Planning, University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında yılmadan ve sıkılmadan bilgi ve birikimleriyle beni yönlendiren ve ufkumu genişleten değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT başta olmak üzere jürimde beni yalnız bırakmayan Doç. Dr. Burak BELGE ve farklı bir disiplinden bakış açısıyla katkılarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Ebru BİNGÖL hocalarıma çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışma süresinde benimle birlikte olan Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün akademik kadrosuna ve idari kadrosundan Sedat ÇAVLI'ya ve Ahmet ÇELİK'e teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde her daim yanımda olan, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve her türlü desteğini sunan canım eşim ve hayat arkadaşım Serap GÖKALP'e, kendisinin zamanından çaldığım, henüz farkında olmasa da beni destekleyen oğlum Ahmet Ege GÖKALP'e, teşvikleriyle çalışmaya tutunmamı sağlayan canım anneme, babama, ablama ve eşimin ailesine teşekkürlerimi sunuyorum.

Tanıştığımız günden bu yana emeğini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşım ve meslektaşım Seda SAKAR'a ve Servet KARACA'ya ve yine alan çalışmaları esnasında katkılarıyla çalışmamı şekillendiren Niyazi DURUKAN'a ve Özgür Sinan GÖKALP'e çok teşekkür ederim.

Tez çalışmalarında katkılarından dolayı Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanları Ali GÜÇLÜ ve Betül AKGÜL GÜÇLÜ'ye, Gökçeada Belediyesi çalışanı Hakan ÜSTÜN'e ve adanın yerlileri olan, yardımlarını esirgemeyen Efstratios ZUNİ, Dimitri ZUNİ, Ioakeim KAMPOUROPOULOS ve Yorgos ZARBUZANIS'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	ii
ONAY	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR ve ŞİMGELER	xiii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI	6
2.1. Kırsal Mirasın Tarihsel Gelişim Sürecinin Uluslararası Çerçevde Ele Alınışı	6
2.2. Kuramsal Çalışmalarda Kırsal Miras	16
2.2.1. Genel Koruma Yaklaşımları İçerisinde Kırsal Mirası Ele Alan Kuramsal Çalışmalar	17
2.2.2. Kırsal Mirası Doğrudan Ele Alan Kuramsal Çalışmalar	18
2.2.3. Kırsal Mirası Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar	25
2.3. Genel Değerlendirme: Kuramsal Çerçeve	35
2.3.1. Kırsal Mirasın Tanımlanması ve Bileşenlerinin Belirlenmesi	35
2.3.2. Kırsal Mirası Tehdit Unsurları, Korunmasına İlişkin Stratejiler ve Genel İlkeler	38
3. MATERYAL ve YÖNTEM	42
3.1. Kırsal Miras Odaklı Çalışmalarda Yöntem Yaklaşımları	42
3.2. Gökçeada-Zeytinliköy Kırsal Miras Çalışmalarında Yöntem	44
3.2.1. Örnek İnceleme Alanlarının Seçimi: Gökçeada – Zeytinliköy Kırsal Yerleşmesi	46
3.2.2. Örnek İnceleme Alanlarında Çalışma Süreci	46
3.2.3. Örnek İnceleme Alanlarında Veri Toplama Yöntemleri	47
3.2.4. Alan Çalışmasının Aşamaları	49
4. BULGULAR ve TARTIŞMA	51
4.1. Gökçeada ve Kırsal Yerleşimlerinin Genel Karakteri	51
4.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Gökçeada ve Kırsal Yerleşimleri	53
4.1.2. Gökçeada’da Yaşanan Sosyo-Politik Olaylar ve Demografik Yapının Biçimlenişi	55
4.2. Gökçeada Kırsal Miras Bileşenlerine İlişkin Bulgular	57
4.2.1. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yer”	57
4.2.1.1. Yapılı Çevre	57
4.2.1.2. Kırsal Çevre	73
4.2.2. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yerel Ekonomi”	80
4.2.3. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Geleneksel Yaşam”	85
4.3. Gökçeada Kırsal Miras Bileşenlerine İlişkin Tartışma	91
4.3.1. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yer” Analizleri ve Koruma Stratejileri	92
4.3.1.1. Yapılı Çevre	94
4.3.1.2. Kırsal Çevre	115
4.3.2. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yerel Ekonomi” Analizleri ve Koruma Stratejileri	122
4.3.3. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Geleneksel Yaşam” Analizleri ve Koruma Stratejileri	124
4.4. Gökçeada’da Kırsal Mirasın Bütüncül Olarak Korunmasına Yönelik Çerçeve	127
5. SONUÇ	131
KAYNAKLAR	139

	Sayfa
EKLER	141
Ek 1. Yapılı Çevre Analiz Föy Örnekleri ve Açıklama Dokümanı	141
Ek 1.1. Yapı Föyü Örneği	141
Ek 1.2. Sokak Föyü Örneği	141
Ek 1.3. Yapı ve Sokak Föyleri Açıklama Dokümanı	142
Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yönlendirici Soru Setleri	144
Ek 3. I. Arazi Çalışmaları İçin Üretilen Üst Ölçekli Gökçeada Çalışma Paftası	147
Ek 4. II. Arazi Çalışmaları İçin Üretilen Alt Ölçekli Zeytinliköy Çalışma Paftası	148
ÖZGEÇMİŞ	149

TABLULAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1.1. 20. Yüzyılın Son Çeyreğinden İtibaren Korumada Yeni Kavramların Ortaya Çıkışı ve Türkiye'deki Yansımaları	3
Tablo 2.1. Kırsal Mirasın Uluslararası Çerçeve İçerisinde Gelişim Süreci	7
Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar	25
Tablo 2.3. Kırsal Mirasın Bileşenlerini Tehdit Unsurları ve Koruma İlkeleri	40
Tablo 3.1. Alan Çalışması Yöntemi	45
Tablo 3.2. Örnek İnceleme Alanında Yürütülen Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler	48
Tablo 4.1. Gökçeada Cumhuriyet Dönemi Nüfus Yapısı	56
Tablo 4.2. Gökçeada'nın Yapılı Çevre Ögelerinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi	58
Tablo 4.3. Yapılı Çevre Ögeleri Koruma Stratejileri	111
Tablo 4.4. Yapılı Çevre Bileşenleri Analiz Verileri Puanlama	113
Tablo 4.5. Kırsal Çevre Ögeleri Koruma Stratejileri	121
Tablo 4.6. Yerel Üretim Biçimleri Koruma Stratejileri	123
Tablo 4.7. Geleneksel Yaşam Biçimleri Koruma Stratejileri	128

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Kırsal Miras Bileşenleri Kavramsal Şeması	37
Şekil 3.1. Gökçeada Yer Çözümleme Şeması	47
Şekil 4.1. Gökçeada'nın Konumu ve Yakın Çevresiyle İlişkisi	52
Şekil 4.2. Gökçeada'nın Mevcut Yerleşimleri	52
Şekil 4.3. Gökçeada'da Kültürel Miras Ögesi Olarak Korunan Alanlar Haritası	53
Şekil 4.4. Gökçeada'nın Tarihsel Süreç İçerisindeki Yerleşimleri	54
Şekil 4.5-6. Zeytinliköy Konut Yapı Örnekleri	63
Şekil 4.7-14. Zeytinliköy Konut Yapı Örnekleri	64
Şekil 4.15-22. Zeytinliköy Konut Yapı Örnekleri ve Fırın Yapıları	65
Şekil 4.23-24. Zeytinliköy'de Önceden Terzi Dükkânı, Şimdi Konut Olan Yapı	66
Şekil 4.25-26. Zeytinliköy'de Kullanılmayan Dükkân Yapı Örnekleri	67
Şekil 4.29-34. Zeytinliköy'de Yeni İşlevleriyle Kullanılan Dükkân Yapı Örnekleri	67
Şekil 4.35 Zeytinliköy Rum Okulu	68
Şekil 4.36-39. Zeytinliköy Çamaşırhane Örnekleri	68
Şekil 4.40-41. Zeytinliköy Kiliseleri	69
Şekil 4.42-43. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Şapeller	69
Şekil 4.44-45. Zeytinliköy'de Eski Zeytinyağı Atölyesi ve Elektrikli Un Değirmeni	70
Şekil 4.46-48. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Sokaklar	70
Şekil 4.49-55. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Korunmuş Sokaklar	71
Şekil 4.56-58. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Korunmuş ve Bozulmuş Sokaklar	72
Şekil 4.59-62. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Bozulmuş Sokaklar	72
Şekil 4.63. Gökçeada 1955 Yılı Mekânsal Biçimlenişi	75
Şekil 4.64. Gökçeada 2018 Yılı Mekânsal Biçimlenişi	76
Şekil 4.65. Gökçeada 1955 - 2018 Yılı Kırsal Çevre Değişim	77
Şekil 4.66-67. Tepeköy Çeperinde Yer Alan Dam Yapıları	78
Şekil 4.68-69. Tepeköy Çeperinde Yer Alan Yerel Üretim Alanları	79
Şekil 4.70-71. Kırsal Çevrede Yer Alan Yerel Üretim Alanları	79
Şekil 4.72-75. Tepeköy Çeperinde ve Kırsal Çevrede Yer Alan Şapeller	79
Şekil 4.76-77. Zeytinliköy Çeperinde Yer Alan Yel Değirmeni Kalıntıları	80
Şekil 4.78-79. Gökçeada'da Zeytin Toplama Faaliyetleri	81
Şekil 4.80-81. Gökçeada'da Tahıl Hasadı	82
Şekil 4.82-83. Gökçeada'da Hayvancılık Faaliyetleri	82
Şekil 4.84-85. Gökçeada'da Balıkçılık ve Süngercilik Faaliyetleri	83
Şekil 4.86-87. Gökçeada'da Zeytinyağı Üretim Faaliyetleri	83
Şekil 4.88-89. Gökçeada'da Eski Yel Değirmenleri ve Su değirmeni	84
Şekil 4.90-91. Gökçeada'da Dini Ritüeller	87
Şekil 4.92-93. Gökçeada'da Dini Ritüeller	87
Şekil 4.94-95. Gökçeada'da Eğlenceler	87
Şekil 4.96-97. Gökçeada'da Şenlikler	88
Şekil 4.98. Gökçeada'da Çamaşır Yıkama	88
Şekil 4.99-100. Vaftiz Törenleri	89
Şekil 4.101-102. Düğün Törenleri	90
Şekil 4.103. Zeytinliköy ve Yakın Çevresi	92
Şekil 4.104. Zeytinliköy Tescilli Yapılar Haritası	93
Şekil 4.105. Yapı Türü (Yapı Kullanımı) Paftası	96
Şekil 4.106. Yapı Tipi Paftası	97
Şekil 4.107. Yapı Malzemesi Paftası	98
Şekil 4.108. Yapı Fiziksel Durum Paftası	99
Şekil 4.109. Yapı Mevcut Durum Paftası	100
Şekil 4.110. Yapı Kat Sayısı Paftası	101
Şekil 4.111. Yasal Koruma Statüsü	102

	Sayfa
Şekil 4.112. Sokak Tipi Paftası	104
Şekil 4.113. Sokak Kaplama Türü Paftası	105
Şekil 4.114. Sokak Fiziksel Durum Paftası	106
Şekil 4.115. Sokak Tanım Durumu Paftası	107
Şekil 4.116. Yapılı Çevre Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) İlişki (Doku) Şeması	108
Şekil 4.117. Yapılı Çevre Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) İlişki (Doku)	109
Şekil 4.118 Yapılı Çevre Meydan Oluşumları	110
Şekil 4.119. Zeytinliköy Yapılı Çevre Müdahale Öncelikleri	114
Şekil 4.120. Kırsal Çevre Ögeleri Alt Ölçekte İnceleme Yerleri	115
Şekil 4.121. Zeytinliköy Dam Yapı Dokusu (A)	116
Şekil 4.122 Zeytinliköy Dam Yapıları	117
Şekil 4.123-126. Zeytinliköy Dam Yapıları	117
Şekil 4.127. Zeytinliköy Yel Değirmeni Yapı Dokusu	118
Şekil 4.128-129. Zeytinliköy Yel Değirmeni Yapıları	118
Şekil 4.130. Tepeköy Dam Yapıları Dokusu	119
Şekil 4.131-132 Tepeköy Dam Yapı Kalıntıları	119
Şekil 4.133-134 Tepeköy Dam Yapı Kalıntıları ve Onarılarak Kullanılan Şapel	120
Şekil 4.135. Dereköy Su Değirmenleri	120
Şekil 4.136. Kırsal Miras Bileşenleri İlişkiler Şeması	128
Şekil 4.137 Gökçeada Kırsal Miras Bileşenleri İlişkileri ve Bütüncül Koruma Çerçevesi Sentez Haritası	129

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma/Simgesi	Tanım
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
CEMAT	The Council of Europe Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (Avrupa Konseyi Bölgesel ve Mekânsal Planlamadan Sorumlu Bakanlar Konferansı)
CIAM	Congrès International d'Architecture Moderne (Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi)
CoE	Council of Europe (Avrupa Konseyi)
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DOCOMOMO	International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement (Modern Mimarlık Akımı Yapıları, Sitleri ve Çevreleri Dokümantasyonu ve Korunması İçin Çalışma Grubu)
ECOVAST	European Council for the Village and Small Town (Köyler ve Küçük Kasabalar için Avrupa Konseyi)
FICCIM	First Internatioanal Conference on the Conservation of Industrial Monuments (1. Uluslararası Endüstriyel Anıtların Korunması Konferansı)
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HGM	Harita Genel Müdürlüğü
ICCROM	International Centre For the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi)
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
IFLA	International Federation of Landscape Architects (Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu)
IUCN	International Union For Conservation of Nature (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
İYTE	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
KVKBK	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

1. GİRİŞ

Toplumların yaşantılarının birikimi sonucunda, somut ve somut olmayan değerler olarak ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan kültür varlıklarının ve bu varlıkların bütünlücisi tabiat varlıklarının korunmasındaki nedensellik, uzun yıllardır koruma kavramı üzerinde yapılan çalışmalarda tartışılarak süregelmiştir. Geleceğe yön vermede geçmişin bilgi ve birikiminin kullanılması gerçekliği, iklim, bitki örtüsü, topografya gibi doğal koşullar ile toplumsal, kültürel ve dini çeşitlilikleri yansıtan sosyal yaşam biçiminin şekillendirdiği, bulunduğu yere göre çeşitlilik gösteren kültür ve tabiat varlıklarının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Tarihsel olarak gelişen ve genişleyen bu yaklaşım çerçevesinde günümüzde, geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantının kurulmasında etkin rol oynayan kültür ve tabiat varlıklarının sadece bulunduğu yerin ya da bulunduğu dönemin ürünleri olmadığı, aynı zamanda tüm insanlığın ortak mirası ve sahibinin gelecek nesiller olduğu anlayışı benimsenmektedir. Bu anlayışın yanı sıra, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında bu miras öğelerinin içerdiği ya da bu miras öğelerine atfedilen değerler [1-4] de korumadaki nedenselliğin diğer ölçütleri olarak öne çıkmaktadır. Bu öğelerin yaşam kültürünün zenginliği, geçmişte varılan teknik düzeyin belgeleri [3] ve toplumsal kimliğin ayrılmaz bir parçası olmaları [2], korunmalarının artık insan hakları ile birlikte ele alınması [5], geçmişe sahip çıkma zorunluluğu ve geçmişi bir bütünlük içerisinde tanıma isteği [6] gibi yaklaşımlar sonucunda koruma olgusu, uluslararası ve ulusal çerçevelerde kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

Uluslararası ve ulusal çerçevede kültür varlıklarının korunması konusu, tarihsel süreç içerisinde farklı odaklar çevresinde kapsamı genişerek ve genişleyerek biçimlenmiştir. Çağdaş koruma kavramının [7,8] gelişimi, 1789 Fransız Devrimi sonrasında, 19. yüzyılda farklı teknik ve anlayışlarla devam eden restorasyon uygulamaları çerçevesinde anıtsal yapılara olan ilgiyle başlamıştır [4]. Anıtsal yapıların korunmasına yönelik temel ilkelerin belirlendiği Atina Konferansı sonrasında kabul edilen Atina Bildirgesi*, bu ilkelerin İtalya tarafından kabul edilmesi sonucu yayınlanan Restorasyon İlkeleri† ve Atina Antlaşması‡ anıtsal yapı odaklı koruma anlayışını bir kademe ileri götürerek anıtsal yapıların yakın çevresiyle birlikte korunması yaklaşımını gündeme getirmiştir.

---

* *The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments, Atina, 1931, I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı (First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments)*

† *Carta Italiana del Restauro, 1931, İtalya Tarihi Eserler ve Güzel Sanatlar Konseyi (Consiglio Superiore Per Le Antichità e Belle Arti. Norme per il restauro dei monumenti.)*

‡ *Charter of Athens, 1933, Atina, Modern Mimarlık Kongresi (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne – CIAM)*

Çağdaş koruma anlayışının en önemli kilometre taşı olarak görülen [7] ve ant ölçeceğinden çevre ölçüğünde korumaya geçişin genel kabul gördüğü [9] 1964 tarihli Venedik Tüzüğü*, basit eserler olarak tanımlanan sivil mimarlık örnekleri ile kentsel ve kırsal yerleşmeleri de “anıt” kavramı içerisinde değerlendirilerek korunması gerekli öğelerin kapsamını genişletmiştir. Korunması gerekli öğelerin kapsamının genişlemesine öncülük eden Venedik Tüzüğü’nün kabul edildiği 1964 tarihinden itibaren uluslararası çerçevede farklı öğeler korunması gerekli değerler olarak ele alınmaya başlamıştır.

Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kültür ve tabiat varlıkları kavramının kapsamının farklı miras öğelerinin de gündeme gelmesiyle büyük ölçüde genişlediği görülmektedir. Uluslararası alanda 1973 yılında düzenlenen 1. Uluslararası Endüstriyel Anıtların Korunması Konferansında† üretim kültürünün somut ve somut olmayan değerlerini yansıtan “Endüstri Mirası”, 1977 tarihli Granada Talebinde‡ ekonomik aktivitelerle bağlantılı, taşıdığı değer ölçütlerinden ve kendine özgü tipik doğaları nedeniyle korunmaya değer yapı ya da yapı gruplarını içeren “Kırsal Miras”, 1984 tarihinde Avrupa Kültürel Rotalar Programında§ ele alınan “Kültürel Rotalar”, 1990 tarihinde kurulan Modern Mimarlık Akımı Yapıları, Sitleri ve Çevreleri Dokümantasyonu ve Korunması İçin Çalışma Grubu** ile “Modern Mimari Miras”, 1995 tarihinde, doğa ve insanın birlikteliğinin bir ürünü olan peyzaj olgusunu içeren, Peyzaj Politikalarının Bir Parçası Olarak Kültürel Peyzaj Alanlarının Bütünleşik Korunması Konusunda Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunun Tavsiye Kararı†† ile “Kültürel Peyzaj” ve 1999 tarihinde çıkarılan Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü‡‡ ile “Geleneksel Mimari Miras” kavramları tartışılmaya başlanmış ve süreç içerisinde içerikleri genişleyerek biçimlenmiştir. Ağırlıklı olarak 2000’li yıllarda yoğun biçimde tartışılan bu kavramlara, 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi§§ ile “Somut Olmayan Kültürel Miras” öğeleri de eklenmiştir.

Korumaya ilişkin uluslararası tarihsel süreç incelendiğinde, korunması gerekli öğelere ilişkin kapsamın zaman içerisinde genişlediği ve bu öğelere ilişkin farklı koruma yöntemlerinin tartışıldığı görülmektedir. Endüstri mirası, kırsal miras, kültürel rotalar, modern mimarlık

---

* *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites; 1964, Venedik, II. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı (Second International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments); 1965, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council of Monuments and Sites – ICOMOS)*

† *First International Conference on the Conservation of Industrial Monuments – FICCIM), 1973, Ironbridge*

‡ *The Granada Appeal Rural Architecture in Regional Planning, 1977, Granada, CoE*

§ *The Cultural Routes Programme, 1984, CoE*

** *International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement – DOCOMOMO), 1990, Eindhoven*

†† *Recommendation No: R (95) 9 of the Committee of Ministers to the Member States on the Integrated Conservation of Cultural Landscape Areas as Part of Landscape Policies, 1995, CoE*

‡‡ *Charter on the Built Vernacular Architectural Heritage, 1999, Mexico, ICOMOS*

§§ *Convention for the Safeguarding of the Intangibles Cultural Heritage, 2003, Paris, UNESCO*

mirası, geleneksel mimari miras gibi koruma odakları çevresinde gelişen bu yeni kavramların ülkemiz koruma mevzuatında doğrudan yer edinemedikleri ve mevzuatta sunulan genel tanımlar çerçevesinde ele alındıkları görülmektedir (Tablo 1.1). 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren koruma alanında geliştirilen yeni kavramlar ülkemiz koruma mevzuatında tam anlamı ile karşılık bulamamış olsa da, kültürel miras çalışmalarında sıklıkla ele alınmakta, kuramsal ve uygulamalı çalışmalarda özelleşen kültür mirası öğeleri üzerine yürütülen araştırmaların sayısı artmaktadır.

Tablo 1.1. 20. Yüzyılın Son Çeyreğinden İtibaren Korumada Yeni Kavramların Ortaya Çıkışı ve Türkiye'deki Yansımaları

Yeni Kavramlar	Ortaya Çıkışı	Türkiye'deki Mevzuatlarda Karşılığı		
		Doğrudan	Dolaylı	Yok
Endüstri Mirası	FICCIM (1973)			+
Kırsal Miras	Granada Talebi (1977)			+
Kültürel Rotalar	Avrupa Kültürel Rotalar Programı (1984)			+
Modern Mimari Miras	DOCOMOMO (1990)			+
Kültürel Peyzaj	Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Tavsiye Kararı Recommendation No: R (95) 9 (1995)		2000 tarihli Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 10.06.2003/4881 sayılı kanunla	
Geleneksel Mimari Miras	Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)			+
Somut Olmayan Kültürel Miras	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003)		19.01.2006/5448 sayılı kanunla	

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren koruma alanında geliştirilen yeni kavramlardan birisi olan ve geçmiş toplumların önemli temsilcileri olarak değerlendirilen kırsal miras, son yıllarda özel bir önem verilerek uluslararası çerçevede sıklıkla ele alınan konulardan birisi olmuştur. Kırsal miras insanlığın yaşam biçimini ve toplumların kimliğini yansıtmakta, ayrıca önceki dönemlerde yaşamış olan insanların kültürlerinin ve yaratıcılıklarının göstergeleri olarak ön plana çıkmaktadır. Yerelin ürünü olarak nitelendirilen kırsal miras, geçmiş toplumlar ile yaşadıkları çevre arasındaki uyumlu ilişkilerin kanıtlarını ortaya koyarken, gelecekle uyumu sağlayacak ve yerel gelişmeyi yönlendirecek nitelikte olması açısından da önem taşımaktadır.

Kırsal miras, taşıdığı önemin yanı sıra, kendisine atfedilen değerlerle ön plana çıkmaktadır. Kırsal miras öğelerini üreten/kullanan toplumların sahip olduğu yaşam biçimleri, teknik düzeyleri, yerleşme düzenleri gibi bilgi birikimlerini yansıtması açısından “belge değeri” [2-4] taşımaktadır. Önemli bileşenlerinden birisi olan yapının, insanların gereksinimleri doğrultusunda yer ile uyumlu olarak, bilgi birikimi sonucunda oluşan ustalık geleneği ile üretilmiş olması ve özgün üretim tekniklerini barındırması açısından kırsal miras “mimari, sanatsal ve estetik değerlere” sahiptir. Belirli bir dönemin ürünü olan kırsal miras, bu döneme ilişkin yaşam biçimi, gelenekler, görenekler, üretim tipleri gibi kültürel özellikleri yansıtması açısından da “kültürel değer” içermektedir. Bunların dışında, sahip olduğu işlevsellik ya da günümüzde işlevini yitirmiş olsa da gelecekte başka bir işlevle tanımlanarak kullanımlarına devam edilebilmesi açısından “kullanım değeri” ve bu kullanım değerinin yarattığı “ekonomik değer” [3] kırsal mirasa atfedilen diğer değerler arasındadır. İnsanlığın ortak mirası olarak değerlendirilen kırsal miras kavramına atfedilen bu değerler ile kırsal mirasın sahip olduğu önem, bu mirasın ve öğelerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasındaki ana gerekliliklerdendir.

Uluslararası koruma yaklaşımlarında kırsal mirasın farklı bir bakış açısıyla ele alınması ve korunmasına yönelik çalışmalar kapsamlı bir şekilde devam ederken, ulusal düzeyde kırsal mirasa yönelik olarak yürütülen kuramsal çalışmalar daha çok mimarlık alanı ile sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmaların ağırlıklı olarak kırsal mimarlık mirası kavramına odaklanması, planlama disiplininde konuya ilişkin kapsamlı çalışmaların az olması ve diğer yandan kırsal mirasın Türkiye’de koruma mevzuatında yer almaması bu tür alanların korunmasında boşluklar yaratmakta [10], kırsal miras kavramının kapsamlı olarak tanımlanması ve bütüncül koruma stratejilerinin geliştirilmesinde yetersiz kalmaktadır.

Türkiye’de miras potansiyellerine sahip kırsal yerleşim alanları yoğun olarak bulunmaktadır. Ancak ülkemizde kırsal mirasa ilişkin geliştirilen kurumsal yaklaşımlar ağırlıklı olarak tekil yapı bazında tescil kararlarından öteye gidememiş, birçok kırsal yerleşimde tespit çalışmaları yapılmamış ya da tamamlanmamış, kuramsal çalışmalarda ise kırsal miras kavramı sıklıkla mimari açıdan değerlendirilmiştir. Oysaki kırsal miras, özellikle son dönem uluslararası yaklaşımlarda da vurgulandığı üzere, yalnızca kırsal mimari mirası değil, bununla birlikte kırsal çevre, doku, üretim, yaşam biçimi gibi farklı boyutları olan bileşenleri de içeren kırılğan bir mirastır. Küreselleşme, modernleşme ve teknolojik gelişmeler sonucunda kırsal yerleşim alanlarının özgünlüğü zarar görmekte, diğer yandan zayıflayan yerel ekonomileri ile yetersiz teknik ve sosyal altyapı hizmetleri sonucunda bu alanlarda kırdan kente yoğun bir göç yaşanmakta, buna bağlı olarak kırsal yerleşmelerde nüfusun kayda değer şekilde azaldığı gözlemlenmektedir. Bütün bu değişimler kırsal mirasın korunması konusunu koruma çalışmalarında önemli ve öncelikli bir konu haline getirmektedir. Koruma çalışmalarında sadece

yapı bazında çalışmaların değil, daha bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısının geliştirilmesi bu mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bütüncül bakış açısına yapılan bu vurgu kırsal mirasın korunması konusunun sadece mimarlık disiplinde değil, planlama disiplinde de ele alınmasını ve tartışılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, planlama disiplini çerçevesinde, kırsal miras kavramının tanımlanması ve bileşenlerinin belirlenmesi, bu mirası tehdit eden unsurların tespit edilerek kırsal mirasın korunmasına yönelik genel ilkelerin ve koruma stratejilerinin saptanması olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda tez kapsamında;

- Kırsal miras kavramı ulusal ve uluslararası çerçevede nasıl ele alınmaktadır?
- Bütüncül ve genel bir perspektifte kırsal miras kavramı nasıl tanımlanabilir, kırsal mirasın bileşenleri nelerdir?
- Kırsal mirası tehdit eden unsurlar nelerdir?
- Kırsal mirasın korunması kapsamında bütüncül bir bakış açısıyla geliştirilebilecek ilkeler ve stratejiler neler olabilir? sorularının yanıtları aranmaktadır.

Bu çalışma, kırsal yerleşmelerdeki miras öğelerinin kapsamlı olarak belgelenmesi ve bu öğelerin korunması amacıyla hazırlanacak planlama çalışmalarını yönlendirerek belgeleme ve koruma amaçlı planlama çalışmalarında bütüncül bir bakış açısı getirmeyi ve kırsal mirasın bütüncül olarak korunması kapsamında yasal mevzuata girdi oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında, çalışmanın probleminin, amacının ve kapsamının tanımlandığı giriş bölümünü takiben ikinci bölümde detaylı kaynak araştırmaları yapılarak bütüncül bir bakış açısıyla kırsal miras kavramının tanımlanması ve bileşenlerinin belirlenmesi ile koruma stratejilerinin ve ana koruma ilkelerinin saptanmasına yönelik kuramsal çerçeve geliştirilmiştir. Üçüncü bölümde geliştirilen kuramsal çerçevenin test edilmesi kapsamında “alan çalışması” ana çalışma yöntemi olarak seçilmiş ve bu bağlamda çalışma süreci ile çalışmada kullanılan materyaller özetlenmiştir. Alan çalışması kapsamında örnek inceleme alanları olarak seçilen Gökçeada ile Zeytinliköy kırsal yerleşmesinde mekânsal ve sözlü arazi çalışmaları ve belge inceleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde, geliştirilen kuramsal çerçeve ile alan çalışması kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda, Gökçeada'nın ve kırsal yerleşmelerinin genel karakteri anlatılmış, Gökçeada kırsal miras bileşenlerine yönelik bulgular ortaya konarak bileşenler kapsamında bir tartışma yürütülmüş ve kırsal mirasın bütüncül olarak korunmasına yönelik bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise yapılan Gökçeada ve Zeytinliköy örnekleri üzerinden yapılan incelemeler sonucunda elde edilen çalışma sonuçları sunulurken çalışmanın katkıları ortaya konmuştur.

2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI

Kırsal miras kavramının tanımlanması ve bileşenlerinin belirlenmesi ile kırsal mirası tehdit eden unsurların tespit edilerek bu mirasın korunmasına yönelik koruma stratejilerinin ve genel ilkelerin saptanması amacıyla kaynak araştırmasının yapıldığı bu bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda antlaşmalar, tüzükler, bildirgeler, tavsiye kararları gibi uluslararası dokümanları içeren genel çerçeve incelenerek, kırsal miras kavramının tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. İkinci kısımda kaynak araştırmasının amacı doğrultusunda kırsal miras kavramına odaklanan kuramsal ve uygulamalı çalışmalar detaylı olarak incelenmiş, kavramın nasıl ele alındığı ortaya koyulmuştur. Bölümün üçüncü kısımda ise incelenen uluslararası dokümanlar ve kuramsal çalışmalar üzerinden genel bir değerlendirme yapılarak, tez çalışması kapsamında kırsal miras kavramının tanımlandığı, bileşenlerinin belirlendiği, kırsal mirası tehdit eden unsurların tespit edilerek, bu mirasın korunmasına yönelik temel ilkeler ve koruma stratejilerinin ve temel ilkelerin saptandığı kuramsal çerçeve geliştirilmiştir.

2.1. Kırsal Mirasın Tarihsel Gelişim Sürecinin Uluslararası Çerçevde Ele Alınışı

Koruma olgusunun gelişmesinde ve kapsamının genişlemesinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Avrupa Konseyi, Europa Nostra, Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM) gibi uluslararası kurumlar etkin rol oynamıştır. Bu kurumlar tarafından hazırlanan ve üye ülkelerin imzalayarak kabul ettikleri antlaşmalar, tüzükler, bildirgeler, tavsiye kararları kültür ve tabiat varlıklarının korunması kapsamında yön verici uluslararası dokümanlar olarak ön plana çıkmıştır.

Kaynak araştırmasının bu kısmında, tezin ana konusu olan “kırsal miras” kavramına odaklanılarak uluslararası dokümanlar incelenmiş ve kavramın tarihsel süreç içerisindeki gelişim süreci ele alınmıştır. Kırsal miras kavramına odaklanan uluslararası dokümanlar, öncelikle temel odak ve miras bileşenleri, kırsal mirasın sahip olduğu önem ve içerdiği değerler, kırsal mirasın korunmasındaki tehdit unsurları ve bu mirasın korunmasına yönelik temel ilkeler başlıkları altında kronolojik olarak detaylı bir biçimde incelenmiş ve “Kırsal Mirasın Uluslararası Çerçeve İçerisindeki Gelişim Süreci” tablosu (Tablo 2.1) hazırlanmıştır. Devamında ise bu süreci daha kolay anlaşılır kılmak adına kırsal mirasın gelişim süreci özetlenerek aktarılmıştır.

Tablo 2.1. Kırsal Mirasın Uluslararası Çerçeve İçerisinde Gelişim Süreci (1)

Tarih	Belge	Temel Odak ve Miras Bileşenleri	Değer ve Önem	Miras Tehdit Unsurları	Temel Koruma İlkeleri
1964	ICOMOS	"Anıt"			<ul style="list-style-type: none"> * Anıtsal yapılar ve arkeolojik kazılar üzerinden koruma ilkeleri * Yapıların onarımının basit ve esaslı onarım ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmesi * Korumanın kalıcılığı ve sürekliliği * Yerinde koruma fikri * Tarihi anıtların çevresiyle birlikte korunması * Korumada aşırı müdahalelerden kaçınılması * Arkeolojik kazıların bilimsel standartlara ve uluslararası ilkelere göre yapılması * Yapılan kazı çalışmalarının ve yapılan onarımların belgelenmesi kapsamında yayınlar yapılması
	Venedik	<ul style="list-style-type: none"> * Büyük sanat eserleri * Kültürel anlamı olan basit eserler * Kentsel yerleşme alanları * Kırsal yerleşme alanları 	<ul style="list-style-type: none"> * Sanat eseri değeri * Tarihi belge değeri 		
	"Venedik Tüzüğü"				
	"Venice Charter"				
"The International Charter For The Conservation of Monuments and Sites"					
1975	COE	"Mimarlık Mirası"			<ul style="list-style-type: none"> * Korumada yasal ve yönetsel çerçevenin hazırlanması * Korumanın ülke, bölge ve kent planlama politikalarının bütünlüğü ve ana hedeflerinden birisi olması * Korumada yerel yönetimlerin sorumluluğunun olması * Bütünlük ve çevreyle ilişkili koruma politikalarının geliştirilmesi * Korumada halkın katılımının sağlanması * Korumada toplumun tüm kesimlerine eşitlikçi bir yaklaşım sergilenmesi * Planlama öncesinde yapıların, mimari yapı kümelerinin ve sitlerin envanterlerinin çıkarılması * Eski kentlerin kentsel dokusunu karakterize eden, insan ölçeğini, kapalı mekânları, işlevlerin etkileşimini, toplumsal-kültürel değişkenliği dikkate alan yeniden işlev tanımlama ile tarımsal alanların korunması, maddi kaynakların korunumu ve nüfus hareketlerinin önlenmesi ve/veya azaltılması * Kentsel ve kırsal topluluklardaki toplumsal ve fiziksel gerçeklerin sürekliliğinin dikkate alınması * Kentsel ve kırsal dokuyu, onların yapısını, karmaşık işlevlerini, yapı ve açık mekânların mimari ve mekânsal özelliklerini temel alınması * Korumanın köklü değişiklikler içermeyecek biçimde ele alınması * Yapıların karakterlerini gözleterek çağdaş işlevler verilmesi * Yeni yapıların çevreleriyle uyum içerisinde olmalarını sağlayacak bazı hacimsel ve boyutsal (yükseklik, arazi kullanım katsayısı vb.) kısıtlamalar getirilmesi * Geleneksel yapı malzemeleri ile geleneksel zanaat ve tekniklerin kullanımının sürdürülmesi
	Amsterdam	<ul style="list-style-type: none"> * Üstün nitelikli yapılar ve çevreleri * Tarihsel ve Kültürel özellikli kentsel ve kırsal alanlar * Tarihi park ve bahçeler * Kentlerin eski mahalleleri * Geleneksel karakteri olan kent ve köyler 	<ul style="list-style-type: none"> * Estetik değer * Kültürel değer * Kullanım değeri 	<ul style="list-style-type: none"> * Yapıların ihmal edilmesi ve kasıtlı olarak yıkılması, * Düzensiz yeni yapılaşma, * Yoğun nüfus hareketlilikleri, * Tarımsal alanların yok olması, 	
	"Amsterdam Bildirgesi"				
"Declaration of Amsterdam"					
1976	UNESCO	"Tarihi Alanlar"			<ul style="list-style-type: none"> * Ulusal, bölgesel ve yerel otoritelerin sorumluluğunun olması * Koruma planları ve dokümanlarının hazırlanması * Koruma yasalarının hazırlanması * Korumada hiyerarşik idari örgütlenmenin oluşturulması * Korunacak alanların ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte belgelenmesi ve bu alanlara yönelik koruma stratejilerinin belirlenmesi * Özgünlüğün korunması * Yeni yapılaşmalarda tarihi alanların karakterinin dikkate alınması ve tarihi alanlarla uyumlu yeni yapılaşmanın sağlanması * Tarihi yerlerin genel karakteri, yükseklik armonisi, kullanılan renk, malzeme ve biçimleri, cephe ve çatı tipleri, bina kütlelerinin oranları, parsel içerisindeki konumları ve çevreyle olan ilişkilerinin dikkate alınması * Kırsal alanlarda, tarihi kırsal yerleşmelerin doğal çevreleri ile birlikte bütünlüklerinin korunması için ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimin bozulmaların kontrol altına alınması * Tek tipleşen ve birbirleriyle benzeşen mimari formlarına ve inşaat tekniklerine karşı koyan tarihi alanların korunması
	Nairobi	<ul style="list-style-type: none"> * Tarihi ve geleneksel de kapsayan mimari alanlar: Arkeolojik ve paleontolojik sitler de dâhil olmak üzere kentsel ya da kırsal çevrede yer alan yerleşmeleri oluşturan yapılar, yapı grupları ve açık alanlar - Prehistorik sitler - Tarihi kentler - Eski kentsel mahalleler - Köyler - Homojen anıtsal yapı grupları * Çevre: Doğal – yapılı çevre 	<ul style="list-style-type: none"> * Yenilenemez / yerine konulmaz evrensel miras değerleri olması * Arkeolojik, Mimari, Tarihi, Estetik, Sosyokültürel değerler * Geçmişin yaşayan temsilcileri olması * İnsanlığın yaşam biçiminin ifadesi ve toplumların kimliklerinin temel taşları olması * Sosyal, kültürel ve dini etkinliklerin çeşitliliği ve zenginliğinin en somut tanıkları olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Tarihi alanların tekdüzeleştirilmesi ve kimiksizleştirilmesi * Modernleşme ve gelişme baskısı altında bu alanların tahrip edilmesi ve yeni yapılaşma ile yok edilmesi * Aslına uygun olmayan kullanımlar ve değişiklikler ile yanlış eklentiler yapılması 	
	"Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü Hakkındaki Tavsiye Kararı"				
"Recommendation Concerning The Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas"					
1977	COE	"Kırsal Mimari Miras"			<ul style="list-style-type: none"> * Yapılı çevreyle yakından ilişkili kırsal mimari mirasın korunması ve kullanılması için önlemlerin alınması * Nüfusun tüm bölgede dengeli bir biçimde dağılımının sağlanması * Geleneksel tarım, zanaat, küçük ölçekli girişimler gibi iş olanaklarının yaratılması * Bütünlük korumanın bölgesel planlamanın temel araçlarından biri olarak ele alınması * Ekonomik ve bölgesel planlama içerisinde kırsal alanlardaki mimari mirasın bütünlük olarak korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi, * Kırsal alanların önemsizleşmesinin önüne geçilecek önlemler alınması, * Mevcut yapıların karakterini koruyarak yeni işlevler tanımlanması, * Yeni yapılaşmalarda mevcutla olan bütünlüğün en üst düzeyde sağlanması, * Restorasyon yapabilen yeni ustaların yetiştirilmesi,
	Granada	<ul style="list-style-type: none"> * Tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık aktiviteleriyle bağlantılı; * Taşıdığı değer ölçütlerinden ve kendine özgü tipik doğaları nedeniyle korunmaya değer; * Doğayla uyumlu; Sivil yapılar ya da yapı grupları 	<ul style="list-style-type: none"> * Estetik değer * Dünyevi bilgelik değeri * Tarihi değer * Arkeolojik değer * Sanatsal değer * Efsanevi değer * Bilimsel değer * Sosyal değer 	<ul style="list-style-type: none"> * Endüstriyel tarım faaliyetlerinin gelişimiyle geleneksel tarımsal faaliyetlerin yok olması * Tarımın karlı olmaktan çıkması sonucunda kırsaldan kentsele yönelen göç ve kırsal alanların terk edilmesi 	
	"Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari"				
"Rural Architecture in Regional Planning"					

Tablo 2.1. (Devam) Kırsal Mirasın Uluslararası Çerçeve İçerisinde Gelişim Süreci (2)

Tarih	Belge	Temel Odak ve Miras Bileşenleri	Değer ve Önem	Miras Tehdit Unsurları	Temel Koruma İlkeleri
1979	COE	"Kırsal Mimari Miras"	<ul style="list-style-type: none"> * Kültürel değer * Sosyolojik değer * Ekolojik değer * Ekonomik değer 	<ul style="list-style-type: none"> * Modernleşme adı altında "kırsal mimari mirasın" yıkım sürecinin devam etmesi * Turizm ve yeni yapılaşma olgusunun kırsal mimari mirası yok etme eğilimi 	<ul style="list-style-type: none"> * Kırsal kesimdeki hayatın canlandırılması
	"Kırsal Mimari Miras Hakkında Tavsiye Kararı"	<ul style="list-style-type: none"> * Kırsal mimari * Doğal çevre 			
	"Recommendation 881 (1979) on the Rural Architectural Heritage"				
1989	COE	"Kırsal Mimari Miras"	<ul style="list-style-type: none"> * Mimari değer * Sanatsal değer * Coğrafi değer * Tarihi değer * Ekonomik değer * Sosyal değer * Etnolojik değer 	<ul style="list-style-type: none"> * Son yıllarda tehlikeye giren tarımsal üretimdeki değişim ve toplumsal dönüşümlerin geleneksel kırsal mimariyi ve yerleşimini tehdit etmesi 	<ul style="list-style-type: none"> * Tarım ve çevre politikalarını belirlerken yapılı ve doğal mirasın dikkate alınması * Mimari ve sanatsal niteliklerin yanı sıra coğrafi, tarihsel, ekonomik, sosyal ve etnolojik faktörleri de kapsayan çok disiplinli bir çerçevede kırsal mirasın tanımlanması * Yapılı mirasın korunmasının planlama, bölgesel kalkınma ve çevre koruma sürecine dâhil etmek * Yapılı mirasın korunmasının yasal çerçevelerde ele alınması * Kırsal mirasın iki ayrılmaz parçası olan yapılı miras ve doğal mirası bütüncül olarak korunması ve geliştirilmesi için kapsamlı bir planlama sistemi geliştirilmesi * Peyzajın bütünselliğini yavaş yavaş ve geri dönülmez biçimde yok eden yapılaşmanın sınırlandırılması * Kırsal yerleşim alanlarındaki yeni yapılaşmalarda mevcut yapılaşmayla bütünleşme için ölçütler geliştirilmesi * Orijinal karakterini mümkün olduğunca koruyarak, mevcut konutların, tarımsal ve üretim yapılarının yeniden kullanımının teşvik edilmesi * Malzeme kullanımı, oranlar inşa teknikleri ve mimari detaylar gibi yerel mimari değerlere dikkat çekilmesi * Çağdaş bir yerel mimariyi geleneksel mimarinin ruhuna dayanan yaratıcı bir yaklaşımla teşvik etmek * Koruma için maddi destek sağlanması * Kırsalda ekonomik aktivitelere yönelik maddi destek * Bölgesel veya yerel düzeyde, yapı teknikleri ve el sanatlarında eğitim kursları * Mimarlar, şehir planlamacılar, koruma personeli ve inşaat teknisyenleri için uzman eğitim sistemi içerisinde kurslar sağlanması: <ul style="list-style-type: none"> - Geleneksel yapı malzemeleri ve teknikleri, - Bu tür malzemelerin dayanıklılığı ve bunların modern malzemelerle olası kombinasyonu, - Bu tür geleneksel tekniklerin maliyeti ve bugünkü kullanımı ile ilgili koşullar ya da bunların modern teknikler ve malzemelerle değiştirilmesi * Ekonomik dönüşüm ve doğal nedenlerden dolayı sorunlu alanlarda, doğal peyzaj ve yapıların korunması ile ilişkili "doğal parklar" ve "açık hava müzelerinin" oluşturulması
	"Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması"	<ul style="list-style-type: none"> * Yapılı Miras (anıtlar, bina grupları, sitler) * Doğal Miras 			
2000	COE	"Peyzaj Alanları"	<ul style="list-style-type: none"> * Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması * Kültürel, ekolojik, çevresel ve toplumsal alanlarda önemli bir kamu yararı rolü olması * Avrupalı kimliğinin temel bileşeni olması * Kültürel ve doğal mirasın çeşitliliğinin bir ifadesi olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Tarım, ormancılık, endüstri, madencilik üretim teknikleri ile bölge planlaması, kent planlaması, ulaşım, altyapı, turizm, rekreasyon ve küresel ekonomideki değişimlerin peyzaj üzerindeki olumsuz etkileri 	<ul style="list-style-type: none"> * Peyzaj alanlarının korunması, yönetimi ve planlanmasına yönelik politikaların geliştirilmesi * Katılımcı bir anlayış oluşturulması * Kentsel ve bölgesel planlama politikalarına dâhil edilmesi * Farkındalığın arttırılması ve eğitim politikaları içerisinde peyzaj koruma politikalarına yer verilmesi
	"Avrupa Peyzaj Sözleşmesi"	<ul style="list-style-type: none"> * İnsan-doğa etkileşim alanları * Doğal, kırsal, kentsel ve kent çeperlerindeki alanlar 			
	"European Landscape Convention"				

Tablo 2.1. (Devam) Kırsal Mirasın Uluslararası Çerçeve İçerisinde Gelişim Süreci (3)

Tarih	Belge	Temel Odak ve Miras Bileşenleri	Değer ve Önem	Miras Tehdit Unsurları	Temel Koruma İlkeleri
2006	European Parliament	"Kültürel Miras"			
	"Avrupa'nın Kırsal ve Ada Bölgelerindeki Doğal, Mimari ve Kültürel Mirasın Korunması Kararları"				
	"On the Protection of the European Natural, Architectural and Cultural Heritage in Rural and Island Regions"	* Somut Kültürel Miras * Somut Olmayan Kültürel Miras * Doğal miras * Mimari miras	* Avrupalıların kimliğinin ve tarihsel gelişiminin önemli bir unsuru olması * Başarılı her kuşağın kültürel ve yaratıcı katkılarına içermesi * İnsanların yaşam biçiminin simgesi olması * Kültürel mirasın bölünmez bir bütün olması	Kırsal alanlarda; * Nüfusun azalması * Ekonomik durgunluk * Sosyal ve teknolojik ilerleme, modern tarım yöntemleri, yerele uygun olmayan yapılaşma	* Kırsal alanlardaki doğal ve mimari çevreye uyumlu kültür mirasının öneminin vurgulanması * Bütünleşik koruma anlayışının benimsenmesi * Adalardaki doğal ve mimari mirasın korunması ve geliştirilmesi * Yerel kültürel mirasın maddi olmayan öğelerini de dikkate alan koruma anlayışının benimsenmesi * Önemli anıtsal yapılar, iyi korunmuş tarihi kentler, önemli tarihi ve arkeolojik alanlara verilen koruma öneminin, benzer bir şekilde küçük geleneksel toplulukları barındıran kırsal alanlara ve adalara da verilmesi * Sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması * İstihdam olanaklarının yaratılması * Çevrenin korunmasının sağlanması * Nüfus ve çevre arasında sürdürülebilir bir denge kurulması * Katılımcı bir anlayışın geliştirilmesi * Geleneksel tarım alanlarının bütüncül olarak korunması * Kamu bilincinin oluşturulması * Özellikle küçük geleneksel toplumların korunması * Kırsal mirasın sistematik bir biçimde araştırılması * Korunması için yasal bir çerçeve oluşturulması * Yeni yapılaşmaların, yerel mimariyle uyumunun sağlanması * Yerel anıtsal yapıların korunması ve geleneksel tarım yöntemlerinin sürekliliği için maddi destek sağlanması * Geleneksel yaşam alanlarının ve geleneksel mimari biçimlerin karakterini koruyan yeni malzeme seçimi * Yerel bilgi ve geleneksel zanaatların korunması * Sürdürülebilir alternatif turizm gelişiminin desteklenmesi * Kaybolma tehlikesi bulunan geleneksel sanatlar, zanaatlar ve profesyonel aktiviteler için tedbir alınması * Zanaatkarların eğitimi, * Kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde yerel ekonominin güçlendirilmesi
2010	COE - CEMAT	"Kırsal Miras"			
	"Pan-Avrupalı Kırsal Miras Tüzüğü: Sürdürülebilir Mekânsal Gelişimin Teşvik Edilmesi - Bölgesel Uyum Etkeni Olarak Kırsal Miras"	* Somut Miras (Yapılı ve mimari miras; Doğal miras ve kırsal peyzaj) * Somut Olmayan Kültürel Miras (Beceriler, Gelenekler)	* Sosyal değer * Kültürel değer * Mimari değer * Doğal değer		* Kırsal alanda yaşayanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi * Kültürel ve ekonomik gelişmeye ivme kazandırma potansiyeli * Kırsal alanların imajının güçlendirilmesi * Kültürel çeşitliliğin korunması, kuşaklar arasında bir köprü oluşturulması, * İnsanları aidiyet ve kimlikleri ile kırsal alanların kimliğinin belirginleşmesine katkıda bulunması * Kırsal miras değerine yönelik farkındalık oluşturulması * Miras eğitimine ilişkin faaliyetlerin yapılması * Miras üzerinde tartışmaların gerçekleştirildiği etkinlikleri, toplantıları, günler düzenlenmesi * Mirasın belgelenmesi, kayıt altına alınması, * Kırsal alanları daha çekici hale getirme ve kırsal mirası "yaşayan bir miras" temelinde yeniden tanımlama sürecinde ilgili paydaşların katılımının sağlanması * Kırsal miras öğelerinin geliştirilmesi ve yaşatılarak korunması bağlamında aslına saygı duyularak, restorasyon, yenileme, yeniden işlevlendirme gibi projelerin gerçekleştirilmesi * Küçük ölçekli üretim yöntemleri, geleneksel beceriler ve yenilik arasında bir denge kurularak, modern dünyaya uyum sağlanması ve kitlesel üretime alternatifler oluşturulması * Geleneklerin, zanaatların yerel ve kültürel ürünlerin turizm amaçlı kullanılması * Kırsal Mirasa dayalı bir ekonomi yönteminin geliştirilmesi * Doğal mirasın korunmasında ve yönetiminde bu günün ihtiyaçlarını karşılayacak geleneksel yöntemlerin kullanılması * Tarımsal üretimde geleneksel yöntemlerin kullanılması * Yerel gelişimin çeşitli yönlerini kapsayacak biçimde, bölgesel çapta bütüncül bir yaklaşımla kırsal mirasın geliştirilmesine yönelik proje üretimi * Mirasın özellikleri ve gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışı iletişim politikalarının geliştirilmesi * Kırsal mirasın korunmasının maddi kaynak yaratımı için ulusal, bölgesel ve yerel gelişme programlarına dâhil edilmesi * Kırsal mirasın korunması ve geliştirilmesinde temel aktörlerin tanımlanması
	"On the Pan-European Charter for The Rural Heritage: Promoting Sustainable Spatial Development "The Rural Heritage As a Factor of Territorial Cohesion"				

Tablo 2.1. (Devam) Kırsal Mirasın Uluslararası Çerçeve İçerisinde Gelişim Süreci (4)

Tarih	Belge	Temel Odak ve Miras Bileşenleri	Değer ve Önem	Miras Tehdit Unsurları	Temel Koruma İlkeleri
2017	ICOMOS - IFLA	"Kırsal Peyzaj"			
	"Kırsal Peyzajın Kırsal Miras Olarak Ele Alınmasına Yönelik İlkeler"				
	"Concerning Rural Landscapes As Heritage"	<p>* Somut miras (kırsal peyzaj, üretken arazinin kendisi, morfoloji, su, altyapı, bitki örtüsü, yerleşimler, kırsal yapılar, yerleşim merkezleri, geleneksel mimari, ulaşım ve ticaret ağları)</p> <p>* Somut olmayan miras (kültürel bilgi, gelenekler, uygulamalar)</p>	<p>* İnsanlığın ve çevrenin tarihinin, yaşam biçiminin ve mirasının önemli kısımlarını temsil etmesi,</p> <p>* İnsanlar ve diğer canlı türleri arasındaki karmaşık ilişkileri göstermesi</p> <p>* İnsan yaşamının gelecek ile uyumu</p>	<p>* Demografik ve kültürel (kentsel alanlarda nüfus artışı ve kırsal alanlarda nüfus azalışı, kentsel gelişme, yoğun altyapı çalışmaları, gelişme baskıları, geleneksel uygulamaların, tekniklerin, yerel bilginin ve kültürlerin yok oluşu)</p> <p>* Yapısal (küreselleşme, ticaret ve ilişkilerin değişmesi ve büyümesi, ekonomik büyüme veya düşüş, tarımsal uygulama ve tekniklerin yoğunlaştırılması, arazi değişikliği ve yerel meraların ve evcil tür çeşitliliğinin yok olması)</p> <p>* Çevresel (iklim değişikliği, kirlilik ve toprak, bitki örtüsü ve hava kalitesi üzerinde olumsuz etkileri olan sürdürülebilir olmayan madencilik faaliyetleriyle çevrenin bozulması, toprak, bitki örtüsü ve hava kalitesi üzerindeki etkileri ve biyolojik çeşitlilik ve tarımsal biyolojik çeşitliliğin yok olması).</p>	<p>* Kırsal Peyzajın ve Miras Değerlerinin Anlaşılması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kırsal peyzaj seçkin ya da sıradan olsun bir değer ölçütüne sahip olduğu, - Kırsal peyzajın miras değerlerinin belgelenmesi, - Kırsal peyzajın fiziksel (somut) ve kültürel (somut olmayan) özellikleri konusunda temel bilgilerin geliştirilmesi, - Kırsal peyzajın tüm ölçeklerde (küresel, bölgesel, ulusal, yerel) belgelenmesi, - Kırsal peyzaja yönelik her düzeyde (dünya, bölgesel, ulusal, yerel) bilgi geliştirilmesi, - Yerel toplumun bilgi sahipleri olarak tanınması, - Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler arasında işbirliğinin teşvik edilmesi. <p>* Kırsal Peyzajın ve Miras Değerlerinin Korunması</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yasal çerçevelerin uygulanması, - Politikalar geliştirilmesi, - Dinamik koruma, onarım, yenilik, uyumlu dönüşüm, bakım ve uzun vadeli yönetim stratejilerinin ve eylemlerinin tanımlanması, - Kırsal peyzaj miras değerlerinin ekonomik, sosyal, çevresel, kültürel, somut olmayan ve mekânsal olduğunun göz önünde tutulması, - Denetleme stratejilerinin tanımlanması <p>* Kırsal Mirasın ve Peyzaj Değerlerinin Sürdürülebilir Yönetimi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kırsal üretimde biyokültürel yaşamın göz önünde bulundurulması, - Kırsal peyzajın paydaşlarının alanda yaşayan kırsal toplumlar olduğunun gözetilmesi, - Kırsal peyzaj alanlarında kültürel, doğal, ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki bağlantıların göz önünde bulundurulması, - Kırsal ve kentsel peyzaj arasındaki bağlantıların göz önünde tutulması, - Kaynakların kullanımı ve mirasın korunması ile kırsalda çalışanların yaşam kalitesine yönelik kısa vadeli ihtiyaçları arasında bir denge kurulması, - Kırsal peyzajın yönetilmesinde eşitlikçi bir yaklaşım sergilenmesi, <p>* Kırsal Peyzaj Değerlerinin ve Mirasının İletimi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık yaratılması, - Farkındalığın arttırılması, - Aktörler arasında paylaşımlı öğrenmenin, uğraşların ve araştırmaların desteklenmesi

Kırsal miras kavramının ele alındığı uluslararası dokümanlar tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde kavramın kültür ve tabiat varlıklarının gelişim sürecine benzer bir biçimde dar bir çerçeveden kapsamlı bir bakış açısına evrildiği gözlenmektedir. Farklı uluslararası dokümanların ele alındığı kırsal miras kavramının gelişim sürecini üç temel dönemde değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Bunlardan ilki 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile başlayan ve 20. yüzyılın üçüncü çeyreğini kapsayan dönemdir. Venedik Tüzüğü'nün yayınlandığı 1964 tarihine değin "anıtsal eser" odaklı sürdürülen koruma çalışmaları, tüzükle beraber genişleyen bir boyut kazanmış ve "kırsal" kavramı uluslararası koruma tartışmaları içerisinde yer almaya başlamıştır. Venedik Tüzüğü'nün "*Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar*" hükmünü içeren ilk maddesinde* "kırsal yerleşme" alanları da "tarihi anıt" kavramı kapsamında ele alınmış, ancak kırsal mirasa ilişkin doğrudan bir tanımlama yapılmamıştır. Korumanın kalıcı olmasına ve sürekliliğine vurgu yapılan, yerinde koruma fikrinin benimsendiği Tüzükte ayrıca anıtsal yapıların sanat eseri ve tarihsel belge değerlerine dikkat çekilmiştir. Bu dönem içerisinde Venedik Tüzüğü'nü takiben temel koruma odağı "mimarlık mirası" kavramı olan 1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi de kırsal miras kavramına vurgu yapan öncü dokümanlardan birisi olmuştur. Bildirgede "tarihsel ve kültürel özellikli kırsal alanlar" ile "geleneksel karakteri olan köyler" de mimarlık mirası olarak değerlendirilmiştir. Bildirgede mimarlık mirasının, düzensiz yeni yapılaşma, yoğun nüfus hareketlilikleri, ihmal ya da kasıtlı olarak yıkılma gibi nedenlerden dolayı tehdit altında bulunduğuna işaret edilerek; içerdiği estetik, kültürel, kullanım değerleri ile tüm Avrupa halklarının ortak mirası olması bakımından korunmasının önemli olduğu ifade edilmiştir. Yine bu dönemde alınan 1976 tarihli "Tarihi Bölgelerin Korunması ve Çağdaş Rolü Hakkında Tavsiye Kararı"nda† "kırsal çevrede yer alan yerleşmeler" ile "köyler" temel koruma odağı olarak değerlendirilen "tarihi alanlar" kavramı altında ele alınmıştır. Tavsiye kararında tarihi alanların tekdüzeleşme ve kimliksizleşme, modernleşme ve gelişme baskısı altında tahrip ve yok edilme, aslına uygun olmayan kullanımlar ve değişiklikler gibi tehditlerin baskısı altında olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca kararda bu alanların; geçmişin yaşayan temsilcileri, insanlığın yaşam biçiminin ifadesi, toplumların kimliklerinin temel taşları, sosyal, kültürel, dini etkinliklerin çeşitliliği ve zenginliğinin en somut tanıkları ve yenilenemez / yerine konulmaz evrensel miras unsurları olmaları ile sahip oldukları arkeolojik, mimari, tarihi, estetik ve sosyokültürel değerler nedeniyle korunmaları gerektiği vurgulanmıştır.

---

* Çeviri Ahunbay, 2014 [4]

† Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas, Nairobi, 26 Kasım 1976, UNESCO

Kırsal miras kavramının farklı bir bakış açısıyla ele alınmaya başladığı ikinci dönem ise 20. yüzyılın son çeyreğini içeren dönemdir. Kırsal miras, bu dönemin başlarına kadar uluslararası dokümanlarda “kırsal çevre”, “kırsal yerleşme”, “geleneksel köyler” gibi kavramlarla genel bir çerçeve altında değerlendirilmiştir. “Kırsal miras” kavramının önemli bileşenlerinden birisi olan “kırsal mimari”, bu dönemde uluslararası çerçevede doğrudan ele alınan kavramlardan biri olmuş, bunun yanında özellikle 1990’lı yıllarda kırsal mimariyi çevreleyen doğal çevre de kırsal mirasın öğeleri arasında yer almaya başlanmıştır. Dönemin başlarında 1977 tarihli Granada Talebi’nde* “kırsal mimari miras” tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık aktiviteleriyle bağlantılı, taşıdığı değer ölçütlerinden ve kendine özgü tipik doğaları nedeniyle korunmaya değer, doğayla uyumlu sivil yapılar ya da yapı grupları olarak tarif edilmiştir. Kırsal mimari mirasın içerdiği değerler ise estetik, dünyevi bilgelik, tarihi, arkeolojik, sanatsal, efsanevi, bilimsel ve sosyal değerler şeklinde ele alınmıştır. Talepte, geleneksel tarım faaliyetlerinin yok olmasına neden olan endüstriyel tarım faaliyetlerinin gelişimi ve kırdan kente yönelen göçle birlikte kırsal alanların terk edilmesi sonucu kırsal mimari mirasın tehdit altında olduğu vurgulanmıştır. Avrupa Konseyi tarafından 1979 tarihinde kabul edilen “Kırsal Mimari Miras Hakkında Tavsiye Kararı”† da doğrudan kırsal mimari mirasa odaklanan bir diğer uluslararası doküman olarak ön plana çıkmıştır. Tavsiye kararının temel koruma odağı olan “kırsal mimari miras” peyzajı da içeren doğal çevre ve kırsal yaşam biçimi öğeleri altında ele alınmıştır. Bu miras öğelerinin içerdiği kültürel, sosyolojik, ekolojik ve ekonomik değerler kırsal mimari mirası korumanın temel gerekçeleri olarak sıralanmıştır. Kırsal alanda modernleşme sürecine paralel bir şekilde kırsal mimari mirasın yıkım sürecinin devam ettiği, diğer yandan turizm ve yeni yapılaşmaların kırsal mirasa zarar verme eğiliminde olduğu belirtilmiş; bu zararın önüne geçilebilmesi adına kırsal kesimdeki hayatın canlandırılarak, kırsal mirasın korunmasının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Yine kırsal mimari miras kavramını temel odak olarak benimseyen bir diğer doküman, Avrupa Konseyi tarafından alınan 1989 tarihli “Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Yönündeki Tavsiye Kararı”dır. Tavsiye Kararı’nda, son yıllarda tarımsal üretimdeki değişim ve toplumsal dönüşümler nedeniyle tehdit altında olduğu işaret edilen kırsal mimari miras öğeleri, anıtlar, bina grupları ve siteleri içeren yapı çevre ile doğal çevre olarak iki başlık altında ele alınmış ve bu iki öğe, kırsal mirasın ayrılmaz iki parçası olarak vurgulanmıştır. Otantik bir değer taşıdığı belirtilen kırsal mirasın, Avrupa kültürünün bileşenlerinden ve yerel gelişmeyi sağlayan faktörlerden birisi olması; ayrıca, içerdiği mimari, sanatsal, coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyolojik ve etnolojik değerler nedeniyle korunması gerektiği ifade edilmiştir.

---

* *“The Granada Appeal (Rural Architecture in Regional Planning” Symposium No: 5 of Programme of European Pilot Projects), Granada, 29 Ekim 1977, CoE*

† *“Recommendation 881 (1979) on the Rural Architectural Heritage”, 8 Ekim 1979, CoE*

21. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan üçüncü dönemde ise kırsal miras kavramının içeriği daha da genişleyerek ön plana çıkmıştır. Bu dönemde kırsal miras kavramı artık mimari miras ve doğal çevre öğelerini kapsayan anlayıştan öteye giderek insan-doğa etkileşiminin vurgulandığı peyzaj kavramıyla birlikte ele alınmaya başlamıştır. Ayrıca kültürel bir birikim sonucunda ortaya çıkan somut olmayan kültürel miras öğeleri de kırsal mirasın bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde kabul edilen 2000 tarihli “Avrupa Peyzaj Sözleşmesi”nin* temel koruma odağı olan “peyzaj alanları” kavramı, doğal, kırsal, kentsel ve kent çeperlerinde yer alan, insan-doğa etkileşiminin gerçekleştiği alanlar olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında bir araç olması, kültürel, çevresel ve toplumsal alanlarda önemli kamu yararı içermesi, Avrupalı kimliğinin bileşeninden birisi ve kültürel–doğal mirasın çeşitliliğinin bir ifadesi olmasından ötürü peyzaj alanlarının korunması gerektiği belirtilmiştir. Sözleşmede üretim tekniklerindeki gelişmelerin ve ekonomik değişimlerin peyzaj alanlarındaki dönüşümü hızlandırması nedeniyle bu alanların tehdit altında olduğuna işaret edilmektedir.

Bu dönemde Avrupa Konseyi tarafından 2003 yılında düzenlenen 13. Avrupa Konseyi Bölgesel ve Mekânsal Planlamadan Sorumlu Bakanlar Konferansında† (CEMAT) kırsal mirasın korunmasına ilişkin bir dizi kararlar alınmış ve CEMAT Üst Düzey Yetkililer Komitesi tarafından 28 Mart 2003 tarihinde Budapeşte’de oluşturulan “Avrupa Kırsal Miras Gözlem Rehberi”‡ kabul edilmiştir. Bu rehberde “kırsal miras” somut (peyzaj, kırsal mimari, taşınır kültür varlıkları ve yerel ürünler) ile somut olmayan (geleneksel inşa teknikleri ve beceriler, gelenekler, festivaller vb.) miras başlıkları altında ele alınmıştır. 2006 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından, kabul edilen ve koruma odağında “kültürel miras” kavramı olan “Avrupa’nın Kırsal ve Ada Bölgelerindeki Doğal, Mimari ve Kültürel Mirasın Korunması Kararı”§ kapsamında da doğal miras ve mimari miras ile somut miras ve somut olmayan miras öğeleri kültürel mirasın bileşenleri olarak değerlendirilmiştir. Kararda, Avrupa’nın ada bölgelerinde ve kırsal alanlarda nüfusun azalması, ekonomik durgunluk, sosyal ve teknolojik ilerleme, modern tarım yöntemleri, yerele uygun olmayan yapılaşma gibi nedenlerden dolayı kültürel mirasın tehdit altında olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca kültürel mirasın Avrupalı kimliğinin ve tarihsel gelişiminin

---

* *European Landscape Convention, 2000, CoE*

† *“Implementation of Strategies and Visions for Sustainable Spatial Development of the European Continent” The 13th Conference of the Council of Europe of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT), Lübllyana, 2003, CoE*

‡ *European Rural Heritage Observation Guide, Budapeşte, 2003, Avrupa Konseyi (CoE/CEMAT): Bu rehber kırsal miras kavramının tanımlanması, bileşenlerinin belirlenmesi açısından önemli bilgileri içermesi ve bir rapor biçiminde hazırlanması nedeniyle bölümün bir sonraki kısmı olan Kuramsal Çalışmalarda detaylı olarak incelenmektedir.*

§ *European Parliament Resolution on the Protection of the European Natural, Architectural and Cultural Heritage in Rural and Island Regions, Strazburg, 2006, Avrupa Parlamentosu*

önemli bir parçası olması, başarılı her kuşağın kültürel ve yaratıcı katkılarını içermesi ve insanların yaşam biçiminin simgesi olması nedeniyle korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından 2010 yılında düzenlenen 15. Bölgesel ve Mekânsal Planlamadan Sorumlu Bakanlar Avrupa Konseyi Konferansında kabul edilen “Pan-Avrupalı Kırsal Miras Tüzüğü: Sürdürülebilir Mekânsal Gelişmenin Teşvik Edilmesi – Bölgesel Uyum Etkeni Olarak Kırsal Miras” başlıklı 2. Tüzük’te* temel koruma odağını “kırsal miras” oluşturmaktadır. Tüzük kapsamında kırsal miras; mimari miras, doğal miras ve kırsal peyzaj öğelerini içeren “somut miras” ile beceriler ve gelenekler gibi öğeleri içeren “somut olmayan kültürel miras” olarak iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Bölgeler için gerçek bir değer ve kaynak olması, sürdürülebilir gelişmede itici bir güç ve etken olması, kırsal alanları daha çekici kılması nedeniyle korunması gerektiği belirtilen kırsal mirasın sosyal, kültürel, mimari ve doğal değerlerine vurgu yapılmıştır. Tüzükte, kırılğan bir yapıda olan kırsal miras öğelerinin, konut ve yaşam biçimindeki değişim, tarım ve ormancılık yöntemlerindeki ve üretim tekniklerindeki değişim, kırsal alanlara yakın alanlarda gerçekleştirilen yeni yapılaşmalar ile altyapı uygulamaları gibi nedenlerle geri dönüşü olmayacak bir biçimde yok olma tehdidi altında olduğuna dikkat çekilmiştir. 2017 yılında yayınlanan “Kırsal Peyzajın Kırsal Miras Olarak Ele Alınmasına Yönelik İlkeler”† kapsamında temel koruma odağı olan “kırsal peyzaj” kavramı, kültürel mirasın önemli bir bileşeni ve insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmektedir. Kırsal peyzaj; geleneksel yöntemlerle, tekniklerle, birikimli bilgiyle ve kültürel uygulamalarla üretilen ve yönetilen “yerler” ile geleneksel üretim yaklaşımlarının değişime uğradığı yerleri birlikte kapsayan “dinamik ve canlı sistemler” olarak değerlendirilmiştir. İlke kapsamında kırsal peyzaj, tarım, hayvancılık, otlaticılık, balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, ormancılık, toplayıcılık, avcılık ve tuz benzeri kaynakların çıkarılması gibi faaliyetlerle, gıda ve diğer yenilenebilir doğal kaynakların üretimine yönelik olarak insan-doğa etkileşimi ile birlikte ortaya çıkan kara ya da sudaki bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Somut ve somut olmayan miras öğelerini içeren kırsal peyzaj, üretken arazinin kendisi, morfoloji, su, altyapı, bitki örtüsü, yerleşimler, kırsal yapılar, yerleşim merkezleri, geleneksel mimari, ulaşım ve ticaret ağları gibi fiziksel özellikler ile aynı zamanda kültürel bilgi, gelenekler, uygulamalar, yerel insan topluluklarının kimliği ve aidiyetinin ifadelerini ve bu peyzaja atfedilen kültürel değerleri ve anlamları içermektedir. Binlerce yıllık bir süreçte şekillenmiş olan kırsal peyzajın, insanlığın ve çevrenin tarihinin anlaşılması, yaşam biçiminin ve mirasının önemli kısımlarını temsil etmesi, insanlar ve diğer canlı türleri arasındaki karmaşık ilişkilerin anlaşılması ve insan yaşamının gelecek ile uyumlu

---

* *“Future Challenges: Sustainable Spatial Development of the European Continent in a Changing World”;* 15th Conference of the Council of Europe of Ministers Responsible for Spatial/Regional Planning; Resolution No 2: On the Pan-European Charter for The Rural Heritage: Promoting Sustainable Spatial Development “The Rural Heritage As a Factor of Territorial Cohesion”

† *Principles Concerning Rural Landscapes As Heritage, 2017, ICOMOS – IFLA*

bir şekilde biçimlenmesi açısından önemli bilgiler içerdiği ifade edilmektedir. Uluslararası çerçeve içerisinde genel olarak üç farklı dönemde ele alınarak incelenen kırsal miras kavramının, sahip olduğu önem ve atfedilen değerlerle korunarak gelecek kuşaklara aktarılması sıklıkla vurgulanmıştır. Bu bağlamda kavramın ele alınabilecek bütün yönleriyle gelecek kuşaklara aktarılması anlayışı, kırsal mirasın zaman içerisinde daha bütüncül bir akışla ele alınmasına ve içeriği genişleyen bir dizgede evrim süreci geçirmesine yol açmıştır. 1964 Venedik Tüzüğüyle birlikte kırsal yerleşme yaklaşımı ile ele alınan kavram bu süreç içerisinde kapsamına öncelikle kırsal mimari miras ve doğal çevre, daha sonra ise kırsal peyzaj, kırsal çevre ve somut olmayan miras gibi kavramları da dâhil etmiştir. Gelişim süreci içerisinde kırsal mirasın küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan modernizasyon ve teknolojik gelişmeler sonucunda yaşanan kültürel, ekonomik ve sosyal değişimlerle tehdit altında olduğu yoğun bir biçimde dile getirilmiştir. Bu değişimlerin kırsal ekonominin zayıflamasına ve kırsal yaşam biçiminde değişime yol açtığı belirtilerek kırsal yerleşimlerin kentsel alanlara yönelen göçlerle büyük oranda nüfus kaybettiği vurgulanmıştır. Kırsal alanlarda yaşanan nüfus kaybı sonucunda da geleneksel kırsal yerleşimlerin ve kırsal çevrelerin bakımsızlık nedeniyle yok olma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bu değişimler geleneksel yerleşimlerde aslına uygun olmayan müdahalelerin ve mevcut dokuyla uyumlu olmayan tekdüze ve kimliksiz yeni yapılaşmaların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Zaman içerisinde özgünlüğünü ve karakterini yitiren kırsal yerleşimlerin ayrıca turizm, büyük ölçekli altyapı faaliyetleriyle de tehdit olmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Uluslararası çerçeve içerisinde ele alınan hemen hemen bütün dokümanlar bu tehdit unsurlarının ortadan kaldırılmasına yönelik koruma ilkeleri tarif etmişlerdir. Bu koruma ilkeleri bütüncül olarak değerlendirildiğinde;

- Kırsal mirasın korunmasına yönelik yasal ve yönetsel bir çerçeve oluşturulması,
- Kırsal mirasın korunmasının yerel – bölgesel – ulusal boyutlarda planlama politikaları içerisinde ele alınması,
- Kırsal mirasın korunmasında tüm aktörlerin dâhil olduğu sorumluluk ve katılımçılık anlayışının benimsenmesi,
- Kırsal mirasın tüm bileşenleriyle, planlama politikaları içerisinde bütüncül koruma anlayışıyla ele alınması,
- Kırsal mirasın tüm bileşenlerinin envanter/belgeleme çalışmalarının yapılması,
- Nüfusun dengeli dağılımına yönelik politikalar geliştirilmesi,
- Tarımsal alanların korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi,
- Geleneksel kırsal yerleşim dokularının özgünlüğünün korunması kapsamında, onarım yapılırken mevcut geleneksel yapıların karakterini dikkate alan, yerel malzeme ve geleneksel yapı tekniklerini gözetilen müdahalelerde bulunulması, bu doğrultuda çağdaş işlevler tanımlanması,

- Kırsal yerleşim alanları dışındaki geleneksel yapıların özgün karakterinin en üst düzeyde korunarak mevcut işlevlerinin sürdürülmesi,
- Yeni yapılaşmalarda mevcut yerleşim dokusunun ve geleneksel yapı tipolojisinin göz önünde tutularak, tektipleşen ve birbirleriyle benzeşen mimari formlar ve inşaat tekniklerinin uygulanmaması,
- Kalkınma politikaları bağlamında geleneksel iş kollarının (tarım, hayvancılık, zanaatlar gibi) desteklenerek kırsal ekonominin güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirilmesi,
- Kaybolmakta olan geleneksel yapı teknikleri, el sanatları, zanaatlar gibi iş kollarının sürdürülebilirliği çerçevesinde, yapı ustaları, zanaatkarlar yetiştirilmesine yönelik eğitimler ve kurslar düzenlenmesi,
- Sürdürülebilir alternatif turizmin desteklenmesi hususlarının ağırlıklı olarak vurgulandığı görülmektedir.

Kırsal miras kavramının gelişim sürecinin, bu mirasın ögeleri, mirası tehdit eden unsurlar ve mirasın korunmasına yönelik ilkeler kapsamında değerlendirildiği uluslararası çerçevenin yanı sıra, kırsal miras kavramını ele alan çok sayıda ulusal ve uluslararası kuramsal ve uygulamalı çalışmalar da yer almaktadır. Bir sonraki bölümde kırsal mirasın kuramsal çalışmalarda nasıl ele alındığı konusu araştırılmıştır.

2.2. Kuramsal Çalışmalarda Kırsal Miras

Kırsal miras kavramına yönelik gerek ulusal, gerekse uluslararası literatür incelendiğinde, bu kavramı ele alan çalışmaların genel olarak örnek alan incelemelerine dayalı uygulamalı çalışmalardan oluştuğu görülmektedir. Uygulamalı çalışmaların dışında kırsal miras kavramına odaklanan diğer çalışmaların ise, bu kavramı genel koruma yaklaşımları içerisinde ele alan çalışmalardan ya da kavramı tanımlama, koruma ilkeleri geliştirme gibi doğrudan inceleme odaklı çalışmalardan oldukları görülmektedir. Kavramı genel koruma yaklaşımları içerisinde ele alan çalışmalar kırsal mirasın bütüncül koruma çerçevesi içerisinde değerlendirilmesine yönelik yaptıkları vurgu açısından ön plana çıkmaktadır. Kavramı tanımlama ve koruma ilkeleri geliştirme gibi inceleme odakları çerçevesinde doğrudan ele alan çalışmalar ise kırsal miras kavramına özel bir bakış açısı getirmekte ve kavramın ele alınış biçimine yönelik genel bir çerçeve çizmektedir. Kırsal miras kavramını örnek alan incelemelerine dayalı olarak ele alan uygulamalı çalışmalarda kırsal miras kavramına yönelik çizdikleri çerçeveyi seçtikleri bir örnek alanda sınavarak, kavramın uygulamalarda nasıl ele alınmasını gerektiğini ortaya koymaları bakımından değerli görülmektedir. Bu kapsamda öncelikli olarak genel koruma yaklaşımı içerisinde kırsal miras kavramını ele alan çalışmalar,

ikinci olarak kırsal miras kavramının ne olduğu, bileşenleri ve koruma yöntemleri gibi konulara odaklanan çalışmalar, son olarak da kırsal mirası uygulamalı olarak ele alan çalışmalar incelenmiştir.

2.2.1. Genel Koruma Yaklaşımları İçerisinde Kırsal Mirası Ele Alan Kuramsal Çalışmalar

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik genel bir çerçeve çizen çalışmalar “kırsal miras” kavramını genel olarak korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak görülen “kırsal sit alanı” tanımı altında değerlendirilmektedir. Bu çalışmalar kırsal sit alanı kavramının diğer koruma ögelerinden farklı olarak özel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini vurgulama açısından ön plana çıkmaktadır. Kırsal sit kavramının ulusal mevzuatta yer almamasının ve kavrama özel koruma ilkelerinin tarif edilmemesinin ulusal mevzuatta bir boşluk oluşturduğunu ortaya koyan bu çalışmalarda kırsal miras kavramı “kırsal sit alanı” odağında sınırlı bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Madran ve Özgönül, köy ya da mezra olarak bilinen kırsal yerleşmelerin sahip oldukları konut, depo, işlik vb. geleneksel yapılar, avlu ve özel alanlar ya da meydan gibi kamusal alanlar ile doğal çevre açısından korunmaya değer nitelikler taşıdıklarını belirterek; bu alanların çoğu kez doğal sit alanı olarak koruma altına alınmalarına rağmen kendilerine özgü değer ve potansiyellerinden dolayı farklı bir statü içerdiklerini ve kırsal sit adı altında korunmaları gerektiğini vurgulamaktadır [3]. Madran ve Özgönül, özel bir statü olarak önerdikleri kırsal sit alanlarının belirlenmesinde kullanılabilecek ölçütleri;

- Doğa ve insan eliyle oluşan ve korunması gerekli nitelikte ayrı ögeleri içermesi,
- Bu ögelerin homojen ve uyumlu dağılım sergilemesi,
- Çağdaş alan kullanımları nedeniyle doğal ve yöresel niteliklerini yitirmemiş olması,
- Sit alanı içindeki kırsal yerleşmelerde geleneksel üretim tekniklerinin sürdürülmesi,
- Mevcut yapı stokunun geleneksel / yöresel değer ve niteliklere sahip olması olarak sıralamaktadır.

Ahunbay, “tarımsal üretime dayalı bir yerleşmede her ailenin sahip olduğu ahır, samanlık, serander vb. birimlerin yan yana geliş biçimi, evlerin araziye yerleşme düzeni ilginç kümelenmeler, dokular oluşturabilir” (Ahunbay, 2014, 27) söylemiyle, kırsal sit tanımını yerleşme düzeni, boyut ve doku kavramları ile açıklamakta ve kırsal yerleşimleri köy, bağ ve yazlık türü yerleşmeler üzerinden ele almaktadır [4].

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi tarafından hazırlanan 2013 tarihli Mimari Miras Koruma Bildirgesinde* ise mimari mirasa yönelik temel tanımlar altında ele alınan “kırsal sit” kavramı, “*Yerleşim düzeni, yapım tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım*

---

* *Ulusal Mimari Koruma Uzmanları Toplantıları, 2013, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi*

alanı vb. ögelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlar” olarak tanımlanmaktadır.

Kırsal miras kavramını genel koruma yaklaşımları içerisinde alan bu çalışmalar, ulusal mevzuatta yer almayan kırsal miras kavramını “kırsal sit” kavramı altında ele alarak ve kırsal miras kavramının sahip olduğu özgün değerlerle koruma alanında özel bir yerinin olduğunun altını çizmektedirler. Ancak kırsal miras kavramının ulusal mevzuattaki yer almamasındaki eksikliğe dikkat çekilen bu çalışmalarda kavram geniş bir çerçevede ele alınmamıştır. Bu çalışmalarda kavramın ağırlıklı biçimde “kırsal sit alanı” yaklaşımıyla alansal olarak ve tek yapı ölçeğinde ele alındığı görülmektedir. Kırsal yerleşme vurgusunun öne çıktığı bu çalışmalarda geleneksel yapı ile sokak, meydan ilişkisi ortaya konularak doku kavramı vurgulanmakta, geleneksel yapının özgün yapım teknikleri ile inşası genel olarak belirtilmektedir. Kırsal yerleşmelerin doğal çevreyle olan ilişkisinin insan - doğa etkileşimi çerçevesinde var olduğuna değinilen çalışmalarda, yerleşmelerin tarım alanlarıyla ilişkisine ve tarımsal üretime kısaca değinilmektedir.

Kırsal miras kavramını genel koruma yaklaşımları içerisinde ele alan çalışmaların yanı sıra, doğrudan kırsal miras kavramına odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır.

2.2.2. Kırsal Mirası Doğrudan Ele Alan Kuramsal Çalışmalar

Bu çalışmalar kırsal miras kavramını, kırsal mirasın bileşenlerini tanımlama, kırsal mirasın bileşenlerini tehdit eden unsurları ortaya koyma ve kırsal mirasın korunmasına yönelik ilkeler geliştirme gibi belirli dizgelerde ele alınmaktadır.

Eres, zaman içerisinde yok olma sürecinde olan geleneksel yerleşimlerin son dönemlerde koruma literatüründe var olmaya başladığını, ancak kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanların da büyük ölçüde mimari kimliğini kaybettiğini vurgulayarak, “tarihi köylerin, geçmişte kalan geleneksel kırsal yaşam kültürünün bugüne ulaşmış somut kanıtı” (Eres, 2016, 9) olarak korunması gerektiğine değinmektedir. Geleneksel köylerin korunmasındaki temel sorunları toplumsal beğenin değişmiş olması, köylerin ekonomik üretkenliğinin azalması, mevcut kırsal yapılı çevrenin günümüz koşullarına cevap verememesi, malzeme ve geleneksel yapı ustası bulmada yaşanan sorunlar ve mevcut yasal düzenleme içerisinde yer alan tescilleme ile birlikte yaşanan sorunlar olarak sınıflandıran Eres, “köy peyzajlarının yaşatılarak korunması” kapsamında öncelikli olarak ayrıntılı belgeleme çalışmaları yapılmasını gözeterek bazı genel koruma ilkeleri tarif etmektedir. Bu ilkeler,

- Tarihi dokusu olan bir köyde yerleşimin kimliğini zedeleden çağdaş donatıların sağlanması ve köyün kamusal alanlarının rahat bir şekilde kullanılabilir hale getirilmesi,
- Geleneksel yapıların kimliğini bozmadan eklemeler ya da düzenlemeler yapılması,

- Yeni yapılaşmada geleneksel konut dokusunun dikkate alınması,
- Köy dokusunun korunması kapsamında köyün koşullarını ve sorunlarını dikkate alan yasal düzenlemelerin yapılması olarak özetlenebilmektedir [11].

Kırsal mirasın önemli bileşenlerinden biri olan kırsal mimari kavramının kapsamlı bir şekilde ele alındığı dokümanlardan birisi de Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) tarafından 2015 Kasım tarihinde hazırlanan “Anadolu’da Kırsal Yaşam ve Mimarlık” isimli dokümandır. Bu doküman kırsal yaşamın tüm değerleriyle korunması gerektiğinden hareketle kırsal yaşamın en somut göstergesi olarak nitelediği, halk mimarlığı, yöresel/yerel mimarlık, vernaküler mimari, spontan mimarlık, tarım çağı mimarlığı gibi benzeşen ifadelerle anlatılan kırsal mimarinin en iyi şekilde “sanayi öncesi usta işi mimarlığı” olarak tanımlanabileceğini vurgulamaktadır [12]. Dokümanda en önemli boyutun işlev olduğu belirtilirken, kırsal mimaride estetiğin ikinci planda olduğu; iklim, yeryüzü şekilleri, toprak ve su gibi doğal özelliklerin, yakın çevredeki malzeme ve yaşam kültürünün bu mimarinin şekillenmesinde başlıca unsurlar olduğu ifade edilmektedir [12]. Dokümana göre, doğa ve insan etkileşiminin benzersiz örnekleri olarak görülen kırsal mimarinin şekillenmesinde bir diğer unsur ise yapının geleneksel yaşam içerisindeki ustalar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimler sonucunda yaşayanların gereksinimleri doğrultusunda üretilmesidir. Sadece konutların değil, aynı zamanda kırsal yerleşmelerde yer alan samanlık, ahır, avlu, bahçe, ambar, köy mescidi, cami, depo, kahve, değirmen gibi yapıların da içinde yer aldığı kırsal mimarinin unsurlarının bir araya gelerek oluşturdukları, insandan topluma uzanan ve tasarımda oda, ev, sokak, mahalle ve kent ölçeğinde biçimlenen dokunun ise bir diğer bileşen olduğu vurgulanmaktadır [12]. Dokümanda ayrıca Köyler ve Küçük Kasabalar için Avrupa Konseyi (ECOVAST) tarafından hazırlanan “Kırsal Avrupa İçin Strateji” başlıklı raporda ortaya koyulan koruma ilkelerinin, kırsal mimarinin korunmasında çok boyutlu bir nitelik kazandıracağına da değinilmektedir. Bu ilkeler 9 ana başlık altında detaylandırılmıştır [12]:

- Kırsal ekonomilerin canlandırılması: Yörenin kaynakları, kültürü ve ustalık mirası ile eşzamanlı olarak, kırsal alanda güncel fırsatların da değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Çözümler her bölgenin yerel kültürü, yerel/bölgesel ürünleri, pazarları ve fırsatları ile uyumlu olmalıdır. Yerel tarım ürünlerinin iyileştirilmesi, organik tarım ve el sanatları ürünlerinin geliştirilmesi, kırsal turizmin devreye sokulması ilk akla gelen önlemler arasındadır.
- Tarımda önceliğin değişmesi: Kırsal ekonominin temel taşı olan çiftçiliğin sürdürülmesi sağlanmalıdır. Bu yalnız gıda güvenliği açısından değil, yaşam biçimlerinin, kırsal ekonominin ve kültürel peyzajın yaşatılması için de önemlidir. Gıdada nicelik yerine

---

* A Strategy for Rural Europe, 1994, 2006, ECOVAST

niteliğin vurgulanması, hayvan sağlığının ve çevrenin gözetilmesi, geleneksel tarım yöntemlerinin korunarak desteklenmesi gerekir.

- Ormancılık: Son yıllarda ithal türler ya da monokültür dikimlerle endüstriyel kullanıma açılan ormanlar, geleneksel kullanımlara yanıt verecek biçimde, dengeli bir yönetim planlamasıyla ele alınmalıdır.
- İmalat, zanaatlar ve hizmet sektörleri: Ekonomik faaliyetlerin büyük kentler ve çevresinde toplanması kırsal alanların yoksullaşmasına ve göçe neden olmaktadır, bir yandan da kentlerde birçok kişi ve işyerinin büyük kentlerden uzaklaşmak istediği gözlenmektedir, yerel ürünlere ve kırsal turizme rağbet artmaktadır. Bu yeni eğilimlerin değerlendirilmesi gerekir.
- Kırsal turizm: Kırsal turizm hem gelir getirmesi hem de yerel kültürel mirasın korunması için bir fırsat olarak yönetilmelidir. Gezinler için uygun ürünler geliştirilmesi ve yerel girişimciliğin artırılması özendirilirken, gezgin sayısı ve trafiği gibi tehdit oluşturacak sonuçlara karşı önlem alınmalıdır.
- Kırsal konut: Dayanıklılıkları, işlevsellikleri, iklime uygunluklarıyla zamanın sınavından geçmiş bulunan kır yapıları, teknikleri ve gelenekleri ile kolektif belleğin birer ögesi olarak korunmalıdır. Çoğunun özü bozulmadan, iç mekânları günün koşullarına uydurulurken, yeni yapılaşma da uygun ölçekte ve malzemelerle planlanmalıdır.
- Sosyal ve kültürel canlılık: Kırsal alanda nüfusun azalması izolasyona ve canlılığın kaybolmasına neden olurken, yerel kültürlerin kendilerine olan güvenleri azalmaktadır. Bu yerleşmelere yeniden hayatıyet kazandırmak için geleneksel alışkanlıklar, görenekler, şenlikler, yerel diller canlandırılmalı, bunun için gençlerin kırdan kalmasının ve nüfus istikrarının sağlanması için önlemler alınmalıdır.
- Doğal miras: Sulak alanların kurutulması, ırmak yataklarının değiştirilmesi, aşırı tarım ilacı kullanımı, hava kirliliği, karayolları yapımı, aşırı avlanma, aşırı turizm gibi nedenlerle birçok bölgede hızla azalan yaban hayatının korunması için çaba gösterilmelidir.
- Kültürel miras: Kırsal alan bir tarih kitabı gibi okunursa kuşaklar boyu insanların toprağı nasıl işlediğini ve onun görünümünü nasıl değiştirdiğinin öyküsünü anlatır. Kır yapıları, toprakla insan arasındaki etkileşimin izlerini taşıyan kırsal alanların simgesidir. Her kırsal yerleşmenin insanları ve kültürü (türküsü, halk oyunu, giysileri, görenekleri, şenlikleri, dili, dini) o topluluğun mirasıdır. Günümüz insanının kökleri, geçmişle arasındaki bağ, toprakla ilişkisi ve huzur kaynağı kırsal alanda varlığını sürdürür. Kuşaklar boyunca insan emeğiyle oluşmuş bu olağanüstü birikimi korumak önemli bir sorumluluktur.

Kırsal alanların ruhunun, karakterinin ve ayırt ediciliğinin zaman içerisinde kaybolmakta olup olmadığını sorgulayan Schwimmer, kırsal mirası somut ve tarih, sanat, kültür gibi somut olmayan öğeler, flora ve faunayı içeren doğal miras ile bunları kapsayan peyzaj olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, mimarinin, dilin ve halk kültürünün hazinesi olan kırsal mirasa yönelik yerel ürünler, geleneksel teknikler, beceriler ve araçlar, şarkılar, dans, müzik ve hikâyeler gibi bileşenlerin korunması gerektiğini vurgulamaktadır [13].

Chiva, kırsal mirası, kırsal toplumlarda birbirinden ayrılmaz bileşenler olan doğal ve kültürel varlıkların bir birlikteliği olarak tanımlarken, mirası geçmişin anlamlı bir hatırlatması, geleceğin ise değerli varlıkları olarak görmektedir [14].

Rouard ise hiçbir nesnenin ya da becerinin tek başına bir miras unsuru olamayacağını; kırsal mirasın tarih, mimari, sanat, kültür (dil, şarkı, hikaye, müzik, dans vb.), teknik, beceri, gıda üretimi, flora, fauna, doğal ve yapılı çevre gibi somut ve somut olmayan bileşenlerden oluştuğunu belirtmektedir [15].

Kayın, kırsalda koruma konusunu doğa – insan etkileşimi çerçevesinde “doğa, peyzaj, doku” öğeleri kapsamında incelemekte; doğayı, insan tarafından müdahale görmüş ya da görme ihtimali olan bir olgu olarak; dokuyu, mekân-insan ilişkisi bağlamında, fiziksel elemanlar (yapılar, sokaklar vb.) ile toplumsal olguların (alışkanlıklar, davranışlar, ritüeller vb.) etkileşimi olarak ele alırken; peyzajı da bunların birlikte var olma hali olarak nitelediği “kültürel peyzaj” kavramı kapsamında irdelemektedir [16]. Kırsalın doğa, üretim biçimi, yerleşim dokusu, gelenek gibi unsurlarını içeren çok boyutlu stratejilerle korunabilmesinin “doğa ve insanın ortak eserleri” olarak nitelendirilen kültürel peyzaj kavramı altında mümkün olabileceğine işaret eden Kayın, kırsal alanların zamana bağlı yıpranmaların yanı sıra, sorunlu tarım politikaları, endüstri, turizm, madencilik, ikinci konut baskıları, doğal kaynakların verimsiz kullanılması, kırdan kente olan göç hareketleri, sosyal servislerde eksiklik, geleneksel çevreye uygun olmayan makro müdahaleler gibi nedenlerden dolayı tehdit altında olduğunu dile getirmektedir. Koruma eyleminin insan ölçeğinden havza ölçeğine uzanan mekânsal ve yaşamsal unsurları dikkate alan “bütünleşik koruma” ilkesi çerçevesinde korunması gerektiğini ifade eden Kayın, kırsal alanlardaki koruma eylemlerini şekillendirecek ilkeleri;

- Doğal oluşumlar, yerleşim dokuları ve nesilden nesile aktarılan bilgiler, inançlar, ritüeller gibi unsurların oluşturduğu geleneklerin iç içe olduğu bir bütün halinde korunması,
- Kültürel Peyzaj kavramının; kırsal alanlardaki koruma öğelerinden olan doğa, doku ve peyzaj unsurlarını içermesi nedeniyle korumada buna uygun bir çerçeve oluşturulması,
- Kırsal alanları biçimlendiren yerleşim-üretim-yaşantı formlarına getirilecek müdahalelerin, yabancı-soylulaştırıcı olmak yerine sürdürülebilir, dönüştürücü makro

girdiler olmak yerine sağıklaştırıcı, esaslı olmak yerine basit bir içerik taşınması; bu amaçla,

- Tarım, hayvancılık, ormancılık gibi doğa ile ilişkili eylemlerin sağıklaştırılarak geliştirilmesi,
  - Zanaatların yaşatılması, gündelik hayata ilişkin gelenekler, diller, türküler, söylenceler vb. unsurların ortadan kaybolmamasını sağlayacak tedbirler getirilmesi,
  - Yerel mimari unsurların özgün kimlikleri bozulmadan, ancak konfor öğeleri getirilerek yaşatılması,
  - Yerel halkın yerinde kalmasını sağlayacak katılımcı kalkınma politikalarının geliştirilmesi,
- "Bütünleşik Koruma" ilkesinin kırsal korumanın çerçevesi olması başlıkları altında sunmaktadır [16].

Sangiorgi, kırsal mirasın mimari ve peyzaj özelliklerini içerdiğini, bunların makineleşmeye kadar geçen zaman içerisinde biçimlenen ve gelişen konutlar ile ahır, ambar, ağıl gibi üretim yapılarını kapsadığını ifade etmektedir [17]. Kırsal mirasın, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerden dolayı çöküntü süreci içerisinde girmesiyle uluslararası toplumun dikkatini çektiğini belirten Sangiorgi, bu mirasın korunmasına yönelik bazı koruma yaklaşımları öne sürmektedir. Peyzaj, çevre, arazi ve insanın bu mirasın ayrılmaz parçaları olduğunu ve bu mirasın sadece geçmişin bir belleği değil, aynı zamanda gelecekteki gelişmeler için de bir kaynak olması gerektiğini dikkate alan bu yaklaşıma göre;

- Kırsal mirasın iyileştirilmesi yalnız yapılarla ilgili değil, aynı zamanda sürdürülebilir ve uyumlu tarım politikalarına bağlı kırsal çevre unsurları ile de ilgilidir.
- Kırsal miras, yapıların ve peyzajın birlikteliği anlamına gelmekte ve korunması yerel karakterin geliştirilmesi kapsamında olmalıdır.
- Eski yapıların yeniden kullanımı ve iyileştirilmesinde yapılacaklar dikkatli bir biçimde ele alınmalıdır. Bu kapsamda yapıların bulunduğu yerle ve bu yerdeki diğer yapılarla olan ilişkileri gözlemlenmeli, bulunduğu yerin özellikleri tespit edilmeli, yapılarda uygulanacak yeni uygulamalarda mevcut geleneksel yapılarda kullanılan malzemeler listelenmeli ve bu miras öğelerinin farkındalığını artırmaya yönelik eğitim ve kurslar düzenlenmelidir [17].

Kırsal miras kavramının en geniş çerçevede ele alındığı belge Avrupa Konseyi tarafından 2003 yılında hazırlanan "Kırsal Miras Gözlem Rehberi"dir. Rehberde, kırsal mirasın yakın zamana kadar özellikle kırsal konutlar, çamaşırhaneler, değirmenler ve şapeller gibi kırsal miras yapıları ile tarımsal faaliyetlerle ilgili yapıları içeren dar bir çerçevede tanımlandığı ifade edilmektedir. Ancak son yıllarda kırsal mirasın özellikle plancılar tarafından toplumla yaşadıkları yer arasında zaman içerisinde ortaya çıkan ilişkiyi gösteren somut ve somut

olmayan ögeler olarak daha geniş bir çerçevede tanımlandığına vurgu yapılmaktadır [18]. Bu kapsamda kırsal miras ögeleri, somut miras ögeleri ile bu mirasın ayrılmaz parçası olan somut olmayan miras ögeleri olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır.

1. Somut miras ögeleri:

- İnsanların, çevre üzerinde yüzyıllar boyunca süregelen faaliyetlerinin sonucu olan peyzaj
- Tarım, zanaat ve üretimle ilişkili binalar ile belirli bir mimari tarzı yapılardan oluşan yapılı çevre
- Günlük yaşamda, dini amaçlar için ya da festivallerde kullanılan taşınır varlıklar
- Geleneksel tekniklerle ve yerel koşullara uyumlu olarak üretilen ürünler

2. Somut olmayan miras ögeleri:

- Peyzajın oluşumunu, yapıların ve geleneksel aletlerin inşa edilmesini ve yerel ürünlerin geliştirilmesini sağlayan teknikler ve beceriler
- Toplumların yaşadıkları yerlerde belirli bir etkiye sahip olduğunun ve ortak yaşamlarının bir kanıtı olan, yazılı olmayan geleneklerden ortaya çıkan sözlü edebiyat, yerel lehçeler ve müzik
- Gelenekler ve festivaller gibi sosyal yaşamın bileşenleri

Rehberde kırsal miras kavramının genel olarak nasıl ele alınması gerektiği de maddeler halinde sıralanmıştır [18]:

- Mirasın bulunduğu çevreyle birlikte ele alınması, değerinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır.
- Miras sadece bir varlık olarak değil, sahip olduğu tarihsel, kültürel, sosyal ve ekonomik değerleriyle de ön plandadır.
- Miras ögeleri sadece bilinen ön planda olan nesnelere değil aynı zamanda herhangi bir özgün değer içermese de basit ögeler de olabilir.
- İnsanların mirasa olan ilgilerini arttırma, mirasa anlam katacaktır.
- Mirasın özgünlüğünün bozulmadan özgün malzeme kullanılarak, mümkün olduğu kadar kendi işlevini de koruyarak aslına uygun hale getirilmesi önemlidir.
- Geleneksel işlevinin kullanılması mümkün olmayan miras ögelerine kullanımlarının devamı için yeniden işlev verilebilir.
- Müdahale biçimleri doğru olmadıkça yapıların basit onarımla ya da yenilemeyle onarımları onların özgünlüğüne zarar verebilmektedir.
- Herkesin ortak malı olan bu ögelerin kuşaktan kuşağa aktarılması sağlanmalıdır.
- Miras ögeleri somut olmayan miras ögelerinden (pratikler, beceriler ve teknik bilgi) ayrı düşünülmemeli, bu ögelerin bir bütün halinde korunması sağlanmalıdır.

Kırsal mirasın bütünleyici parçalarının peyzaj, yapı, sosyal ilişkiler, tarım ve hayvancılık, yiyecek, el sanatları - zanaatlar ve toplumsal yaşam olmak üzere yedi ana başlık altında detaylı olarak ele alındığı rehberde bu mirasın sürdürülebilir gelişme için anahtar bir rolü olduğu vurgulanmaktadır [18].

Kırsal miras kavramını doğrudan ele alan kuramsal çalışmalarda, kırsal miras bileşenleri, neden korunması gerektiği açısından kırsal mirasın önemi, kırsal mirası tehdit eden unsurlar ve kırsal mirasın nasıl korunması gerektiğine yönelik ilkeler vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda kırsal miras kavramının bileşenleri kırsal mimari ve kırsal yerleşme [11,12], kırsal mimari, kırsal çevre ve kırsal peyzaj [17], kırsal kültürel ve doğal varlıklar [14] ile somut (kırsal mimari, kırsal yerleşme, kırsal çevre, doğal çevre, kırsal peyzaj, taşınır miras, yerel ürün vb.) ve somut olmayan (teknik ve beceri, sözlü kültür, sosyal yaşam, gelenek ve görenekler, alışkanlıklar, ritüeller vb.) kırsal miras [13,15,16,18] gibi farklılaşan boyutlarda ele alınmışlardır. Bu çalışmalarda doğa-insan etkileşiminin ürünü olarak görülen [12,16] kırsal miras bileşenlerinin kırsal yaşam kültürünü yansıtmaları [11], özgün niteliklere sahip olmaları ve tüm insanlığın ortak malı olarak görülmeleri [18], geçmişin anlamlı hatırlatması ve geleceğin değerli varlıkları olarak düşünülmesi [14] bakımından korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasının önemi de ortaya konmuştur. Ayrıca çalışmalarda kırsal alanların ruhunun, karakterinin ve özgünlüğünün yitirilmesine [13] neden olan tehdit unsurları ile karşı karşıya oldukları dile getirilmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin yol açtığı [17] belirtilen bu tehdit unsurları temel olarak kırdan kente göç, kırsal ekonominin zayıflaması, kırsal yerleşim alanlarındaki sosyal altyapı eksikliği, doğal kaynakların verimsiz kullanımı, tarım alanlarının geleneksel yöntemler dışında aşırı kullanımı, büyük ölçekli altyapı uygulamaları, koruma kullanma dengesi güdülmeyen turizm politikaları, geleneksel yerleşim dokusuna uyumlu olmayan müdahaleler ve yapılaşmalar gibi başlıklar altında ele alınmıştır. Bu çalışmalarda ayrıca tehdit unsurlarını ortadan kaldırmaya yönelik bazı koruma ilkeleri de ortaya konmuştur. Kırsal mirasın tüm bileşenleriyle bütünlük olarak korunmasını vurgulayan bu ilkeler;

- Kırsal mirasın korunmasına yönelik yasal bir çerçeve oluşturulması
- Kırsal mirasın bileşenlerinin ayrıntılı olarak belgelenmesi
- Kırsal alanlarda dengeli nüfus dağılımının sağlanması
- Kırsal yerleşimlerdeki sosyal ve teknik altyapının iyileştirilmesi
- Yerel ürün üretiminin gerçekleştirildiği, koruma öncelikli tarım, hayvancılık, ormancılık gibi kırsal faaliyetlerin desteklenerek ve koruma kullanma dengesini gözeterek kırsal turizmin teşvik edilerek kırsal ekonominin canlandırılması
- Geleneksel yapı ustalığı, yerel zanaatlar, el sanatları gibi faaliyetlerin canlandırılması
- Gündelik yaşam, gelenekler, görenekler, diller, türküler, söylenceler, dans gibi somut olmayan kültürel miras öğelerinin kaybolmasını önleyecek tedbirler alınması

- Yeni yapılaşmalarda kırsal yerleşimlerin geleneksel dokusuna uyumun ön planda tutulması
- Geleneksel yapılarda gerçekleştirilen müdahalelerde yapının karakterini bozacak uygulamalardan kaçınılması olarak özetlenebilmektedir.

Kırsal miras kavramının ele alındığı diğer çalışmalar ise kavramı örnek alanlar üzerinden inceleyen çalışmalardır.

2.2.3. Kırsal Mirası Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar

Gerek ulusal, gerekse uluslararası literatürde kırsal miras bileşenlerini ve koruma stratejilerini ele alan diğer çalışmalar ise bir ya da birkaç örnek alan üzerinden kırsal mirası ele alan çalışmalardır. Bu çalışmalar kırsal miras kavramını yapı, yapılı çevre (yapı grupları), yapılı çevre+sosyal yaşam ve yapılı çevre+kırsal çevre+sosyal yaşam olmak üzere belirli odaklar çerçevesinde incelemektedir (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapı	Aran K. 2000 Türkiye'den Örnek Kırsal Yerleşimler	Yapı ve yerleşme (Ustalık geleneği, yer, iklim ve doğal çevre, form ve tasarım, yapı kalıp dili, malzeme ve beceri)	<ul style="list-style-type: none"> • Anadolu'daki örnek kırsal yerleşimler ile kır yapılarının belgelenmesi • Örnek konutların planlarının çıkarılması
Yapı	Durukan İ. 2003 (Mersin-Toroslar) Atlılar (Sadiye)	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal Mimari (yerleşim dokusu-konutlar ve bütüncü yapılar, parsel tipolojisi - yapı avlu ilişkileri, yapım tekniği) • Kısmen sosyal yaşam • Sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim, kente göçle geleneksel yapıya uyumlu olmayan müdahalelerle kırsal mimari mirasın bozulması • Dokuya uyumsuz yeni yapılaşma 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal mimari envanterinin oluşturulması

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar (Devam)

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapı	Seçkin N. Erdem A. Maşalı D. 2004 (Denizli-Buldan) Köy Yerleşimleri	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşmenin arazi yapısı ve yerleşme tipleri • Kırsal konut ve bütünleyici yapıları ile diğer yapılar (yapım tipleri ve malzeme) • Kısmen gündelik ve ekonomik yaşama ilişkin genel bilgiler • Kırsal mimarinin değişimi ve dokuya uyumsuz yeni yapılaşma tehdidi 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal mimari envanterinin oluşturulması
Yapı	Mazlum D. Eres Z. Barlık T. Türk Ş. 2004 (Bursa-Orhangazi) Karsak	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal konutlar, bütünleyici yapıları ve diğer yapı tipleri (yapım teknikleri ve yapı malzemeleri) • Geleneksel üretim biçiminin yapılaşmaya etkisi • Kısmen yerleşmeyi çevreleyen doğal yapı • Kırsal mimarideki değişim ve dokuya uygun olmayan yeni yapılaşma • Yapı analizleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal Mimari envanterinin oluşturulması
Yapı	Emir S. Arsan D. Z. Kiper N. 2005 (İzmir-Karaburun) Çullu ve Hisarcık	<ul style="list-style-type: none"> • Kamusal yapılar (cami, kilise, mektep, köy odası), üretim yapıları (zeytinyağı işliği değirmen, fırın), konutlar, su yapıları (suyolu, çeşme, sarnıç, havuz, kuyu) ve havan barınakları • Kısmen kırsal yerleşim ve sokak dokusu • Kısmen yapı-parsel ilişkileri 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal Mimari envanterinin oluşturulması
Yapı	Altiparmakovska Momeva V. 2008 Makedonya Kırsal Yerleşimleri	<ul style="list-style-type: none"> • Genel olarak geleneksel konut mimarisi (kırsal yapı, geleneksel köyler, yapım malzemesi ve teknikleri) • Kırsal mimari mirasın yok oluş sürecindeki nedenler (yaş: 19 yy sonu, 20 yy başı ve kullanılan malzeme ile kullanıcıların yetersiz müdahaleleri) 	<ul style="list-style-type: none"> • Yapılar ve yapı grupları tarihi ve kültürel belleğin unsurları olarak onarılmalı ve restore edilmeli • Ekonomik gelişmenin sağlanması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi • Alternatif turizm olanaklarının geliştirilmesi
Yapı	Levi Akyüz E. 2009 (Denizli-Honaz) Aydınlar	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal mimarinin tehdit altında olması (hızla değişen ve gelişen yaşam standartları, tarımın önemini yitirmesi, kırdan kente göç) • Kırsal konutlar (genel özellikleri, cephe özellikleri, süsleme özellikleri, yapısal özellikler, yapı öğeleri) • Yapı analizleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel konut belgeleme çalışmaları • Eko-köy önerisi • Kırsal yapıların yeni işlevler kazandırılarak turizm amaçlı kullanımı

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar (Devam)

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapı	Başoğlan Avşar Ö. 2016 (Muğla-Menteşe) Yerkesik	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal konut ve bütünleyici elemanları (Konut tipleri; ev, çardakaltı, ahır, depo/samanlık ve bahçe), • Konut ve bütünleyici elemanlarının bahçe içerisindeki biçimlenişi ve sokak ilişkisi, • Ekonomik yapıdaki değişimle birlikte yapı tipolojisinin değişimi, • Yerleşimin yeni yapılaşma ve hızlı büyüme tehdidi altında olması, 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal mirasın farklı koruma ve müdahale biçimleri gerektirmesi nedeniyle mevcut koruma mevzuatı kapsamında korunmasının ortaya çıkardığı sorunlar kapsamında yeni ilkelerin tanımlanması gerektiği, • Kırsal mimari dokunun, tarım alanları, doğal çevre, kültürel değerler, gelenekler ve el sanatları ile birlikte bir bütün olarak korunması kapsamında ülke koruma politikalarında ele alınması gerektiği, • Mevcut kırsal dokuyu gözetken planlama çalışmalarının yapılması gerektiği,
Yapı	Usanmaz B. Eyüpgiller K. 2016 (Kocaeli-Gölcük) Saraylı	<ul style="list-style-type: none"> • Kısmen organik sokak dokusu – meydan • Genel olarak yapı tipleri (cami, çeşme, konutlar ve bütünleyici yapıları (avlu, müstemilat, depo, ahır) • Kırsal konutların özellikleri (mekânsal özellikler, cephe özellikleri, yapı tekniği ve malzeme, dekoratif öğeler) • Kırsal yapı analizleri (kat sayısı, işlev, yapı malzemesi, strüktür, korunmuşluk, kullanım) • Geleneksel mimarideki değişim ve tehdit (yeni yapılaşma, geleneksel yapılardaki değişim) 	<ul style="list-style-type: none"> • Saraylı köyüne yönelik koruma önerilerinin geliştirilmesi (yerleşim dokusuyla uyumlu plan kararları, yerel üretim için pazar, geleneksel konutların konaklama ve turizm amaçlı kullanımı, mevcut fonksiyonların ağırlıklı korunması boş ya da terk edilmiş yapıların yeni işlevlerle kullanılabilmesi, rekreasyon ve spor amaçlı alanların düzenlenmesi, çeşmelerin özgün dokuya göre onarılması, organik sokak dokusunun korunması)
Yapı	Kurtuluş B. Güçhan Ş. N. 2015 (Mersin-Tarsus)	<ul style="list-style-type: none"> • Tarım sektörünün önemini yitirmesiyle geleneksel kırsal mimari ve yaşamın yok olma eğilimi • Modernleşmeyle geleneksel mimarinin değişimi • Kısmen kırsal çevre, kırsal ekonomi ve geleneksel yaşam • Kısmen yerleşme tipolojisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel konutların mimari özelliklerini ve mevcut durumunu saptama

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar (Devam)

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapı	Güneş Sena Z. Eyüpgiller K. 2016 (Bursa-Orhaneli) Deliballılar	<ul style="list-style-type: none"> • Kısmen organik sokak dokusu – meydan • Genel olarak yapı tipleri (okul, cami, çeşmeler, konutlar ve bütünleyici yapıları (avlu, samanlık, depo, ahır) • Kırsal konutların özellikleri (mekânsal özellikler, cephe özellikleri, yapı tekniği ve malzeme, dekoratif öğeler) • Kırsal yapı analizleri (kat sayısı, işlev, yapı malzemesi, strüktür, korunmuşluk, kullanım) • Geleneksel mimarideki değişim ve tehdit (yeni yapılaşma, geleneksel yapılardaki değişim) 	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşim dokusunun belgelenmesi ve korunması • Planlama kararlarının üretilmesi (ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi, özgün işlevlerin sürdürülmesi, özgün dokunun korunması, turizm, boş ya da terk edilmiş yapıların özgün işlevlerini koruyamaması durumunda yeni işlevler tanımlanması, kontrollü taşıt trafiği, restorasyon faaliyetleri)
Yapılı Çevre	Başkan E. G. 2008 (Kayseri-Yeşilhisar) Güzelöz	<ul style="list-style-type: none"> • Sürdürülebilir kırsal gelişme • Kırsal mirasın tanımlanması (<u>somut kırsal miras</u>: kültürel peyzaj, taşınmaz varlıklar, taşınır varlıklar, ürünler; <u>somut olmayan kırsal miras</u>: teknik ve beceri, sözlü gelenekler, sosyal yaşam biçimi ve organizasyon) ve kırsal mirasın bileşenlerinin belirlenmesi (<u>kırsal çevre</u>: coğrafi ve tarihsel arka plan, ekonomik gelişme, görsel karakter, peyzaj; <u>kırsal yerleşme</u>: sokak manzarası, açık alanlar, sokak dokusu ve ana yollar, yapı düzeni; <u>kırsal yapı</u>: yapı türleri, yapı bileşenleri, yapı malzemesi) • Örnek alan inceleme Yapılı çevre (sokak, yapı: mekan, cephe, elemanlar, malzeme) 	<ul style="list-style-type: none"> • Küreselleşme ve modern üretimin kırsal alanların özgün karakteri üzerindeki yıkıcı etkisi (küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle beraber, doğal kaynakların aşırı tüketimi, ekonomik faaliyetlerin zayıflaması, dış göçler, kırsal alan çevresindeki altyapı uygulamaları, doğal afetler, mevsimlik konut kullanımı, yapılı çevreye uygun olmayan yeni yapılaşma) • Kırsal alandaki yeni yapılaşmanın mevcut kırsal yapı mirasının sürdürülebilirliği çerçevesinde araştırılması
Yapılı Çevre	Yeşilyurt G. H. 2012 (Balıkesir-Kepsut) Örenli	<ul style="list-style-type: none"> • Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme • Kırsal mirasın tanımlanması (<u>somut miras</u>: geleneksel mimari, kırsal peyzaj, taşınır miras; <u>somut olmayan miras</u>) • Kısmen kırsal doku • Örnek alan inceleme Yapılı çevre (sokak, parsel organizasyonu, yapı, yapım teknikleri ve malzeme, sosyal yapı) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal mirasın koruma sorunları (kentleşme ve turizm baskısı, değişen yaşam koşulları, sosyo-ekonomik değişim, demografik değişim, geleneksel dokuyla uyumsuz planlama yaklaşımları ve yeni yapılaşma, kırsal mirasın belgelenmesi, mevzuat eksikliği) • Kırsal mirasın değerinin anlaşılması ve korunma önerilerinin geliştirilmesi

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar (Devam)

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapılı Çevre	Akpınar F. 2016 (Manisa-Soma) Darkale	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal konut ve bütünleyici elemanları (ahır, samanlık, kümes, ağıl ve ocak) • Diğer yapı türleri ve anıtsal yapılar (camiler, çeşme, çamaşırhane, hamam, okul, zeytinyağı işliği) • Yapı tipolojisi (mimari dönem, yapım teknikleri ve malzeme, çatı formu ve malzeme, plan tipolojisi, mimari cephe) • Kısmen sokak dokusu: sokağı tanımlayan yapıların formu • Kısmen sosyal yaşam 	<ul style="list-style-type: none"> • Soma ve Darkale'nin birlikte ele alınması • Koruma önerileri (yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi, endüstriyel miras potansiyelinin dikkate alınması ve yeniden canlandırılması, kırsal sit ve kırsal peyzaj kavramlarının tanımlanması, korumada paydaşlar-ortaklık kavramlarının tanımlanması, bütüncül yönetim ve halkın katılımı)
Yapılı Çevre	Köşklük Kaya N. 2016 (Bursa-Yıldırım) Cumalıkızık	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal Mimari Doku (Kırsal konut ve diğer yapı türleri: cami, hamam, okul, çeşme kalıntıları, yapı tipolojisi: topografya, kat sayısı, malzeme, yapım sistemi) • Kısmen sokak ve meydan dokusu, • Kırsal mimari ve turizm ile ilişkisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Cumalıkızıkta turizmin dengeli bir biçimde kullanılmış olmasının, kırsal ekonomik gelişim ve koruma için bir araç olduğu (somut olmayan kültürel miras öğelerinin tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik müze kurulması; ekonomik geçim kaynağı olan tarımın da turizm amaçlı kullanılması; kadınlar tarafından üretilen el sanatları ve gıda ürünlerinin ticaretinin yapılması) • Turizmde koruma kullanma dengesinin bozulmaması gerektiği,
Yapılı Çevre	İşcanı B. Eres Z. 2016 (Muğla-Datça) Hızırşah	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşim Dokusu (Organik sokaklar, bahçeler, meydan) • Yapı (dolu-boş analizi, korunmuşluk durumu, kat analizi, işlev, yapım sistemleri, sağlamlık durumları) • Yapının parselde biçimlenişi 	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel konut mimarisinin değerlendirilmesi • Koruma önerilerinin geliştirilmesi (Farkındalık oluşturma, koruma amaçlı imar planı çalışmalarının tamamlanması, kültür turizmi rotasına eklenmesi)
Yapılı Çevre	Yörür N. Görgün K. E. 2018 (İzmir-Ödemiş) Bademli	<ul style="list-style-type: none"> • Köyün genel özellikleri (coğrafi konum, ulaşım bağlantıları, tarihi, doğal yapı, demografik ve sosyo-kültürel yapı, ekonomik yapı), • Yerleşim özellikleri (yerleşim morfolojisi, yollar ve sınırlar, parsel-yapı-yol ilişkisi, ortak mekânlar, sokak mobilyaları, işaret levhaları) • Kırsal mimari karakter (yapı özellikleri, mimari detaylar ve karakteristik öğeler) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal dokunun korunması ve geliştirilmesi kapsamında köy tasarım rehberlerinin rolü • Kırsal için yeni bir planlama ve kalkınma aracı • Yerelin planlama ve tasarım süreçlerindeki rolünün artması • Farkındalık yaratılarak geleneksel yaşamın devamlılığının sağlanması • Yere özgü bir çevre oluşturulması • Geçmiş ve gelecekle bağlantılı bir kırsal yerleşimin yaratılması • Geleneksel mimarinin korunması • Kırsal peyzaj ile yapılar arasında ilişki kurularak gelişime yönelik sağlıklı kararlar üretilmesi

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar (Devam)

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapılı Çevre + Sosyal Yaşam	İzmir İl Özel İdaresi İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü 2012 İzmir	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal Yerleşimler (fiziksel veriler, yapı çevre verileri, sosyo-ekonomik veriler, sosyo-kültürel veriler, yerleşim tipolojisi, yerleşim birimleri: konutlar, kamusal hizmet birimleri ve ticari birimler) • Sosyal yaşam ve ekonomi • Kırsal yapı ve doku (yapı türleri, doku, yapı birimleri) 	<ul style="list-style-type: none"> • Örnek kırsal yerleşme ve örnek kırsal yapı envanterlerin hazırlanması, belgeleme çalışmaları • Örnek rölövelerin hazırlanması ve proje tiplerinin üretilmesi
Yapılı Çevre + Kırsal çevre + Sosyal Yaşam	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 2010 Balıkesir	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal yerel mimarinin özellikleri (doğal ve çevresel veriler, sosyokültürel veriler) • Kırsal peyzaj • Kültürel yaşam (doğum, düğün, ölüm, sözlü edebiyat, inanışlar, tören, festival, bayram) ve ekonomi • Kırsal yerel mimarinin öğeleri (yapı malzemesi, yapı sistemleri, doğramalar, yapım sistemleri) • Kırsal konut (tip, tipoloji, mekân, form) • Kırsal yerleşim tipolojisi • Sokak ve meydan dokusu elemanları (yapı, yapı adası, yol ve meydan) • Doku Tipleri (doğal ortam, yerleşme tipleri, zaman-mekân) ve doku tipolojisi (temel tip, avlulu, sıra ev, sokak, meydan, doku) 	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşim doku analizlerinin yapılması • Fiziksel Çevre Analizleri • Rölövelerin hazırlanması • Mimari tipoloji çalışmalarının çıkarılması • Öneri konut tipoloji çalışmalarının ve uygulama projelerinin hazırlanması • Proje raporları
Yapılı Çevre + Kırsal Çevre + Sosyal Yaşam	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 2008 Kayseri	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal yerel mimarinin özellikleri (doğal ve çevresel veriler, sosyokültürel veriler) • Kırsal peyzaj • Sosyal yaşam ve yerel ekonomi • Kırsal yerel mimarinin öğeleri (yapı malzemesi, yapı elemanları, yapım sistemleri) • Kırsal konut (tipoloji, mekân, form) • Kırsal yerleşim tipolojisi • Sokak ve meydan dokusu 	<ul style="list-style-type: none"> • Örnek kırsal yerleşme ve örnek kırsal yapı envanterlerin hazırlanmasıyla belgeleme çalışmaları • Yöresel mimari konut tipolojilerinin ve uygulama projelerinin hazırlanması • Raporlama ve rölöve çalışmaları

Tablo 2.2. Kırsal Miras Kavramını Örnek Alan Üzerinden İnceleyen Çalışmalar (Devam)

Çalışma Odağı	Araştırmacı Tarih Örnek Alan	Çalışma İçeriği	Sonuç / Çıkarıma
Yapılı Çevre + Kırsal çevre + Sosyal Yaşam	ÇEKÜL 2013 Güney Marmara Bursa Balıkesir Çanakkale	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal alan (yaşayan yerleşimler) • Kırsal miras (mimari, doku, ürün, alan ve yaşam) • Yapı (konut, ilişkili yapılar, diğer kamusal yapılar) • Yerleşim Dokusu (sokak, meydan, açık-kapalı alan ilişkileri) • Geleneksel üretim biçimleri • Alan (arazi kullanımı, insan-doğa etkileşimi) • Geleneksel yaşam (gelenekler, el sanatları, ritüeller) • Değerler (tarihsel, estetik, bilgi, sosyal, tinsel, ekonomik) • Sorunlar (demografik ve sosyal, doğal ve kültürel miras, ekonomik) - Demografik sorunlar (göç ve nüfus kaybı, yaşlı nüfus, teknik ve sosyal altyapı eksikliği, değişen yaşam koşullarına ayak uyduramama, yerel yaşam çeşitliliği ve kültürünün kaybolması) - Doğal ve Kültürel Miras Sorunları (doğal kaynak baskısı, kullanılmayan ya da yanlış müdahalelerle mimari değerlerin yok olması, yanlış tarım uygulamaları, kontrolsüz taş ocakları) - Ekonomik sorunlar (kırsal ekonominin zayıflaması, sanayi baskıları, kırsal bölge odaklı koruma ve gelişim politikalarının üretilmemesi) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal miras strateji çerçeveleri (mirasın korunması, geliştirilmesi ve kalkınmaya entegre edilmesi) • 3 temel strateji geliştirilmesi (yaşayan köyler, kendine yeten kırsal, paylaşan yerleşimler) • Bütüncül koruma anlayışı • Doğal ve kültürel miras odaklı kırsal kalkınma politikaları • Kapsamlı araştırma ve belgeleme • Farklılık yaratan yerel özellikler • Doğal ve kültürel kaynaklar • Tarım ve hayvancılık birikim • Kültür ve doğa odaklı ekonomik çeşitlenme • Yerel proje çeşitliliği • İstihdam ve yüksek yaşam kalitesi • Yerel değerler eğitimi ve bilinçlendirme • Eylem senaryolarının üretilmesi (mimari, yaşam, ekonomi, dağ, ova, kıyı) • Proje üretimi (kırsal atlas, miras elçileri, yerel tohum-yerel besin, eko-turizm ağı, kırsal mimari ve yapı ustalığı, kırsal miras müzeleri)

Kırsal miras kavramını örnek alan üzerinden inceleyen çalışmalarda, kavram ağırlıklı olarak "kırsal yapı" üzerinden ele alınmaktadır [19-29]. Bu çalışmalarda kırsal yapı genel bir ifadeyle, geleneksel bir yapı tekniği ve birikimli bir bilgi sonucunda oluşan ustalık geleneği ile

yaşanılan çevrenin iklim koşulları gözetilerek topografyaya uyumlu olarak inşa edilmiş yapılar olarak değerlendirilmiştir. Bu yapılar, içinde buldukları çevrede yer alan yerel malzemenin kullanılmasıyla inşa edilmiş, bu süreçte geleneksel üretim biçimleri etkili olmuştur. Kırsal yapılar, konut ve konutların bütünleyici yapıları (avlu, ahır, kümes, ocak, depo samanlık vb.), kamusal yapılar (kilise, cami, okul, hamam, çeşme, çamaşırhane vb.), üretim yapıları (değirmen, zeytinyağı işliği vb.) ve ticari yapılar (dükkân, kahvehane) gibi yapı türlerini içerebilmektedir. Bu çalışmaların içeriğini genel olarak modernleşme ve gelişen teknolojiyle beraber sosyal yaşam koşullarındaki değişimin ortaya çıkardığı kırsal yapılar üzerindeki tehdit unsurları oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak kırsal yapıların, yapı envanterlerinin hazırlanarak belgelenmesine yoğunlaşan bu çalışmalar ayrıca kırsal ekonominin canlandırılması, restorasyon ilkeleri, alternatif kırsal turizmin desteklenmesi, kırsal mirasın korunmasında yasal çerçeve geliştirilmesi ve koruma planları hazırlanmasına yönelik ilkeler de ortaya koymaktadır.

Kırsal yapıların birbirleriyle ve sokak-meydan gibi açık alanlarla kurdukları ilişki genel hatlarıyla yerleşim dokusunu tarif etmektedir. Bu birliktelik bazı örnek alan çalışmalarında “yapılı çevre” kavramının odak noktasını oluşturmuştur [30-35]. Yerleşim dokusu, yapı ve sokak tipolojileri, sokak dokusu, yapının ve bütünleyici elemanlarının sokakla olan ilişkileri gibi konular yapılı çevreye odaklan bu tür çalışmaların içeriğini oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda da küreselleşme, modern üretim teknikleri ile tehlike altında olan özgün kırsal yerleşimlere yönelik koruma ilkeleri tarif edilmiştir. Özgün yerleşim dokusuyla uyumlu yeni yapılaşma, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim, kırsal endüstriyel üretimin canlandırılması, koruma-kullanma dengesi içerisinde kırsal turizmin desteklenmesi, köy tasarım rehberlerinin geliştirilmesi bu ilkeler arasında değerlendirilmektedir.

İnsanların geçmişinde bu yana gelen kültürel bilgi ve birikimleri yaşadıkları çevrenin biçimlendirilmesinde önemli olmuştur. Bu bilgi ve birikim biçimlendirilen çevreyle bütünleşerek sosyal yaşam biçimini ortaya çıkarmıştır. İzmir Yüksek Teknolojisi Enstitüsü (İYTE) tarafından hazırlanan “İzmir Kırsal alan Yerleşim ve Konut Envanteri” adlı çalışma kırsal miras kavramını “yapılı çevre ve sosyal yaşam” odaklarında ele alan çalışmadır [36]. Bu çalışmada kırsal yerleşimler; fiziksel veriler, yapılı çevre verileri, sosyo-ekonomik veriler, sosyo-kültürel veriler, yerleşim tipolojisi ve konutlar, kamusal hizmet birimleri ve ticari birimlerden oluşan yerleşim birimleri başlıkları altında ele alınmış ve kırsal yerleşimlerde sosyal yaşam ve yerel ekonomi konuları üzerinde de durulmuştur. Kırsal yapı ve doku kapsamında yürütülen çalışmalar sonucunda kırsal yerleşme ve kırsal yapı envanterleri hazırlanmış, örnek rölöveler çıkarılarak proje tipleri üretilmiştir.

Örnek alan inceleme çalışmalarının birçoğu kırsal miras kavramını “yapı”, “yapılı çevre” ya da “yapılı çevre ve sosyal yaşam” odaklarında ele almış, kırsal mirasın kırsal çevre, sosyal yaşam boyutları kısmen ele alınsa da büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Örnek alan incelemesine

odaklanan çalışmalar arasından ön plana çıkan ve kırsal miras kavramını en kapsamlı olarak ele alan çalışmalar; Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) çalışma grubuna hazırlattırılan “Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi: Kayseri” [37] ve “Kırsal Alanda Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Projelerin Yaygınlaştırılması: Balıkesir” [38] başlıklı projeler ile ÇEKÜL tarafından 2012 yılında başlatılan “Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları”* projesi kapsamında 2013 yılında hazırlanan Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Planıdır [39].

“Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi: Kayseri” projesi ile Kırsal alanda “Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Projelerin Yaygınlaştırılması: Balıkesir” projesi, kırsal yerel mimari özellikleri doğal ve çevresel veriler ile sosyokültürel veriler başlıkları altında ele almaktadır. Topografya, bitki örtüsü, iklim, jeolojik yapı, doğal yaşam ve ulaşım gibi doğal ve çevresel verilerin yerleşimleri biçimlendiren ve mimari kimliği etkileyen unsurlar olarak değerlendirildiği projelerde, görsel karakter olarak tanımlanan “peyzaj” kavramının da bu kimliğin bir parçası olduğuna işaret edilmektedir. Topografya, dağlar, vadiler, tepeler, ovalar, göller, kıyılar, jeolojik oluşumlar, bakir ormanlar, kayalıklar, peribacaları, nehirler, şelaleler gibi oluşumlar “doğal peyzaj”, insan emeği ile oluşturulan, yapı çevre, yapı, sokak dokusu, tarım alanları gibi oluşumlar ise “kültürel peyzaj” kavramı altında ele alınmaktadır. Sosyokültürel veriler başlığı altında ise genel olarak demografik yapı, aile ve akrabalık ilişkileri, kültürel yaşam (doğum, düğünler, ölüm, sözlü edebiyat, inanışlar, törenler, festivaller, bayramlar vb.), kırsal geçim yolları (tarım, hayvancılık, el sanatları vb.) gibi unsurlarla sosyal yaşam biçimine yer verilmektedir. Yerel mimari öğeler başlığı altında yapı kavramının tüm özellikleriyle detaylı olarak anlatıldığı projelerde yerleşim tipolojisi, sokak dokuları gibi kavramlar da ele alınmıştır. Projelerde genel hatlarıyla yerleşim doku analizleri, fiziksel çevre analizleri, yapı rölelerinin çıkartılması, mimari tipoloji hazırlanması gibi çalışmalar yapılarak uygulama projeleri hazırlanmıştır.

Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Raporu “kırsal alan” kavramını “doğal çevre ile insanın bu çevreyi algılaması, ona kattığı anlam ve değerler bütünü olarak, yani insan-doğa etkileşimiyle ortaya çıkan ürün” çerçevesinde değerlendirmektedir. Strateji Raporu'nda kırsal miras kavramı, tarihsel süreç içerisinde bütünlük kazanan insan-doğa etkileşiminin ortaya koyduğu mimari, üretim, sosyal doku, gelenekler vb. öğeler olarak tanımlanırken; kırsal miras öğeleri ise yapı, doku, ürün, alan ve yaşam olarak adlandırılan beş ana temel bileşen altında gruplandırılmaktadır [39]. Bu beş temel bileşen altında, yapı (kırsal mimari); topografya, iklim,

---

* 2012 yılında Türkiye Belediyeler Birliği'nin desteği ile başlayan “Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları” süreci, Tarihi Kentler Birliği adına, Kentsel Strateji'nin gönüllü danışmanlığında, ÇEKÜL Vakfı tarafından yürütülmektedir. Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları, 2012 yılı boyunca 4 bölgede gerçekleştirilmiş, 2013 yılında ise 5 bölgede çalışmalar yürütülmüştür. Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Planı 2013 yılında hazırlanan plan çalışmalarından birisidir. Detaylı bilgi için bakınız: Tarihi Kentler Birliği, Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritaları, (Kaynak: <http://www.tarihiKentlerBirligi.org/etkinlikler/yol-haritalari/>)

arazi yapısı ve bulunulan yer gibi çevresel koşulların etkisiyle biçimlenen ve zenginleşen bileşen olarak tanımlanmaktadır. Yapı günlük yaşam pratikleri ve üretim biçimleriyle ön plana çıkarken; bahçesindeki ya da avlusundaki ahır, samanlık, kümes ambar gibi elemanlarla bir bütün oluşturan konut yapıları dışında, okul, cami, köy odası, değirmen, mandıra, işlik gibi yapı tiplerini de içermektedir. Kırsal mirasın bir diğer bileşeni olarak belirlenen yerleşim dokusu; buldukları çevrenin koşulları kapsamında, dağ, ova, yamaç, vadi, kıyı vb. yerleşim tipleri olarak ortaya çıkan, çevresindeki alanlarla beraber merkezindeki sokak dokusu, meydanlar, açık-kapalı alan ilişkileri gibi öğelerden oluşan bileşen olarak tanımlanmaktadır. Ürün (kırsal ekonomi) bileşeni; çevresel koşulların etkisiyle biçimlenen üretim tipleri olarak özetlenebilmektedir. Alan (arazi kullanımı) olarak adlandırılan bileşen ise; insanın doğal çevreyle kurduğu ilişkiyle biçimlenen, ekonomik faaliyetlere göre yerleşimler, ekim alanları, meralar, bağlar, bahçeler, tarım terasları gibi arazi parçaları olarak tanımlanmaktadır. Kırsal miras kavramı altında ele alınan son bileşen olan geleneksel yaşam; kırsal alanın sosyal yaşamının parçaları olan üretim biçimleri, el sanatları, ritüeller gibi somut olmayan kültür miras öğeleri olarak tanımlanmaktadır. Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Raporu'nda kırsal alanda özgün niteliklerin sürdürülmesi, sosyal ve kültürel canlılığın geri kazanılması ve ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla kırsal mirası her yönüyle ele alan bütüncül bir koruma anlayışı geliştirilmesi gerektiği belirtilerek;

- Bütüncül ve yerelden merkeze doğru işleyen yaklaşım
- Doğal ve kültürel miras odaklı kırsal kalkınma politikaları
- Kapsamlı araştırma ve belgeleme
- Farklılık yaratan yerel özellikler
- Doğal ve kültürel kaynaklar
- Tarım ve hayvancılık birikimi
- Kültür ve doğa odaklı ekonomik çeşitlenme
- Yerel proje çeşitliliği
- Yerelde istihdam ve yüksek yaşam kalitesi
- Yerel değerler eğitimi ve bilinçlendirme konularında koruma stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır [39].

Kuramsal çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde kırsal miras kavramının bileşenlerinin farklı boyutlarda ele alındığı görülmektedir. Genel koruma yaklaşımları içerisinde ulusal mevzuattaki boşluğu doldurma kapsamında “kırsal sit” başlığı altında ele alınan kırsal miras kavramı içerisinde kırsal yapı ve kırsal yerleşme odaklarının öne çıkmaktadır. Yapı-sokak ilişkisinin ortaya çıkardığı doku kavramına da vurgu yapılan kırsal sit başlığı altında tarımsal üretim boyutu da kısaca yer almaktadır. Kırsal mirası doğrudan ele alan çalışmalarda kırsal miras kavramı “kırsal mimari ve kırsal yerleşme”, “kırsal çevre ve peyzaj”, “kırsal kültürel ve

doğal varlıklar” ile “somut ve somut olmayan kırsal miras” kavramları altında geniş bir dizgede ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda kırsal mirasın sahip olduğu önem ve içerdiği değerler üzerinde durulurken, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin kırsal miras bileşenlerini tehdit ettiği belirtilmekte, kırsal mirasın korunmasında yasal çerçeve oluşturulması ve kırsal yerleşmelerdeki nüfusun canlandırılması, kırsal ekonominin güçlendirilmesi, geleneksel iş kollarının yaratılması, somut olmayan öğelerin yitirilmesinin engellenmesi, geleneksel yapı ve yerleşmelerin özgünlüğünün korunması gibi koruma ilkeleri tarif edilmektedir. Kırsal miras kavramını belirlediği kırsal miras çerçevesi doğrultusunda örnek alanlar üzerinden inceleyen kuramsal çalışmalarda da kırsal miras değişen odaklarda ele alınmıştır. Bu çalışmalarda kırsal miras kavramı ağırlıklı olarak “kırsal yapı” odağında ele alınırken aynı zamanda “yapılı çevre”, “yapılı çevre ve sosyal yaşam” ile “yapılı çevre, kırsal çevre ve sosyal yaşam” kırsal miras kavramının ele alındığı diğer odak noktaları olmuştur. Önceki çalışmalarda olduğu gibi kırsal miras kavramının tehdit altında olduğuna değinilen bu çalışmalarda da yukarıda da belirtildiği üzere farklı odak noktalarında koruma ilkeleri tariflenmiştir.

2.3. Genel Değerlendirme: Kuramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde kırsal miras kavramının tanımlanması ve bileşenlerinin belirlenmesi, kırsal miras kavramını tehdit eden unsurların tespit edilerek bu mirasın korunmasına yönelik stratejilerin ve koruma ilkelerinin saptanması odağında gerek tarihsel süreç içerisinde gelişimin ele alındığı uluslararası çerçeve gerekse kuramsal çalışmalar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda öncelikli olarak tez kapsamında kırsal miras kavramı tanımlanmış, çalışmada kavramın nasıl ele alınacağını yönlendiren kırsal miras bileşenleri şeması oluşturulmuş ve şema kapsamında kabul edilen kırsal miras bileşenlerinin nasıl ele alındığı açıklanmıştır. İkinci olarak ise yine incelenen uluslararası çerçeve ve kuramsal çalışmalar doğrultusunda kırsal mirası tehdit eden unsurlar saptanmış, tez çalışması kapsamında kabul edilen kırsal miras bileşenleri odağında da kırsal mirasın korunmasına yönelik koruma stratejileri ve genel koruma ilkeleri belirlenmiştir.

2.3.1. Kırsal Mirasın Tanımlanması ve Bileşenlerinin Belirlenmesi

Kırsal miras kavramına odaklanan uluslararası çerçeve ve kuramsal çalışmalarda kavramın, farklı isimlerle tanımlandığı görülmektedir. Kırsal miras, gerek kırsal sit, gerek kırsal peyzaj gerekse farklı bir isimle adlandırılınsın, özellikle son dönem çalışmalarında yalnızca kırsal mimari mirası içermediği, bununla birlikte kırsal çevre, doku, üretim, yaşam gibi bileşenlerin de kırsal miras kavramı içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

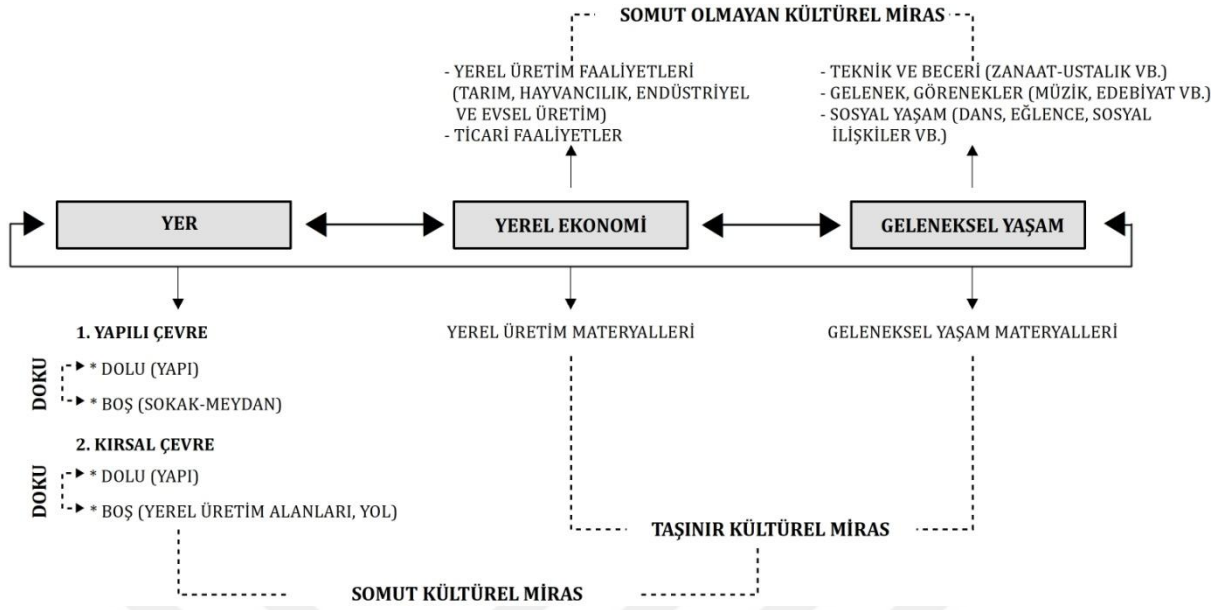
Kırsal miras kavramı ele alınış biçimine göre farklılaşan ögeler içermiştir. “Kırsal mimari miras” yaklaşımında temel odak “yapı” kavramı olmuştur. Kırsal alanlarda, geleneksel bir formda belirli bir yapım tekniğine göre inşa edilmeleri, içerdiği değerler, doğayla uyumlu, özgün biçimleri ve ayrıca kırsal ekonomilerden olan tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle ilintileri “yapı”nın kırsal mimari miras kapsamında değerlendirilmesinde öncü olmuştur. Bu yapılar kullanım durumlarına göre genel bir çerçevede konut yapıları, kamusal kullanımlı yapılar, ticari kullanımlı yapılar, tarım, hayvancılık, ormancılık gibi faaliyetlerde kullanılan yapılar ya da üretim yapıları gibi farklı işlevlere sahip olabilmektedir. Bazı durumlarda konut yapıları bütünlüğü elemanları olan avlu, fırın, depo, ahır, samanlık, işlik gibi yapı türleriyle bir bütünlük sergilemektedir. Konut yapıları, konutların bütünlüğü elemanı olan yapılar ve diğer yapı türleri bir araya gelerek yapı gruplarını oluşturmaktadır. Yapıların ve yapı gruplarının sokak, meydan gibi açık alanlarla bütünlüğü sonucunda ise kırsal mirasın diğer bir ögesi olarak görülen “kırsal yerleşme” formu ortaya çıkmaktadır. Kırsal yerleşme formu içerisinde yapıların ve yapı gruplarının birbirleriyle ve sokak-meydan gibi açık alanlarla kurdukları ilişkiler ise “doku” kavramı ile açıklanmakta, “doku”da kırsal mirasın bir diğer ögesi olarak ele alınmaktadır.

Kırsal alanlarda, kırsal yerleşmeler dışında, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü, kırsal ekonominin temel dayanağını oluşturan “yerel üretim alanları” diğer öncü odaklardandır. Bu tür alanlar, kırsal mirasın ögelerinden bir diğeri olarak değerlendirilirken, bu alanların kırsal yerleşmeyle kurduğu ilişki, kırsal miras kavramı altında ele alınan konular arasında yer almaktadır.

Kırsal yerleşmeler ile tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanların etkileşimindeki en temel faktör insan faktörüdür. İnsanın doğaya olan müdahalesi sonucunda bu alanlar oluşmaktadır. Bu durum ise kırsal miras kavramı içerisinde “doğa-insan ilişkisi” yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır. Doğa-insan etkileşimi çerçevesinde daha az insan müdahalesinin olduğu doğal alanlar ise doğal çevre kapsamında değerlendirilmektedir.

İnsanların ve içinde buldukları toplumların birbirleriyle ve yaşadıkları çevreyle kurmuş oldukları ilişkiler sonucunda ortaya çıkan, yaşam biçimi, teknik ve kültürel bilgi birikimleri, gelenek ve görenekler, üretim biçimleri, teknik ve beceriler ile sözlü kültür gibi unsurlar, kırsal mirasın bir diğer ögesi olarak görülen “somut olmayan kültürel miras” kavramı altında incelenmektedir.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde, bu çalışmada kırsal miras, “insan-doğa etkileşiminin, geleneksel yollarla elde edilmiş ürünleri olarak ortaya çıkan ve birbirleri ile bir bütün oluşturan yer, yerel ekonomi ve geleneksel yaşamın birlikteliği” olarak tanımlanmaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Kırsal Miras Bileşenleri Kavramsal Şeması

Tez çalışması kapsamında "yer", "yerel ekonomi" ve "geleneksel yaşam" olmak üzere üç ana bileşenden oluştuğu kabul edilen "kırsal miras"ın bu bileşenlerinden ilki olan "yer", "yapılı çevre" ve "kırsal çevre" alt bileşenlerini kapsayacak biçimde ele alınmıştır. "Yapılı çevre" geleneksel ana yerleşimleri içerirken, "kırsal çevre" ise tarım ve hayvancılık başta olmak üzere, endüstriyel üretim, sosyal yaşam gibi faaliyetlerin yürütüldüğü yapılı çevre dışındaki kırsal alanları kapsamaktadır. Çalışmada yapılı çevre ve kırsal çevrenin, yapıların oluşturduğu "Dolu" alanlar ile yapılı çevre içerisindeki sokak ya da kırsal çevre içerisindeki yolların oluşturduğu "Boş" unsurlarından oluştuğu kabul edilmektedir. Gerek yapılı çevrede, gerekse kırsal çevrede bu unsurların birbirleriyle kurdukları ilişkiler ise "doku" olarak adlandırılmakta ve kırsal mirasın bir diğer önemli bileşeni olarak ele alınmaktadır.

İkinci bileşen olarak ele alınan "yerel ekonomi", "yerel üretim faaliyetleri" ile "ticari faaliyetler"i kapsamaktadır. Tarım ve hayvancılık başta olmak üzere, endüstriyel üretim, ticaret, ormancılık ve evsel yerel üretim gibi faaliyetler yerel üretim faaliyetlerini oluşturan ögeler olarak değerlendirilmiştir. Bu ögeler ile üretim faaliyetlerinde kullanılan ve taşınır miras ögelerinden olan üretim materyalleri "yerel ekonomi"nin alt bileşenleridir.

"Geleneksel yaşam" başlığı altında değerlendirilen üçüncü bileşenin ise zanaat, ustalık gibi ögeleri içeren "teknik ve beceri", müzik edebiyat gibi unsurları içeren "gelenek, görenekler" ve dans, eğlence, sosyal ilişkiler gibi unsurları içeren "sosyal yaşam" alt bileşenleri ile geleneksel yaşamın taşınır miras ögelerini içeren "geleneksel yaşam materyalleri" alt bileşeninden oluştuğu kabul edilmiştir.

Yerel ekonominin alt bileşeni olarak değerlendirilen “yerel üretim materyalleri” ile geleneksel yaşamın alt bileşeni olarak değerlendirilen “geleneksel yaşam materyalleri” taşınır kültürel miras kapsamında ele alınmıştır. Taşınır kültürel miras öğeleri olarak ele alınan bu alt bileşenleri ile taşınmaz kültürel miras ögesi olan “yer” bileşeni somut kültürel miras olarak; yerel ekonominin alt bileşenleri olarak ele alınan “yerel üretim faaliyetleri ile ticari faaliyetler” ve geleneksel yaşamın alt bileşenleri olarak ele alınan “teknik ve beceri, gelenekler ve görenekler ile sosyal yaşam” ise somut olmayan kültürel miras bileşenleri olarak kabul edilmiştir.

2.3.2. Kırsal Mirası Tehdit Unsurları, Korunmasına İlişkin Stratejiler ve Genel İlkeler

Çalışma kapsamında “insan-doğa etkileşiminin, geleneksel yollarla elde edilmiş ürünleri olarak ortaya çıkan ve birbirleri ile bir bütün oluşturan yer, yerel ekonomi ve geleneksel yaşamın birlikteliği” olarak kabul edilen kırsal mirasın, sahip olduğu önem ve içerdiği değerler nedeniyle korunarak gelecek kuşaklara aktarılması kapsamında tarihsel süreç içerisinde bazı tehdit unsurları ortaya çıkmıştır.

Kırsal mirasın korunmasına ilişkin tehdit unsurlarının ortaya çıkmasındaki en temel nedenler arasında, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan, ekonomik, kültürel ve sosyal değişimleri de beraberinde getiren modernleşme ve teknolojik gelişmeler sayılmaktadır. Bu gelişmeler kırsal ekonominin temelini oluşturan tarımsal üretimde makineleşmeye geçilmesine öncülük etmiş, bu nedenle tarımda işgücü ihtiyacı büyük ölçüde azalmış, tarımsal ekonomi zayıflamıştır. Tarımsal ekonomiyle birlikte diğer iş kolları da yok olmaya başlamış, kırsal ekonominin zayıflamasıyla birlikte, kırsal alanlardaki eğitim, sağlık, kültür gibi sosyal donatı alanlarının eksikliği, kırsaldan kentsele yönelen bir göç eğilimine yol açmıştır.

Ekonomik, kültürel ve sosyal değişimler ve kırsal alanlarda yaşanan büyük nüfus kayıpları kırsal mirasın, “yer”, “yerel ekonomi” ve “geleneksel yaşam” olarak kabul edilen bileşenlerini tehdit eden birçok unsuru da beraberinde getirmiştir.

Kırsal miras bileşenlerinden birisi olarak değerlendirilen “yer” bileşeni altındaki “yapılı çevre” ve “kırsal çevre”, ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerle birlikte yaşam biçimleri de değişen kırsal nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Teknolojik gelişmeler sonucunda yerel malzemenin yerini alan modern malzeme ile birlikte geleneksel yapım tekniklerinin terk edilerek modern inşa teknikleri kullanılması “yapılı çevre” ve “kırsal çevre” üzerinde geleneksel kırsal dokuya uyumlu olmayan uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Modern malzeme ve üretim tekniklerinin kullanılmasıyla gerek geleneksel yapıların, sokakların, meydanların özgünlüğünü yitirmesine neden olan aslına uygun olmayan müdahalelerle gerekse mevcut dokuyla uyumlu olmayan yeni yapılaşmalarla “yapılı çevre”nin

ve “kırsal çevre”nin tekdüzeleştirilerek kimliksizleşmesine yol açmıştır. Terk edilen geleneksel üretim tekniklerinin yerini alan modern üretim teknikleri aynı zamanda kırsal çevrede yer alan tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerin yapıldığı yerel üretim alanlarının yoğun olarak kullanılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu alanlarda düşen verimliliğin arttırılmasına yönelik geleneksel üretim yerine insan ve çevre sağlığı üzerinde olumsuz etkileri daha fazla olan modern üretim yöntemleri benimsenmiş, buna koşut olarak yerel üretim alanlarının yapısı da değişmiştir. Bunların yanında teknolojik gelişmeler ile ekonomik, kültürel ve sosyal değişimler sonucunda ortaya çıkan büyük ölçekli altyapı ve madencilik faaliyetleri ile kırsal ekonomi için itici bir güç olan, ancak koruma-kullanma dengesini gözetmeyen yoğun turizm faaliyetleri de yapılı çevre ve kırsal çevrenin geleneksel dokusunun bozulmasında etkili olmuştur. Bu gelişmelerin kırsal miras bileşenlerinden birisi olarak değerlendirilen “geleneksel yaşam” üzerindeki olumsuz etkileri göz ardı edilemez bir biçimde ortaya çıkmıştır. Modern üretim tekniklerinin kullanılması geleneksel üretim tekniklerinin önemini yitirmesine yol açarken, kaybolan geleneksel uygulamalar ile yerel bilgi ve kültürel birikim de yok olma eğilimine girmiştir.

Kırsal alanlarda yaşanan nüfus değişimleri de kırsal miras bileşenlerinin tehdit altında olmasına yol açmıştır. Kırsal alanların nüfus kaybetmesiyle yapılı ve kırsal çevreler büyük ölçüde zarar görmüştür. Yapılı çevre ve kırsal çevre içerisindeki yapılar bakımsızlıktan dolayı tahrip olmuş, sokakların geleneksel organik formu ve döşemeleri bozulmuş, yerel üretim alanları bakımsızlaşmış ya da modern üretim teknikleriyle geleneksel dokusunu yitirmiştir. Kırsal alan nüfus kayıpları da modern üretim tekniklerine benzer biçimde geleneksel üretim tekniklerinin kaybolması, kırsal sosyal yaşam biçimlerinin yok olması, gelenek ve göreneklerin unutulması gibi sonuçlar “geleneksel yaşam” bileşeni üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur.

Kırsal mirasın yok olma eğilim sürecine girmesindeki tüm bu etkenler, bu miras bileşenlerinin özgünlüğünün ve karakterinin büyük ölçüde yitirilmesine neden olmuştur. Yapılan kaynak araştırmalarında da ağırlıklı olarak üzerinde durulduğu üzere, kırsal mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında bu tehdit unsurlarının ortadan kaldırılması son derece önemli görülmektedir. Bu doğrultularda çalışma kapsamında öncelikli olarak kırsal mirasın “yer” bileşeninin alt bileşenleri olan “yapılı çevre” ve “kırsal çevre” ile diğer bileşenleri olan “yerel ekonomi” ve “geleneksel yaşam” bileşenleri gözetilerek koruma stratejileri saptanmış, devamında ise bütüncül bir yaklaşımla kırsal mirasın korunmasına yönelik ana koruma ilkeleri belirlenmiştir. Kırsal mirasın bileşenlerine yönelik tehdit unsurları ve bu tehdit unsurlarının ortadan kaldırılmasına yönelik koruma stratejileri Tablo 2.3’ de özetlenmektedir.

Tablo 2.3. Kırsal Mirasın Bileşenlerini Tehdit Unsurları ve Koruma Stratejileri

	Kırsal Miras Koruma sorunları / Tehdit unsurları	Kırsal Miras Koruma stratejileri
Yapılı Çevre	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal alanların nüfusunun büyük ölçüde azalması sonucunda yapıların ya da sokakların ihmal ve bakımsızlık nedeniyle tahrip olması, • Modern malzeme ve üretim tekniklerinin kullanılmasıyla kırsal dokuya uyumsuz yeni yapılaşmaların ortaya çıkması, • Kırsal dokuyla uyumsuz yeni yapılaşmalar sonucunda geleneksel yapılı çevrenin tekdüzeleşmesi ve kimliksizleşmesi • Yapılarda aslına uygun olmayan kullanımlar, eklentiler ve değişikliklerle özgünlüğün yitirilmesi • Modernleşme ve gelişme baskıları sonucunda koruma kullanma dengesi olmayan yoğun turizm faaliyetleriyle ve altyapı uygulamalarıyla yapılı çevrenin yok edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Yapıların ve sokakların birlikteliğiyle oluşan geleneksel kırsal dokunun özgünlüğünün korunması, • Yapıların özgünlüğünü bozmadan onarımının basit ve esaslı onarım ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmesi, • Yapıların kırsala özgün karakterlerini gözeterek yeni işlevler tanımlanması, • Kırsal yapılı çevrenin insan ölçeğinde genel karakteri, dokusu, açık ve kapalı alan ilişkileri ile yapıların kütleleri gabarisi, parsel içerisindeki konumlanışı, yapı malzemeleri ve biçimleri, cephe ve çatı tipleri, işlevleri ve çevresiyle olan ilişkilerinin dikkate alınması, • Yeni yapıların geleneksel kırsal dokuyla uyum içerisinde olmalarını sağlayacak bazı hacimsel ve boyutsal (yükseklik, katsayısı vb.) kısıtlamalar getirilmesi, • Mevcut kırsal dokuyla uyumsuz tektipleşen ve birbiriyle benzeşen yapı tipolojisine ve inşaat tekniklerine izin verilmemesi, • Geleneksel kırsal sokak dokularının aslına uygun olarak, özgün malzeme ve tekniklerle korunması
Kırsal Çevre	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal çevrede plansız ve mevcut dokuya uyumlu olmayan yeni yapılaşma, • Yeni yapılaşma, yoğun turizm faaliyetleri, kırsal çevrenin ruhuna uygun olmayan altyapı ve madencilik faaliyetleriyle kırsal çevrenin yok edilmesi • Kırsaldan kentsele yönelen nüfus hareketlilikleri ile kırsal çevrenin terk edilmesi sonucu tahrip olması • Modern yoğun tarım, hayvancılık, ormancılık teknikleriyle kırsal çevrenin aşırı kullanımı • Kırsal çevrede bulunan geleneksel tarım ve hayvancılık, yerel üretim gibi amaçlarla kullanılan yapıların terk edilmesi sonucunda ya da bilinçli olarak yıkılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal çevre içerisinde yer alan yerel üretim alanlarının geleneksel karakteri dikkate alınarak doğal çevreyle uyumlu bir biçimde korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi • Kırsal çevrede yapılacak yeni yapıların dokuyla uyum içerisinde olmalarını sağlayacak bazı hacimsel ve boyutsal (yükseklik, katsayısı vb.) kısıtlamalar getirilmesi, • Koruma kullanma dengesi gözetilerek kırsal çevreye zarar veren yoğun yeni yapılaşmalara izin verilmemesi • Kırsal çevre içinde yer alan tarımsal ve üretim amaçlı olarak kullanılmış/kullanılmakta olan geleneksel yapıların yeniden kullanımlarının sağlanması,
Yerel Ekonomi	<ul style="list-style-type: none"> • Endüstriyel yoğun tarım faaliyetlerinin gelişimiyle geleneksel tarımsal faaliyetlerin yok olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal yerel ekonominin güçlendirilmesine yönelik geleneksel tarım, zanaat, üretim gibi küçük ölçekli iş kollarının oluşturulması

Tablo 2.3. Kırsal Mirasın Bileşenlerini Tehdit Unsurları ve Koruma Stratejileri (Devam)

	Koruma sorunları / Tehdit unsurları	Koruma ilkeleri
Geleneksel Yaşam	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel uygulamaların, yerel bilginin ve kültürün yok olma eğilimi • Geleneksel üretim tekniklerinin önemini yitirmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel yapı malzemeleri ile geleneksel zanaat ve tekniklerin kullanımının sürdürülmesi • Yerel kırsal mirasın somut olmayan öğelerinin somut öğelerle ilişkili bir biçimde korunması anlayışının benimsenmesi, • Kaybolma tehlikesi altında bulunan yerel bilgi, gelenek ve göreneklerin canlandırılması ve sürekliliğinin sağlanması • Geleneksel yapı malzemeleri ve üretim tekniklerinden anlayan ustaların ve teknik personelin yetiştirilmesi • Geleneksel el sanatlarının ve zanaatların canlandırılmasına yönelik kurslar düzenlenmesi, üretimleri için teşvik ve ekonomik destek sağlanması • Geleneksel tarım ve hayvancılık tekniklerinin yeniden canlandırılması ve sürekliliğine yönelik politikalar geliştirilmesi

Kırsal mirasın korunması kapsamında çalışmaya esas teşkil edecek ana koruma ilkeleri ise;

- Yaşayan kırsal alanlar odağında, maddi destek, teşvik, istihdam gibi kırsal ekonominin güçlendirilmesine yönelik girişimlerle ve sosyal donatı alanlarındaki eksikliklerin giderilmesiyle kırsal alanların çekiciliğinin artırılması, kırsal yaşamın canlandırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve dengeli bir biçimde nüfusun artırılması,
- İnsanların kimliklerinin, belleğinin ve aidiyetlerinin parçası olmuş kırsal mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında tüm kuşakların sorumluluğu olduğu bilincinin yaygınlaştırılması, kuşaklar arası bağlantıların kurulması,
- Kırsal miras kavramının yapıları çevre ve kırsal çevre alt bileşenlerinin oluşturduğu yer, yerel ekonomi ve geleneksel yaşam bileşenleriyle bir bütün olarak korunması,
- Bütüncül koruma anlayışı çerçevesinde, kırsal miras kavramının tüm bileşenleriyle yerelden ulusala sorumluluk bilinci olan tüm paydaşların ve halkın katılımının öncülük ettiği koruma politikalarını içeren ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte, yasal ve yönetsel koruma çerçevesinin bir parçası olması,
- Kırsal mirasın tüm bileşenleriyle bütünlük olarak belgelenmesi ve koruma planlama çalışmaları içerisinde bu kapsamda değerlendirilmesi,
- Kırsal mirasın tüm bileşenleriyle ilişkili bir biçimde korunması ve sürekliliğinin sağlanması kapsamında korunma kullanma dengesini gözeterek, yoğun olmayan turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Tez çalışmasının yöntemine ilişkin bilgi verilen ve iki ana başlık altında ele alınan bu bölümünde ilk olarak kırsal miras kavramına odaklanan uygulamalı çalışmalar üzerinden kavramın nasıl ele alındığı ve ne tür yöntemler kullanılarak incelendiğine yönelik bir tartışma yürütülmüştür. İkinci olarak tez çalışması kapsamında, kuramsal çerçeve başlığı altında kabul edilen kırsal miras bileşenlerinin incelenmesi doğrultusunda örnek alan olarak seçilen Gökçeada ile Zeytinliköy kırsal yerleşimi üzerinden geliştirilen çalışma yöntemi anlatılmış ve bu yöntemin örnek alanda uygulanma süreci özetlenmiştir.

3.1. Kırsal Miras Odaklı Çalışmalarda Yöntem Yaklaşımları

Kırsal miras kavramına yönelik çalışmalarda araştırmanın yoğunlaştığı alan, bir başka ifadeyle kırsal miras kavramına olan yaklaşım birbirinden farklılaşsa da, bu çalışmalarda araştırma yöntemi olarak genellikle “alan çalışması” yöntemi benimsemesinden dolayı birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Kırsal miras konulu çalışmaların kısmen kavramı geniş bir çerçevede ele aldıkları, ağırlıklı olarak kırsal mimari miras kavramına odaklandıkları görülmektedir. Kırsal miras kavramını geniş çerçevede ele alan çalışmalardan “Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Planı” [39] kırsal miras kavramını bölgesel ölçekte örnek alanlar üzerinden yapı, doku, ürün, alan ve yaşam olmak üzere beş temel başlık altında irdelemektedir. “Avrupa Kırsal Miras Gözlem Rehberi” [18] ise kırsal mirasın bütüncü parçalarının peyzaj, yapı, sosyal ilişkiler, tarım ve hayvancılık, yiyecek, el sanatları - zanaatlar ve toplumsal yaşam olmak üzere yedi ana başlık altında incelenmesi kapsamında “alan çalışması” yöntemine vurgu yapmakta ve “arazi çalışmaları”, “belge inceleme” ve “yüz yüze görüşmeler ve sözlü anket çalışmaları” gibi veri toplama yöntemlerine değinmektedir. Rehberde “arazi çalışmaları” kapsamında peyzajın yorumlanması, yapı eleman analizleri, tematik rotaların belirlenmesi, kırsal miras öğelerinin sistematik olarak sınıflandırılması gibi çalışmalara değinilirken, var olan veritabanlarının incelenmesi, kaynakların taranması, eski ve yeni fotoğraf kayıtlarının araştırılması, yerel yönetim arşivlerinin taranması gibi çalışmalarla “belge inceleme” yöntemine de işaret edilmektedir. Ayrıca rehberde kırsal miras bileşenlerinin tespit edilmesinde kullanılabilecek “yüz yüze görüşmeler ve anket çalışmaları” altında diğer veri toplama yöntemleri de ele alınmaktadır.

Kırsal miras kavramını dar bir çerçeveden ağırlıklı olarak kırsal yerleşme ve kırsal mimari odaklı olarak ele alan çalışmalarda [30,31,37,38] öncelikle doğal ve çevresel veriler, tarihçe ve kısmen sosyo-kültürel veriler alt başlıkları altında kırsal yerleşmenin genel karakteri

ele alınmış, ayrıca, kırsal yerel mimari öğeler, yapı malzemeleri, yapı ve yapım sistemleri ile doğramalar başlıkları altında detaylı bir biçimde incelenmiştir. Bu çalışmalarda kırsal mimari miras kavramı konut tipolojisi, konutu oluşturan mekânlar, odaların biçimlenişi, rölöve çalışmaları gibi başlıklarda da araştırmaya konu olurken, kırsal yerleşim düzeni de doku analizleri ile bütünleştirilerek ele alınmıştır. Kırsal mimari miras kavramına odaklanan bu çalışmalarda “alan çalışması” yöntemi benimsenmiş, “kaynak araştırması”, örnek alan incelemesine dayalı “arazi çalışmaları” ve “yüz yüze görüşmeler ve anket çalışmaları” veri toplama yöntemleri olarak kullanılmıştır.

Özetle kırsal miras kavramını konu alan çalışmalar kavramı birbirinden farklılaşan dizgelerde ele almış olsa da kullandıkları yöntemin benzeştiği görülmektedir. Bilimsel çalışmalarda araştırma sorusunun yanıtlaması amacıyla araştırma yapılan konuya benzer çalışmaların incelenerek, araştırma alanındaki güncel yaklaşımların saptanması ve araştırma konusuna yönelik kavramsal çerçevesinin ortaya koyulması açısından gerçekleştirilen kaynak araştırması [40,41], kırsal miras konulu çalışmalarda da önemli bir aşamadır. Kaynak araştırmasının yanında bu çalışmalarda, araştırma yöntemi olarak sıklıkla “alan çalışması” yönteminin kullanıldığı ve çalışmaların seçilen örnek bir alanda tartışıldığı görülmektedir. Alan çalışması yöntemi kullanılarak yürütülen araştırmalarda seçilen örnek alanda gerçekleştirilen veri toplama yöntemlerinde de benzerlikler bulunmaktadır. Arazi incelemelerinde yapılan “tespit ve gözlemler”, bireylerin, olayların ya da nesnelere sistematik olarak incelenerek betimlenmesi [41] olarak ele alınmaktadır. Gözlem yöntemi altında ele alınan “yapılandırılmış gözlem” ise veri depolama için geliştirilen bir kodlama sistemi doğrultusunda daha güvenilir bilgiye ulaşmak için sistematik bir yaklaşım çerçevesinde verilerin elde edilmesi [40] olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda alan çalışması yöntemi kullanılarak yürütülen kırsal miras odaklı çalışmalarda “tespit ve gözlem” sıklıkla başvurulan veri toplama yöntemi olmaktadır. Kırsal miras bileşenine yönelik olarak ise inceleme odağında hazırlanan dokümanlarla “yapılandırılmış gözlemler” yapılmakta ve bileşenin ilgili özelliklerine yönelik veriler toplanmaktadır. Yerinde tespit ve yapılandırılmış gözlem, incelenecek olan örnek alanın yapısal niteliklerinin tespiti açısından önemli olmakla birlikte, özellikle örnek inceleme alanındaki somut olmayan mirasın tespiti aşamasında yeterli olmamakta; anket, görüşme, arşiv çalışması gibi farklı veri toplama yöntemleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amaçları doğrultusunda görüşmecinin, görüşülen kişiden bilgi almayı hedeflediği veri toplama yöntemi olarak tanımlanan “görüşme” yöntemi [41,42] uygulama biçimine bağlı olarak yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç farklı biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda alan çalışması yöntemini benimseyen kırsal miras araştırmalarında mekânsal olmayan verilerin toplanması kapsamında “yüz yüze görüşme ve anket” yöntemlerinin de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Gerek mekânsal gerekse mekânsal

olmayan verilerin toplanmasında kullanılan bu yöntem çalışmalarına ilave olarak, araştırma yapılan konu hakkında yazılı, görsel ya da işitsel materyallerin çözümlenmesi kapsamında yapılan belge inceleme yöntemi [41] kırsal miras bileşenlerinin karakteristik özelliklerini ortaya koymak için başvurulan bir diğer veri toplama yöntemi olarak kullanılmaktadır.

3.2. Gökçeada-Zeytinliköy Kırsal Miras Çalışmalarında Yöntem

Diğer bilimsel çalışmalarda olduğu gibi kırsal miras odaklı araştırmalarda da sıklıkla kullanılan “kaynak araştırması” yöntemi bu çalışmada da iki farklı bir biçimde etkin olarak kullanılmıştır. Kaynak araştırması yöntemi ilk olarak çalışma konusu olarak seçilen kırsal miras kavramının tanımlanması ve bileşenlerinin belirlenmesi ile kırsal mirası tehdit eden unsurların tespit edilerek bu mirasın korunmasına yönelik temel ilkelerin saptanması amacıyla tez çalışmasının 2. Bölümünde, ikinci olarak da örnek alan olarak seçilen Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşmesinin genel karakterinin ortaya koyulması amacıyla tez çalışmasının 4. Bölümde kullanılmıştır.

Çalışmanın 2. Bölümüne ilişkin kaynak araştırması yürütülürken öncelikli olarak kırsal miras kavramına yönelik yaklaşımın gelişim sürecinin ortaya koyulması amacıyla tüzükler, bildirgeler, tavsiye kararları gibi dokümanlardan oluşan uluslararası çerçeve incelenmiş, ikinci olarak ise çalışmanın amacı doğrultusunda ulusal ve uluslararası kuramsal çalışmalar ele alınmıştır. Gerek uluslararası çerçeve gerekse kuramsal çalışmaların incelenmesi sonucunda, 2. Bölümün değerlendirme bölümünde kırsal miras kavramının tanımlandığı ve bileşenlerinin belirlendiği, öneminin ve içerdiği değerlerin ortaya koyulduğu ve kırsal mirası tehdit eden unsurların belirlenerek koruma stratejilerinin saptandığı kavramsal çerçeve geliştirilmiştir.

Geliştirilen kavramsal çerçeve kapsamında kırsal mirasa ilişkin bileşenlerin ve bu bileşenlerin korunmasına yönelik stratejilerin tartışılması amacıyla ikinci yöntem olarak bu tez çalışması kapsamında “alan çalışması” yöntemi (Tablo 3.1) kullanılmıştır. Tez çalışması kapsamında örnek inceleme alanı olarak Gökçeada, alt örnek inceleme alanı olarak da Gökçeada’ya bağlı geleneksel kırsal bir yerleşim olan Zeytinliköy seçilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Gökçeada ile Zeytinliköy kırsal yerleşmesinin örnek alanlar olarak seçilme nedenlerine kısaca değinilmiş, devamında örnek alanlarda kırsal miras öğelerinin belirlenmesi ve koruma stratejilerinin saptanması için yürütülen çalışmaların neler olduğuna ve bu çalışmalardan elde edilen verilerin nasıl toplandığına dair bilgi verilmiştir.

Tablo 3.1. Alan Çalışması Yöntemi

	Çalışma Süreci	Veri Toplama Yöntemleri	Hedef	Çalışma Yöntemi		
				Ön Çalışma	Arazi Çalışmaları	Arazi Çalışması Tarihi
1	Mekânsal Arazi Çalışmaları	Yerinde tespit + Gözlem	“KIRSAL ÇEVRE” ye yönelik mekânsal verilerin toplanması + “YAPILI ÇEVRE” ye yönelik genel mekânsal verilerin toplanması	1/25000 ölçekli topografik haritalar kullanılarak inceleme haritalarının hazırlanması	Fotoğraf çekimi	11-14.10.2017
		Yapılandırılmış Gözlem	“YAPILI ÇEVRE” ye yönelik detaylı verilerin toplanması	Alt ölçekli hâlihazır ve kadastral haritaların Gökçeada Belediyesi’nden temin edilmesi + Altlık haritaların hazırlanması + Yapı ve sokak föylerinin hazırlanması	Yapı ve sokak föylerinin doldurulması Fotoğraf çekimi Görüntü (video) kayıtları	14.08.2018
2	Sözlü Arazi Çalışmaları	Yarı yapılandırılmış görüşme	Kısmen “YER” bileşenine ilişkin verilerin elde edilmesi Ağırlıklı olarak “YEREL EKONOMİ” ve “GELENEKSEL YAŞAM” bileşenlerine ilişkin verilerin elde edilmesi	Yarı yapılandırılmış görüşme soru setlerinin hazırlanması (Yerel Ekonomi) (Geleneksel Yaşam) (Yapılı ve kırsal çevre)	Yönlendirici soru setleri ile derinlemesine görüşmeler (4 farklı görüşmeci) Ses kayıtları alınması Bilgi notları hazırlanması	11-14.10.2017
3	Materyal Çözümleme Çalışmaları (Büro çalışması)	Belge inceleme	“KIRSAL ÇEVRE” alt bileşenine ilişkin doku verilerinin elde edilmesi	Farklı tarihli hava fotoğraflarının HGM’den temin edilmesi + 1/25000 ölçekli farklı tarihli topografik haritaların HGM’den temin edilmesi ve incelenmesi		
			“YEREL ÜRETİM” ve “GELENEKSEL YAŞAM” bileşenlerine yönelik verilerin elde edilmesi	Gökçeada’ya yönelik hazırlanmış kaynak dokümanlar + Eski tarihli fotoğrafların incelenmesi		
			Kırsal miras öğelerine yönelik mevcut koruma kararları verisinin elde edilmesi	Çanakkale KVKBK’dan tescil kararlarının temin edilmesi ve incelenmesi		

3.2.1. Örnek İnceleme Alanlarının Seçimi: Gökçeada - Zeytinliköy Kırsal Yerleşmesi

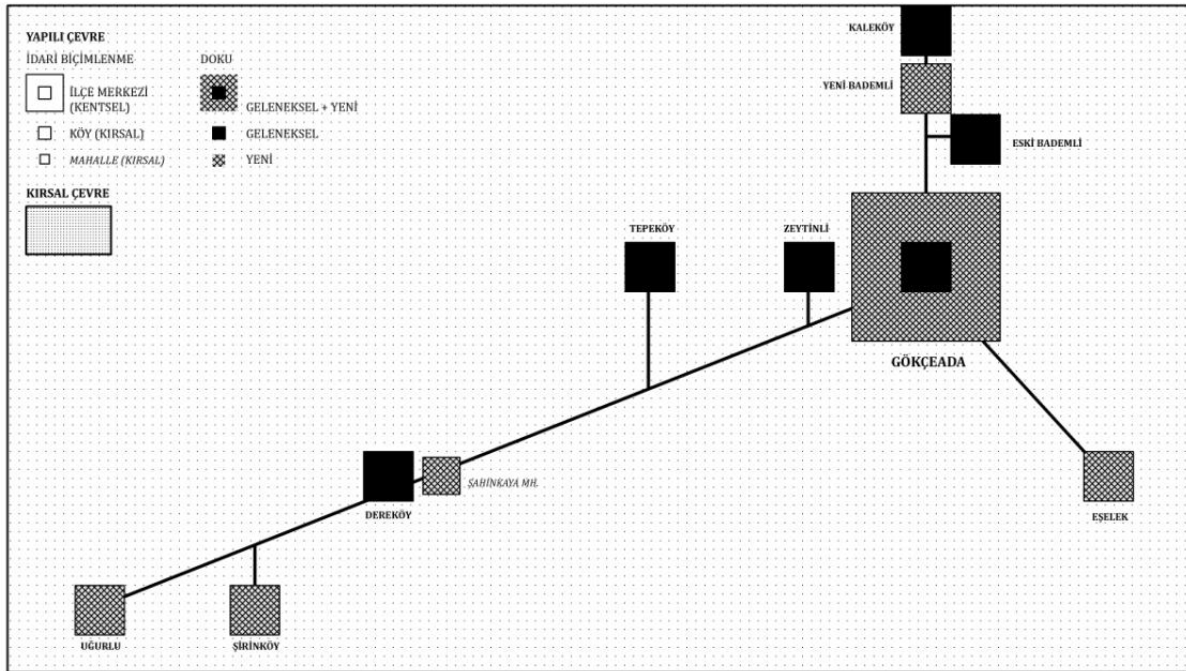
Stratejik konumundan dolayı uzun yıllardır çoğunlukla Rumlar olmak üzere farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olması bakımından içerdiği kültürel değerler; kentsel bir yerleşim alanı özelliği gösteren merkez yerleşimi dışında uzun yıllar boyunca biçimlenen geleneksel kırsal yerleşimlerin ve çevrenin varlığı; kültürel farklılıklar nedeniyle somut kırsal miras değerleri yanında somut olmayan kırsal miras değerleri açısından önemli bir yer olması; tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyo-politik olaylar sonucunda Rum nüfusun azalması ile son yıllarda kırsal mirasın korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik tehditlerin artmasıyla kırsal miras potansiyellerinin yok olma eğiliminde olması gibi nedenlerden dolayı, Çanakkale iline bağlı Gökçeada örnek inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Gökçeada'da kırsal miras öğelerinin yoğun olarak bulunduğu beş geleneksel kırsal yerleşme bulunmaktadır. Tüm bu kırsal yerleşmelerde detaylı çalışmaların yapılması mümkün olmadığından ve kırsal mirasa ilişkin derinlemesine çalışmaların yürütülebilmesi amacıyla Gökçeada'da bulunan kırsal yerleşmeler, kuramsal çerçeve altında kabul edilen kırsal miras bileşenlerini bütüncül olarak içermeleri, kırsal miras öğelerinin karakterinin ve özgünlüğünün korunmuşluk dereceleri, kırsal miras öğelerinin yaratıcısı olan Rum nüfusun yaşamının devam etmesi gözetilerek değerlendirilmiş ve yapılan değerlendirme sonucunda Gökçeada'nın beş geleneksel Rum köyünden birisi olan Zeytinliköy alt çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

3.2.2. Örnek İnceleme Alanlarında Çalışma Süreci

Alan çalışması yöntemi altında örnek inceleme alanı olarak belirlenen Gökçeada ile alt örnek inceleme alanı olarak belirlenen Zeytinliköy kırsal yerleşmesinde belirlenen hedefler çerçevesinde mekânsal arazi çalışmaları, sözlü arazi çalışmaları ve materyal çözümleme çalışmaları olmak üzere üç ana çalışma süreci izlenmiştir (Tablo 3.1). Mekânsal arazi çalışmalarında temel olarak "Yer" in alt bileşenlerinden olan "Yapılı Çevre" ye ve "Kırsal Çevre" ye yönelik verilerin toplanması hedeflenmiş ve belirlenen veri toplama yöntemleri doğrultusunda arazi incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Sözlü arazi çalışmaları kapsamında kısmen "Yer" bileşenlerine, ağırlıklı olarak ise "Yerel Ekonomi" ve "Geleneksel Yaşam" bileşenlerine ilişkin verilerin elde edilmesi hedeflenmiş ve belirlenen veri toplama yöntemleri çerçevesinde arazi çalışmaları yürütülmüştür. Son olarak arazi çalışmaları sırasında elde edilen "Kırsal Çevre" alt bileşeni ile "Yerel Ekonomi" ve "Geleneksel Yaşam" bileşenlerine ilişkin veri eksiklerinin tamamlanması ya da toplanan verilerin desteklenmesi amacıyla Gökçeada'ya yönelik hazırlanmış kaynak dokümanlar ile eski tarihli fotoğraflar detaylı olarak incelenerek materyal çözümleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Örnek inceleme alanlarında çalışmalar yürütülürken, kırsal mirasın bileşenlerinden biri olarak kabul edilen “Yer”in alt bileşenlerini oluşturan “Yapılı Çevre” ve “Kırsal Çevre”nin bileşenlerinin daha iyi kavranması amacıyla Gökçeada’nın yer çözümleme şeması oluşturulmuştur (Şekil 3.1). Bu şema çerçevesinde Gökçeada’nın geleneksel kırsal yerleşimlerinden Kaleköy, Eski Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy kırsal miras bileşenlerinden “Yer”in “Yapılı Çevre” alt bileşeni olarak, yapılı çevreyi saran diğer alanlar ise “Kırsal Çevre” alt bileşeni olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 3.1. Gökçeada Yer Çözümleme Şeması

3.2.3. Örnek İnceleme Alanlarında Veri Toplama Yöntemleri

Kırsal mirasa ilişkin mekânsal verilerin elde edilmesi amacı ile yürütülen ilk arazi çalışmalarında “yerinde tespit ve gözlem” yöntemi kullanılmış, yapılı ve kırsal çevreye yönelik genel mekânsal veriler toplanmıştır. Bu veriler ayrıca fotoğraf çekimleri ile desteklenmiştir. İkinci arazi çalışmasında ise “yapılandırılmış gözlem” yöntemi kullanılarak, alt örnek inceleme alanı olarak belirlenen Zeytinliköy’ün yapılı çevre verileri olan yapı ve sokak öğelerine yönelik mekânsal veriler toplanmıştır. Mekânsal verilerin “yapılandırılmış gözlem” yöntemi kullanılarak toplanması amacıyla, yapı tipolojisi ve sokak dokusunun çözümlenmesini kolaylaştırıcı iki farklı föy* hazırlanmıştır. Hazırlanan bu föyler, arazi çalışmaları sırasında gözlem yöntemi

* Ek 1.1. Yapı föyü örneği, Ek 1.2. Sokak Föyü Örneği, Ek 1.3. Yapı ve sokak föyü açıklama dokümanı

kullanılarak doldurulmuş ve yapılı çevre bileşenlerine ilişkin veriler toplanmıştır. Toplanan bu veriler fotoğraf çekimleri ve video kayıtlarıyla desteklenmiştir.

Alan çalışması kapsamında yapılandırılmış gözlem ve yerinde tespitlerle elde edilen bilgilerin desteklenmesi ya da elde edilemeyen bilgilerin toplanması amacıyla sözlü arazi çalışmaları yapılmıştır. Yapılan sözlü arazi çalışmalarında önceden hazırlanan sorularla görüşülen kişinin yönlendirildiği görüşme tipi [41,42] olarak tanımlanan “yarı yapılandırılmış görüşme” yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle “Yer” bileşeninin yanı sıra kırsal mirasın diğer bileşenleri olan “Yerel Ekonomi” ve “Geleneksel Yaşam” bileşenlerine yönelik veriler elde edilmiştir. Görüşmeyi belirli bir çerçevede tutmak amacıyla görüşme öncesinde yapılı-kırsal çevre, yerel ekonomi ve geleneksel yaşam bileşenlerine yönelik genel soru setleri* hazırlanmıştır. Bu soru setleri çerçevesinde Rum yerli halktan dört görüşmeciyel† (Tablo 3.2) görüşülerek kırsal mirasın somut olmayan öğelerine ilişkin bilgi notları alınmıştır. Bu görüşmeler esnasında, görüşmecilerin izni alınarak ses kaydı alınmış; alınan ses kayıtları ayrı bir veri seti olarak saklanmıştır.

Tablo 3.2. Örnek İnceleme Alanında Yürütülen Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Görüşmeci	Yaş*	Meslek	Görüşme Süresi
Efstratios ZUNİ	59	Zeytinliköy Muhtarı	35 dakika
Dimitri ZUNİ	90	Emekli	13 dakika
Ioakeim KAMPOUROPOULOS	54	Tepeköy Rum Lisesi Müdürü	40 dakika
Yorgos ZARBUZANIS	79	Şarap İmalathanesi Sahibi	59 dakika

* Yaş bilgisi görüşmenin yapıldığı 2017 tarihine göredir.

Tez çalışması kapsamında mekânsal ve sözlü arazi çalışmaları esnasında toplanan gözlem ve görüşme verilerinin desteklenmesi amacıyla başvuru belge inceleme yöntemi kapsamında üç farklı belge seti kullanılmıştır. İlk olarak Harita Genel Müdürlüğünden temin edilen 1953, 1966, 1973, 1985, 1997 tarihli hava fotoğrafları ile 1957, 1963, 1975, 2001 ve 2017 tarihli 1/25.000 ölçekli topografik haritalar incelenerek kırsal mirasın bileşenlerinden olan kırsal çevreye yönelik doku analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında eski haritaların ve hava fotoğraflarının incelenmesi günümüzde artık bulunmayan yapılı çevre öğelerinin ve bu öğelerin birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi açısından önemli olmuştur.

* Ek 2. Yarı-yapılandırılmış görüşme soru setleri

† Görüşme yapılan kişilerin seçiminde kırsal miras yaratıcılarının Rumlar olması nedeniyle görüşme yapılan kişilerin seçiminde Rum olması dikkate alınmıştır. Ayrıca miras öğelerinin belirli bir dönemi yansıtmaması ve tarihi süreç içerisinde gelişen sosyopolitik olaylar dizgesinin yaşandığı 1970’li yıllar ve öncesine tanıklık etmesi açısından 50’li yaş ve üzerinde olması ve bu dönemlerde adada yaşıyor olması dikkate alınmıştır. Zeytinliköy muhtarı Efstratios Zuni’nin ve görüşülen kişilerin yönlendirmesi ile gerçekleştirilen görüşmeci seçiminde adanın geleneksel kırsal yerleşimlerinde yaşayan Rum nüfusunun çok az olması, bazı adalı Rumların görüşmeyi kabul etmemesi, görüşmeci niteliklerini taşıyan kişilerin azlığı ve görüşme sürelerinin yüz yüze görüşme olması nedeniyle sınırlı sayıda görüşmeciye ulaşılabilmektedir. Bu kapsamda yarı yapılandırılmış görüşme verilerinin desteklenmesi amacıyla belge inceleme yöntemine başvurulmuştur.

Belge incelemesinde kullanılan ikinci belge setini ise Gökçeada örneğinde kırsal miras bileşenlerinin belirlenmesi doğrultusunda, Gökçeada'ya yönelik hazırlanmış kitaplar [43-47] ve Gökçeada kırsal mirasını ve yaşam biçimini yansıtan eski fotoğraflar oluşturmuştur. Bu belgelerin incelenmesi sonucunda yine gününüze kadar ulaşamamış ve yiten yapılı miras öğeleri tespit edilebilmiş, aynı zamanda kırsal mirasın diğer iki bileşeni olan geleneksel yaşam ve geleneksel üretim biçimlerine ilişkin tespitler yapılabilmektedir. Bunun dışında belge inceleme yöntemi kapsamında kırsal miras öğelerinin mevcut durumda "korunması gerekli kültür varlığı" olarak korunma durumlarının tespit edilmesi amacıyla, Gökçeada bütününde sit alanlarına yönelik, Zeytinliköy örneğinde ise tek yapı bazında tescil kararları, Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KVKBK) Müdürlüğünden temin edilerek bu materyallerin çözümlenmesi yapılmıştır.

3.2.4. Alan Çalışmasının Aşamaları

Tez çalışması kapsamında yürütülen, çalışma tipleri ile veri toplama yöntemleri yukarıda anlatılan alan çalışması altı aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalardan ilki I. Büro çalışmaları, ikincisi I. Arazi çalışmaları, üçüncüsü II. Büro çalışmaları, dördüncüsü II. Arazi çalışmaları, beşincisi III. Büro çalışmaları ve sonuncusu ise materyal çözümlenme çalışmaları olarak adlandırılmıştır.

I. Büro çalışmaları olarak gerçekleştirilen ilk aşamada örnek alan incelemesi için seçilen Gökçeada bütününe ilişkin yapılı çevre ve kırsal çevre öğelerine yönelik mekânsal verilerin toplanması amacıyla bir kaynak araştırması yapılmış; kırsal mirasın yoğunlaştığı kırsal yerleşmeler tespit edilmiştir. Bu öğelerin arazi çalışmaları esnasında belirlenmesi ve örnek çalışma alanlarına yönelik verilerin toplanması kapsamında arazi çalışmalarının yürütülmesi için 1/25.000 ölçekli topografik haritalar kullanılarak üst ölçekli çalışma paftası* üretilmiştir. Derinlemesine görüşmeler için yarı yapılandırılmış görüşme soru setleri de bu aşamada hazırlanmıştır.

I. Arazi çalışmaları olarak gerçekleştirilen ikinci aşamayı, 11-14.10.2017 tarihlerinde Gökçeada'da yürütülen arazi çalışmaları oluşturmuştur. Bu çalışmalar esnasında Gökçeada'nın geleneksel Rum yerleşmeleri gözlemsel olarak incelenerek "yapılı çevre"ye yönelik genel mekânsal veriler toplanmıştır. Bu tarihlerde Gökçeada'nın kırsal çevresine yönelik bazı örnek alanlarda arazi incelemelerinin gerçekleştirilmesi sonucunda ise örnek "kırsal çevre" alanlarına yönelik mekânsal veriler elde edilmiştir. Bu aşamada yapılan bir diğer çalışma ise yönlendirici soru setleri kullanılarak dört farklı görüşmeci ile yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirilmesi ve kırsal mirasın bileşenlerine yönelik sözel verilerin toplanmasıdır.

* Ek 3. I. Arazi çalışmaları için üretilen üst ölçekli Gökçeada çalışma paftası

Alan çalışmasının üçüncü aşamasını II. Büro çalışmaları olarak adlandırılan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu aşamada arazi çalışmaları esnasında yapılı çevreye yönelik elde edilen veriler incelenmiş, kırsal yerleşmelerin genel niteliklerine göre yapılan değerlendirmeler sonucunda alt örnek inceleme alanı olarak Zeytinliköy yerleşmesinin seçilmesine karar verilmiştir. Gökçeada Belediyesinden temin edilen hâlihazır haritalar ve kadastral haritalar karşılaştırılarak Zeytinliköy kırsal yerleşimine yönelik II. Arazi çalışmalarında kullanılan alt ölçekli çalışma paftası* üretilmiştir. Ayrıca çalışmayı belirli bir çerçevede tutmak adına Zeytinliköy alt örnek inceleme alanına yönelik yapı ve sokak föyleri de bu aşamada hazırlanmıştır.

Alan çalışmasının dördüncü aşaması 14.08.2018 tarihinde Zeytinliköy yerleşmesinde yürütülen II. Arazi çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada Zeytinliköy'ün yapılı çevre bileşenine yönelik veriler toplanmış, hazırlanan föyler doldurulmuş, fotoğraf ve video görüntü çekimleri yapılarak arazi çalışmaları kayıt altına alınmıştır.

III. Büro çalışmaları olarak adlandırılan beşinci aşamada, arazi çalışmalarından elde edilen veriler kullanılarak, analiz çalışmalarının yapılması ve tematik tespit haritalarının üretilmesi kapsamında bilgisayar ortamında Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yardımıyla veritabanı oluşturulmuştur.

Alan çalışmasının son aşaması olan altıncı aşama, arazi çalışmalarından elde edilen mekânsal ve sözlü veri eksiklerinin tamamlanması ya da arazi çalışmaları ile elde edilemeyen verilerin toplanması kapsamında gerçekleştirilen materyal çözümleme aşamasıdır.

Örnek inceleme alanları olarak seçilen Gökçeada ile Zeytinliköy kırsal yerleşmesine ilişkin veri toplama çalışmaları, çalışma alanındaki kırsal miras öğelerinin tespit edilmesini olanaklı kılmıştır.

---

* Ek 4. II. Arazi çalışmaları için üretilen alt ölçekli Zeytinliköy çalışma paftası

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

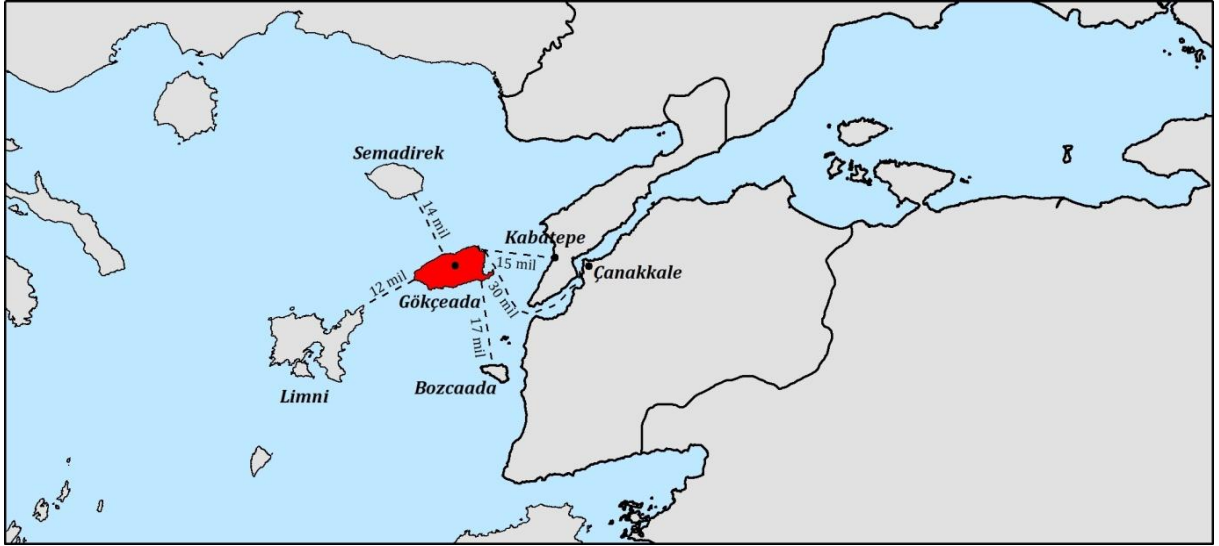
Çalışmanın bu bölümünde, kaynak araştırması bölümünde ele alınan kuramsal çerçeve başlığı altında sunulan kırsal miras kavramının tanımlanması ve bileşenlerinin belirlenmesi, kırsal miras kavramını tehdit eden unsurların tespit edilerek bu mirasın korunmasına yönelik stratejilerin ve koruma ilkelerinin saptanması kapsamında, Gökçeada ile Gökçeada'nın kırsal geleneksel bir yerleşmesi olan Zeytinliköy özelinde detaylı çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar dört alt bölümde sunulmuştur. İlk bölümde alan çalışması kapsamında örnek inceleme alanları olarak seçilen Gökçeada ve kırsal yerleşimlerinin genel yapısı ile bu yapıyı ortaya çıkaran tarihsel ve sosyo-politik süreçler kısaca özetlenmiş, kırsal miras bileşenlerine ilişkin bulgulara ve koruma stratejilerine ilişkin tartışmalara altlık teşkil edecek genel bir çerçeve sunulmuştur. Gökçeada'nın ve kırsal yerleşimlerinin genel karakterinin sunulduğu ilk bölümü takip eden ikinci bölümde Gökçeada kırsal yerleşmesine ilişkin kırsal miras bileşenleri detaylı bir şekilde incelenmiş, kırsal miras bileşenlerine ilişkin bulgular ortaya koyulmuştur. Kırsal miras bileşenlerine yönelik elde edilen veriler üçüncü bölümde analiz edilmiş; analizler neticesinde kırsal miras bileşenlerini tehdit eden unsurlar tespit edilmiş ve bu bileşenlerin güçlü yanları belirlenerek her bir bileşene ilişkin koruma stratejileri geliştirilmiştir. Dördüncü bölümde ise kırsal mirasın bileşenlerinin bütüncül olarak ele alınması kapsamında bu bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkileri tartışılmıştır.

4.1. Gökçeada ve Kırsal Yerleşimlerinin Genel Karakteri

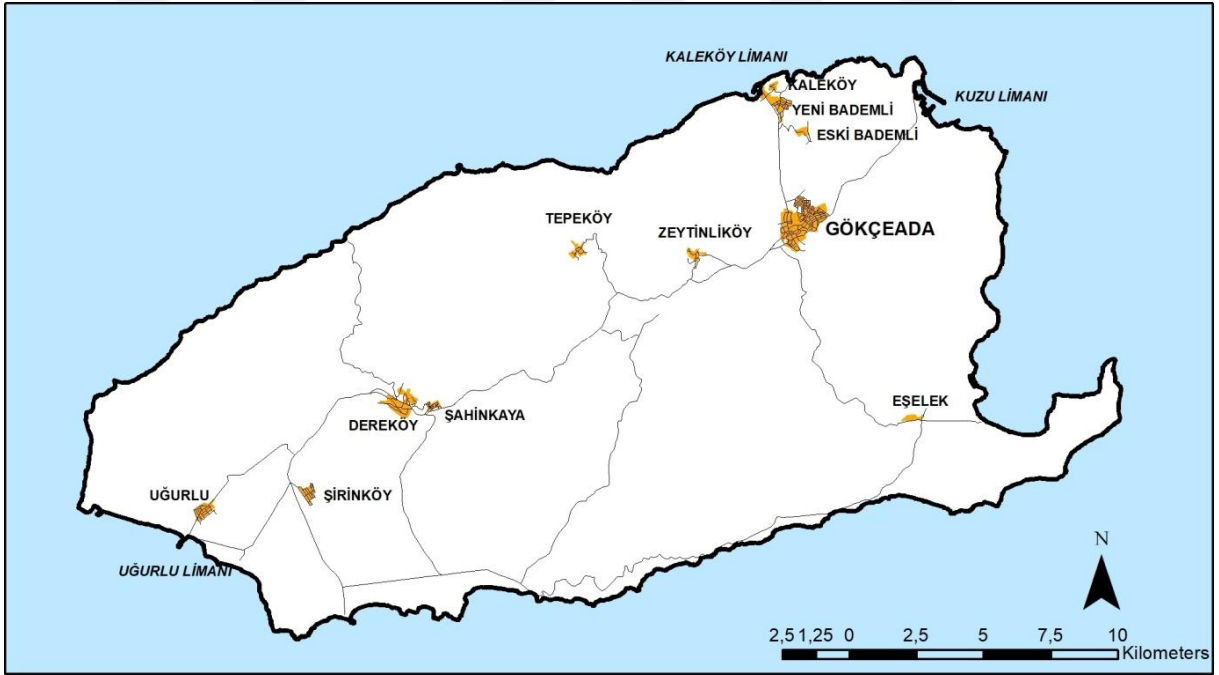
Çanakkale İli'ne bağlı bir ilçe olan ve Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda yer alan Gökçeada, Gelibolu yarımadasındaki Kabatepe Limanına 15 mil, Çanakkale il merkezine 30 mil, Bozcada'ya 17 mil, Yunan adalarından Limni'ye 12 mil, Semadirek Adası'na ise 14 mil mesafede bulunmaktadır (Şekil 4.1). Gökçeada'nın, doğusundaki Aydınçık Burnu (Kefalos Burnu) ile batısındaki İnce Burun (Avlaka Burnu) arasındaki mesafe 30 km iken, kuzey-güney doğrultusunda mesafe 13 km civarındadır. Adanın yüzölçümü ise yaklaşık 289 km²'dir.

Merkezine bağlı 5 mahallesi bulunan Gökçeada, anakara ile bağlantının sağlandığı Kuzu Limanının güneybatısında yer almakta ve limana 5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Gökçeada genelinde, geleneksel Rum yerleşimleri olan Bademli, Kaleköy, Zeytinli, Tepeköy, Dereköy ve yeni kurulan Türk iskân yerleşmeleri olan Yeni Bademli, Şirinköy, Uğurlu ve Eşelek olmak üzere toplam 9 köy ile Dereköy'e bağlı Şahinkaya isimli ayrı bir mahalle bulunmaktadır (Şekil 4.2).

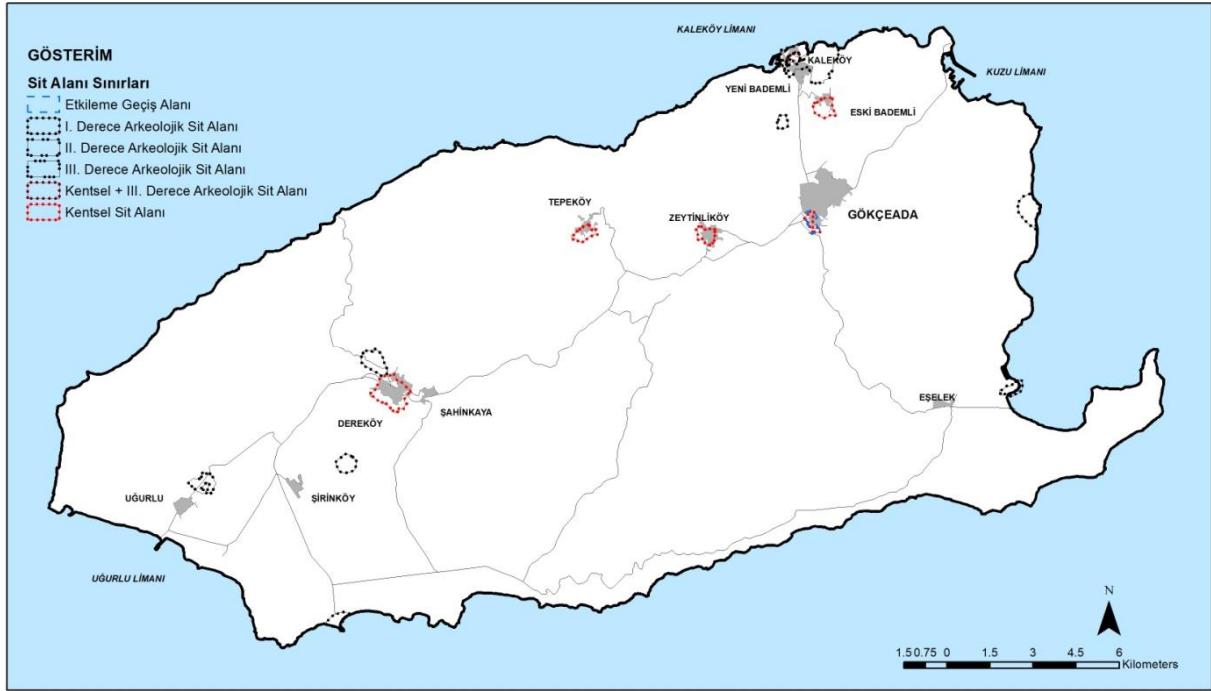
Şekil 4.1. Gökçeada'nın Konumu ve Yakın Çevresiyle İlişkisi

Şekil 4.2. Gökçeada'nın Mevcut Yerleşimleri

Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünden temin edilen verilere göre Gökçeada, sahip olduğu somut kültürel miras öğelerinden dolayı 1985 yılından itibaren birçok kez koruma kararlarının alındığı bir yer olmuştur. Bu kararlar incelendiğinde adanın geleneksel kırsal Rum yerleşimleri olan Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy ile Gökçeada merkezindeki Çınarlı mahallesinin kentsel sit alanı olarak; Kaleköy ve yakın çevresinin kentsel ve arkeolojik sit alanları olarak; bu alanlar dışında adanın farklı yerlerinde bulunan bazı yerlerin ise arkeolojik sit alanları olarak koruma altına alındığı görülmektedir (Şekil 4.3). Yapılan belge incelemelerinde kentsel sit alanı olan Kaleköy ile Çınarlı mahallesine

yönelik koruma amaçlı imar planlarının hazırlandığı, ancak diğer geleneksel yerleşimlere yönelik koruma amaçlı planlama çalışmalarının bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca koruma amaçlı imar planı çalışmaları esnasında Kaleköy ve Çınarlı mahallesine yönelik tek yapı ölçeğinde tescil çalışmalarının büyük ölçüde tamamlandığı, ancak Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy ile yerleşim yerleri dışındaki diğer alanlarda tek yapı ölçeğinde tescil çalışmalarının münferit olarak gerçekleştirildiği ve bütüncül tespit ve tescil çalışmalarının henüz tamamlanmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.3. Gökçeada'da Kültürel Miras Ögesi Olarak Korunan Alanlar Haritası*

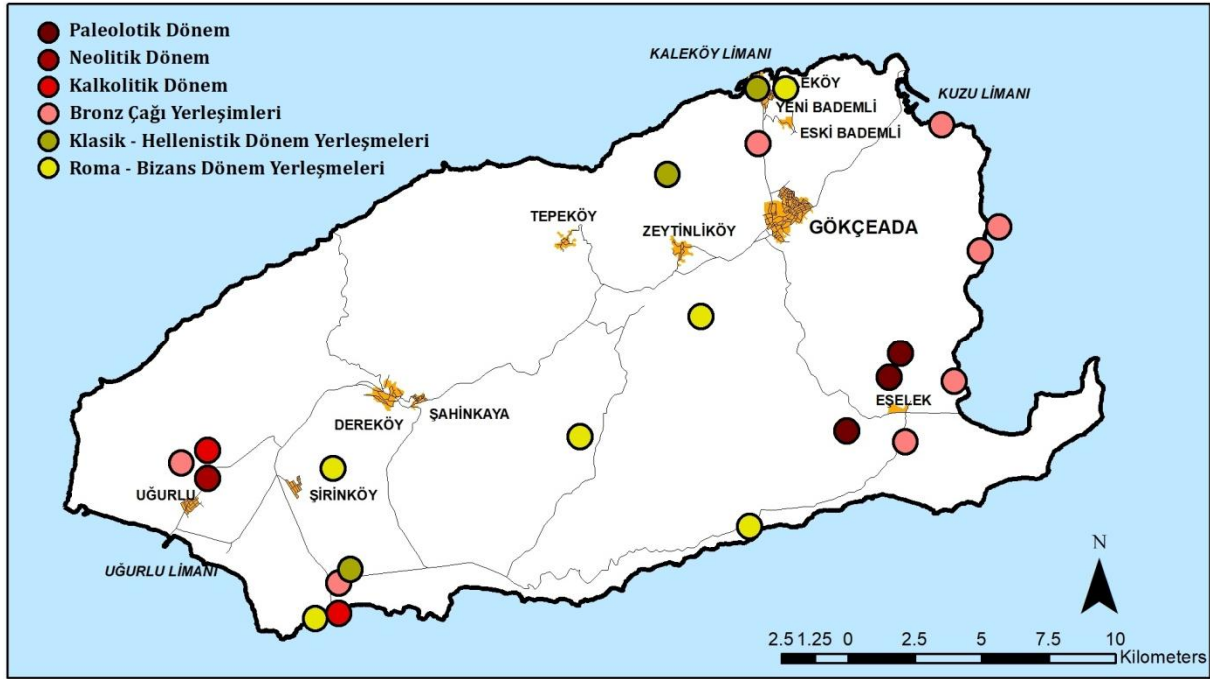
4.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Gökçeada ve Kırsal Yerleşimleri

Gökçeada tarihine ilişkin bilgilere, yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarıyla biçimlenen arkeolojik çalışmalar ile antik kaynaklardan [48] ve Osmanlı Dönemi belgeleri ile güncel kaynaklardan ulaşılabilmektedir.

Gökçeada'nın boğazları kontrol altında tutan ve deniz ticaretinde etkin rol oynayan stratejik bir konumda bulunması, sahip olduğu doğal kaynaklar ile hayvancılık ve tarımsal faaliyetler için elverişli arazi yapısı olması [49] adada başlangıcı çok eskilere uzanan bir tarihsel sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Gökçeada'da gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar, ada tarihinin tarih öncesi çağlara kadar uzandığına işaret etmektedir. Bu çalışmalardan adanın

* Gökçeada'da Kültürel Miras Ögesi Olarak Korunan Alanlar Haritası ÇKVKBK Müdürlüğünden elde edilen belgelerin incelenmesi sonucunda yazar tarafından CBS ortamında üretilmiştir.

paleolitik çağın izlerini taşıdığı, neolitik ve kalkerolitik dönem ile bronz çağında bazı yerleşimlere ev sahipliği yaptığı [49] anlaşılmaktadır. Gerek arkeolojik çalışmalar, gerekse antik kaynaklara göre adanın Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde de bazı yerleşim yerlerini barındırdığı [49] (Şekil 4.4), tarihsel süreç içerisinde sırasıyla Pelasg, Pers, Atina, Roma, Bizans ve Ceneviz egemenliğinde kaldığı, İstanbul'un fethiyle Osmanlı yönetimine geçtiği anlaşılmaktadır [48,50]. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı esnasında 1912-1923 yılları arasında kısa süreli olarak Yunanistan yönetimi altında kalan Gökçeada 1923 tarihli Lozan Antlaşması'yla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır.

Şekil 4.4. Gökçeada'nın Tarihsel Süreç İçerisindeki Yerleşimleri*

Kuruluşu Osmanlı dönemi öncesine tarihlenen Kaleköy dışında bugün de varlığını devam ettiren adanın diğer geleneksel yerleşmeleri olan Dereköy, Bademliköy, Zeytinliköy, Tepeköy ve ilçe merkezi durumundaki Çınarlı'nın kuruluşları Osmanlı İmparatorluğu döneminde 18. yüzyılın başlarında olmuştur [51].

Cumhuriyet döneminde adanın kentsel ve kırsal yapısı yeniden biçimlenme eğilimine girmiştir. Cumhuriyet döneminin başlarında geleneksel köyler varlığını devam ettirmiş, ancak Yunanistan ile yaşanan politik sorunlar Rum köylerinin büyük ölçüde nüfus kaybetmesine, şu an merkez ilçe konumundaki Gökçeada'nın nüfus yığılmasıyla büyümesine ve iskân politikaları bağlamında 1973-2000 yılları arasında yeni köylerin kurulmasına yol açmıştır.

* Hüryılmaz tarafından hazırlanan "Gökçeada Arkeolojisi" başlıklı makalede [49] yer alan harita kullanılarak üretilmiştir.

4.1.2. Gökçeada'da Yaşanan Sosyo-Politik Olaylar ve Demografik Yapının Biçimlenişi

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ve Kurtuluş Savaşı sırasında 1912-1922 yılları arasında Yunan egemenliğinde kalan ve ağırlıklı olarak Rum nüfusun iskân ettiği Gökçeada Lozan Antlaşması'yla 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti yönetimine bırakılmıştır. Savaş sonrası dönemde yaşanan Türk-Yunan gerilimi Gökçeada'da iskân eden Rumların yaşantısını da etkilemiş ve 1923-1930 yılları arasında adada bir gerilim hüküm sürmüştür [52]. Alexandris, 1930'lu yıllardan sonra 1930-1963, 1963-1990 ve 1990 sonrası olmak üzere Gökçeada'nın sosyal ve mekânsal yapısını etkileyen üç farklı döneme işaret etmektedir [52]. 1930'larda gerçekleşen Türk-Yunan yakınlaşması ve iki ülke arasındaki iyi ilişkiler Gökçeada'nın bazı kazanımlar elde etmesine neden olmuştur. Anakarayla yapılan ticaretin artması sonucu adalı Rum halkın zenginleşmesi, 1930 öncesi zorunlu olarak ada dışına göç edenlerin tekrar adaya dönmesi, Rumların ada yönetiminde etkin hale gelmesi, adanın yeniden ilçe statüsüne yükseltilmesi, Rum okullarının ve kamusal yapıların açılması, Rum okullarında Yunanca derslerin eğitim programına eklenmesi bu kazanımlar arasındadır [52]. Ancak 1963 yılında patlak veren Kıbrıs krizi sonrası Türk hükümetinin misilleme olarak Türkiye'de yaşayan Rum halka ve bu halkın yaşadığı yerlere yönelik bazı politikalar uygulaması adada sosyal yaşamın değişimine neden olmuştur. Uygulanan politikalar Gökçeada'daki sosyal yaşam biçimini ve mekânsal yapıyı yeniden biçimlendirmiştir. 1963-1990 yılları arasında kapsayan bu dönemde adalı Rumların mülk edinmeleri yasaklanmış, 1952'den itibaren Yunanca eğitim veren Rum okulları kapatılmış, tarım açık cezaevi, askeri alan, devlet üretme çiftliği gibi kurumların yapımı için adalı Rumlara ait verimli tarım arazileri kamulaştırılmış ve Yunanca yer isimleri Türkçeleştirilmiştir [52-54]. Bu dönemde ayrıca Türk iskân yerleşimleri olan Şahinkaya mahallesiyle, Yeni Bademli ve Uğurlu köyleri kurulmuştur. 1990 sonrası dönem, Türk-Yunan geriliminin etkilerinin büyük ölçüde azaldığı ve yeni ılımlı politikaların yürütüldüğü dönemdir. Bu dönemde Rumların mülk edinme yasağı kaldırılmış, açık cezaevi kapatılmış, Gökçeada'nın askeri güvenlik bölgesi statüsü kaldırılmış, ada turizm bölgesi olarak ilan edilmiş, Tepeköy ve Zeytinliköy'deki Rum okulları restore edilerek eğitime açılmış ve yabancıların özel bir izne tabi olmaksızın adaya giriş çıkışlarına izin verilmiştir [52]. Bu dönemde ayrıca iki yeni iskân köyü olan Şirinköy ve Eşelek yerleşimleri kurulmuştur.

1963-1990 yılları arasında uygulanan politikalar adanın demografik yapısını yeniden biçimlendirmiş; değişen demografik yapıyla birlikte adanın mekânsal, sosyal ve kültürel yapısı da değişmiştir. Demografik yapının değişimi iki yönde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki uygulanan politikalardan olumsuz olarak etkilenen Rum nüfusun adayı büyük ölçüde terk etmesiyle sonuçlanan süreç, ikincisi ise uygulanan iskân politikalarıyla adalı olmayan Türklerin adaya yerleştirilmesiyle yaşanan süreçtir. Adanın nüfus yapısı incelendiğinde (Tablo 4.1), 1930-1963

yılları arasında geleneksel Rum yerleşimleri nüfusları doğrusal bir dizgede devam etmiş, bu dönemlerde Gökçeada merkezi ile Dereköy birbiriyle benzeşen ve diğer yerleşimlerden fazla nüfuslarıyla ön plana çıkmıştır. Nüfus açısından Gökçeada ve Dereköy'ü sırasıyla Tepeköy, Bademli ve Kaleköy yerleşimleri izlemiştir.

Tablo 4.1. Gökçeada Cumhuriyet Dönemi Nüfus Yapısı (Kaynak: [54] ve TÜİK Verileri)

Yıl	Gökçeada	E. Bademli	Dereköy	Zeytinli	Kaleköy	Tepeköy	Uğurlu	Y. Bademli	Eşelek	Şirinköy	TOP.
1927	2099										6.762
1935	1856										6.348
1940	1991	463	1.989	825	153	1.062					6.446
1945	2004	438	1.987	830	136	1.064					6.359
1950	2000	443	1.899	817	121	1.075					6.426
1955	1936	420	1.978	802	150	1.076					6.234
1960	2845	419	1.824	801	176	1.078					6.775
1965	2721	401	1.727	691	132	979					5.941
1970	4549	293	1.496	640	110	681					6.605
1975	4470	199	742	533	75	507					6.001
1980	4802	61	781	358	24	277					5.978
1985	5434	43	539	271	128	195					7.610
1990	6074	47	705	238	94	216	460	416			7.948
1997	7008	51	336	155	105	77	490	660			8.589
2000	7278	28	228	84	86	39	477	639	152	189	9.046
2009	4971	28	196	88	89	44	401	581	123	173	7.057
2010	4885	38	247	98	121	138	438	710	123	176	7.074
2011	5937	55	266	96	124	136	464	749	123	176	8.210
2012	5943	61	311	102	115	138	477	756	126	187	8.288
2013	6454	61	330	112	116	121	495	763	126	221	8.830
2014	6229	75	303	124	139	126	498	762	132	217	8.644
2015	6517	76	314	126	140	114	535	759	137	219	8.906
2016	6354	70	313	131	135	119	515	755	139	212	8.776
2017	6302	63	315	144	129	148	524	757	135	207	8.769
2018	7205	61	337	133	132	145	524	781	143	211	9.789
		67	334	135	141	165	533	825	139	239	

1963-1990 yılları arasında uygulanan politikalar bu dönemde geleneksel Rum yerleşimlerinin hızlı bir biçimde nüfus kaybetmesine yol açmış; bu eğilim 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Geleneksel Rum yerleşimlerinin nüfusu büyük ölçüde azalırken, ağırlıklı olarak Türk nüfusu barındıran Gökçeada merkezinin nüfusu ise sürekli artış eğiliminde olmuştur. Ayrıca bu dönemde kurulan Türk iskân köylerinden Uğurlu, Yeni Bademli ve Şahinkaya mahallesi* adada yaşayan Türk nüfusun artmasında etkili olmuştur. 1990'lı yıllardan sonra uygulanmaya başlayan ılımlı politikalar 2000'li yıllardan itibaren adanın geleneksel Rum yerleşimlerinin nüfusunun yeniden artmasına yol açmıştır. Bu artış geleneksel Rum yerleşimlerinin varlığını devam ettirmesinde olumlu olarak görülse de çok sınırlı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Gökçeada merkez nüfusunun 2000 yılından sonra ciddi bir şekilde düşmesi, nüfus kayıt sisteminde yapılan değişiklik sonrası askerlerin ve askeri personelin nüfus sayımı içerisinde yer almaması ile bağdaştırılmaktadır [54]. Nüfus kayıt sisteminde yapılan bu değişim dikkate alındığında dahi merkez nüfusun bu tarihten günümüze özellikle 2018 yılında olmak üzere artış gösterdiği söylenebilmektedir. Ayrıca bu dönemde kurulan iki yeni Türk iskân

*Şahinkaya, Dereköy'ün yaklaşık 500 m doğusunda Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Şahinkaya köyünden getirilen, 312 kişilik 61 ailenin yerleştirilmesi amacıyla kurulmuş olup, nüfus sayımlarında, Dereköy nüfusu içerisinde ele alınmıştır.

köyü olan Şirinköy ve Eşelek de Türk nüfusunun artışında etkili olmuştur. 2000’li yıllardan günümüze adalı olmayan Türklerin adaya getirilmesiyle kurulan Türk iskân köylerinden Eşelek nüfus kaybederken diğer köy yerleşimlerinin nüfusunun arttığı gözlemlenmektedir.

4.2. Gökçeada Kırsal Miras Bileşenlerine İlişkin Bulgular

4.2.1. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yer”

Çalışmanın bu kısmında “Yer” bileşeninin alt bileşenlerinden olan “Yapılı Çevre”, öncelikli olarak, genel yerleşim tipolojisini ve tarihsel süreçteki değişimini ortaya koymak adına yerleşme türleri, yerleşim dokusu, demografik yapı gibi kavramlarla ada bütününde incelenmiş; devamında ise yapılı çevreyi oluşturan “Dolu (Yapı)” ve “Boş (Sokak-Meydan)” öğelerine ilişkin ayrıntılı bilgiler verilmiştir. “Yer” bileşeninin diğer alt bileşeni olan “Kırsal Çevre” ise, tıpkı yapılı çevrede olduğu gibi kırsal çevrenin değişimi tarihsel süreç içerisinde incelenmiş, kırsal çevreyi oluşturan “Dolu (Yapı)” ve “Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları)” öğelerine ilişkin detaylı bilgiler sunulmuştur.

4.2.1.1. Yapılı Çevre

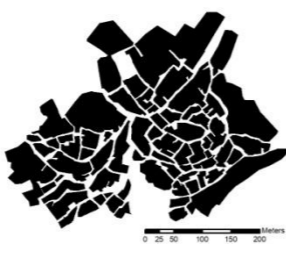

Adanın yapılı çevresini, kentsel bir özellik gösteren ilçe merkezi ile kırsal nitelikli Kaleköy, Eski Bademli Köyü, Zeytinliköy, Tepeköy, Dereköy, Yeni Bademli, Eşelek, Şirinköy, Uğurlu köyleri ve Şahinkaya Mahallesi oluşturmaktadır. Bu yerleşmeler nitelikleri, yerleşim dokusu, yerleşim tipolojisi, yerleşme türleri, demografik yapıları ve koruma statüleri açısından birbirlerinden farklı özellikler sergilemektedir. Bu özellikleri anlayabilmek adına tarihsel süreç içerisinde 1955, 1975 ve 2018 yıllarını yansıtan üç farklı dönem esas alınarak, bu yerleşimlerin değişim süreci incelenmiştir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Gökçeada'nın Yapılı Çevre Ögelerinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi

		1955	1975	2018
Gökçeada	Yerleşim Şeması			
	Yerleşim Türü	Kentsel (Yönetim Merkezi)	Kentsel	Kentsel
	Nüfus	1.936	4.470	7.205
	Yerleşim Tipolojisi	Sırt + Ova	Sırt + Ova	Sırt + Ova
	Yerleşim Dokusu	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel) + Planlı (Yeni)	Organik (Geleneksel) + Planlı (Yeni)
	Koruma Statüsü	-	-	Kısmen Kentsel sit
Kaleköy	Yerleşim Şeması			
	Yerleşim Türü	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)
	Nüfus	176	24	141
	Yerleşim Tipolojisi	Tepe + Kıyı	Tepe + Kıyı	Tepe + Kıyı
	Yerleşim Dokusu	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)
	Koruma Statüsü	-	-	Kentsel sit + Arkeolojik sit
Eski Bademli	Yerleşim Şeması			
	Yerleşim Türü	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)
	Nüfus	419	61	67
	Yerleşim Tipolojisi	Yamaç	Yamaç	Yamaç
	Yerleşim Dokusu	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)
	Koruma Statüsü	-	-	Kentsel sit

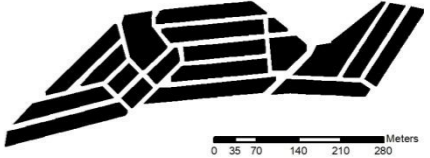

Tablo 4.2. Gökçeada'nın Yapılı Çevre Ögelerinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi (Devam)

		1955	1975	2018
Zeytinli	Yerleşim Şeması			
	Yerleşim Türü	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)
	Nüfus	801	358	135
	Yerleşim Tipolojisi	Yamaç	Yamaç	Yamaç
	Yerleşim Dokusu	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)
	Koruma Statüsü	-	-	Kentsel sit
Dereköy	Yerleşim Şeması			
	Yerleşim Türü	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)
	Nüfus*	1.824	781	334
	Yerleşim Tipolojisi	Vadi	Vadi	Vadi
	Yerleşim Dokusu	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)
	Koruma Statüsü	-	-	Kentsel sit
Tepeköy	Yerleşim Şeması			
	Yerleşim Türü	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)
	Nüfus	1.078	272	105
	Yerleşim Tipolojisi	Yamaç	Yamaç	Yamaç
	Yerleşim Dokusu	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)	Organik (Geleneksel)
	Koruma Statüsü	-	-	Kentsel sit

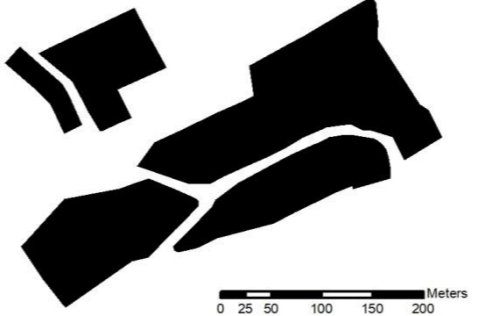
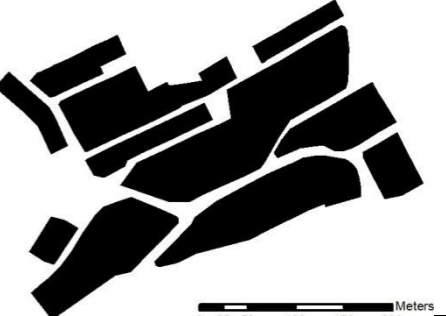
* Dereköy nüfusuna 1975 yılından itibaren kendisine bağlı bir mahalle olarak kurulan Şahinkaya Mahallesi nüfusu dâhildir.

Tablo 4.2. Gökçeada'nın Yapılı Çevre Ögelerinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi (Devam)

		1955	1975	2018
Yeni Bademli	Yerleşim Şeması	X	X	
	Yerleşim Türü			Kırsal (Köy)
	Nüfus			825
	Yerleşim Tipolojisi			Ova
	Yerleşim Dokusu			Planlı (Yeni)
	Koruma Statüsü			-
Eşelek	Yerleşim Şeması	X	X	
	Yerleşim Türü			Kırsal (Köy)
	Nüfus			139
	Yerleşim Tipolojisi			Ova
	Yerleşim Dokusu			Planlı (Yeni)
	Koruma Statüsü			-
Şirinköy	Yerleşim Şeması	X	X	
	Yerleşim Türü			Kırsal (Köy)
	Nüfus			239
	Yerleşim Tipolojisi			Ova
	Yerleşim Dokusu			Planlı (Yeni)
	Koruma Statüsü			-

Tablo 4.2. Gökçeada'nın Yapılı Çevre Ögelerinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi (Devam)

		1955	1975	2018
Uğurlu	Yerleşim Şeması	X	X	
	Yerleşim Türü			Kırsal (Köy)
	Nüfus			533
	Yerleşim Tipolojisi			Ova
	Yerleşim Dokusu			Planlı (Yeni)
	Koruma Statüsü			-
Şahinkaya	Yerleşim Şeması	X		
	Yerleşim Türü		Kırsal (Köy)	Kırsal (Köy)
	Nüfus*			
	Yerleşim Tipolojisi		Vadi	Yamaç
	Yerleşim Dokusu		Planlı (Yeni)	Planlı (Yeni)
	Koruma Statüsü		-	-

* Dereköy'e bağlı bir mahalle olarak kurulan Şahinkaya Mahallesi nüfusu bağlı olduğu Dereköy nüfusuna dâhildir.

Rum yerleşimleri olarak kuruluşları Osmanlı Dönemine uzanan, gelişimleri ise 18. yüzyılın başı olarak tarihlenen Kaleköy, Eski Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy, gelişim süreçleri içerisinde herhangi bir plan dâhilinde kalmaksızın yerelin ürünü olarak kendiliğinden şekillenen organik (geleneksel) bir yerleşim dokusu sergilemektedir. 1955 yılından itibaren geleneksel Rum yerleşimlerinin makroformunda bir değişim olmadığı görülmektedir. 1970'li yıllardan sonra ada dışında yaşayan Türk nüfusun yerleşimi için iskân köyleri olarak kurulan Yeni Bademli, Eşelek, Şirinköy, Uğurlu köyleri ile Şahinkaya Mahallesi ise önceden hazırlanmış olan yerleşim planları dâhilinde, ızgara planlı yeni doku olarak biçimlenmiştir. Adanın yönetim merkezi olan Gökçeada'nın merkez yerleşimi ise 1955'lere kadar organik bir biçimde gelişmiş, bu yıllardan itibaren merkeze eklenen yeni yerleşme alanları ise planlı olarak gelişmiştir.

Geleneksel yerleşim dokusuna sahip Rum kırsal yerleşimleri ile Gökçeada'nın organik dokuya sahip olan merkez yerleşimi içerdikleri kültürel değerler açısından kentsel sit alanı olarak korunmaktadır. Yerleşim tarihi daha eskiye dayanan Kaleköy ise kentsel sit olarak korunmasının yanı sıra aynı zamanda arkeolojik sit alanı olarak da tescillidir.

Geleneksel yerleşimlerden Eski Bademli, Tepeköy ve Zeytinli yerleşim tipolojisi açısından yamaç yerleşimi, Dereköy vadi yerleşimi, Kaleköy ise tepe ve kıyı yerleşimi özellikleri taşımaktadır. Dereköy'e bağlı bir mahalle olarak kurulan ve yamaç yerleşim tipolojisine sahip Şahinkaya Mahallesi dışındaki yeni yerleşimler ise ovaya kurulmuş olmaları bakımından düz yerleşim (ova yerleşimi) özelliği göstermektedir.

Yerleşim şeması ve nüfus yapısı incelendiğinde Gökçeada'nın tarihsel süreç içerisinde sürekli gelişme eğiliminde olduğu, nüfusunun arttığı, geleneksel Rum yerleşimlerinin nüfusunun çok büyük ölçüde azaldığı, yeni yerleşim yerlerinden Yeni Bademli köyünde daha belirgin olmakla birlikte Uğurlu ve Şirinköy'de kısmi bir nüfus artışı olduğu, Eşelek köyünün nüfusunun ise azaldığı anlaşılmaktadır (Tablo 4.1).

Bu kapsamda çalışma alanı olarak belirlenen Gökçeada'da organik doku biçimlenişine sahip geleneksel Rum yerleşimlerinden Kaleköy, Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy kırsal mirasın "Yer" bileşenlerinden biri olarak ele alınan "Yapılı Çevre" alt bileşeni kapsamında değerlendirilmektedir.

Çalışma kapsamında "insan-doğa etkileşiminin, geleneksel yollarla elde edilmiş ürünleri olarak ortaya çıkan ve birbirleri ile bir bütün oluşturan yer, yerel ekonomi ve geleneksel yaşamın birlikteliği" olarak tanımlanan kırsal miras kavramının alt bileşenlerinden birisi olarak kabul edilen yapıli çevre, "Dolu (Yapı)" ve "Boş (Sokak-Meydan)" ögelerinden oluşmaktadır. Bu ögelerin farklı biçimlerde bir araya gelişi ve birbirleriyle kurduğu ilişki ise yapıli çevrenin yerleşim dokusunu oluşturmaktadır.

Yapı, sahip olduğu niteliklerle yapıli çevreyi biçimlendiren en temel ögedir. Birçok çalışmada kırsal mimarinin temel odağı olarak görülen yapı, bu çalışmada yapıli çevreye form

kazandıran nitelikleri ile ele alınmıştır. Gökçeada'nın yapılı çevresini biçimlendiren yapı türleri/kullanımları, konut yapıları ve bütünleyici birimleri, ticari yapılar, sosyal yapılar, dini yapılar ve üretim yapıları başlıkları altında toplanmaktadır.

Dolu (Yapı) Öğeleri

Konut Yapıları:

Yapılı çevreyi biçimlendiren en önemli yapı elemanı konut yapılarıdır. Gökçeada'da geleneksel dokuya sahip yerleşmelerde, konutlar basit prizmatik formda, özgün yapım teknikleri, sade cephe düzenleri ve iç mekân organizasyonları ile genellikle avlulu ve iki katlı olarak inşa edilmiştir [51]. Alt kat ortak kullanımlar olan mutfak, depo, wc, banyo gibi kullanımlara ayrılmışken üst katlar ise yatak odası, misafir odası gibi kullanımlardan oluşmaktadır. Zemin katlarda depo olarak kullanılan bölümlerde zeytinyağı ve şarabın bozulmaması için saklama amaçlı olarak kullanılan büyük küpler yer almaktaydı. Aynı zamanda zeytin hasadı zamanlarında bu depolar, zeytinyağı imalathanelerinde oluşan yoğunluk nedeniyle üretim sırasını bekleyen zeytinlerin saklanması amacıyla da kullanılmıştır [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Yapıların inşasında bazı özgün tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. Yapıların kuzeye bakan beden duvarlarının yoğun rüzgâr potansiyeli olan adada kuzey yönlü soğuk rüzgârlara karşı direnç sağlama amacıyla 70 cm, diğer cephelerdeki beden duvarlarının ise 60 cm genişliğinde yapılması ile bazı yapılar arasında çatıdan akan yağmur sularının akarak yapıların zarar görmemesi amacıyla yaklaşık 60 cm genişliğinde ve damlalık adı verilen boşluklar bırakılması bu teknikler arasındadır [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Konut yapıları avlusunda yer alan ve konutların tamamlayıcı unsurları olan yapılarla bir bütün oluşturmaktadır. Bu yapılardan en önemlisi fırın yapılarıdır [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

Günümüzde konut yapılarının çoğunluğu ayakta olup, kısmen kullanılmakta, kısmen ise kullanılmamaktadır. Konut yapılarının bazıları ise harabe haline dönüşmüş durumdadır.

Şekil 4.5-6. Zeytinliköy Konut Yapı Örnekleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.7-14. Zeytinliköy Konut Yapı Örnekleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.15-22. Zeytinliköy Konut Yapı Örnekleri ve Fırın Yapıları (Kaynak: Kişisel arşiv)

Ticari Yapılar:

Gökçeada'da bulunan dükkân yapıları genellikle ortada ya da bir yanda yer alan giriş kapıları ve geniş pencere açıklıkları ile konut yapılarından farklı bir tarzda tek katlı olarak inşa edilmişlerdir [51].

Tarihsel süreçte ticari yapı türlerinden en önemlilerini adalının günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları bakkal dükkânları oluşturmuştur. Gökçeada'da üretimi yapılamayan malzemelerin (pirinç, şeker, gaz yağı vb.) temini bakkal dükkânlarından sağlanmaktaydı [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Bakkal dükkânları dışında adalıların gereksinimlerini karşıladıkları berber, terzi, kasap ve kundura dükkânları da yer almaktaydı [51].

Dükkân yapılarının dışında insanların bir araya gelerek toplandıkları, dinlendikleri, oyun oynadıkları, sohbet ettikleri kahvehaneler de ticari yapılar arasında önemli bir yer işgal etmekteydi [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Günümüzde bu yapıların birçoğu işlevini yitirdiği için kullanılmamaktadır. Bazıları ise yine güncel koşullar ve ihtiyaçlar çerçevesinde konut, kafeterya, butik gibi yeni işlevlerle kullanılmaya devam etmektedir.

Şekil 4. 23-24. Zeytinliköy'de Önceki İşlevi Terzi Dükkânı, Şimdiki Kullanımı Konut Olan Yapı (Kaynak: <https://www.gokceadahberim.com/nm-Nostalji-cp-409>; Kişisel arşiv)

Şekil 4.25-26. Zeytinliköy'de Kullanılmayan Dükkân Yapı Örnekleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.27-28. Zeytinliköy'de Kullanılmayan Dükkan Yapı Örnekleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.29-34. Zeytinliköy'de Yeni İşlevleriyle Kullanılan Dükkan Yapı Örnekleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Sosyal Yapılar:

Gökçeada genelinde tarihsel süreç içerisinde sosyal yaşamın başat unsurlarından olan sosyal yapıları, okullar ile su ve temizlik ihtiyacını karşılayan çamaşırhaneler ve çeşmeler oluşturmuştur. Bu yapılardan okullar köylerin merkezinde ya da girişlerinde çeşme ve çamaşırhaneler ise mahalle aralarında konumlanmıştır. Zeytinliköy'de yer alan Rum Okulu geçtiğimiz yıllarda onarılarak yeniden faaliyete geçmiştir. Bunun dışında köyün farklı yerlerinde inşa edilmiş üç adet çamaşırhane ise geçmişteki işlevini bütünüyle sürdürmemekle birlikte günümüzde su ihtiyacının sağlandığı yapılar arasındadır.

Şekil 4.35. Zeytinliköy Rum Okulu (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.36-39. Zeytinliköy Çamaşırhane Örnekleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Dini Yapılar:

Geleneksel Rum köylerinde dini yapılar kiliseler ile kilise yapılarına oranla daha küçük ölçekte olan ve “kır kiliseleri” olarak da adlandırılan [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017] şapellerdir. Kilise yapıları okullarla birlikte merkezde ya da köyün girişinde yer alırken, küçük ölçekte yapılan sade bir mimariye sahip olan [51] şapeller ise çamaşırhaneler gibi mahalle aralarında yer almıştır. Gökçada'da her köyün kendi kilisesi vardı ve bu kiliselerde ibadetlerini yapan adalılar aynı zamanda da kiliselerin çevrelerinde de boş zaman etkinliklerini gerçekleştirmektedir [55]. Bu yapı türleri günümüzde işlevlerini sürdürmektedirler.

Şekil 4.40-41. Zeytinliköy Kiliseleri (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.42-43. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Şapeller (Kaynak: Kişisel arşiv)

Üretim Yapıları:

Gökçada'da yapılı çevre içerisinde yer alan üretim yapılarından olan zeytinyağı imalathaneleri, elektrikli un değirmenleri, demirci ve marangoz dükkânları üretim faaliyetleri açısından önemli rol üstlenmişlerdir [E. Zuni, I. Kampouropuolos, görüşme, 11.10.2017]. Köylerde zeytinciliğin yan ürünü olarak değerlendirilebilecek sabun yapımını gerçekleştiren imalathaneler de bulunmaktaydı [I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Ayrıca beyaz peynir ve kaşar üretimi yapılan imalathaneler ile dokuma atölyeleri de üretim yapıları arasında yer almaktaydı [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Ancak üretim yapılarının birçoğu günümüzde yıkılmış olup bu yapılara rastlanılmamakta; halen var olanlar da işlevlerini yitirmiş bir şekilde günümüzde kullanılmamaktadırlar.

Şekil 4. 44-45. Zeytinliköy’de Eski Zeytinyağı Atölyesi (solda) ve Elektrikli Un Değirmeni (sağda) (Kaynak: Kişisel arşiv)

Boş (Sokak-Meydan) Ögeleri

“Boş (Sokak-Meydan)” yapılı çevrenin diğer öğelerinden birisidir. Zeytinliköy’de sokaklar özgün dokusuyla ön plana çıkmaktadır. Büyük ölçüde özgünlüğün korunduğu sokaklar, köyde yaşayanlar tarafından imece usulüyle yapılmıştır [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Eğimli bir arazide yer alan Zeytinliköy’de sokaklar topografyaya uyumlu bir biçimde organik olarak gelişmiştir. Bu durum bazı sokakların merdivenli, bazılarının kıvrımlı olarak çözülmesine yol açmıştır. Sokakların inşa sürecinde, en az yüklü bir katırın geçebileceği genişliğin esas alınmıştır [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Özgün sokak kaplaması, yapılarda da kullanıldığı gibi yerel taştır. Yola özgünlük katan bir başka değer ise, yağın yağmur sularının drenajını sağlamak amacıyla yolun orta hattında kanal yapılmış olmasıdır. Zeytinliköy merkezindeki sokaklar günümüzde büyük ölçüde özgünlüğünü korurken, köyün merkezinden dışarı doğru gidildikçe sokakların özgünlüğünü yitirdikleri görülmektedir.

Şekil 4.46-48. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Sokaklar (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.49-55. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Korunmuş Sokaklar (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.56-58. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Korunmuş (solda ilk iki şekil) ve Bozulmuş (sağda) Sokaklar (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.59-62. Zeytinliköy İçerisinde Yer Alan Bozulmuş Sokaklar (Kaynak: Kişisel arşiv)

4.2.1.2. Kırsal Çevre

Çalışmanın bu bölümünde kırsal mirasın bileşenlerinden “Yer”in diğer alt bileşeni “Kırsal Çevre” ele alınmıştır. Kırsal çevreyi oluşturan temel öğeler Dolu (Yapı) ve Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) öğeleridir. Kırsal çevre, yerel özellikler ve üretim biçimlerine bağlı olarak farklı biçimlenişler sergilemektedir. Gökçeada’nın kırsal çevresini biçimlendiren en temel Dolu (Yapı) öğeleri dam yapıları ve bütünleyici yapıları olan harman yerleri ile şapellerdir. Bu yapıların yanı sıra yel ve su değirmenleri ile kiremithaneler de kırsal çevrede karşılaşılan diğer yapı türleridir. Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) öğeleri ise tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü ve içerisinde dam yapılarını barındıran yerel üretim alanları ile bu alanların birbirleriyle, kırsal çevrede yer alan diğer yapı türleriyle ve yerleşimle ilişkisini kuran yollardır.

Kırsal çevre miras öğelerinin belirli bir dönemin ürünleri olmaları ve büyük ölçüde yok olmalarına rağmen bugün halen izlerinin devam ediyor olması nedeniyle kırsal çevredeki mekânsal değişiminin tarihsel süreç içerisinde incelenmesi önemlidir. Ayrıca yapı çevrenin aksine bugün kırsal çevre bileşenlerinin birçoğu yok olma sürecine girdiğinden geçmiş dönemlerdeki biçimleniş önemli taşımaktadır. Bu nedenle, bu bölümde öncelikli olarak ada bütününde 1955 ve 2018 yılları hâlihazır durumları incelenerek kırsal çevrenin tarihsel süreç içerisindeki mekânsal değişimi incelenmiş, ardından kırsal çevrenin Dolu (Yapı) ve Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) öğelerine ilişkin genel bilgiler verilmiştir.

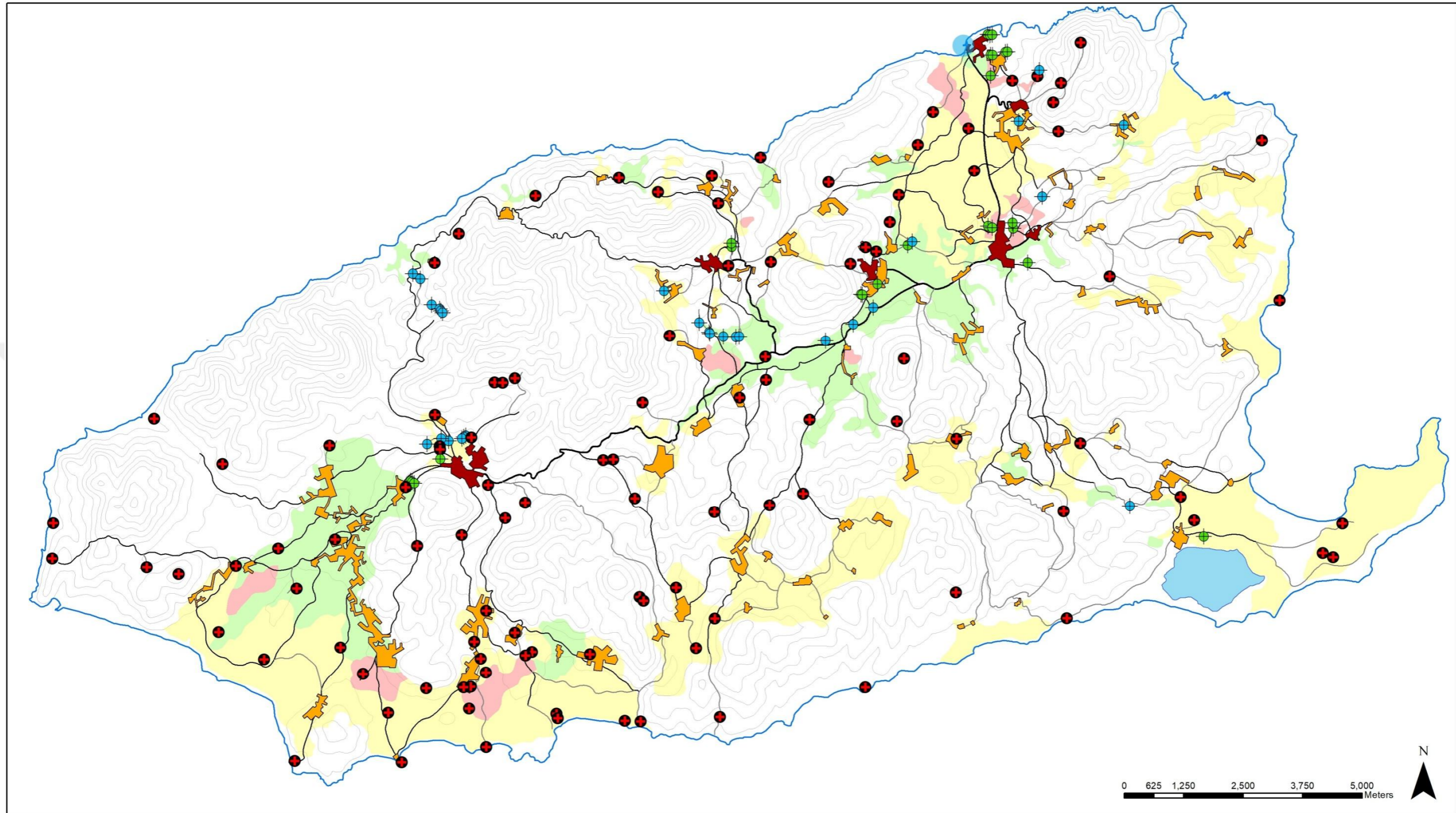
1955 yılında adanın mekânsal yapısı, yapı çevre bazında Gökçeada, Kaleköy, Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy geleneksel Rum yerleşimlerinden oluşmaktaydı. Adanın anakarayla olan bağlantısı Kaleköy limanı ile, limanla yapı çevrenin bağlantısı ise ana yollarla sağlanıyordu. Geçmiş dönemlerde tarım ve hayvancılık üretiminin gerçekleştirildiği üretim alanlarında özellikle kümeler halinde konumlanan dam yapı grupları kırsal çevrenin en önemli öğeleriydi. Adanın geneline yayılmış olan bu yapı gruplarının yapı çevreyle olan ulaşım bağlantıları ise ikinci ve üçüncü kademe yollarla gerçekleştiriliyordu. Bu dönemde ikinci kademe yolları yük hayvanlarının ulaşım sağladığı yollar oluştururken, üçüncü kademe yolları ise bu yollara göre daha alt kademe yollar olan patikalar (yaya yolu) oluşturmaktaydı. Gökçeada’da ağırlıklı olarak geleneksel tarım ve hayvancılık üretiminin gerçekleştirildiği yerel üretim alanları da kırsal çevrenin Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) öğelerinden birisidir. Dam yapı grupları ile birlikte bütünlük teşkil eden bu alanlar, özellikle zeytincilik, bağcılık, tahıl üretimi başta olmak üzere farklı tarımsal ürünlerin yetiştirildiği, aynı zamanda hayvancılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü ve hayvansal üretimin gerçekleştirildiği adada çok geniş bir alan kaplamaktaydı. Adada kırsal çevrenin Dolu (Yapı) öğelerinden bir diğeri de dini yaşamın sembollerinden olan şapellerdir. Şapeller, kırsal çevrede çok farklı yerde ve çok sayıda bulunmaktadır. Şapeller, dam yapı grupları arasında yer aldığı gibi aynı zamanda bu yapı

grupları dışında tekil olarak da konumlanmıştır. Kırsal çevrede Dolu (Yapı) ögesinin diğer bir türünü ise değirmen yapıları oluşturmuştur. Gökçeada'da değirmen yapılarının yel değirmenleri ve su değirmenleri olarak iki farklı biçimde inşa edildikleri görülmüştür. Yel değirmenleri rüzgâr potansiyeli olan ve ulaşılabilirlik açısından uygun yerlerde, su değirmenleri ise su gücü potansiyelinin yüksek olduğu ve ulaşılabilirlik açısından uygun olan dere kenarlarında kurulmuşlardır. Kırsal mirasın önemli ögelerinden olan değirmen yapıları şapeller kadar yaygın olmasa da adanın belirli bölgelerinde yoğunlaşarak kullanılmışlardır (Şekil 4.63).

Yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak adanın ekonomik yapısının değişmesinin yanı sıra Gökçeada'da yaşanan sosyo-politik olaylar adanın sadece yapılı çevresinin değil, kırsal çevresinin de yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. 1955 - 2018 yılları arasında adanın yapılı çevre ögeleri olan beş geleneksel köye ilave olarak Türk iskân köyleri olan Yeni Bademli, Eşelek, Uğurlu ve Şirinköy ile Şahinkaya Mahallesi kurulmuştur. Adanın anakarayla bağlantısı 1970'li yıllarda adanın kuzey batısında inşa edilen Kuzu Limanı ile sağlanmaya başlamıştır. Kaleköy Limanı özellikle balıkçılık faaliyetlerinin devam ettiği ikincil liman haline gelmiş; bir diğer yeni liman olan Uğurlu Limanı ise adanın güneybatısında inşa edilmiştir. Bu liman da ikinci kademe liman olarak işlevini sürdürmektedir. Yeni limanların yapılmasıyla da adanın ulaşım deseni değişmiş; limanların yerleşim alanlarıyla ilişkisinin kurulması amacıyla yeni yollar inşa edilmiştir. Ayrıca yeni yapılan baraj gölleri, havaalanı, askeri alanlar, cezaevi, eğitim ve dinlenme tesisleri, Su Bilimleri Fakültesi Yerleşkesi gibi kamusal kullanımlar mekânsal değişiminde etkili olmuştur (Şekil 4.64).

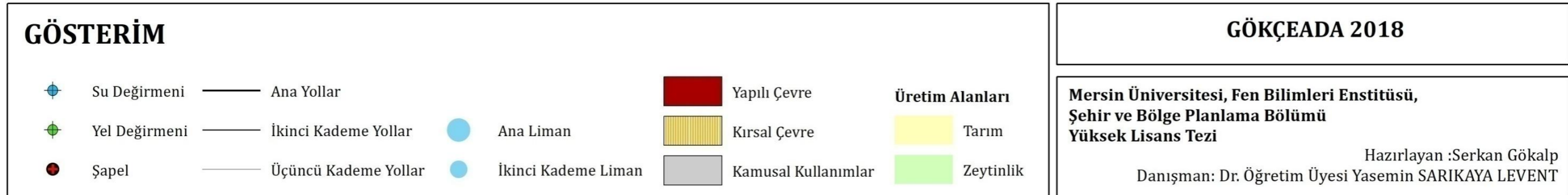
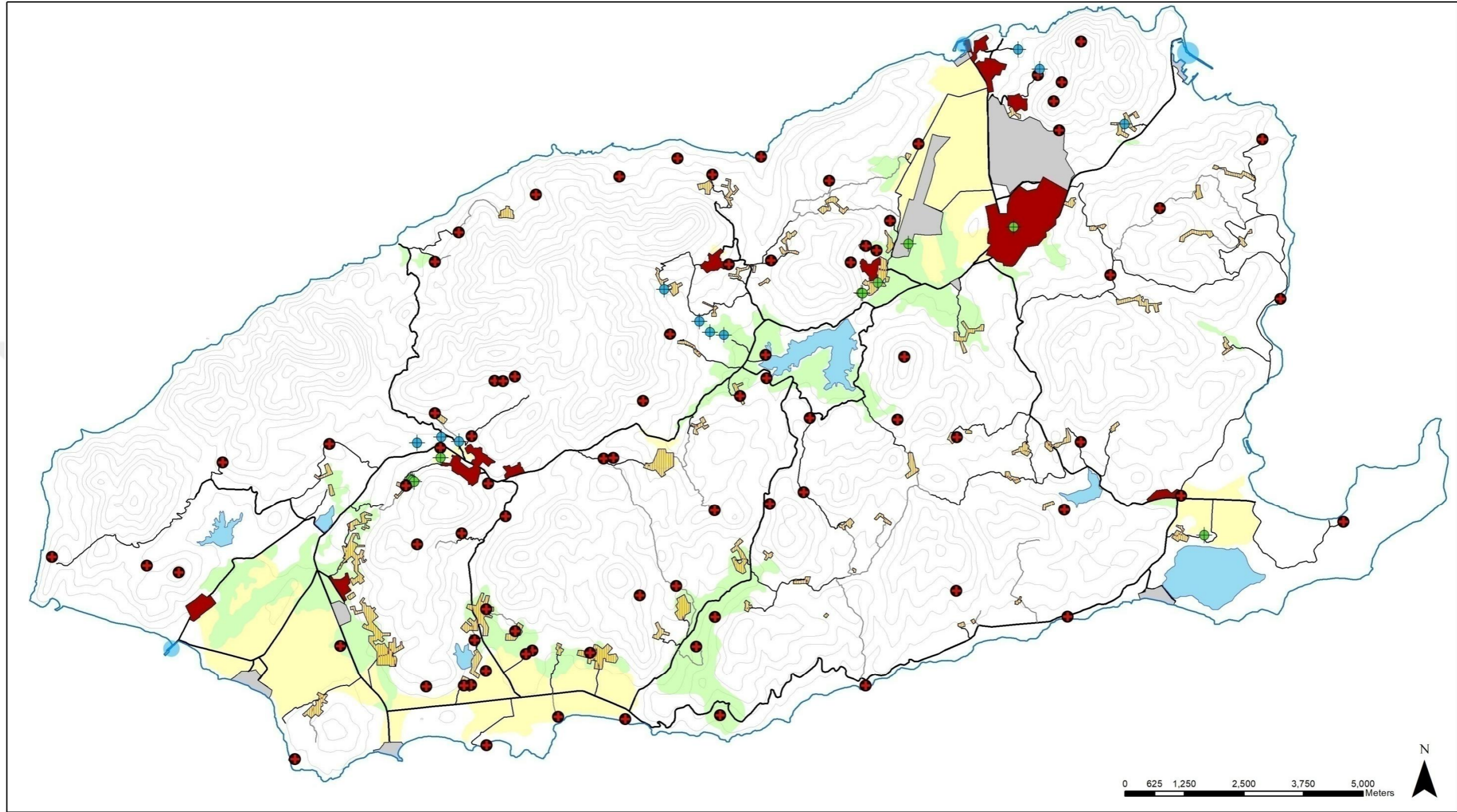
İki dönem arasında kullanımları gittikçe azalan dam yapıları büyük ölçüde yok olarak harabe haline gelmiştir. Ancak günümüzde bu yapıların izleri halen okunabilmektedir. Dam yapılarının yok oluş sürecindeki önemli etkenlerden birisi bu süreç içerisinde geleneksel tarım ve hayvancılık üretiminin gerçekleştirildiği üretim alanlarının da artık kullanılmaması ve yerel üretim biçimlerinin terk edilmesidir. Yaşanan sosyo-politik olaylar sonucunda Rum nüfusun büyük ölçüde adayı terk etmesi bu alanlarının kullanıcısız kalmasına neden olmuştur. Yeni yerleşimlerden Yeni Bademli Köyü yakınındaki havaalanı çevresi, Uğurlu ve Şirinköy yakınındaki cezaevi çevresi ile Eşelek köyü yakınındaki Tuz Gölü çevresindeki tarım alanlarında üretim faaliyetleri devam ederken, bu alanlar dışında önceki dönemlerde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanların günümüzde kullanılmadığı görülmektedir. Dam yapılarına benzer bir biçimde artık kullanılmayan değirmen yapılarının da 1955-2018 yılları arasında birçoğu büyük ölçüde yok olmasına rağmen, bazılarının ise halen izleri okunabilmektedir. Adanın bütününe yayılmış halde bulunan şapellerin ise bir kısmı harabe durumdadır; bir kısmı ise onarımlarına devam edilmiş olmaları nedeniyle halen iyi durumdadır ve kullanımı devam eden kırsal miras ögesi olarak ön plandadır (Şekil 4.65).

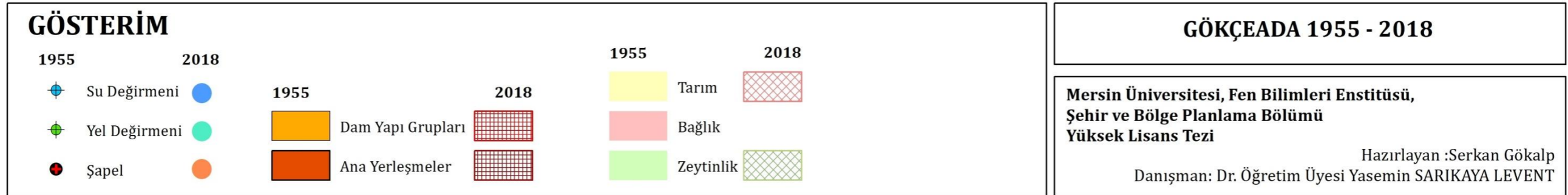
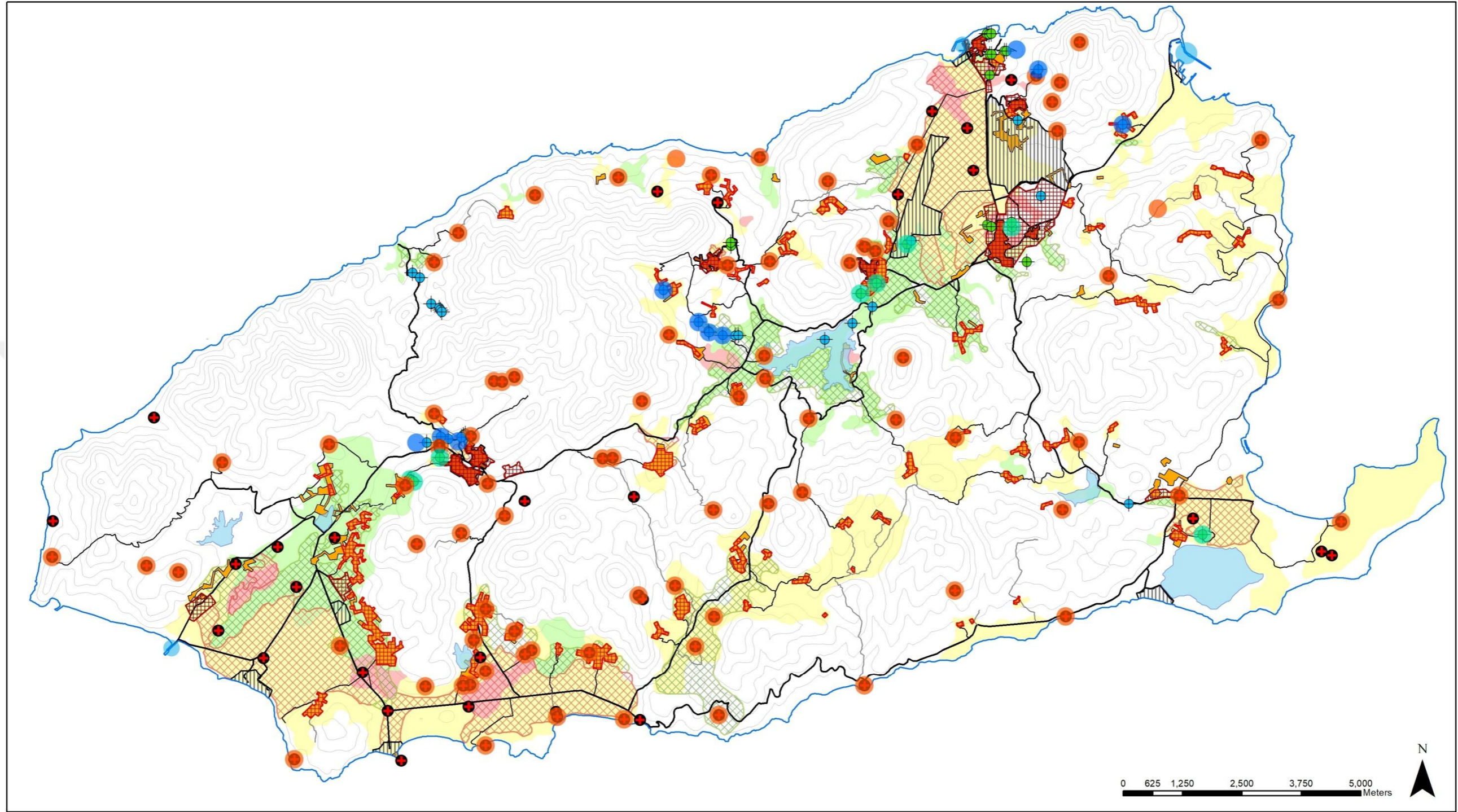
Şekil 4.63. Gökçeada 1955 Yılı Mekânsal Biçimlenişi

Şekil 4.64. Gökçeada 2018 Yılı Mekânsal Biçimlenişi

Şekil 4.65. Gökçeada 1955 - 2018 Yılı Kırsal Çevre Değişimi

Gökçeada'da kırsal ekonominin başat unsurları sayılan "dam" yapıları kırsal çevre dokusunun en önemli elemanları olmuştur. Dam yapıları köylerin çeperinde olduğu gibi aynı zamanda köylerden uzak olan ve her köyün kendi yerel üretim alanlarında nadiren tekil ya da ağırlıklı olarak kümeler halinde yer seçmiştir. Dam yapılarının köylerden uzak kırsal çevrede üretimindeki temel neden, yapılı çevrenin tarım alanları dışında genellikle yamaç yerleşimlerinde yer seçmiş olmasıdır. Yerel üretimin gerçekleştirildiği üretim alanlarıyla köyün arasındaki mesafenin fazla olması, günübirlik gidiş gelişin zor olması, ayrıca tarımsal üretimde kullanılan araçların depolanması dam yapılarının yerel üretim alanlarında da inşa edilmesini gerekli kılmıştır. Dam yapıları "harman yeri" olarak adlandırılan ve dam yapısının bitişiğinde inşa edilmiş dairesel planlı bütünleyici elemanlarıyla birlikte kullanılmıştır. Harmanda kullanılan hayvanın rahatlıkla dönebileceği ölçülerde dam yapısının bitişiğinde dairesel olarak inşa edilen ve zemini rahat işlem yapılabilmesi için düz taşlarla kaplanan harman yerleri, harmanın dışarıya taşmaması için 25-30 cm yüksekliğinde taş duvarlarla sınırlandırılmıştır [51]. Buğday, arpa gibi ürünlerin harmanı bu yerlerde gerçekleştirilmekteydi [E. Zuni, I. Kampouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Harman yeri dışında dam yapılarının saman deposu, özellikle ahşap tahıl deposu, büyükbaş ve küçükbaş hayvan barınma yeri olan avluları gibi diğer bütünleyici birimleri de bulunabiliyordu [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü harman yerleri ve bu birimler dam yapılarının birincil işlevlerinin gerçekleştirildiği mekânlar iken, dam yapılarda yaşama bölümleri ikincil işlevlerin gerçekleştirildiği mekânlardı [51]. Dam yapıları yerel üretim alanlarıyla bir bütünlük oluşturacak biçimde ve yerel ürün çeşitliliğine göre bütünleyici yapıları ile birlikte inşa edilmişlerdir. Günümüzde dam yapıları artık kullanılmamakta olup, bu yapılar büyük ölçüde harap durumda bulunmaktadır.

Şekil 4.66-67. Tepeköy Çeperinde Yer Alan Dam Yapıları (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.68-69. Tepeköy Çeperinde Yer Alan Yerel Üretim Alanları (Kaynak: Kişisel arşiv)

Şekil 4.70-71. Kırsal Çevrede Yer Alan Yerel Üretim Alanları (Kaynak: Kişisel arşiv)

Kırsal çevreyi biçimlendiren yapılardan biri de kır kiliseleri olarak da adlandırılan şapellerdir. Şapeller yukarıda da belirtildiği üzere köy merkezinde bulunduğu gibi hem köyün yakın çevresinde hem de kırsal çevrede tekil olarak ya da dam yapılarının arasında yer almaktadır. Günümüzde kırsal çevrede yer alan şapellerin bir kısmı restore edilerek kullanımlarını devam ettirirken bazıları ise harap duruma gelerek kullanılmamaktadırlar.

Şekil 4.72-75. Tepeköy Çeperinde ve Kırsal Çevrede Yer Alan Şapeller (Kaynak: Kişisel arşiv)

Dam ve şapel yapılarına nazaran daha az sıklıkta rastlanan üretim yapıları yerel üretimin gerçekleştirildiği yel ve su değirmenleri ile yapılar için gerekli malzemelerin üretimlerinin yapıldığı kiremithanelerdir. Bu değirmenler yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaları nedeniyle rüzgâr ve su potansiyelinin olduğu yerlerde sıklıkla inşa edilmişlerdir. Günümüzde bu yapıların kullanımlarına devam edilmemekle birlikte bu yapılardan bazıları harabe haline gelmiş olup, büyük çoğunluğu ise yok olmuştur.

Şekil 4.76-77. Zeytinliköy Çeperinde Yer Alan Yel Değirmeni Kalıntıları (Kaynak: Kişisel arşiv)

Kırsal çevrenin Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) ögeleri ise yerel üretimin gerçekleştirildiği ve yerel üretim alanlarının yapıları çevre ile bağlantısının sağlandığı alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Ana yerleşmeler ile özellikle tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü yerel üretim alanlarının bağlantısını sağlayan yollar üretim alanları ile birliktelik oluşturarak özgün kırsal çevre dokusunu biçimlendirmişlerdir. Kırsal çevrede yer alan yapılar da bu doku biçimlenişinde önemli yer tutmuşlardır. Günümüzde yerel üretim alanlarının çoğunlukla kullanılmaması kırsal çevre dokularının özgünlüğünün kaybolmasına neden olmuştur.

4.2.2. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yerel Ekonomi”

Kırsal mirasın bileşenlerinden birisi olarak kabul edilen “Yerel Ekonomi”, adanın genel geçim kaynaklarını oluşturan tarım, hayvancılık - balıkçılık, ormancılık, yerel endüstriyel üretim ve evsel üretimi içeren yerel üretim faaliyetleri ile ticari faaliyetlerden oluşmaktadır. Ayrıca somut, taşınır kültürel miras ögesi olarak ele alınan üretim materyalleri* de yerel ekonomi başlığı altında ele alınan öğelerdendir.

* Kırsal miras kavramının geniş ve çok disiplinli bir alanı kapsamaması nedeniyle taşınır miras öğelerinden olan üretim materyalleri bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Yerel Üretim Faaliyetleri

Cumhuriyet döneminden itibaren 1960'lı yıllara kadar özellikle tarım ve hayvancılık başta olmak üzere kapalı bir ekonomiye sahip olan ada, hemen hemen her köyde bulunan zeytinyağı fabrikası, kaşar peyniri imalathanesi, su ve yel değirmenleri ile demirci, marangoz, kunduracı, dokumacı gibi zanaatkâr atölyeleriyle kendi kendini geçindirebilmekte; anakaradan sadece şeker, pirinç, kahve ve giysi gibi ihtiyaçlar karşılanmaktaydı [45].

Gökçeada'nın yerel üretim faaliyetlerini, tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetleri, yerel endüstriyel üretim faaliyetleri ve evsel yerel üretim oluşturmaktadır.

Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık Faaliyetleri:

Adanın geleneksel tarımsal üretimleri arasında ağırlıklı olarak zeytincilik, tahıl üretimi ve bağcılık yer alıyordu. Küçükbaş hayvancılığın yanında arıcılık, kısmen ipekböcekçiliği ve özellikle Kaleköy taraflarında yapılan balıkçılık ve süngercilik diğer üretim faaliyetleri arasındaydı [E. Zuni, D. Zuni, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Ayrıca kırsal çevrede dam yapılarının yanında hemen hemen herkesin patates, domates, fasulye vb. birçok sebze ve meyve üretimini yaptığı bir bahçesi de bulunmaktaydı [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Gökçeada'da yerel üretimin başat unsurları olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri kırsal çevrenin Dolu (Yapı) ögeleri altında da değinildiği gibi yapılı çevrenin dışında, köyün yakın çevresinde ya da tarımsal alanlarda yer alan damlarda gerçekleştiriliyordu [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Dam yapılarının bütünleyici yapı elemanları olan harman yerleri harmanın gerçekleştirildiği yerlerdi [E. Zuni, I. Kompouropoulos, D. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Yerel üretimin unsurları arasında yer alan harman işleminde hayvanların çektiği saban yardımıyla buğday, arpa gibi ürünlerin tanelerinden ayrıştırılması işlemi yapılıyordu [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017].

Şekil 4. 78-79. Gökçeada'da Zeytin Toplama Faaliyetleri
(Kaynak: <http://www.kame.gr/Imvrostr/Photos.aspx>)

Şekil 4. 80-81. Gökçeada'da Tahıl Hasadı
(Kaynak: <http://www.kame.gr/Imvrostr/Photos.aspx>)

Küçükbaş hayvancılık günümüzde olduğu gibi başıboş* olarak değil, kontrollü olarak yapılıyordu. Hayvanlar köyün çevresinde ya da kırsal çevrede yer alan dam yapılarının çevresindeki ağaçlarda muhafaza ediliyordu [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

Şekil 4. 82-83. Gökçeada'da Hayvancılık Faaliyetleri
(Kaynak: <http://www.kame.gr/Imvrostr/Photos.aspx>)

1980'lere kadar sınırlı olarak yapılan balıkçılıkla beraber süngercilik de yerel üretim faaliyetleri arasında önemli yer tutmaktaydı. Özellikle kıyıya yakın olan Kaleköy, Bademli ve Merkezde balıkçı tekneleri bulunmaktaydı. Ancak 1980'lerde ortaya çıkan bir hastalık nedeniyle süngercilik üretimi büyük oranda zayıflamıştır [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Ayrıca kırsal çevrede gerçekleştirilen bal üretimi hayvansal üretim içerisinde önemli bir paya sahipti.

Ormancılık faaliyetleri yok denecek kadar azdı. Ormancılık orman işletme şefliklerinin belirlediği yerlerde genellikle yakacak amaçlı kesimler şeklinde gerçekleştiriliyordu [E. Zuni, I. Kompouropoulos, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

*Gökçeada'da günümüzde küçükbaş hayvancılık faaliyetleri "başıboş" olarak adlandırılan kontrolsüz bir şekilde yapılmaktadır. Bu tür faaliyetlerde hayvanlar adanın farklı yerlerinde herhangi bir alana hapsedilmeden kendi başlarına yaşamsal faaliyetlerine devam etmektedirler. Yılın belirli dönemlerinde et ve yün ihtiyacı karşılanmaktadır. Adada küçükbaş hayvanlara zarar verecek yabani hayvanların olmaması bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur.

Şekil 4. 84-85. Gökçeada'da Balıkçılık ve Süngercilik Faaliyetleri
(Kaynak: [46]; <http://www.kame.gr/Imvrostr/Photos.aspx>)

Yerel Endüstriyel Üretim Faaliyetleri:

Zeytinyağı üretimi adanın en önemli geçim kaynağı olmuştur. Önceleri taşların kullanımıyla evlerde yapılan zeytinyağı üretimi [D. Zuni, görüşme, 11.10.2017], sonraları yapılı çevre başlığı altında da anlatıldığı üzere köylerde bulunan zeytinyağı imalathanelerinde, imalathane sahibine üretilenden belirli bir pay verilerek gerçekleştirilmiştir. Zeytinyağı üretiminin yapıldığı bu imalathaneler yerel üretimin önemli unsurları arasında yer almıştır [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017].

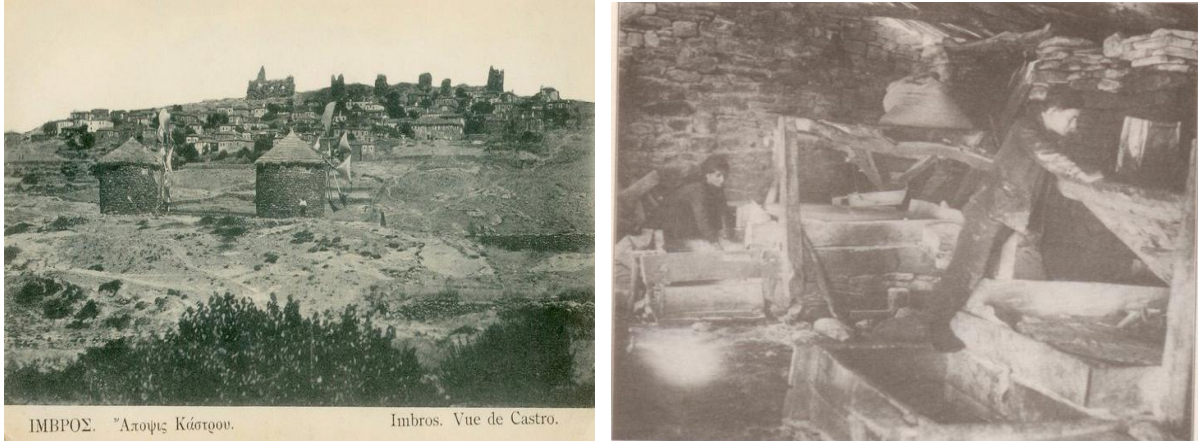

Şekil 4. 86-87. Gökçeada'da Zeytinyağı Üretim Faaliyetleri
(Kaynak: <https://www.gokceadarehberim.com/nm-Nostalji-cp-409>; [45])

Adanın geleneksel tarım ürünlerinden olan zeytinin ikinci bir kullanım alanı ise sabun imalatıydı. Sabunun üretimi için de yapılı çevre başlığında da belirtildiği gibi köylerde sabun imalathaneleri yer almaktaydı [E. Zuni, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Zeytinyağı üretimi sonrasında üretimden arta kalan posalar sabun üretimi için kullanılmaktaydı.

Kırsal çevre Dolu (Yapı) öğeleri altında değinildiği gibi kırsal çevrede yer alan yel değirmenleri ve su değirmenleri geçmiş dönemlerde adanın yerel un üretiminde etkin rol üstlenmişlerdir [E. Zuni, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Şekil 4. 88-89. Gökçeada'da Eski Yel Değirmenleri ve Su değirmeni
(Kaynak: <http://erkmensenan.blogspot.com/2011/01/imbrosimrozgokceada.html>; [46])

Hemen hemen her köyde hayvancılıktan elde edilen sütte, peynir ve kaşar üretimi yapılmaktaydı [E. Zuni, I. Kompouropoulos, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Yapılı çevrenin ve kırsal çevrenin dolu öğeleri olarak tanımlanan yapılarda kullanılan kiremit, tuğla gibi malzemelerin üretimi de yine ada içerisinde sürdürülmekteydi [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Yapı malzemelerinin hammaddesi olan toprağın ağırlıklı olarak Zeytinliköy ovasından elde edilmesi nedeniyle kiremit ocakları genellikle Zeytinliköy'de yer alıyordu [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

Yapılı çevre Dolu (Yapı) öğeleri kısmında değinildiği gibi demirci ve marangoz dükkânlarında yapılı çevre ve kırsal çevre elemanlarının üretimi için gerekli olan malzemeler ile yerel üretim ve geleneksel yaşam materyalleri olarak kullanılan demir ve ahşap malzemelerin üretimi yapılmaktaydı [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Ayrıca köylerde yer alan kalaycılar, bakır kapların kalaylanmasını yaparken [I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017], kunduracılar da kullandıkları küçükbaş hayvanların dersinden ayakkabı üretimini gerçekleştiriyordu. Dokuma atölyeleri de küçükbaş hayvancılıktan elde edilen yün ile ipekböcekçiliği faaliyetlerinden elde edilen ipek kozalarından giyim, halı gibi eşyaların üretimin sağlamaktaydı [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Evsel Yerel Üretim:

Adada yapılan küçük ölçekli yerel endüstriyel üretim faaliyetlerinin yan sıra ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ürettikleri ürünler yerel üretimin diğer unsurları arasındadır. Bu ürünlerden sabun üretimi, sabun imalathanelerinde gerçekleştirilirken, aynı zamanda evsel kullanım amaçlı olarak aileler kendi üretimlerini de gerçekleştirmekteydi [I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017].

Adada şarap imalatına yönelik herhangi bir imalathane yoktu. Ancak adanın tarımsal ürün çeşitlerinden biri olan üzüm kullanılarak evsel kullanımlar için her aile evinde kendi şarabını üretmekteydi [I. Kompouropoulos, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Konutların tamamlayıcı yapıları olarak avlularda yer alan ve genellikle ekmek yapımında kullanılan fırınlar bazen yemeklerin pişirilmesinde de kullanılmaktaydı [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017].

Ticari Faaliyetler

“Yerel Ekonomi”nin öğelerinden birisi olarak ele alınan ticari faaliyetler iki başlık altında değerlendirilmiştir. İlk olarak adada üretilen ürünlerin ada dışına satılması, ikincisi ise adada üretimi gerçekleştirilmeyen ürünlerin alınmasıdır. Adada yerel üretimin yoğun olarak gerçekleştirilmiş olması aynı zamanda üretilen ürünlerin satılması açısından ticari faaliyetlerin gelişmesine öncülük etmiştir. Bu tür birinci kapsamdaki faaliyetler gerek ada dışından gelen tüccarlar [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017], gerekse adada yaşayan tüccarlar [43] aracılığıyla yapılmaktaydı. Ada dışına satışı yapılan temel ürünleri zeytinyağı, yün, peynir, kaşar peyniri, bal gibi ürünler oluşturmuştur. Ayrıca ticareti yapılan ürünler arasında canlı hayvan da yer almıştır [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Bu işle uğraşan kişiler dışarıdan getirdikleri kereste gibi malzemeler ile adada üretilen ürünlerin değişimini de yapmaktaydı [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. İkinci tür ticari faaliyetler ise adada üretilmeyen ve dışarıdan alımı yapılan, başta kahve, şeker, gaz yağı gibi ürünlerin adaya getirilmesi ve satışıydı. Bu tür ürünlerin satışı bakkal dükkânları aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Bu dükkânlarla birlikte adalılar dinlendikleri, sohbet ettikleri, eğlendikleri kahvehaneler adada ticari ve sosyal faaliyetlerin devam ettiği unsurlar olarak ön plana çıkmıştı. Ayrıca adalılarının ihtiyaçlarını karşılayan terzi, kundura, berber dükkânları da [E. Zuni, I. Kompouropoulos, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017] diğer ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği yapılar arasında gelmekteydi.

4.2.3. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Geleneksel Yaşam”

Kırsal mirasın diğer bileşeni olarak kabul edilen “Geleneksel Yaşam” somut olmayan miras öğeleri olan sosyal yaşam (dans, eğlence, sosyal ilişkiler vb.), gelenek ve görenekler (müzik, edebiyat vb.) ve teknik ve beceri (zanaat, ustalık vb.) ile somut taşınır miras öğeleri olan geleneksel yaşam materyallerinden* oluşmaktadır.

---

* Kırsal miras kavramının geniş ve çok disiplinli bir alanı kapsamaması nedeniyle taşınır miras öğelerinden olan geleneksel yaşam materyalleri bu çalışmada ele alınmamıştır.

Sosyal Yaşam Biçimleri

Gökçeada'da yaşayan/yaşamış olan Rumlar, Ortodoks Hıristiyan dinine mensuplardır ve "dindar insanlar" olarak tanımlanmaktadır [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Adada din, kırsal miras bileşenleri olan "yer", "yerel ekonomi" ve "geleneksel yaşam" biçimlerini etkileyen en önemli unsur olarak süregelmiştir. Yer alt bileşenleri olan yapı çevre ve kırsal çevre dini yapıların baskınlığında biçimlenirken; dinin, aynı zamanda yerel ekonomi ve geleneksel yaşam üzerinde de büyük etkisi olmuştur. Karas, Ortodoksluğun ilk zamanlardan beri adalılar tarafından kabullenildiğini ve insanların inanç sisteminde yer ettiğini; Ortodoks din adamlarının adalılarını eğitimi sağlayan ilköğretim okullarının açılmasında, yerel inanç ile gelenek-göreneklerin korunmasında ve aynı zamanda sosyal ve kültürel hayatın gelişiminde etkin olduklarını belirtmektedir [55].

"Yapılı Çevre"nin Dolu (Yapı) öğelerinden biri olan kiliselerde ayin günleri rutin bir şekilde pazar günleri gerçekleştirilmekle beraber, önemli dini günler olan Paskalya (Mart – Nisan arasında), Kristmas (25 Aralık), Meryem Ana Anma Etkinlikleri (15 Ağustos) günlerinde de dini ritüeller gerçekleştirilmektedir. Meryem Ana Anma Etkinliklerinde kurbanlar kesilerek kutlamalar* yapılmaktadır. Bu etkinlikler Tepeköy ve Dereköy'de sürdürülmektedir. Zeytinliköy'de ise "Meryem Ana'nın 9 Günü" olarak tabir edilen dini etkinlik 23 Ağustos tarihinde kilisede düzenlenmektedir [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

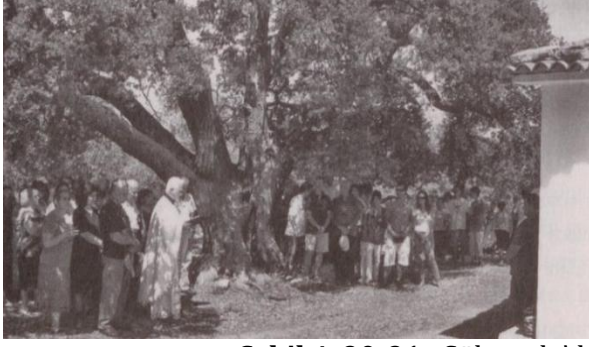
"Yapılı Çevre" ve "Kırsal Çevre" bileşenlerinin bir ögesi olan şapeller, Hıristiyanlıkta kutsal olarak görülen ve aziz olarak kabul edilen kişilerin ismiyle inşa edilmektedir. Şapellerin inşa edilmelerindeki temel amaç bu alanlarda çalışanların ibadetlerini gerçekleştirmesi, tehlikelerden korunma, sağlık ve üretim bereketi sağlamasıdır. Şapellerin bakımları, bulunduğu yerlerde belirlenen kişiler tarafından gerçekleştiriliyordu. Bu kişiler cumartesi günleri ya da yortularda ritüel gereği şapellerdeki kandilleri de yakıyorlardı. Senede bir ya da iki defa papaz giderek burada koruma, sağlık, bereket için kutsama amaçlı ayin yapıyordu. Bu ayinler genellikle bu azizlerin, aziz oldukları günler olan isim günlerinde gerçekleştiriliyordu [E. Zuni, I. Kompouropoulos, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Rumlarda genellikle çocuklara azizlerin isimleri verilmekte ve ismini aldıkları azizlerin, aziz oldukları günlerde azizlerle aynı ismi taşıyanlar "isim günlerini"[†] kutlamaktadırlar. Gökçeada'da bu kutlamalar evlerde eğlenceler şeklinde düzenlenmekteydi [E. Zuni, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

---

* Bu etkinliklerin kutlamalar şeklinde olmasındaki temel düşünce "Meryem Ana'nın Allah'ın sevgili kulu olduğu ve Allah'a kavuştuğu" varsayımdır [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

[†] Örneğin, Efstratioslar 8 Aralık, Yorgolar 23 Nisan, Dimitriler 26 Ekim, Yanniler 7 Ocak, Marialar 15 Ağustos, (H)eleniler 21 Mayıs tarihlerini isim günü olarak kutlamaktadır.

Şekil 4. 90-91. Gökçeada'da Dini Ritüeller (Kaynak: [55])

Şekil 4. 92-93. Gökçeada'da Dini Ritüeller (Kaynak: [44])

Dini yaşamın yanında adanın sosyal yaşam biçimini yansıtan farklı etkinlikler de tespit edilmiştir. Dini yaşamda önemli bir yere sahip olan pazar günleri sosyal yaşamda da diğer günlerden farklılaşmıştır. Sosyal ilişkilere ayrılan pazar günlerinde diğer günlerde yapılan işler yapılmamakta; pazar günlerinde kiliselerdeki ayinden sonra kahvehanelerde sohbetler ve akraba ziyaretleri gerçekleştirilmekteydi [43].

Rumlar eğlenceye son derece düşkün insanlardı [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Bu eğlence Rumlarda geleneksel dansları da ortaya çıkarmıştır. Geleneksel Rum dansları arasında sirto, hasapiko (kasap), zeybekiko [44], sirtaki ve harmandalı [47] önemli yer tutmuştur.

Şekil 4. 94-95. Gökçeada'da Eğlenceler
(Kaynak: <https://www.gokceadarehberim.com/nm-Nostalji-cp-409>; [44])

Karas, Gökçeada'nın gelenek ve göreneklerinin tarih boyunca sıkı ilişkilerde bulunduğu Limni, Bozcaada ve Semadirek adaları ile aynı olduğunu; yaşamlarının ev, kilise ve tarla arasında geçtiğini; yorucu çalışmalar sonrasında manevi doyum ve beden rahatlığı veren eğlencelerin adalılar için önemli olduğunu ve kır kiliselerinde düzenlenen panayırların da bu eğlenceler arasında yer aldığını belirtmektedir [55]. Ayrıca şapellerde isim günlerinde kurbanlar kesilerek yapılan ayinden sonra da şenlikler düzenlenmekteydi [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017].

Şekil 4. 96-97. Gökçeada'da Şenlikler
(Kaynak: <http://guby.comu.edu.tr/gokceada-tarihi.html>; [55])

Geleneksel sosyal yaşamda yer tutan önemli etkinliklerden birisi de çamaşırların yıkanmasıdır. Köylerde su şebekesi bulunmayan dönemlerde kıyafet, halı, kilim gibi eşyaların yıkandığı ve aynı zamanda köyün su ihtiyacının karşılandığı "Yapılı Çevre"nin önemli öğelerinden olan çamaşırhaneler önemli bir rol üstlenmiştir. Bu dönemlerde çamaşırhanelerin kullanımı mahallede oturanlar arasında belirli günlere göre paylaştırılmakta; her ev sahibi kendisine ayrılan günde çamaşırlarını yıkamakta ve su teminini gerçekleştirmekteydi [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Çamaşırhaneler aynı zamanda kadınların haberleşme, sohbet etme, birlikte yeme içme gibi sosyal ilişkilerini de gerçekleştirdikleri yerlerdi [44].

Şekil 4. 98. Gökçeada'da Çamaşır Yıkama (Kaynak: [47])

İnsanların bir araya gelerek toplandıkları, dinlendikleri, oyun oynadıkları, sohbet ettikleri yapılardan olan kahvehaneler sosyal yaşamın biçimlenmesinde etkin rol oynamıştır. Adada kahvehaneye gitmek ya da karşılıklı olarak birbirlerini kahve içmek ve sohbet etmek için kahvehaneye davet etmesi sosyal yaşamın biçimlenişinin bir parçası olmuştur [43].

Gelenek ve Görenekler

Gökçeada Rumlarının gelenek ve göreneklere büyük ölçüde dini yapı ile biçimlenmiştir. Paskalyada geleneksel yemek olan kuzu dolma yapılmakta, bu yemeğin yapılmasında çamaşırhanelerdeki ocaklar ya da bahçedeki fırınlar kullanılmaktaydı. Paskalyada yumurtalar haşlanarak genellikle kırmızı olmak üzere farklı renklere boyanarak dağıtılmaktaydı [47]. 15 Ağustosta gerçekleştirilen Meryem Ana Anma Etkinliklerinde de tüm erkekler ve kadınlar iş başına geçmekte, kadınlar keşkeğe benzeyen ve *kakurati* olarak adlandırılan bir çeşit buğday yemeği hazırlarken, erkekler kesilen kurbanların çamaşırhaneye kurulan kazanlarda sırayla pişirilmesiyle meşgul oluyorlardı [44]. Noel'de geleneksel olarak domuz pişirilmekteydi [47].

Çocuğun doğumundan 40 gün sonra, bazen 40 günün içinde, genellikle 6 ay ile 1 sene arasında bir vaftiz yortusu düzenlenerek [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017] çocuk vaftiz ediliyordu. Vaftiz büyük bir kazanın içerisine ılık su ile birlikte zeytinyağı konulup, bebeğin bu suyun içerisine üç kez sokup çıkarılmasıyla yapılmaktaydı [47].

Şekil 4. 99-100. Vaftiz Törenleri (Kaynak: <http://www.kame.gr/Imvrostr/Photos.aspx>)

Ölümlerde bir gece yas tutulmakta, komşular ziyarete bulunmakta, ziyaretçiler arasındakilerden bazıları burada konaklamakta, ertesi gün cenaze bütün köyde dolaştırılarak [44] kiliseye götürülmekte, yapılan ayinden sonra da defin işlemi yapılmaktaydı. 40 gün içinde bir mevlüt yapılıyordu. Bu definler sonrasında yaklaşık üç senenin ardından alışkanlıklar ve yer kapasitesi doğrultusunda mezar açılabilir ve başka bir defin yapılabilir [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Bu işlem esnasında önceki defin edilenin kemikleri toplanıp, şarapla yıkanmakta, beyaz bir torbaya konulmakta ve yeni defin yapılan kişiyle beraber aynı mezara konulabilmekteydi [I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017].

Düğünler ailelerin ekonomik durumlarına göre 2-7 gün arasında sürmekteydi [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Resmi nikâh yapıldıktan sonra kiliselerde dini nikâh yapılmak zorundaydı. Bu yapılmadan evlenilmiş sayılmazdı. Sonrasında ise düğün eğlenceleri gerçekleştirilirdi [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Düğün eğlenceleri müzik ve dans eşliğinde köy meydanlarında yapılmaktaydı [44].

Şekil 4. 101-102. Düğün Törenleri (Kaynak: <http://www.kame.gr/Imvrostr/Photos.aspx>)

Düğün sonrasında adada yerleşmiş olan geleneklerden biri de genellikle damadın gelinin evine yerleşmesidir. Ancak kız evi kalabalıksa veya fazla kız kardeş varsa, o zaman gelin giyim, dokumalar, halı, kilim ve varsa gayrimenkulleri içeren çeyizini (*prika*) alarak kayınvalidesinin evine yerleşmekteydi [43].

Teknik ve Beceri

Kırsal mirasın en önemli öğelerinden olan geleneksel yapı ile sokak/yol öğelerinin üretim biçimleri ve teknikleri, bu öğelerin üretiminde kullanılan malzeme ve bu öğelerin birbirleriyle oluşturdukları bütünlük adada teknik ve becerinin unsurlarından olan Rum ustalık geleneğinin bir parçası olmuştur.

Gökçeada'da yapıların ve sokakların üretiminde adada bulunan taş ocaklarından temin edilen yerel taş, ana yapı malzemesi olarak [E. Zuni, D. Zuni, görüşme, 11.10.2017], çamur ise yapıların bağlayıcı harç malzemesi olarak kullanılmıştır [I. Kompouropoulos, D. Zuni, Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. Bu taş Rum ustalar tarafından taş ocağında işlenerek kullanıma hazır hale getirilmekte, hayvanlar aracılığıyla yapının ya da sokakların inşa edileceği alana taşınmaktaydı [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Yapılar ya köylerde bulunan ya da adanın diğer köylerinden gelen Rum ustalar tarafından yapılıyordu [E. Zuni, D. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Sokakların inşasında ise imece usulü etkin rol oynamaktaydı.

Şimdi adada artık Rum ustaların olmaması nedeniyle özellikle yapıların onarımı ve yeni yapılar doğu kökenli ustalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak bu ustalar geleneksel

yapım tekniklerini bilmedikleri için özgün yapılarla uyumlu yeni yapı üretilmesinde sorunlar ortaya çıkmaktadır [E. Zuni, I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017].

Geleneksel zanaatlar arasında olan demircilik teknik ve beceri öğeleri arasında yer almaktaydı. Yapılı ve kırsal çevrenin yapı elemanları için gerekli olan malzemelerden olan, kapı, kapı kolu, korkuluk, doğramalar gibi materyaller, yerel üretimde kullanılan ölçüm kapları, tarım aletleri, kazma, kürek, geleneksel yaşam materyalleri olarak kullanılan ev eşyaları, şamdan vb. birçok malzeme bu zanaatkârlar aracılığıyla üretilmekteydi [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

Geleneksel zanaatlar arasında yer alan ahşap malzeme üretimi marangozlar tarafından yapılmaktaydı. Tıpkı demircilerin yaptığı gibi yapılı ve kırsal çevre yapı elemanları için gerekli malzemeler ile yerel üretim ve geleneksel yaşam materyallerinin üretimlerini marangozlar yapmaktaydı [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

El sanatları açısından dokumacılık diğer bir uğraş alanlarından birini oluşturmaktaydı. Her bir ya da iki evden birinde dokuma tezgâhları bulunuyordu [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017]. Hayvanlardan elde edilen yünün bir kısmı ticarete kullanılmakla beraber bir kısmı dokuma atölyelerinde işlenerek giyim ve ev eşyaları üretilmekte kalan kısmı ipe dönüştürülerek evlerde kıyafet üretimleri yapılmaktaydı [Y. Zarbuzanis, görüşme, 11.10.2017]. El sanatlarını yansıtan diğer bir örnek de evlerde kurulan tezgâhlarda keçi kılı kullanılarak yapılan ve zeytinyağı süzmede kullanılan bez torbaların üretimidir. Bu torbalara ezilen zeytinler koyularak, bir presten geçirilmekte ve zeytinyağı çıkarılmaktaydı. Bu bez aynı zamanda gömleklerin yakalarında da kullanıldığı için tekstil fabrikalarına da satılıyordu [I. Kompouropoulos, görüşme, 11.10.2017]. Bunun dışında semercilik, zeytinyağının ve şarabın saklanması başta olmak üzere yemek yapımı amacıyla çanak ve çömlek üretimi ise yine el sanatları arasında yer alan diğer uğraş alanları olarak öne çıkıyordu [E. Zuni, görüşme, 11.10.2017].

4.3. Gökçeada Kırsal Miras Bileşenlerine İlişkin Tartışma

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak kırsal miras bileşenlerinden biri olarak kabul edilen “Yer” bileşenine ilişkin analizler yapılmıştır. “Yer” bileşeninin alt bileşeni olan “Yapılı Çevre” Zeytinliköy alt çalışma alanında “Dolu (Yapı)” ve “Boş (Sokak-Meydan)” öğeleri üzerinden analiz edilmiş; analiz sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan tehditler ve güçlü yanlar belirlenerek “Yapılı Çevre” bileşenine yönelik koruma stratejileri geliştirilmiştir. “Yer” bileşeninin bir diğer alt bileşeni olan “Kırsal Çevre”ye ilişkin analizler örnek alanlar üzerinden yürütülmüş, elde edilen bulgulardan ve yapılan analizlerden yararlanılarak bu bileşene yönelik tehditler ve güçlü yanlar belirlenerek koruma stratejileri geliştirilmiştir. Daha sonra “Yerel Ekonomi” bileşenine ve son olarak da “Geleneksel Yaşam” bileşenine ilişkin bulgulardan

yararlanılarak bu bileşenlere yönelik tehditler ve güçlü yanlar belirlenerek koruma stratejileri önerilmiştir.

4.3.1. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yer” Analizleri ve Koruma Stratejileri

Gökçeada'nın genel karakteri ve tarihsel süreçte mekânsal değişimler incelendiğinde kırsal mirasın en az değişime uğradığı yerleşim yerlerinden birisi Zeytinliköy kırsal yerleşmesidir. Zeytinliköy, gerek yerleşim dokusu gerek yerleşim alanı ve kırsal çevre ilişkisi gözetildiğinde adada bulunan diğer geleneksel kırsal yerleşmeleri incelemeye örnek teşkil edebilecek bir alt inceleme alanı olarak görülmektedir. Ada bütününde “Yer” bileşenine ilişkin detaylı analizlerin yapılmasının güç olması nedeniyle yapılı çevre ve kırsal çevre alt bileşenlerine ilişkin detaylı analizler Zeytinliköy alt çalışma alanında yürütülmüştür.

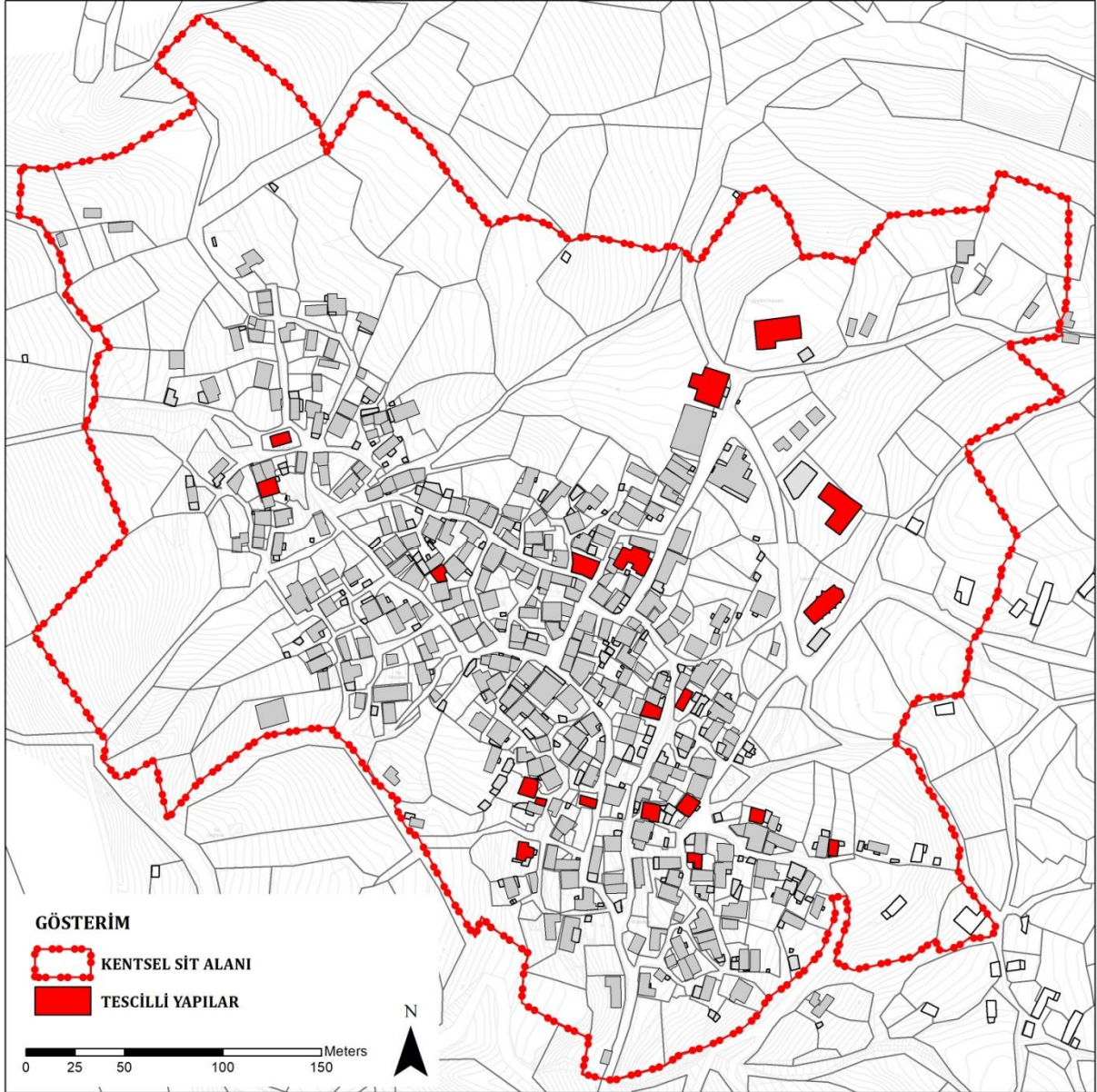
Gökçeada'ya bağlı geleneksel kırsal Rum yerleşimlerinden birisi olan Zeytinliköy Gökçeada merkez yerleşiminin yaklaşık 3 km batısında yer almaktadır (Şekil 4.103). 18. yüzyıl başlarında yamaç yerleşimi olarak eğimli bir alanda kurulmuş olan Zeytinliköy geleneksel organik dokuyla biçimlenmiştir. Zeytinliköy tarihsel süreç içerisindeki sosyo-politik olaylar dizgesinden olumsuz bir biçimde etkilenmiş, 1960'lı yıllarda 700-800 civarlarında olan nüfusu bu tarihten sonra hızla azalarak Rumlara yönelik politikaların terk edildiği 1990'lı yıllara gelindiğinde 90-100 civarlarına inmiştir. 1990'lı yıllardan sonra kısmen de olsa Rumlara geri dönüşü başlamıştır. Günümüzde kalıcı nüfusu 135 civarlarında olan Zeytinliköy nüfusu özellikle yaz dönemlerinde daha da artış göstermektedir.

Şekil 4. 103. Zeytinliköy ve Yakın Çevresi* (Kaynak: <https://www.bing.com/maps>)

* Zeytinliköy ve Yakın Çevresi Haritası Bingmaps uydu fotoğrafı altlık olarak kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir.

Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünden temin edilen verilere göre Alt örnek inceleme alanı olarak seçilen ve kentsel sit alanı olarak koruma altına alınmış olan Zeytinliköy kırsal yerleşiminde ise yalnızca 21 adet yapının tekil bazda incelemeler sonucunda farklı tarihlerde alınan kararlarla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği görülmektedir (Şekil 4.104).

Şekil 4.104. Zeytinliköy Tescilli Yapılar Haritası*

* Zeytinliköy Tescilli Yapılar Haritası Çanakkale KVKBK Müdürlüğünden elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda yazar tarafından üretilmiştir.

4.3.1.1. Yapılı Çevre

Dolu (Yapı) Analizleri

Zeytinliköy'de yapılı çevre bağlamında yapılar, ana yapılar ve ikincil yapılar olarak ele alınmıştır. Konutlar, ticari kullanımlı yapılar ve kamusal yapılar “ana yapı” olarak; fırın, depo, tuvalet gibi müstemilat yapıları ile sundurmalar ise ana yapının bütünleyicisi yapılar olarak “ikincil yapı” olarak değerlendirilmiştir. Zeytinliköy yapı analizleri ana yapılar üzerinden dokunun biçimlenmesindeki rollerinden dolayı yapı türü/kullanımı, yapı tipi, yapı malzemesi, yapının fiziksel durumu, yapının mevcut durumu ve yapı kat sayısı dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Yapı bazında yapılan ilk çalışma “Yapı Türü” analizidir. Bu analiz çalışmasında yapılar konut yapıları, kamusal yapılar, ticari yapılar ve diğer yapılar başlıkları altında gruplandırılmıştır. Mevcut işlevler detaylı bir şekilde incelendiği ticari amaçlı yapılar konut ve kafe, otel, otel ve kafe, kafe, dükkân, eski fırın, eski zeytinyağı fabrikası, eski un değirmeni işlevlerini; kamusal yapılar ise lokal, muhtarlık, okul, çamaşırhane, kilise ve şapel işlevlerini içermektedir. Ayrıca bu genel sınıflandırma dışında kalan depo, harabe ve su deposu diğer yapılar olarak nitelendirilmiştir. Konutların bütünleyici yapıları ise ikincil yapılar olarak ele alınmıştır. Yapı türlerinin mekânsal dağılımı incelendiğinde köyün girişinde kamusal yapıların (okul, lokal, kilise) bir araya gelerek ana bir kamusal merkez oluşturduğu, bununla birlikte çamaşırhaneler ve şapel yapılarının ise köyün iki farklı kısmında bir araya gelerek alt kamusal merkezleri oluşturduğu görülmektedir. Köy yerleşim alanı merkezi ve yakın çevresinde de ticari amaçlı yapıların bir araya gelmesiyle ticari bir ana merkez ortaya çıkmıştır (Şekil 4.105).

Zeytinliköy'de yapı bazında dokuyu biçimlendiren diğer bir etken “Yapı Tipi”dir. Yapı tipleri bu çalışma kapsamında geleneksel yapılar, geleneksel+yeni yapılar ve yeni yapılar olarak sınıflandırılmıştır. Özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı inşa edilmiş ve belirli bir dönemin ürünü olan, yerel malzeme kullanılarak, geleneksel tekniklerle inşa edilmiş yapılar “geleneksel yapı” olarak değerlendirilmiştir. “Geleneksel + yeni yapı”, yeni malzemeler veya geleneksel tekniklerin ötesinde modern üretim teknikleri kullanılarak geleneksel niteliğinde kısmen değişiklikler ve eklemeler yapılan yapı olarak ele alınmıştır. “Yeni yapı” ise yeni malzemelerle, modern teknikler kullanılarak inşa edilmiş geleneksel yapı ile uyumlu olmayan yapılardır. Zeytinliköy'de yapılan yapı tipi analiz çalışmasında yapıların büyük çoğunluğunun geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş yapılar olduğu görülmektedir. Bunun dışında yeni yapıların köyün girişinde ve çeperinde inşa edildiği ve çok az sayıda olduğu; geleneksel+yeni yapıların ise yeni yapılara kıyasla biraz daha fazla olmakla birlikte yerleşim içerisinde homojen bir dağılım sergilediği dikkat çekmektedir (Şekil 4.106).

Konutların inşasında kullanılan “Yapı Malzemeleri” geleneksel dokuyu biçimlendiren bir diğer etkidir. Geleneksel yapım tekniği de malzemenin kullanımı açısından önem taşımaktadır. Zeytinliköy’de geleneksel yapı malzemesi adadan sağlanmış olan yerel taş olup, yapıların büyük bir çoğunluğu yerel taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Bunun dışında son dönemlerde geleneksel yapı üretim tekniklerinin ve bu tür yapıların üretiminde kullanılan malzemenin değişmiş olması, betonarme kullanımının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca bazı geleneksel yapılara yapılan eklemelerde ya da bu yapıların onarımında betonarme malzeme kullanılmış; sonuç olarak, karma bir malzeme kullanımının olduğu yerel taş + betonarme malzemeli yapı tipleri de ortaya çıkmıştır (Şekil 4.107).

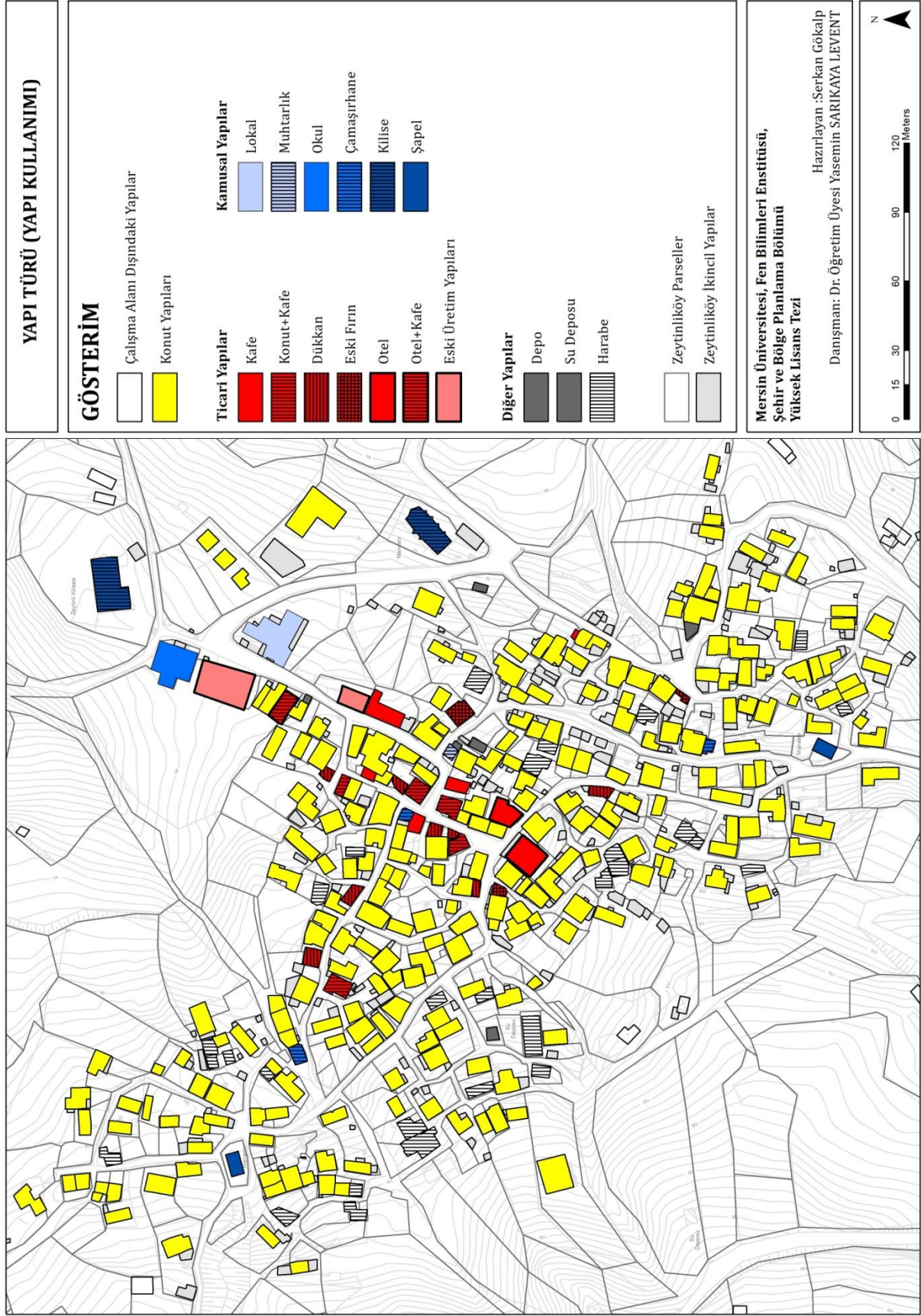
Yapılı çevre içerisindeki ana yapıların fiziksel durumlarına yönelik yapılan analiz çalışması kapsamında yapılar, kullanılabilir yapılar (K+), müdahale ile kullanılabilir yapılar (mK) ve harabe yapılar (H) olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde mevcut fiziksel durumu itibariyle kullanılan/kullanılabilecek durumda olan yapılar “kullanılabilir yapı”; yapı kitlesi ve formu belirlenebilen, yaklaşık yarısından fazlası ayakta olan, basit ya da esaslı onarımlarla kullanılabilecek durumda olan yapılar “müdahale ile kullanılabilir yapı” olarak; yapı kitlesi ve formu belirlenemeyen, büyük bir kısmı yıkılmış olan yapılar ise “harabe yapı” olarak nitelendirilmiştir. Fiziksel durumlarına göre yapıların yapılı çevre içerisindeki mekânsal dağılımları incelendiğinde müdahale ile kullanılabilir yapıların yapılı çevre içerisinde homojen bir dağılım sergilediği görülmektedir. Harabe yapıların ise özellikle yerleşmenin kuzey/kuzeybatısı ile güney /güneybatısında yoğunlaştıkları görülmektedir (Şekil 4.108).

Zeytinliköy yerleşiminde yapıların kullanılmalarına göre yapılan analiz çalışması kapsamında yapılar, kullanılan yapılar (K+) ve kullanılmayan yapılar (K-) olarak sınıflandırılmıştır. Bu yapıların yoğunluğu incelendiğinde kullanılabilir yapıların bir çoğunun kullanıldığı, bir kısmını harabe yapıların oluşturduğu kullanılmayan yapıların ise sayıca az olduğu görülmektedir (Şekil 4.109).

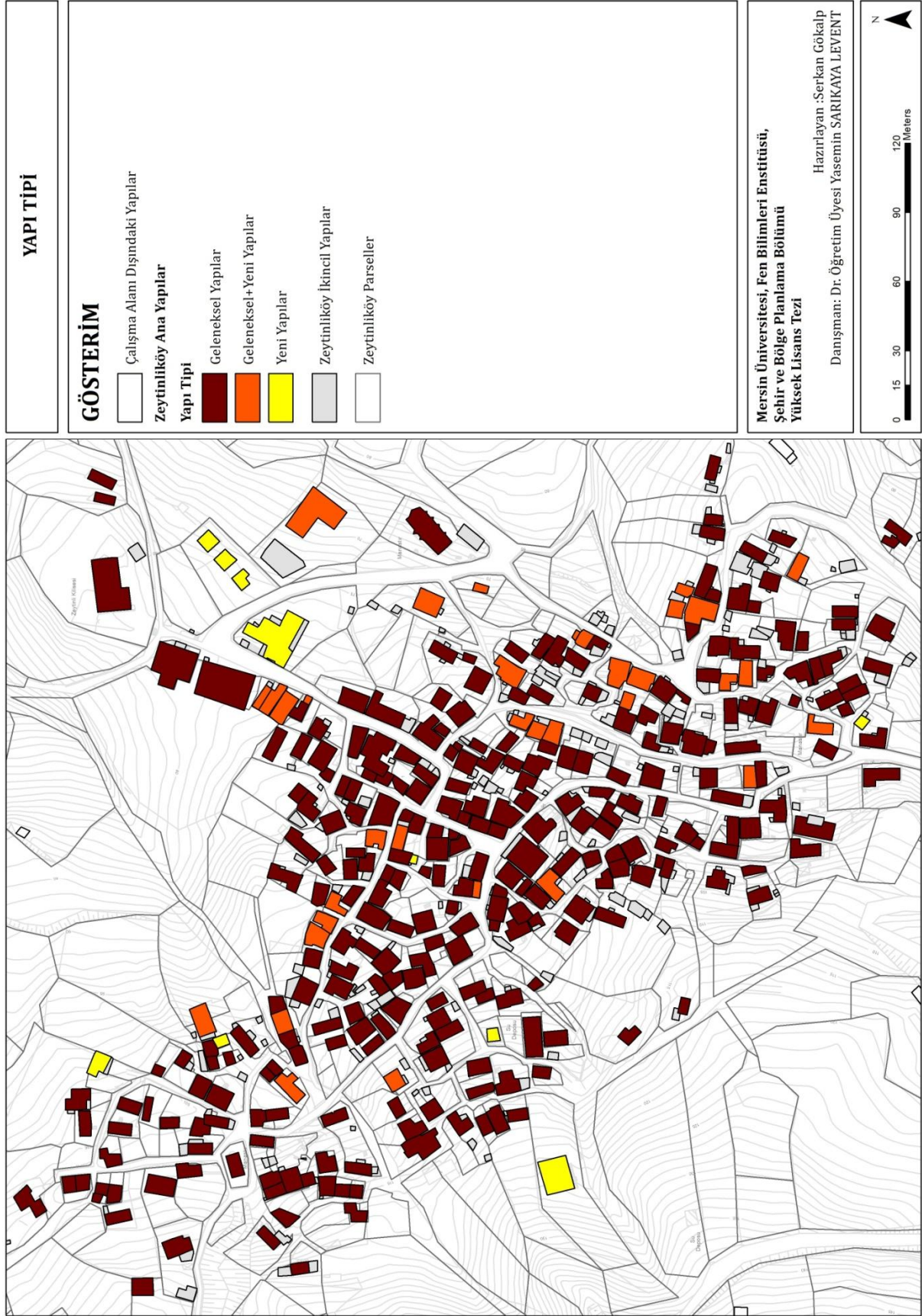
Yapılı çevreyi biçimlendiren diğer bir etken ise yapıların “Kat Sayıları”dır. Zeytinliköy’de yerleşim dokusu, iki tane 3 katlı yapı dışında genellikle 1 ve 2 katlı yapılardan oluşmaktadır. Yapılı çevre kat sayılarına göre genel olarak incelendiğinde yeni yapıların da iki katı aşmadıkları ve geleneksel yapılarla uyumlu kat sayılarına sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4.110).

Zeytinliköy’de yapıların yasal koruma statülerine göre irdelenmesi diğer analiz çalışmasını oluşturmaktadır. Analiz çalışmasında mevcut tescilli yapılar dikkate alınarak tescili olmayan ancak tescil kıstasları taşıdığı düşünülen yapılar belirlenmeye çalışılmıştır. Tescil kıstasları kapsamında yapının, geleneksel yapı olması, yerel taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş olması ve kullanılabilir yapılar (K+) ya da müdahale ile kullanılabilir yapılar (mK) arasında olması ana ölçütler olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler sonucunda mevcut tescilli yapılara ilave olarak tescile değer yapılar belirlenmiştir (Şekil 4.111).

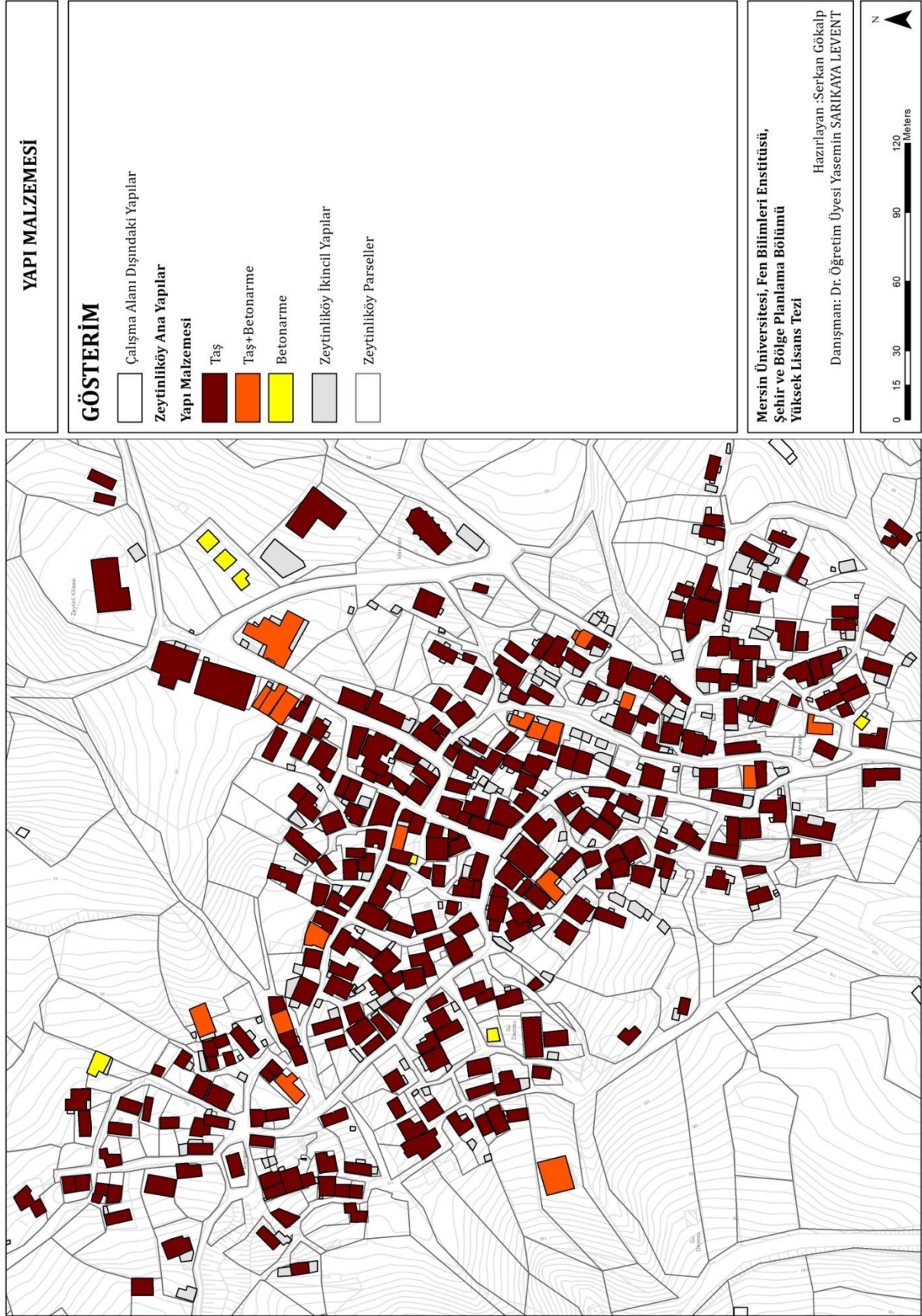

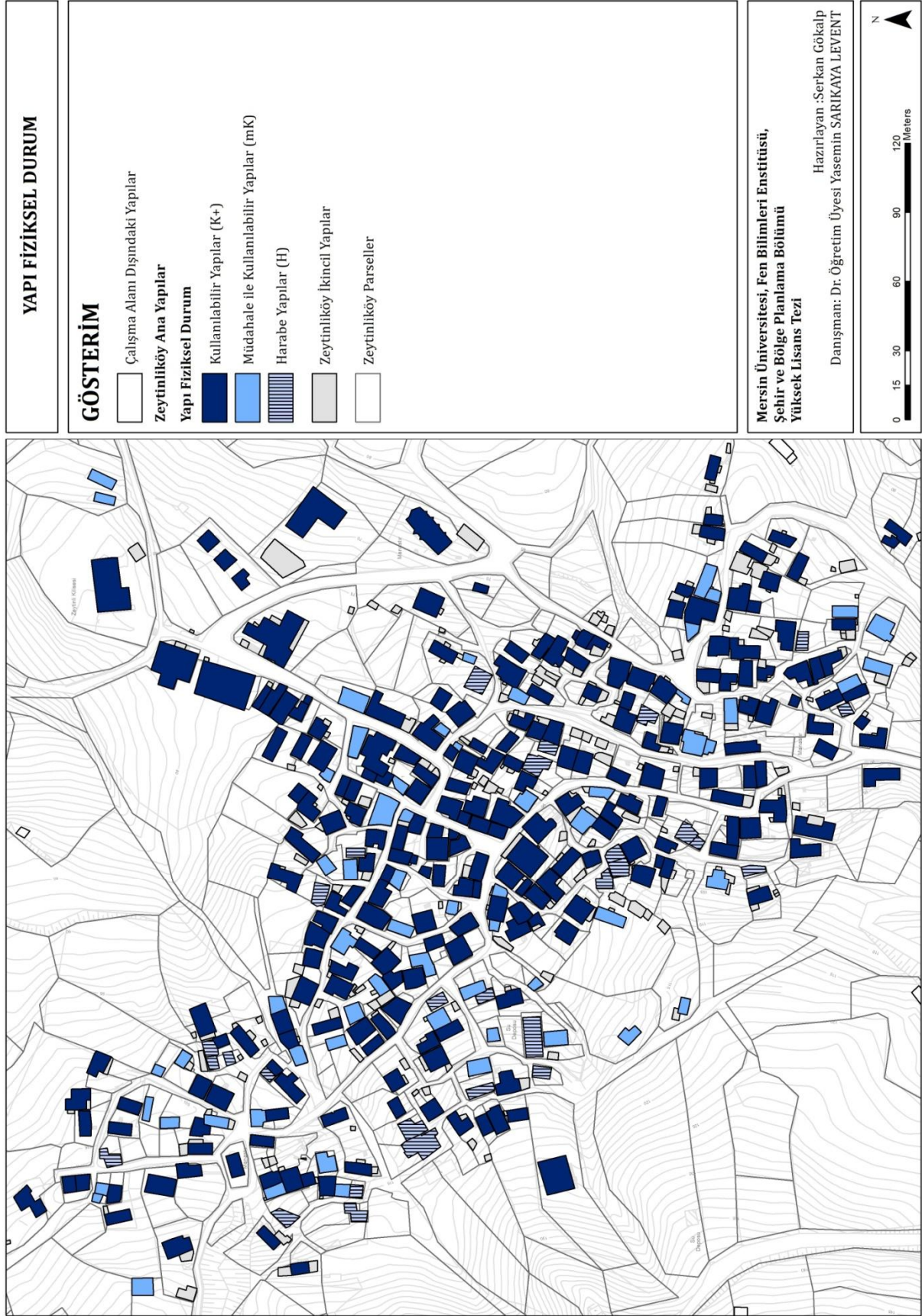
Şekil 4. 106. Yapı Tipi Paftası

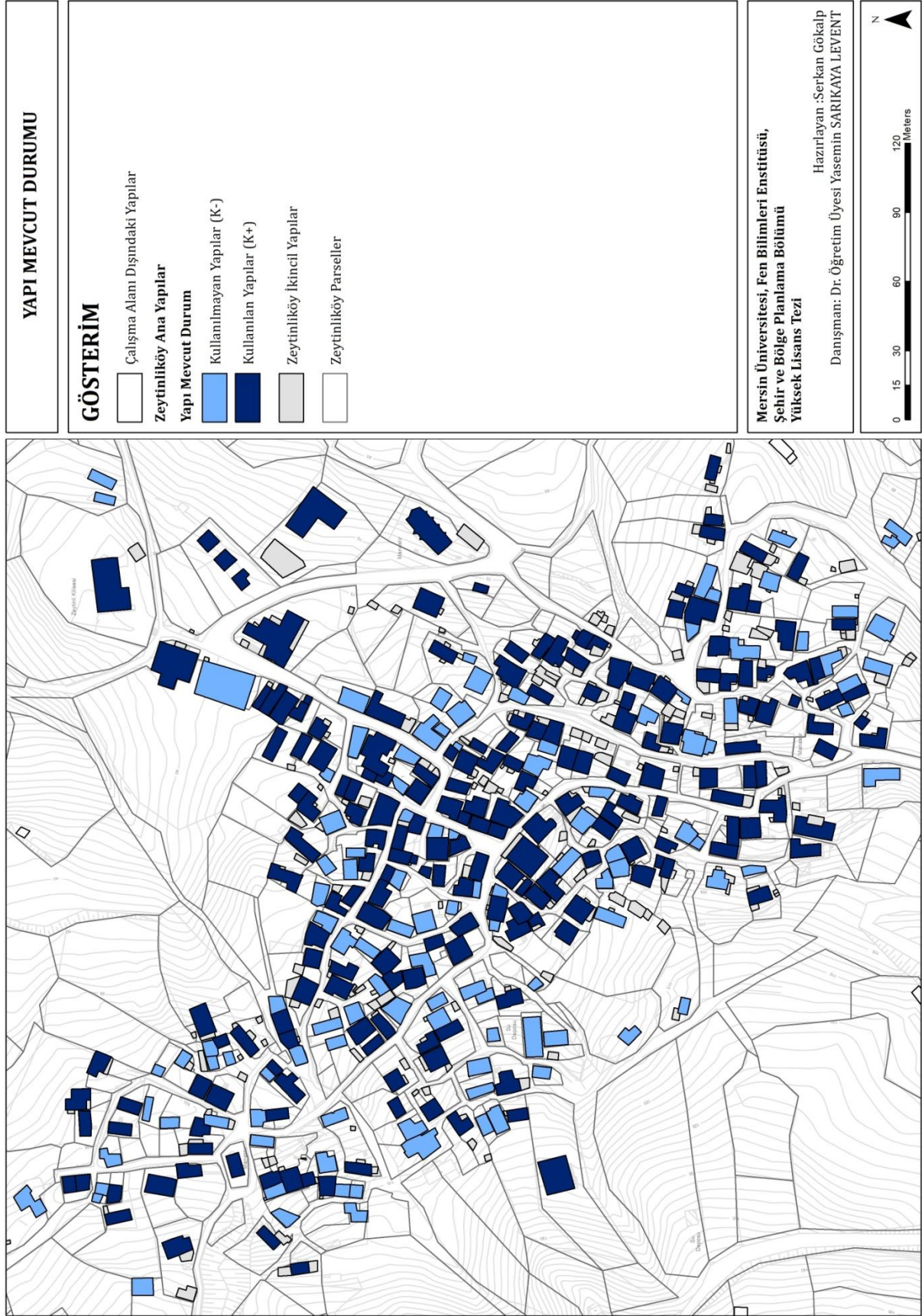
Şekil 4. 107. Yapı Malzemesi Paftası

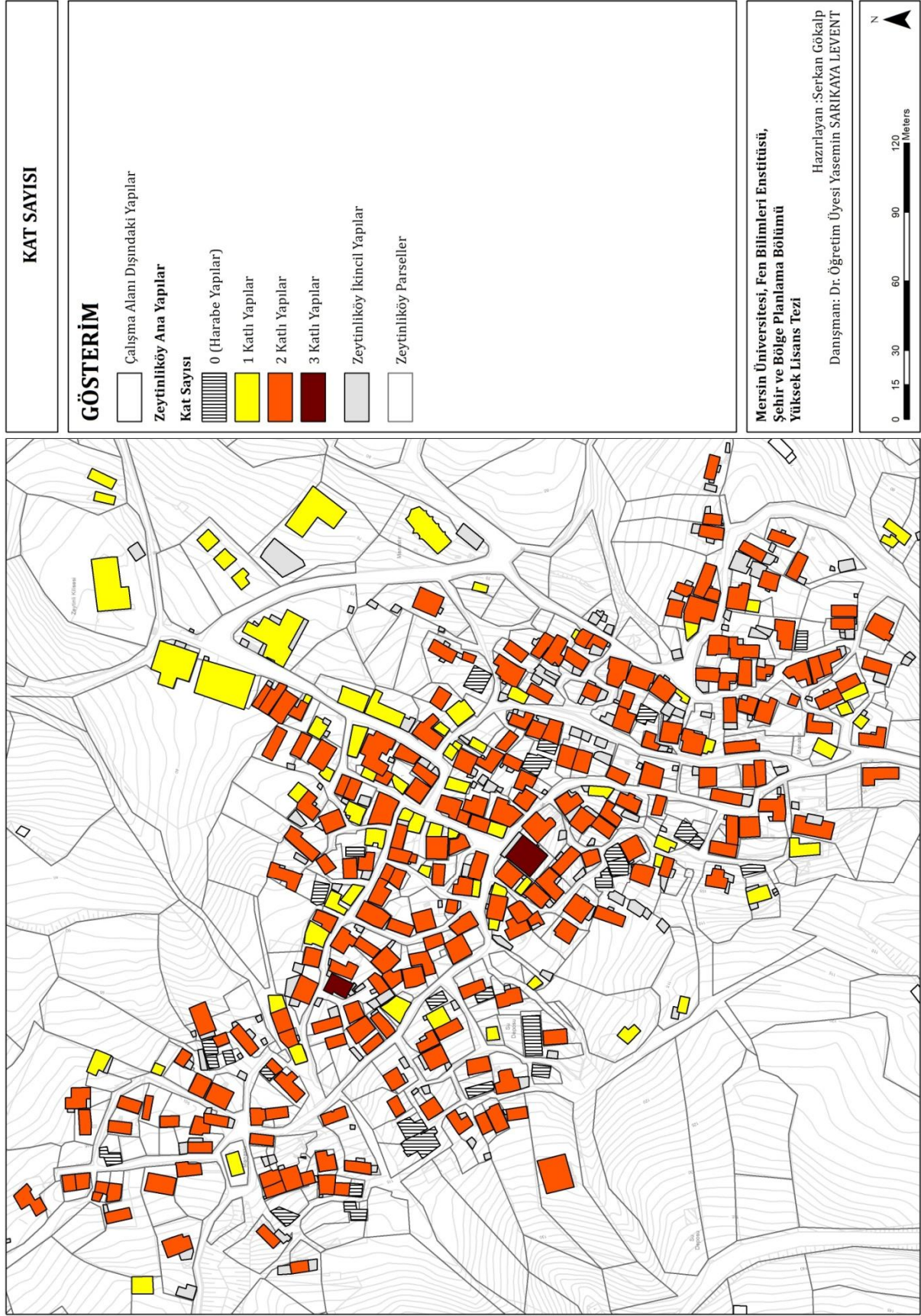
Şekil 4. 108. Yapı Fiziksel Durum Paftası

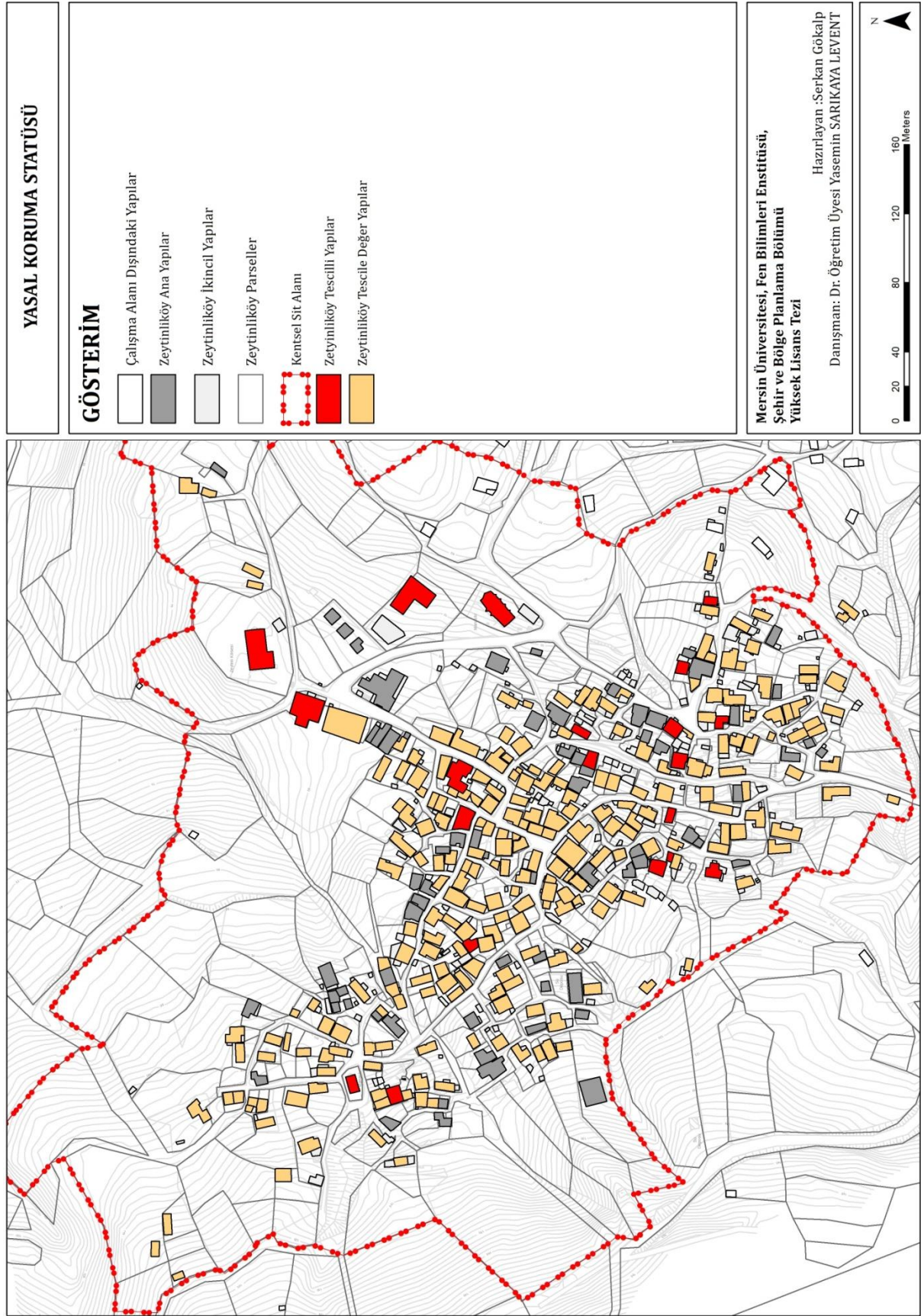
Şekil 4. 109. Yapı Mevcut Durum Paftası

Şekil 4. 110. Yapı Kat Sayısı Paftası

Şekil 4. 111. Yasal Koruma Statüsü

Boş (Sokak-Meydan) Analizleri

Zeytinliköy'de sokaklar, sokağın tipi, kaplama malzemesi, fiziksel durumu ve tanım durumlarına göre analiz edilmiş ve elde edilen bulgular ortaya konmuştur.

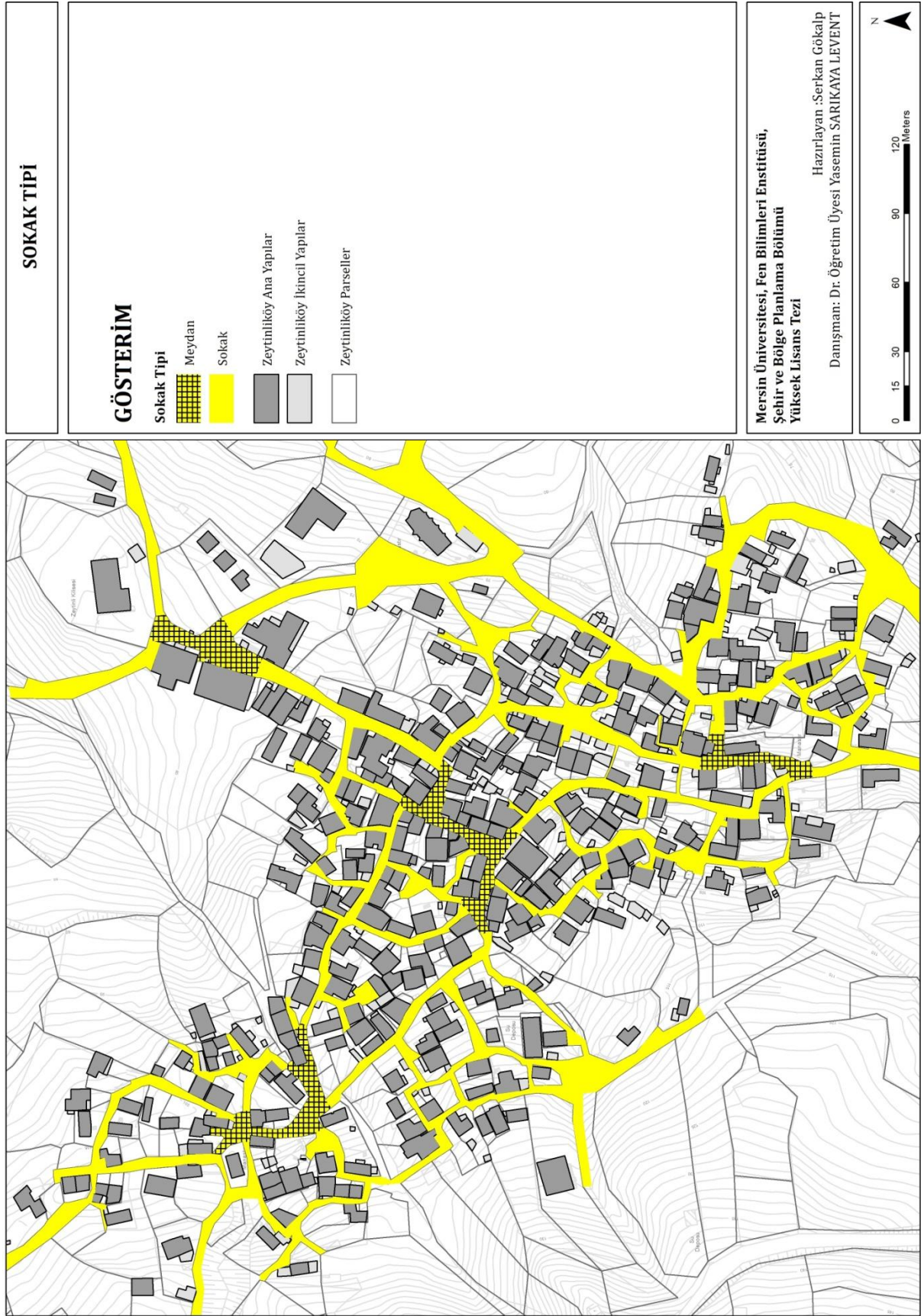
Sokak bazında yapılan ilk çalışma sokağın tipine göre yapılan çalışmadır. Zeytinliköy'de sokaklar tiplerine göre sokak ve meydan olarak sınıflandırılmıştır. Meydanlar iki ya da daha fazla sokağın birleştiği, bu birleşim yerlerinde genişleyerek belirli toplanma alanları oluşturduğu ve genellikle kamusal ya da ticari yapılarla ilişkinin kurulduğu alanlar olarak değerlendirilmiştir. Sokaklar ise belirli bir sürekliliği olan ve genellikle konut alanlarına erişimi sağlayan bağlantılar olarak ele alınmıştır. (Şekil 4.112). Yapılan analiz çalışmaları sonucunda Zeytinliköy girişinde, köy merkezinde ve köyün kuzeybatısı ile güneyinde yer alan bölgelerde meydanlaşan sokak tiplerinin yer aldığı görülmektedir.

Sokak bazında yapılan ikinci çalışma sokağın kaplama malzemesine göre analizidir. Zeytinliköy'de sokaklar kaplama malzemesine göre "özgün taş", "özgün taş ve stabilize" ve "stabilize" olarak sınıflandırılmıştır. Sokak kaplamasına göre yapılan incelemelerde köyün girişinden itibaren merkez kısımlarında yol kaplamasının özgün taş kaplama olduğu ve bu alanlarda bu özelliğin büyük ölçüde korunduğu gözlemlenmiştir. Köyün kuzeyi ile doğusundan itibaren güneyini bağlayan alanlarda ise özgün taş kaplamanın özgünlüğünün yitirildiği tespit edilmiştir. Bu alanlar "özgün taş ve stabilize" ya da "stabilize" yol kaplama malzemesinin yoğunlaştığı alanlardır (Şekil 4.113).

Sokak bazında yapılan üçüncü çalışma sokağın fiziksel durumuna göre yapılan analizdir. Sokağın fiziksel durumu kapsamında sokakta yürünebilirlik ölçütü esas alınmış ve yürünebilirliği iyi derecede olan sokaklar (F+), yürünebilirliği orta derecede olan sokaklar (F0) ve yürünebilirliği uygun olmayan sokaklar (F-) olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar dikkate alınarak yapılan analiz çalışması sonucunda sokak kaplama malzemesinde elde edilen veriler ile örtüşen elde edilmiştir. Buna göre Zeytinliköy'de köyün girişi ve merkezinde sokakların yürünebilirlik açısından fiziksel durumlarının iyi olduğu, köyün kuzey ve güney bölgelerinde ise orta ya da kötü olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.114).

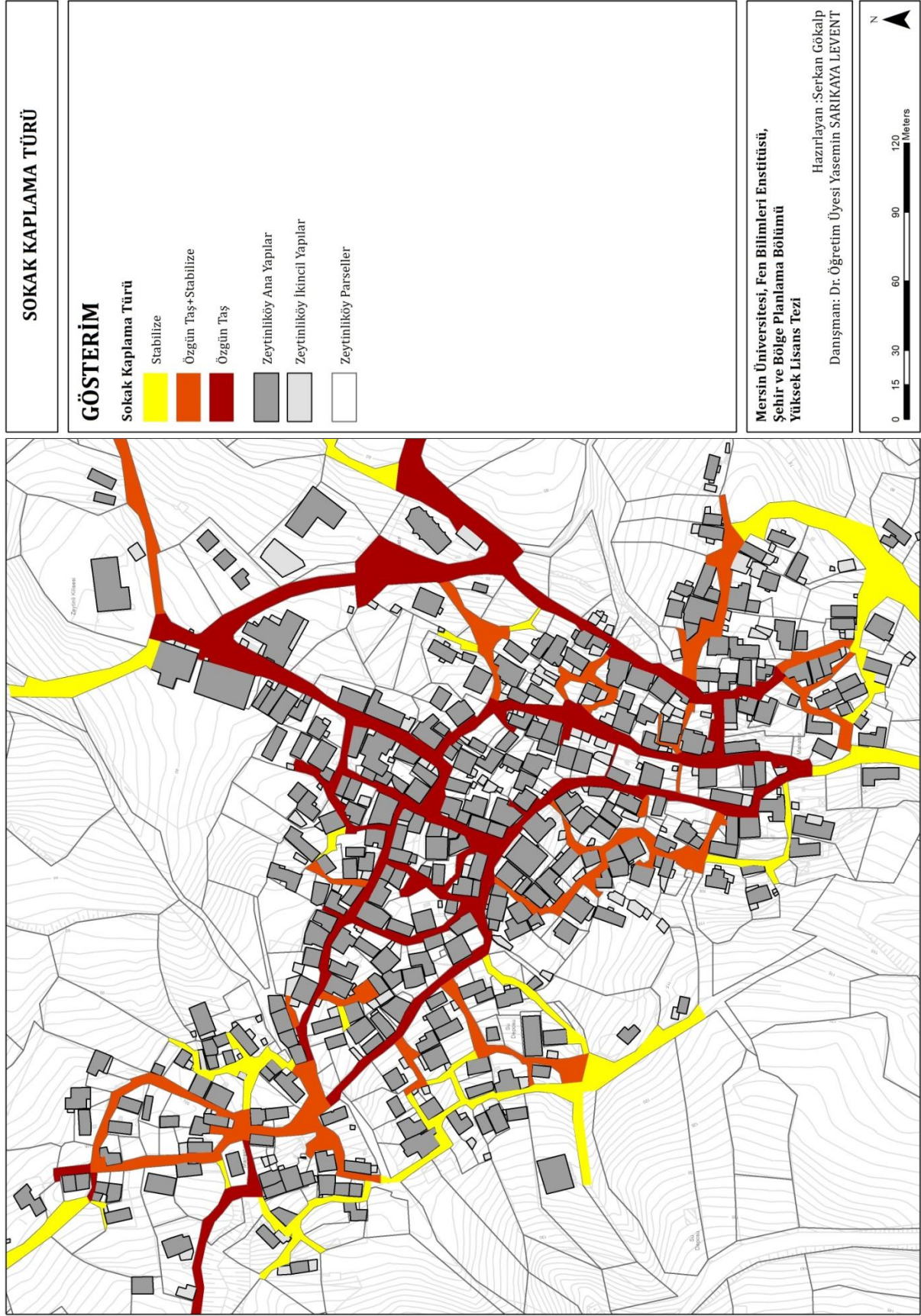
Sokak bazında yapılan son çalışma ise sokakların tanım durumuna göre analiz edilmesidir. Bu analizde sokak her iki yönünden yapılarla ya da bahçe duvarlarıyla tanımlanmışsa tanımlı sokak (T+), bir yönünden yapılarla tanımlı diğer yönünden boş araziler ya da hacim oluşturmayan tel çit gibi elemanlarla çevrili ise kısmen tanımlı sokak (T0), herhangi bir yapıyla tanımlanmamışsa tanımsız sokak (T-) olarak kabul edilmiştir. Yapılan analiz çalışması sonucunda Zeytinliköy'ün merkezini kapsayan büyük bir bölümün tanımlı sokaklardan oluştuğu, köyün girişi ile çeperlerindeki alanların ise kısmen tanımlı ya da tanımsız sokaklardan oluştuğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.115).

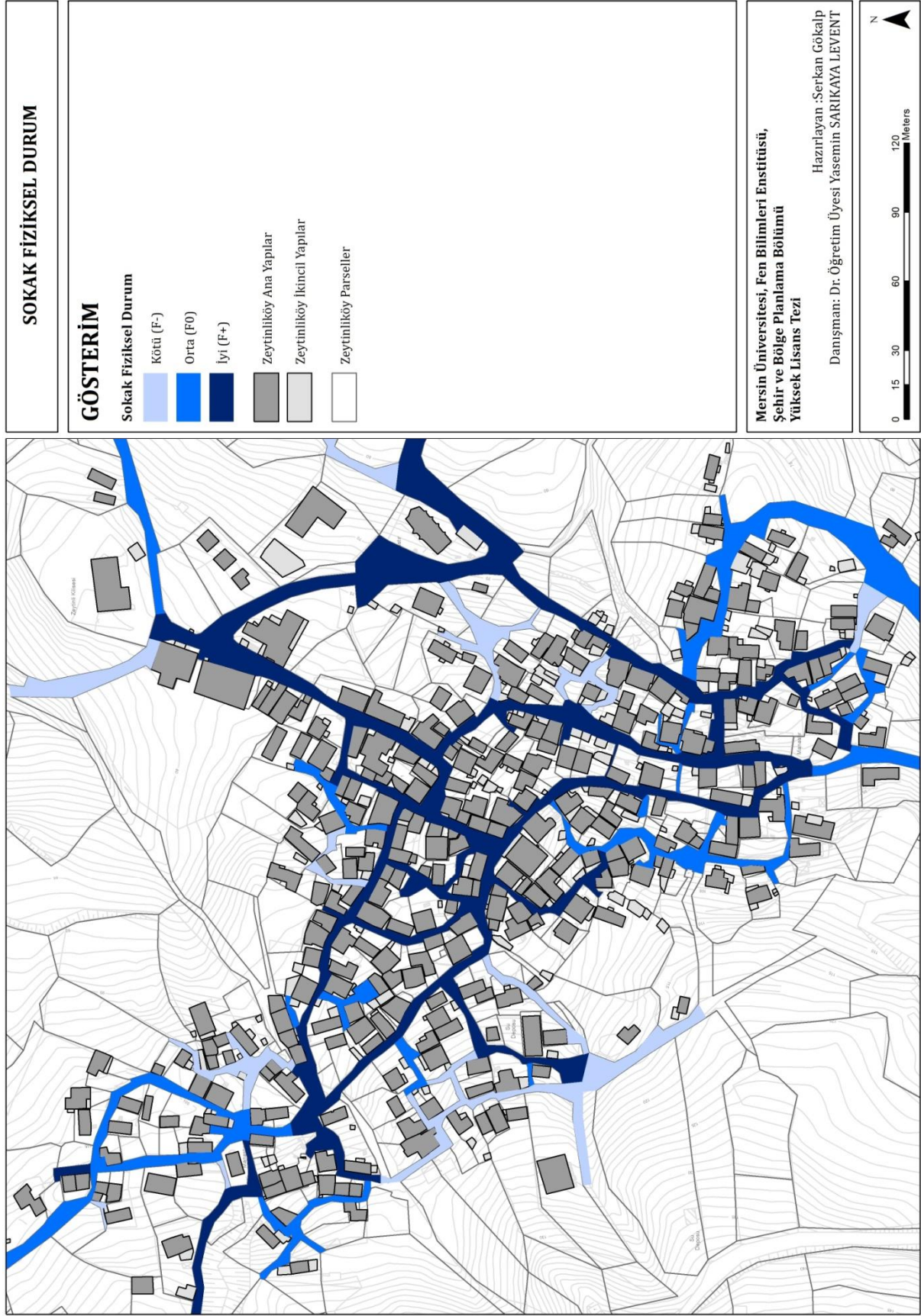
Şekil 4. 112. Sokak Tipi

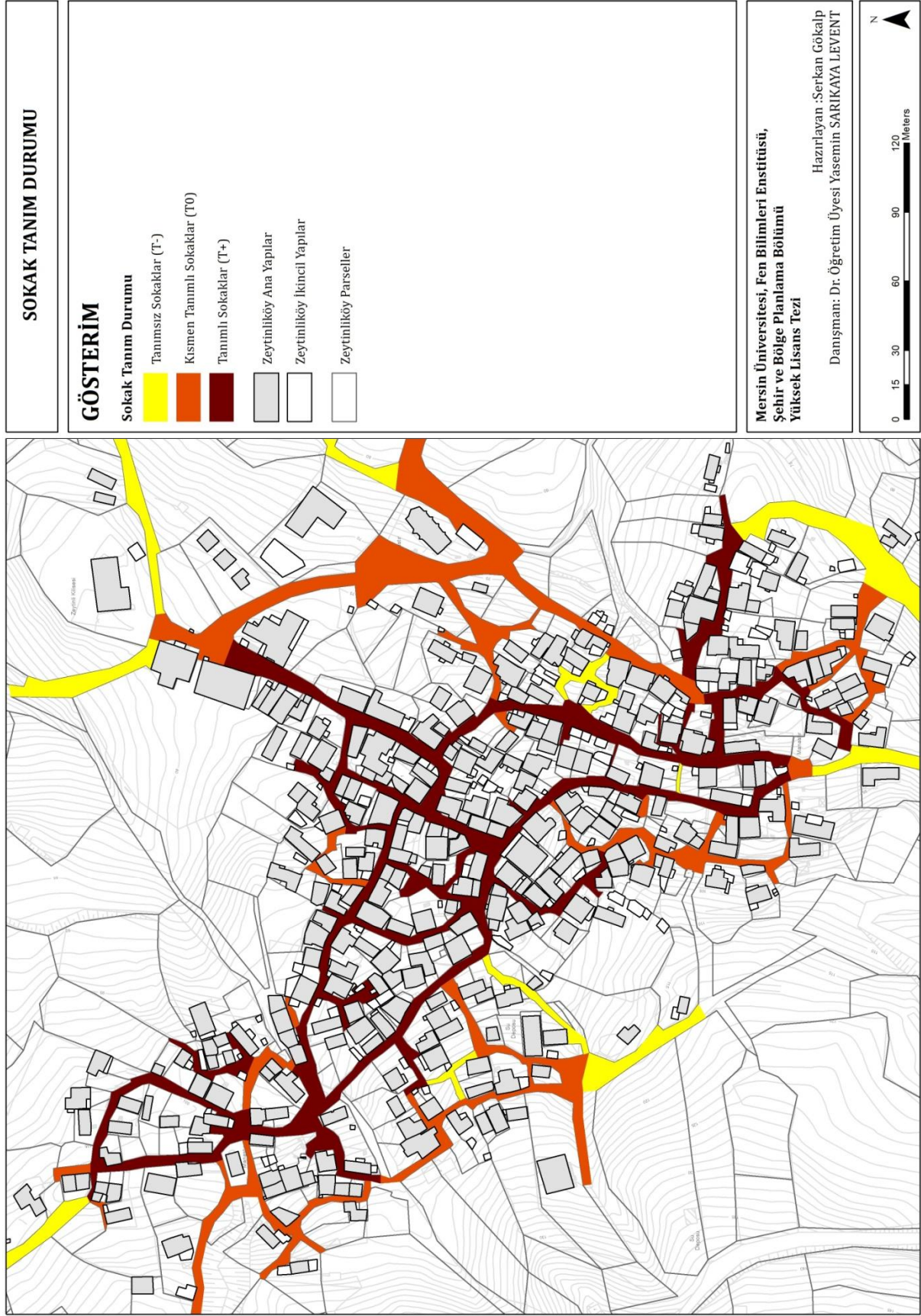
Şekil 4. 113. Sokak Kaplama Türü

Şekil 4. 114. Sokak Fiziksel Durum

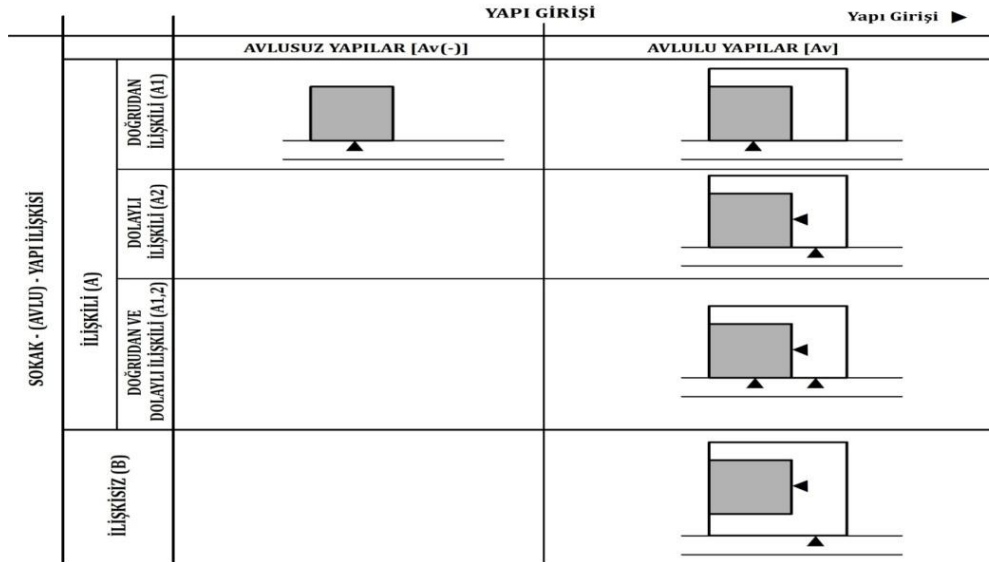

Doku (Yapı-Sokak, Meydan İlişkisi) Analizleri

Dolu (yapı) ögeleri ile boş (sokak-meydan) öğelerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan doku, kırsal miras kavramına bütünlük katan bir diğer öge olarak ortaya çıkmaktadır. Zeytinliköy’de, dolu (yapı) ve boş (sokak-meydan) öğelerinin tekil olarak özgünlüklerinin yanında, birbirleriyle kurdukları ilişki de “doku” kavramı altında değerlendirilmesi gereken yaklaşımlardan birisi olmuştur.

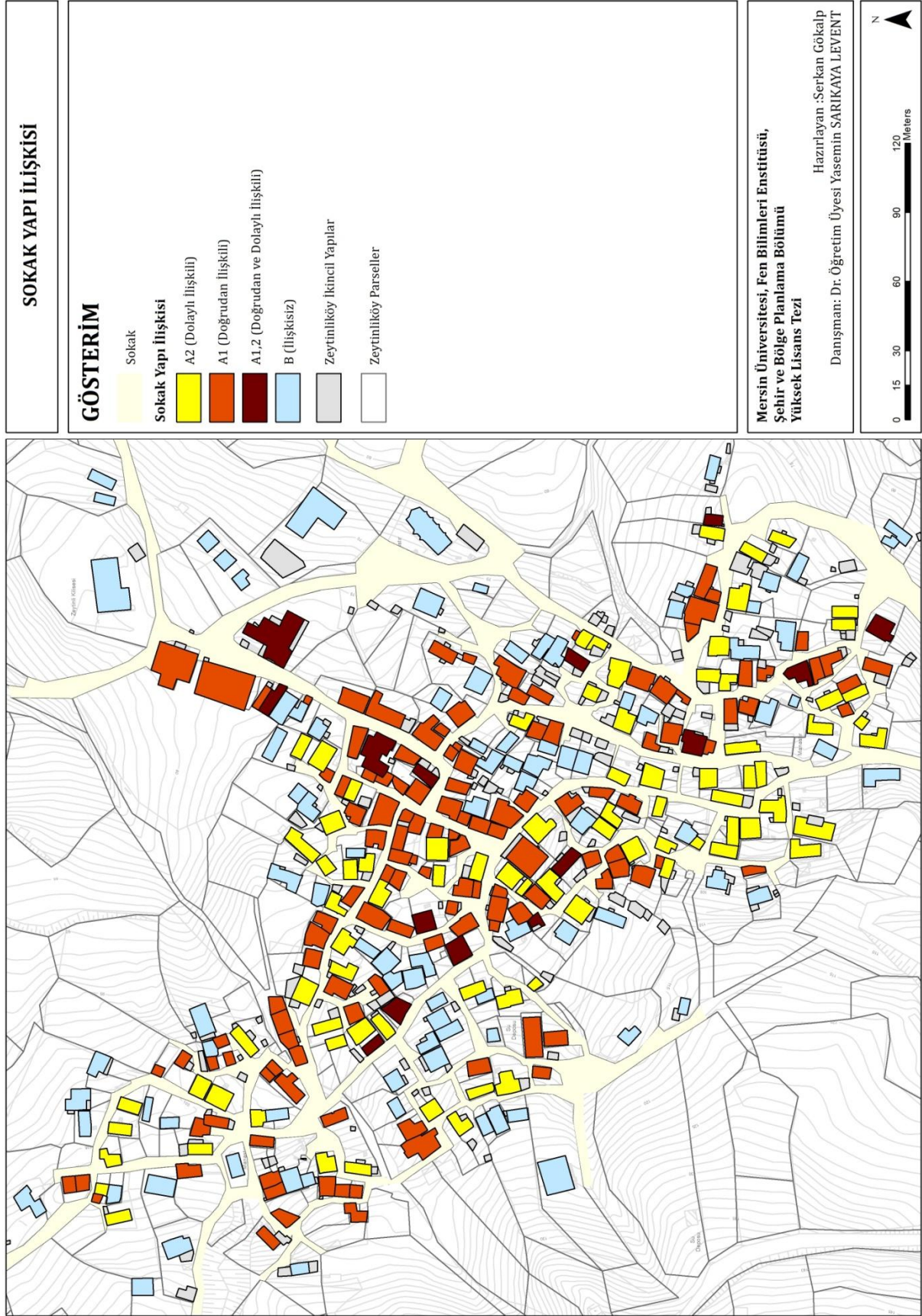
Sokağın yapıyla kurduğu ilişkide yapının bütünleyici elemanlarından birisi olan avluya sahip olup olmaması dikkate alınmış, bu doğrultuda sokak-yapı ilişkisinde sokak herhangi bir yapıyla tanımlanıyorsa “ilişkili”, tanımlanmıyorsa “ilişkisiz” olarak değerlendirilmiştir. Yapı ve sokağın birbiriyle ilişkili olma durumunda üç farklı durum ortaya çıkmıştır. Yapının girişinin doğrudan sokaktan olması durumunda, yapı ile sokak “doğrudan ilişkili” (A1), yapı sokağı tanımlıyor ancak yapının girişi avlusundan sağlanıyorsa “dolaylı ilişkili” (A2), yapının hem sokaktan, hem de avlusu tarafından girişi varsa “doğrudan ve dolaylı ilişkili” (A1,2) olarak ele alınmıştır. Yapının sokağı herhangi bir şekilde tanımlamadığı, yapının avlu içerisinde sokağa uzak bir noktada konumlandığı durum ise yapı ve sokağın birbirleriyle “ilişkisiz” (B) olma durumu olarak değerlendirilmiştir (Şekil 4.116).

Şekil 4. 116. Yapılı Çevre Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) İlişki (Doku) Şeması

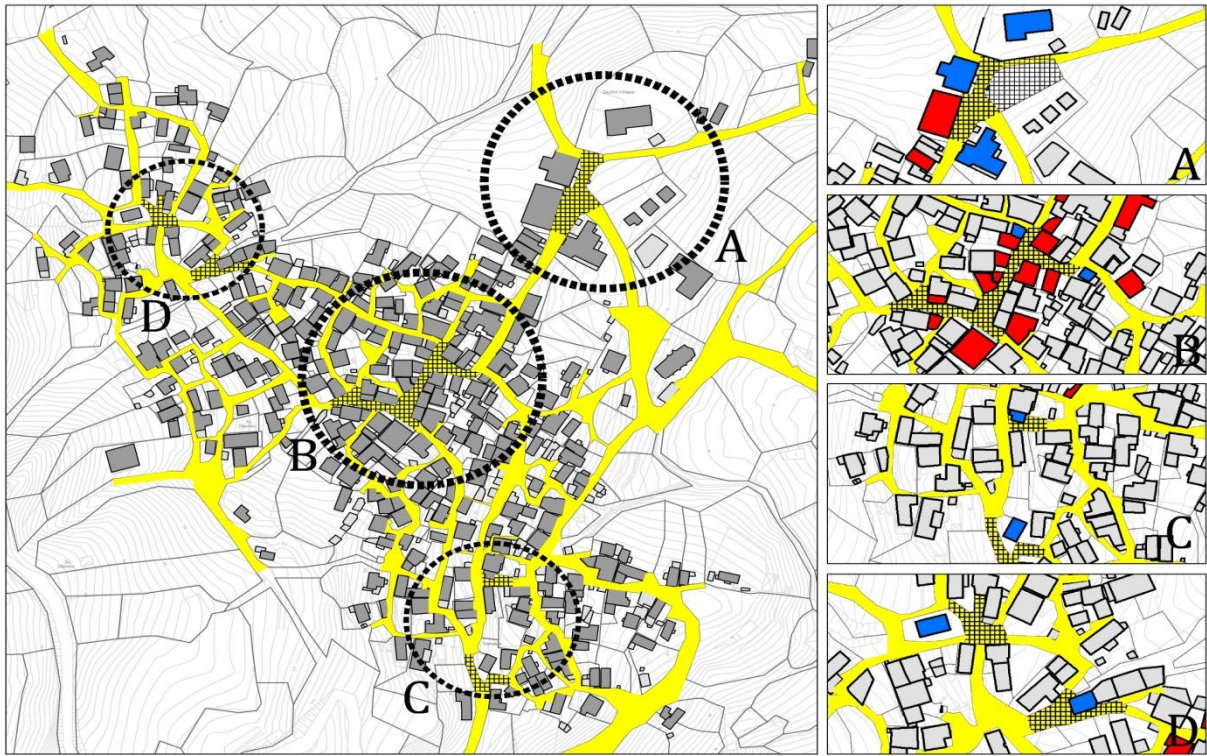
Bu doğrultularda yapılan Dolu (Yapı) – Boş (Sokak-Meydan) ilişkilerine yönelik analizlerde Zeytinliköy yerleşiminin merkezinde sokakla doğrudan ilişki kuran yapı tiplerinin (A1) yoğun olduğu, bu ilişkilerin çeperlere gidildikçe özellikle güney kısımlarda dolaylı ilişkiler (A2) ya da özellikle batı kısımlarda ilişkisiz (B) tiplere evirildiği görülmektedir (Şekil 4.117). Bu tipler yapı – sokak ilişkilerini yansıtan dokunun biçimlenişinde önemli bir veri oluşturmaktadır.

Şekil 4. 117. Yapılı Çevre Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) İlişkileri (Doku)

Dokunun oluşumunda ortaya çıkan bir diğer durum ise yapının meydanla kurduğu ilişkidir. Burada yapının işlevi meydanın kullanım amacını şekillendirirken, meydan ise kendisini tanımlayan yapılara hizmet eden, toplanma, dinlenme, alışveriş, eğlence, ritüeller, üretim gibi aktivitelerin gerçekleştirildiği alanlar olarak tanımlanabilmektedir. Zeytinliköy'de, köyün girişinde kamusal ağırlıklı yapıların tanımladığı bir ana kamusal meydan (A) ile köyün merkezinde ticari aktivitelerin gerçekleştiği ana ticari meydan (B) kullanımı bulunmaktadır. Bunların dışında birisi köyün güneyinde (C), birisi de kuzeyinde (D) olmak üzere şapel ve çamaşırhane yapılarınca tanımlanmış, bulunduğu mahallelere hizmet veren ikincil seviyede iki adet ikincil kamusal meydanın var olduğu görülmektedir (Şekil 4.118).

Şekil 4. 118. Yapılı Çevre Meydan Oluşumları

Zeytinliköy'de meydanlar fiziksel biçimlenişlerinin yanı sıra sosyal yaşamdaki rolleriyle de geçmişin önemli kırsal miras öğelerinden olmuştur. Ana kamusal meydan, okul, kilise yapısı ve zeytinyağı imalathanesi ile üretim, eğitim ve dini yapılara hizmet veren, aynı zamanda şenlik ve eğlencelerin düzenlendiği alan olmuştur. Ana ticari meydan ise kahvehaneler, bakkal dükkânları, terzi, berber dükkânı vb. yapılarla ticari faaliyetlerin, dinlenme ve eğlence aktivitelerinin gerçekleştirildiği yerler arasında yer almıştır. Köyün kuzey ve güneyinde şapel ve çamaşırhane yapılarının oluşturduğu ikincil meydanlar da geçmişte kadınların çamaşır yıkama aktivitesini gerçekleştirmek için bir araya geldikleri, sohbet ettikleri, eğlendikleri yerlerden ve yine dini ritüellerin yapıldığı yerlerden olmuştur.

Kırsal mirasın alt bileşenlerinden biri olan yapı çevre kapsamında Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) ögeleri ile bu ögelerin birlikteliğiyle oluşan Doku (Yapı-Sokak İlişkisi) ögesine yönelik yapılan analiz çalışmaları sonucunda elde edilen veriler kapsamında geleneksel yapı çevrenin korunmasında ortaya çıkan güçlü yanlar ile tehdit unsurlarının belirlenmesi, yapı çevreye yönelik koruma stratejilerinin saptanmasında önemli olmuştur. Bu kapsamda yapı ve sokak-meydan ögelerine yönelik belirlenen güçlü yanlar ve tehdit unsurları ile öneri koruma stratejileri bir tablo oluşturularak özetlenmiştir (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Yapılı Çevre Ögeleri Koruma Stratejileri

	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
YAPI	<p>* Yapıların, yapı türü / kullanımı açısından çeşitlilik (kiliseler, şapeller, okul, zeytinyağı imalathanesi, un değirmeni, çamaşırhaneler, dükkânlar, konutlar gibi) sunması</p> <p>* Geleneksel kamusal kullanımlı yapılardan, kiliseler, şapeller ve Rum okulunun onarılarak kullanımının devam etmesi</p> <p>* Geleneksel kamusal kullanımlı yapılardan çamaşırhaneler ile üretim yapılarından zeytinyağı imalathanesi ve un değirmeninin mevcut kullanımları devam etmese de hala ayakta olması</p> <p>* Yapıların birçoğunun onarımlarının yapılarak konut, kafe, otel ya da karma kullanımlarla mevcut ya da yeni işlevler tanımlanarak varlığını sürdürmesi</p> <p>* Yapı tipi açısından yapı çevre içerisindeki yapıların ağırlıklı olarak yerel taş malzeme kullanılarak özgün tekniklerle inşa edilmiş olması</p>	<p>* Geleneksel kamusal kullanımlı yapılardan çamaşırhaneler ile üretim yapılarından zeytinyağı imalathanesi ve un değirmeninin onarılarak kullanılmamaları durumunda harabe haline dönme ihtimali</p> <p>* Bazı yapıların özellikle ticari yeni işlevler tanımlanarak kullanımları sürdürülürken, bunların dışında kalan dükkân ve eski fırın yapılarının kullanılmaması nedeniyle harabe haline dönme ihtimali</p> <p>* Çok fazla sayıda olmasa da mevcut dokuyla uyumlu olmayan, yerel malzeme ve özgün teknikler kullanılmadan, betonarme malzeme ve modern tekniklerle inşa edilmiş yeni yapıların bulunması</p> <p>* Çok fazla sayıda olmasa da mevcut dokuyla uyumlu olmayan, betonarme malzeme ve modern teknikler kullanılarak geleneksel yapıların onarılması ve yapı özgünlüğünün yitirilmesi</p>	<p>* Yapı türü/kullanımı açısından işlevsel çeşitliliğin sürdürülmesi</p> <p>* Geleneksel kamusal kullanımlı yapılardan çamaşırhaneler ile üretim yapılarından zeytinyağı imalathanesi ve un değirmeninin mümkünse mevcut işlevleriyle zorunlu ise yeni işlevler tanımlanarak onarılıp kullanımlarının sürdürülmesi</p> <p>* Şuan kullanılmayan ve dükkân ve eski fırın olarak inşa edilmiş yapıların yapılarının mümkünse mevcut işlevleriyle zorunlu ise yeni işlevler tanımlanarak onarılıp kullanımlarının sürdürülmesi</p> <p>* Yerel malzeme kullanılarak özgün tekniklerle inşa edilmiş geleneksel yapı dokusunun korunması kapsamında yeni yapılaşma alanlarının açılmasının kısıtlanması, bu alanlarda genel koruma ilkeleri çerçevesinde tanımlanan koruma amaçlı plan çalışmalarının; geleneksel yapı karakteri ve yerleşim dokusu, Dolu (Yapı)-Boş (Sokak-Meydan) ilişkileri, geleneksel yapı gabarileri ve parsel konumlanışı, özgün yapı teknikleri ve yerel malzeme kullanımı, geleneksel yapıların cepheleri, çatı örtüleri, çevresiyle ilişkileri gibi koşulları dikkate alan, tektipleşen ve geleneksel dokuyla uyumsuz yapılaşmaya izin vermeyen, koruma kullanma dengesini gözetilen bir biçimde tanımlanması</p>

Tablo 4.3. Yapılı Çevre Bileşenleri Koruma Stratejileri (Devam)

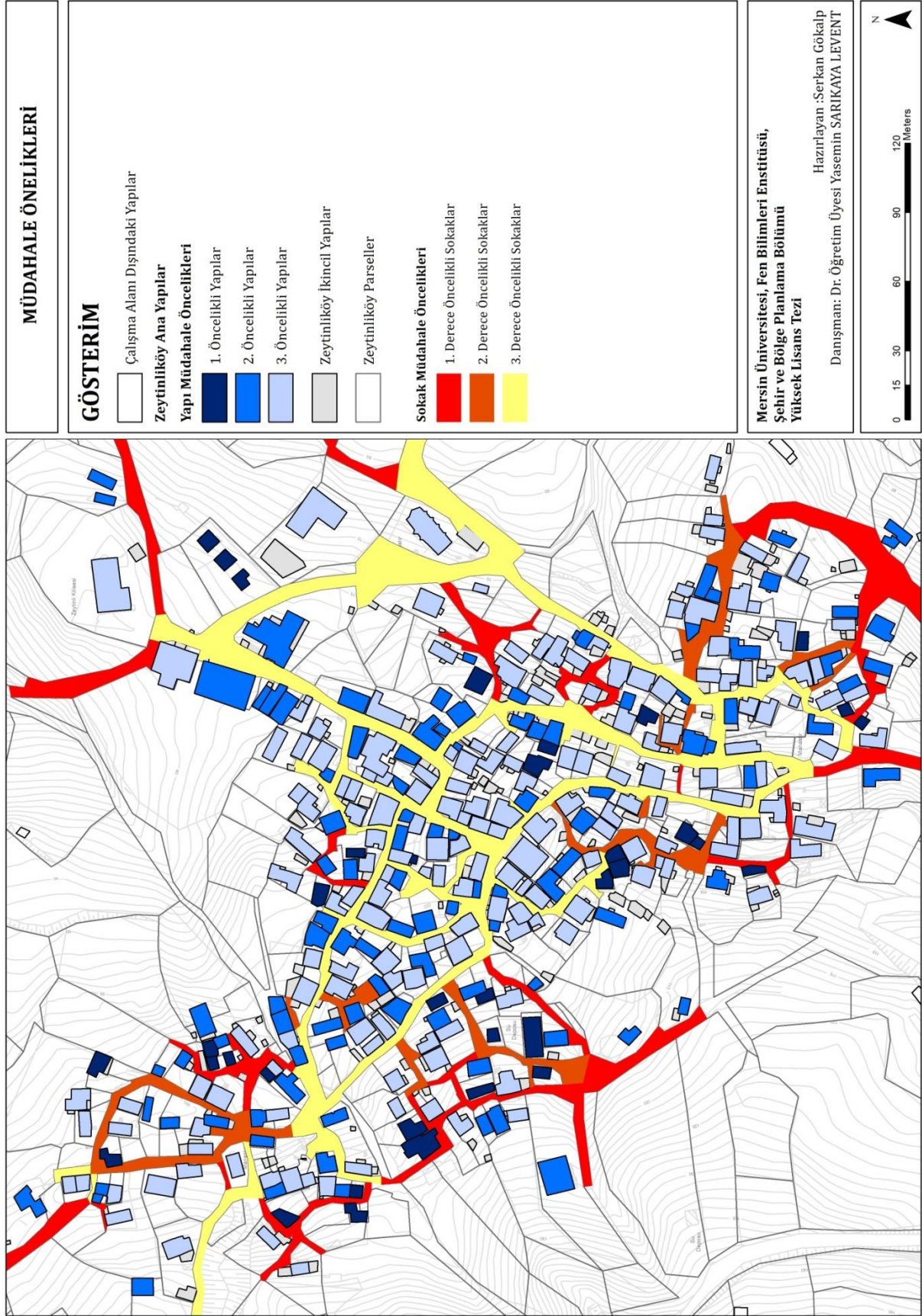
	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
YAPI	<ul style="list-style-type: none"> * Yapılı çevre içerisindeki yapıların fiziksel açıdan ağırlıklı olarak kullanılabilir durumda olması * Mevcut durumda yapıların bir kısmının halen kullanılıyor durumda olması * Geleneksel yapılarda ve yeni yapılarda kat sayılarının birbiriyle uyumlu olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Yapılı çevre içerisinde çok fazla sayıda olmasa da büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiş ya da kaybetme tehlikesi altında olan harabe yapıların olması * Henüz harabe halinde olmasa da özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan ancak yok olma tehlikesi altında olan müdahale ile kullanılabilir yapıların (mK) varlığı * Mevcut durumda bir kısım yapının boş yani kullanılmıyor olması nedeniyle bakımsızlıktan dolayı yıkılma tehlikesi altında olması * Yeni yapılaşmalarda geleneksel yapıların kat sayılarıyla uyumsuz yapı yapılma olasılığı 	<ul style="list-style-type: none"> * Harabe haline dönüşmüş özgün yapıların (demirci atölyesi, marangozhane, sabun imalathanesi, beyaz peynir ve kaşar imalathanesi, dokuma atölyesi ve kundura atölyesi gibi) esaslı onarım ilkeleri kapsamında aslına uygun olarak yeniden inşa edilmeleri ve bu yapıların mümkünse özgün işlevleriyle, zorunlu hallerde yeni işlevler tanımlanarak kullanımlarının yeniden sağlanması * Yok olma tehlikesi altında olan özgün geleneksel yapılardan müdahale ile kullanılabilir (mK) durumda olanların basit ve esaslı onarım ilkeleri kapsamında onarımları ve bu yapıların mümkünse özgün işlevleriyle, zorunlu hallerde yeni işlevler tanımlanarak kullanımlarının sürdürülmesi * Mevcut durumda boş olan yani kullanılmayan yapıların kullanılabilir duruma getirilmesine yönelik koşulların sağlanması * Koruma amaçlı plan çalışmalarında yeni yerleşim alanlarında geleneksel konutların kat sayıları dikkate alınarak plan koşullarının tanımlanması * Tescile değer nitelikteki yapıların korunması gerekli yapı olarak koruma altına alınması
SOKAK MEYDAN	<ul style="list-style-type: none"> * Yerel taş malzeme kullanılarak özgün tekniklerle inşa edilmiş geleneksel sokak dokusunun birçok yerde korunmuş olması * Özgün yerel taş malzeme dışında farklı malzeme (parke, beton, asfalt gibi) kullanılarak kaplama yapılmış sokakların bulunmaması * Ortadan kanallı geleneksel inşa tekniğiyle inşa edilmiş özgün sokakların varlığını sürdürmesi 	<ul style="list-style-type: none"> * Sokakların bazı kısımlarında geleneksel sokak dokusunun bozulmaya başlaması * Bu sokakların yürünebilirlik açısından fiziksel durumlarının bozulması 	<ul style="list-style-type: none"> * Yerel taş malzeme ve ortadan kanallı geleneksel inşa teknikleri kullanılarak onarımların gerçekleştirilmesi, fiziksel açıdan yürünebilirliğin sağlanması * Sokak ve meydanların sosyal yaşamın cereyan ettiği mekanlar olduğu göz önünde bulundurularak ele alınması

Zeytinliköy yapılı çevresi içerisinde bazı öncelikli alanlar belirlenmiştir. Öncelikli alanların belirlenmesinde basit bir puanlama yöntemi kullanılmıştır. Dolu (Yapı) analizlerinin puanlanmasında yapı tipi, yapı malzemesi, yapının fiziksel durumu ve yapının mevcut durumu analizlerinden elde edilen veriler esas alınmıştır. Yapılı çevre içerisindeki yeni yapılar ile mevcut geleneksel yapıların kat sayıları birbirleriyle uyumlu olduğundan yapı kat sayısı analiz verileri puanlamaya dâhil edilmemiştir. Boş (Sokak-Meydan) analizlerinde ise sokak kaplama türü, sokak fiziksel durumu ve sokak tanım durumu analizlerinden elde edilen veriler üzerinden puanlama yapılmıştır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Yapılı Çevre Bileşenleri Analiz Verileri Puanlama

DOLU (YAPI) ANALİZ VERİLERİ	PUAN	BOŞ (SOKAK-MEYDAN) ANALİZ VERİLERİ	PUAN
Yapı Tipi		Sokak Kaplama Türü	
Geleneksel	2	Özgün Taş	2
Geleneksel+Yeni	1	Özgün Taş + Stabilize	1
Yeni	0	Stabilize	0
Yapı Malzemesi		Sokak Fiziksel Durum	
Taş	2	F+ (İyi)	2
Taş+Betonarme	1	F0 (Orta)	1
Betonarme	0	F- (Kötü)	0
Yapı Fiziksel Durum		Sokak Tanım Durumu	
Kullanılabilir (K+)	2	Tanımlı Sokak (T+)	2
Müdahale ile Kullanılabilir (mK)	1	Kısmen Tanımlı Sokak (T0)	1
Harabe (H)	0	Tanımsız Sokak (T-)	0
Yapı Mevcut Durum			
Kullanılan Yapılar (K+)	2		
Kullanılmayan Yapılar (K-)	0		

Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) bileşenlerine yönelik yapılan puanlama sonucunda bu bileşenlere yönelik öncelikli müdahale sınıflandırmaları yapılmıştır. Dolu (Yapı) bileşenine yönelik puanlama sonucunda 0-5 arası puan alan yapılar 1. Öncelikli Müdahale Edilecek Yapılar, 6-7 arası puan alan yapılar 2. Öncelikli Müdahale Edilecek Yapılar, 8 puan alan yapılar ise 3. Öncelikli Müdahale Edilecek Yapılar olarak sınıflandırılmıştır. Boş (Sokak-Meydan) bileşenine yönelik puanlama sonucunda 0-2 arası puan alan sokaklar 1. Öncelikli Müdahale Edilecek Sokaklar, 3-4 arası puan alan sokaklar 2. Öncelikli Müdahale Edilecek Sokaklar ve 5-6 arası puan alan sokaklar ise 3. Öncelikli Müdahale Edilecek Sokaklar olarak gruplandırılmıştır (Şekil 4.119).

Şekil 4. 119. Zeytinliköy Yapılı Çevre Müdahale Öncelikleri

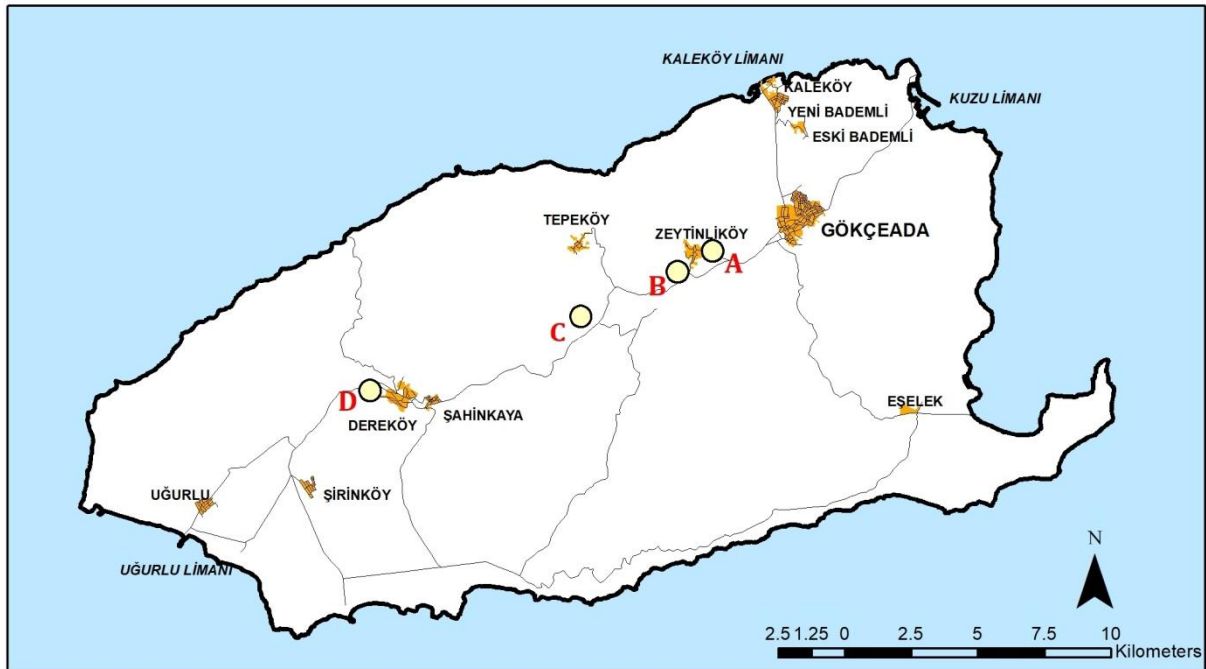

Yapılı çevre müdahale öncelikleri paftası değerlendirildiğinde Zeytinliköy'ün gerek yapı öncelikleri gerekse sokak öncelikleri kapsamında merkez kısmının 2. ya da 3. Derece müdahale öncelikli kısımlar olduğu görülmektedir. Merkez kısmının aksine Zeytinliköy yerleşik alanının çeperlerine gidildikçe 1. derece müdahale öncelikli kısımlar belirginleşmektedir. Bu kapsamda Zeytinliköy yapılı çevresi içerisinde öncelikli müdahale gerektiren yapılara ve sokaklara belirlenen koruma stratejileri çerçevesinde müdahale edilmesi önem taşımaktadır.

4.3.1.2. Kırsal Çevre

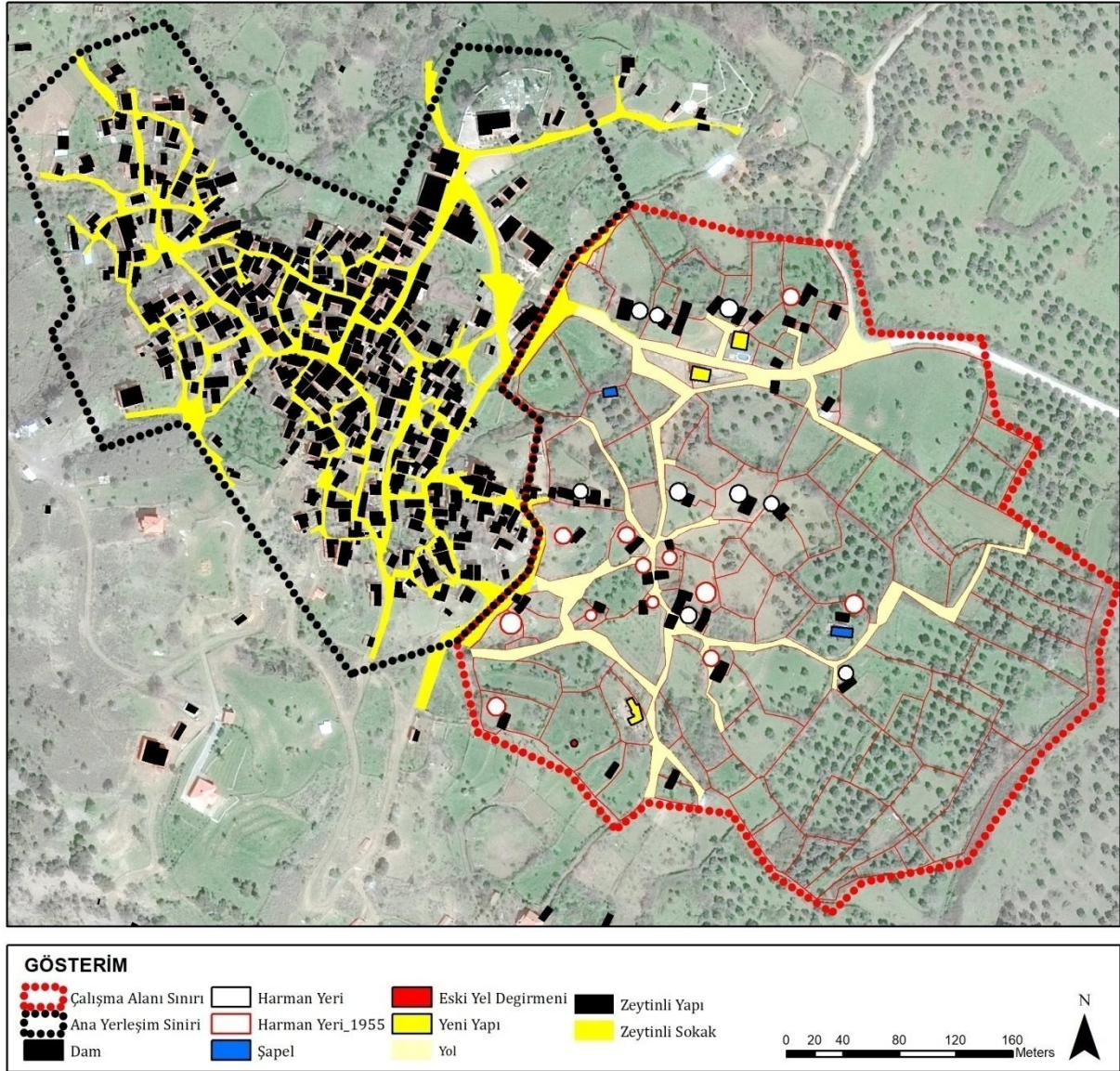
Çalışmanın bu bölümünde kırsal mirasın bileşenlerinden "Yer" in diğer alt bileşeni "Kırsal Çevre" Zeytinliköy alt çalışma alanında analiz edilmiş, kırsal çevreyi oluşturan Dolu (Yapı) ve Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) ögeleri örnek alanlar üzerinden incelenmiştir.

Kırsal çevrenin ögeleri olan Dolu (Yapı) ve Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) ögeleri ve bu ögelerin birlikteliğiyle oluşan Doku alt ölçekte dört farklı örnek üzerinde incelenmiştir. İncelenen bu örnekler Zeytinliköy'ün doğusunda yapılı çevreye bitişik dam yapı grupları (A) ve yel değirmeni örneği, Zeytinliköy'ün güneydoğusundaki yel değirmenleri örneği (B), Tepeköy'ün güneybatısında bulunan dam yapı grupları ve şapel örneği (C) ve Dereköy'ün kuzeybatısında yer alan su değirmenleri (D) örneğidir (Şekil 4.120).

Şekil 4.120. Kırsal Çevre Ögeleri Alt Ölçekte İnceleme Yerleri

Zeytinliköy'ün yapılı çevresinin güneydoğu bitişiğindeki dam yapı gruplarının incelenmesi sonucunda dam yapılarının birçoğunun harman yeri ile birlikte kullanıldığı ve gerek Zeytinliköy yapılı çevresi gerekse yakın çevresindeki zeytinliklerle bir bütün oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu alanda yer alan dam yapılarının çoğunluğu harabe haline dönüşmüş, harman yeri kullanımlarının ise bazılarının izlerine rastlanmakla birlikte birçoğu yok olmuştur. Bu dam yapı gruplarının arasında yer alan iki adet şapel ile yel değirmeni kalıntısının da dokuyla bütünleştiği görülmektedir. Ayrıca organik olarak biçimlenmiş yol dokusu dam yapı grupları ile Zeytinliköy yapılı çevresi arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır (Şekil 4.121-126).

Şekil 4. 121. Zeytinliköy Dam Yapı Dokusu (A)
(Kaynak*: <https://www.bing.com/maps>)

* Zeytinliköy Dam Yapı Dokusu Haritası Bingmaps uydu fotoğrafı altlık olarak kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir.

Buldukları yerel üretim alanı parseli içerisinde serbest bir yerleşim düzeni ile biçimlenmiş dam yapıları gerçekleştirilen yerel üretim faaliyetine göre samanlık, depo, tahıl ambarı gibi küçük ölçekli bütünleyici farklı yapı gruplarını içerebilmekle beraber, genellikle harman yerleri ile bir bütün halinde inşa edilmişlerdir (Şekil 4.122)

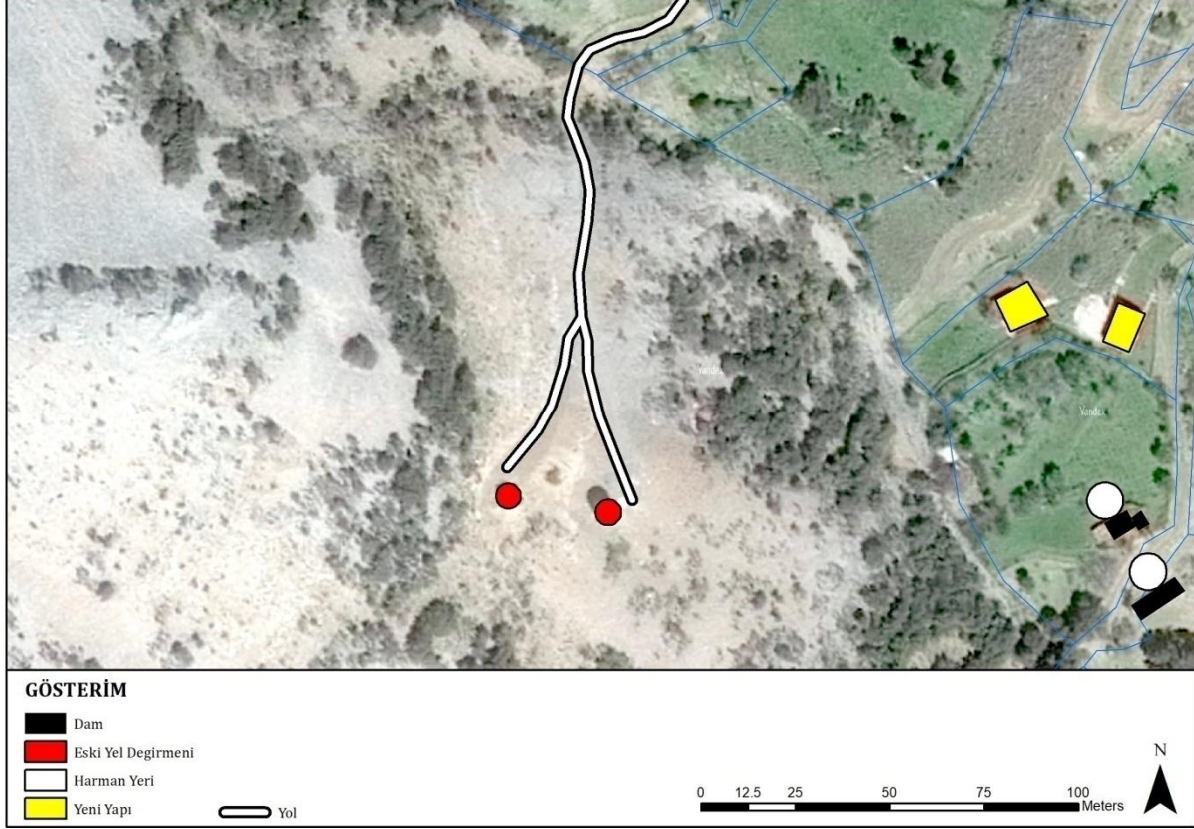
Şekil 4. 122. Zeytinliköy Dam Yapıları
(Kaynak: <https://yandex.com.tr/harita/?l=sat&ll=25.876788%2C40.188041&z=17>)

Şekil 4. 123-126. Zeytinliköy Dam Yapıları (Kaynak: Kişisel arşiv)

Zeytinliköy'ün güneydoğusunda yer alan Dolu (Yapı) öğelerinden olan yel değirmenleri de kırsal çevrede bir doku tanımlamaktadır. Rüzgâr potansiyeli olan ve kısmen ormanlık alan içerisindeki çıplak kayalık bir arazide inşa edilmişlerdir. Bu değirmen yapılarına ulaşım stabilize bir yolla sağlanmaktadır. Bugün kalıntılarına rastlanan değirmen yapıları geçmişte yerel un üretiminin gerçekleştirildiği başat yapılar arasında yer almıştır (Şekil 4.127-129).

Şekil 4. 127. Zeytinliköy Yel Değirmeni Yapı Dokusu (B)
(Kaynak*: <https://www.bing.com/maps>)

Şekil 4. 128-129. Zeytinliköy Yel Değirmeni Yapıları (Kaynak: Kişisel arşiv)

* Zeytinliköy Yel Değirmeni Yapı Dokusu Haritası Bingmaps uydu fotoğrafı altlık olarak kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir.

Yapılı çevreden bağımsız bir biçimde kırsal çevrede yer alan dam yapı gruplarına Tepeköy'ün güneybatısında yer alan örnek alan olarak verilebilir (Şekil 4.130-134). Bu örnekte dam yapıları, ada genelindeki benzerlerinde olduğu gibi harman yeri kullanımlarıyla birlikte bir bütünlük sergilemektedir. Tamamı harabe haline dönüşmüş dam yapılarının bazılarının izleri okunabilmektedir. Alan içerisinde izleri okunamayan, ancak 1955 yılında kullanılan dam yapıları ve bütünlücisi olan harman yerlerinin var olduğu analiz sonucu tespit edilmiştir. Dam yapıları içerisinde onarımı devam ettirilerek, işlevini sürdüren bir şapel yapısı da bulunmaktadır. Dam yapı gruplarına ulaşım stabilize bir yolla sağlanmaktadır.

Şekil 4. 130. Tepeköy Dam Yapıları Dokusu (C) (Kaynak*: <https://www.bing.com/maps>)

Şekil 4. 131-132. Tepeköy Dam Yapı Kalıntıları (Kaynak: Kişisel arşiv)

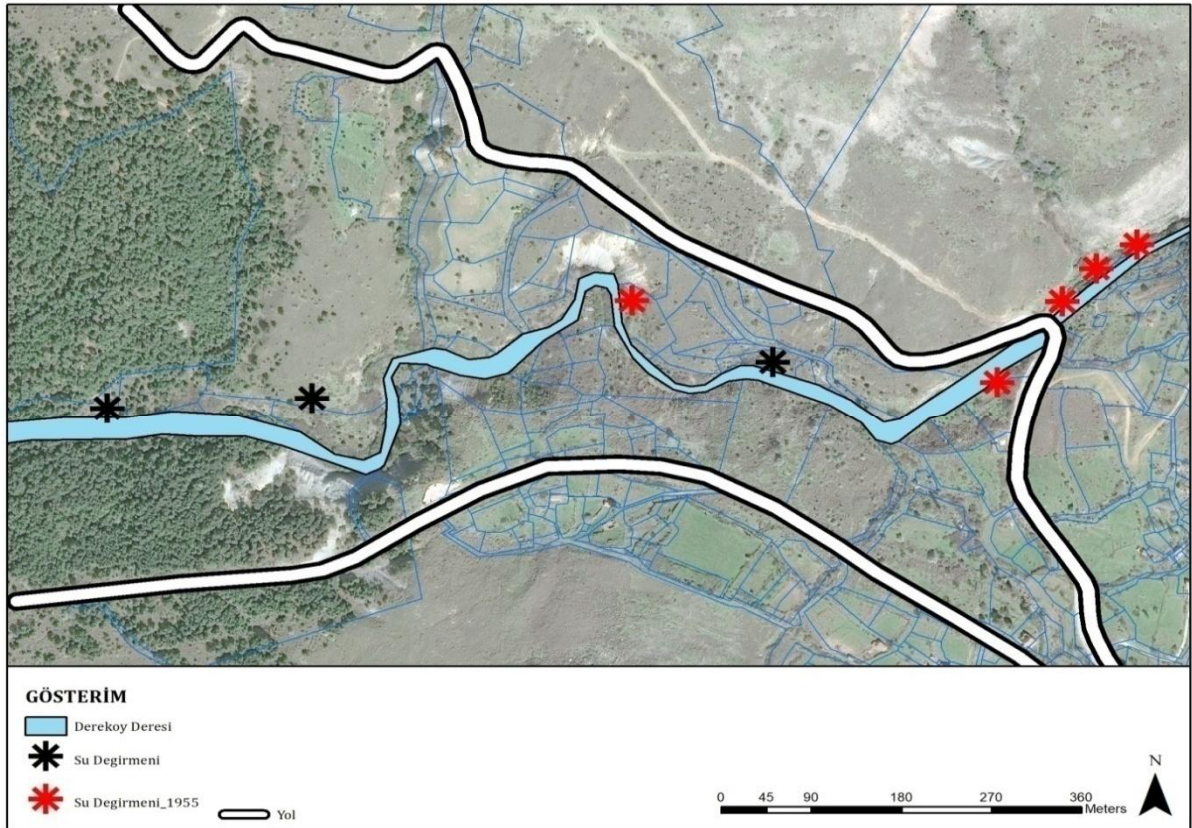
* Tepeköy Dam Yapıları Dokusu Haritası Bingmaps uydu fotoğrafı altlık olarak kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 4. 133-134. Tepeköy Dam Yapı Kalıntıları ve Onarılarak Kullanılan Şapel
(Kaynak: Kişisel arşiv)

Kırsal çevre dokusunun önemli yapı öğelerinden olan su değirmenleri su gücünün yüksek olduğu dere kenarlarında inşa edilmişlerdir. Mevcut durumda büyük ölçüde harap durumda olan su değirmenlerinin bazı yerlerde izlerine rastlanabilmektedir. Dereköy örneğinde 1950'li yıllarda yerel üretime katkı sağlayan su değirmeni yapılarından üç tanesinin izlerine rastlanılmaktadır (Şekil 4.135).

Şekil 4. 135. Dereköy Su Değirmenleri Yapı Dokusu (D)
(Kaynak*: <https://www.bing.com/maps>)

* Dereköy Su Değirmenleri Yapı Dokusu Haritası Bingmaps uydu fotoğrafı altlık olarak kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir.

Kırsal mirasın alt bileşenlerinden biri olan kırsal çevre kapsamında Dolu (Yapı) ve Boş (Yol ve Yerel Üretim Alanları) öğelerine yönelik yapılan analiz çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular, geleneksel kırsal çevre dokusunu tehdit eden unsurların, korumaya ilişkin güçlü yanların ve kırsal çevreye yönelik koruma stratejilerinin saptanmasında önemli olmuştur. Bu kapsamda yapı, yol ve yerel üretim alanları öğelerine yönelik güçlü yanlar, tehdit unsurları ve koruma stratejileri bir tablo oluşturularak özetlenmiştir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Kırsal Çevre Öğeleri Koruma Stratejileri

	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
YAPI	<ul style="list-style-type: none"> * Kırsal çevrenin yapı türü (dam yapıları ve dam yapı grupları, şapeller, yel ve su değirmenleri) açısından çeşitlilik sunması * Şapellerin bazılarının onarılarak, bazılarının ise onarılmadan kullanımlarına devam edilmesi * Dam yapıları ve yapı grupları ile yel ve su değirmenlerinin büyük ölçüde yok olmalarına rağmen halen kalıntılarının ya da yapı izlerinin var olması * Yapılı çevreyi çevreleyen dam yapılarından bazılarının onarılıp, farklı işlevler (kafe) tanımlanarak kullanımlarının devam ettirilmesi * Bu yapıların yerel malzeme kullanılarak özgün tekniklerle geleneksel olarak inşa edilmiş olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Kırsal çevre dokusunun önemli öğelerinden olan yapıların ya da yapı gruplarının onarılarak koruma altına alınmaması ya da kullanılmaması * Şapellerden bazılarının onarımları tamamlanıp kullanımları sürdürülürken, kalıntılarının ya da yapı izlerine rastlanan yapı türlerinin bütünüyle yok olma ihtimali * Kırsal çevrede geleneksel dokuyla uyumlu olmayan, yerel malzeme ve özgün teknikler kullanılmadan, betonarme malzeme ve modern tekniklerle inşa edilmiş yeni yapıların bulunması 	<ul style="list-style-type: none"> * Yapı türü/kullanımı açısından işlevsel çeşitliliğin sürdürülerek geleneksel yapı türlerinin gelecek kuşaklara aktarılması * Geleneksel yapım teknikleri ile kırsal çevrede inşa edilmiş yapı ya da yapı gruplarının mümkünse mevcut işlevleriyle zorunlu ise yeni işlevler tanımlanarak onarılarak kullanımlarının sürdürülmesi * Kırsal çevre içerisinde yerel malzeme kullanılarak özgün tekniklerle inşa edilmiş geleneksel yapı dokusunun korunması kapsamında yeni yapılaşma alanlarının kısıtlanması, bu alanlarda genel koruma ilkeleri çerçevesinde tanımlanan koruma amaçlı plan çalışmalarının; geleneksel yapı karakteri ve yerleşim dokusu, Dolu (Yapı)-Boş (Yol-Yerel Üretim Alanları) ilişkileri, geleneksel yapı gabarileri ve parsel konumlanması, özgün yapım teknikleri ve yerel malzeme kullanımı, geleneksel yapıların cepheleri, çatı örtüleri, çevresiyle ilişkileri gibi koşulları dikkate alan, tektipleşen ve geleneksel dokuyla uyumsuz yapılaşmaya izin vermeyen, koruma kullanma dengesini gözetten bir biçimde tanımlanması
YOL	<ul style="list-style-type: none"> * Kırsal çevre içerisinde yaratmış olduğu doku büyük ölçüde kaybolmuş olsa da bazı geleneksel yolların izlerinin var olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Kırsal çevrenin geleneksel dokusuna uygun olmayan yeni açılan yollarla kırsal çevrenin tahrip edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> * Koruma amaçlı plan çalışmalarının; geleneksel kırsal çevre ve yol dokusu dikkate alınarak koruma kullanma dengesi içerisinde hazırlanması

Tablo 4.5. Kırsal Çevre Ögeleri Koruma Stratejileri (Devam)

	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
YEREL ÜRETİM ALANLARI	* Yerel üretim alanlarının birçoğunun şuan kullanılmasa dahi varlığını sürdürmesi	* Yerel üretim alanlarının birçoğunun artık kullanılmamasıyla bakımsızlaşması ve yok olma tehdidi * Yerel üretim alanlarının yeni yapılaşma baskısı altında olması * Yerel üretim alanlarındaki parsel/bahçe dokusunun değişimi	* Kullanılmayan yerel üretim alanlarının kullanılabilir hale getirilmesi * Koruma amaçlı imar planı çalışmalarının yerel üretim alanlarının dokusu dikkate alınarak koruma kullanma dengesi içerisinde hazırlanması

4.3.2. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Yerel Ekonomi” Analizleri ve Koruma Stratejileri

Gökçeada geçmişte “kapalı ekonomi” olarak tabir edilen ve ağırlıklı olarak Rum nüfusun biçimlendirdiği kendi kendine yeten yerel üretim faaliyetleri ile önem taşımıştır. Ancak tarihsel süreç içerisinde özellikle 1963-1990 yılları arasında uygulanan politikalar sonucunda Rum yerli nüfusun adayı büyük ölçüde terk etmesiyle adanın sosyal, demografik ve ekonomik yapısı değişmiştir. Bu değişimlerle birlikte adanın “kapalı ekonomi” yapısı da değişime uğramıştır.

Bu süreçte adanın yerel üretim desenini oluşturan tarımsal faaliyetlerden zeytincilik, tahıl üretimi, bağcılık ve diğer tarımsal üretim faaliyetleri ile hayvancılık faaliyetlerinden küçükbaş hayvancılık, arıcılık, ipekböcekçiliği üretimi, balıkçılık ve süngercilik de kısmen değişmiştir. Yerel üretim deseninin değişimindeki en temel neden yerel üretim alanlarından olan zeytinlikler, tarlalar, bağlar, meralar ve otlaklar diğer bir ifadeyle kırsal çevre ile bu alanlardaki yerel üretimin yürütüldüğü dam yapılarının büyük bir kısmının artık kullanılmamasıyla atıl durumda kalması ve sonucunda da yerel üretim biçimlerinin değişmesidir.

Gökçeada’da yerel üretim deseninin değişimine kıyasla daha belirgin değişim yerel ekonominin başat unsurları olarak ortaya çıkan yerel endüstriyel üretim ve evsel üretim biçimlerinde yaşanmıştır. Yerel endüstriyel üretimi oluşturan ve geleneksel yöntemlerle üretimi gerçekleştirilen ikincil ürünlerden zeytinyağı, sabun, un, peynir, kumaş ve üretim materyalleri gibi ürünleri üretim biçimleri kaybolmuştur. Yapılı çevre içerisinde yer alan zeytinyağı ve sabun imalathaneleri, kırsal çevrede yer alan ve un üretiminin gerçekleştirildiği yel ve su değirmenleri, yapılı çevre içerisinde konumlanmış beyaz peynir ve kaşar peyniri imalathaneleri, kırsal

çevredeki kiremit ve tuğla ocakları, yine yapılı çevre içerisinde bulunan demirci atölyeleri ve marangoz dükkânları yıkılarak yok olmuş, ya da artık kullanılmayarak atıl duruma gelmişlerdir. Ayrıca evsel üretim için yapılan şarap üretimi, sabun yapımı, ekmek yapımı, dokuma, ipek kumaş üretimi de artık sürdürülmeyen üretim biçimleri olmuştur.

Kırsal mirasın bileşenlerinden biri olan yerel üretim kapsamında yapılan analiz çalışmaları sonucunda elde edilen veriler kapsamında yerel üretimin canlandırılması doğrultusunda bazı güçlü yanlar ile tehdit unsurları ortaya çıkmaktadır. Bu unsurlar, yerel üretime yönelik koruma stratejilerinin saptanmasında önemlidir. Bu kapsamda yerel üretim biçimlerine yönelik belirlenen güçlü yanlar ve tehdit unsurları ile kuramsal çerçeve bölümünde tanımlanan stratejiler kapsamında koruma stratejileri saptanmış, bu stratejiler bir tablo oluşturularak özetlenmiştir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Yerel Üretim Biçimleri Koruma Stratejileri

	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
YEREL ÜRETİM BİÇİMLERİ / FAALİYETLERİ	<ul style="list-style-type: none"> * Tarımsal üretim tiplerinden zeytincilik, bağcılık ve tahıl üretim faaliyetlerinin değişmiş olmasına rağmen halen devam etmesi ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin kontrolsüz bir biçime dönmesine rağmen sürdürülmesi * Organik tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelim * Arıcılık ve balıkçılık faaliyetlerinin devam etmesi * Yerel üretim alanlarının atıl durumda olmasına rağmen büyük ölçüde varlığını koruması * Yerel üretim alanlarında yer alan dam yapılarının büyük ölçüde yok olmasına rağmen kısmen kalıntıların ve yapı izlerinin bulunması 	<ul style="list-style-type: none"> * Yerel üretim biçimlerinden olan Rum Ustalık geleneğinin kaybolmuş olması * Yerel üretim faaliyetlerinden olan ipekböcekçiliğinin artık yapılmıyor olması * Tarımsal üretim biçiminin değişmesiyle geleneksel yerel üretim biçimlerinin kaybolma tehdidi * Yerel üretim alanlarının ve bu alanlardaki geleneksel dam yapı gruplarının bütünüyle yok olma tehdidi * Yerel üretim alanlarının ve bu alanlardaki dam yapı gruplarının yapılaşma baskısı altında olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Geleneksel üretim biçimlerini yansıtan Rum yapı ustalığının yeniden canlandırılması kapsamında politikalar geliştirilmesi * Geleneksel yerel tarımsal ve hayvancılık üretim faaliyetlerinin (zeytincilik, canlandırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi ve teşvik sağlanması * Yerel üretim alanlarında yeniden üretim faaliyetlerine yönelik politikalar geliştirilmesi * Yerel üretim alanlarında yer alan dam yapı gruplarının onarılarak yerel üretim faaliyetlerinde kullanımlarının sağlanması

Tablo 4.6. Yerel Üretim Biçimleri Koruma Stratejileri (Devam)

	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
YEREL (EVSEL) ENDÜSTRİYEL ÜRETİM	<ul style="list-style-type: none"> * Yerel üretim teknikleri ile gerçekleştirilmese de zeytinyağı üretimi ve sabun üretim faaliyetlerinin halen devam etmesi * Günümüzde kullanılmıyor ve atıl durumda olsa da yapılı çevre içerisinde zeytinyağı imalathanelerinin varlığını sürdürmesi * Büyük ölçüde harabe haline gelmiş olsa da yel ve su değirmenlerinin kalıntılarının ya da yapı izlerinin var olması 	<ul style="list-style-type: none"> * Yerel evsel üretim faaliyetlerinin (dokumacılık, sabun imalatı, yün ve ipek giyim eşyaları üretimi, şarap üretimi vb.) kaybolmuş olması * Yapılı çevre ve kırsal çevre içerisinde yer alan üretim amaçlı yapıların bütünüyle yok olma tehdidi * Endüstriyel üretim faaliyetlerinin gelişen teknoloji ile birlikte yerel bir biçimde gerçekleştirilmemesi (zeytinyağı, sabun, un, peynir ve kaşar, yün giyim eşyaları, ipek giyim eşyaları gibi) 	<ul style="list-style-type: none"> * Geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen yerel endüstriyel üretim faaliyetlerinin canlandırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi ve teşvik sağlanması * Yapılı çevre ve kırsal çevre içerisinde yer alan üretim amaçlı yapıların onarılarak yerel endüstriyel üretim faaliyetlerinde kullanımlarının sağlanması

4.3.3. Gökçeada Kırsal Miras Bileşeni “Geleneksel Yaşam” Analizleri ve Koruma Stratejileri

Gökçeada’da geleneksel yaşam biçimini etkileyen en önemli unsur adalı Rumlar tarafından benimsenmiş olan Hıristiyanlık dini olmuştur. Kırsal mirasın bileşenlerinden geleneksel yaşam biçiminin öğeleri olan sosyal yaşam, gelenek ve görenekler ile teknik ve beceri dinin etkisiyle biçimlenmiştir. Bu kapsamda sosyal yaşam biçiminin önemli unsurlarından birisi olarak dini ritüeller ön plana çıkmaktadır. En temel dini ritüeller arasında ise Pazar ayinleri, Paskalya, Kristmas ve Meryem Ana etkinlikleri gelmektedir. Bu etkinlikler günümüzde Rum nüfusun çok az sayıda olması ve geleneksel Rum köylerinin ağırlıklı olarak yaşlı nüfusu içermesi nedeniyle azalmıştır. Ağustos ayında gerçekleştirilen Meryem Ana Etkinlikleri, yaz dönemine denk gelmesi nedeniyle artan Rum nüfus ile birlikte sürdürülmekte, diğer dini ritüeller ise kısıtlı olarak gerçekleştirilmektedir. Geçmiş dönemde yapılı çevre ve kırsal çevre içerisinde inşa

edilmiş olan dini yaşam biçiminin sembollerinden birisi olan şapellerin bakımı ve kandillerin yakılarak ayine hazır hale getirilmesi adalı Rumlardan belirlenen bir kişi tarafından gerçekleştirilmekteydi. Tarihi süreç içerisinde birçoğu harabe haline dönmüş olmakla beraber halen onarılarak varlığını sürdürülen şapellerin bakımı ile kandillerin yakılması ritüeli adalı Rumlar tarafından halen devam ettirilmektedir. Eğlenceye önem veren Rumlarda geleneksel danslar sosyal yaşamın bir parçası olarak süregelmiştir. Doğum, bayramlar, hasat dönemi, panayırlar, dini kutlamalar gibi sosyal yaşam etkinlikleri geleneksel Rum dansları ile bütünleşmiştir. Günümüzde bu etkinlikler nüfus yapısından dolayı büyük ölçüde azalmıştır. Geleneksel yaşam içerisinde sosyal etkileşimin devam ettiği diğer mekânları çamaşırhaneler ve kahvehaneler oluşturmuştur. Çamaşırhaneler çamaşır yıkamanın yanında kadınların sohbet ettikleri, yemek yedikleri, eğlendikleri yerler olarak ön plana çıkmışken, kahvehaneler de insanların dinlendikleri, oyun oynadıkları, eğlence düzenledikleri, sohbet ettikleri yerlerden olmuştur. Çamaşırhaneler halen ayakta olmasına rağmen artık sosyal etkileşim işlevini kaybetmiştir. Günümüzde kafe olarak kullanılan kahvehaneler ise eski sosyal kullanımını büyük ölçüde yitirmiş olmakla beraber, özellikle yaz döneminde olmak üzere halen bu işlevini kısmen de olsa devam ettiren mekânlardandır.

Gökçeada'da dini ritüellerde yapılan geleneksel yemekler, adalı Rumların gelenek ve göreneklerinin unsurlarından biridir. Adalı Rumlar Paskalya yortularında geleneksel olarak kuzu dolması yapmaktadırlar. Ayrıca haşlanmış yumurtanın genellikle kırmızı renkli olmak üzere boyanarak dağıtılması Rum geleneklerinden bir diğeridir. Meryem Ana kutlamalarında kurbanlar kesilerek, geleneksel olarak pişirilen keşkeğe benzeyen bir tür yemek yapılmaktadır. Gökçeada Rumlarında düğünlerde resmi nikâh sonrası kilisede dini nikâh yapılmakta ve ardından köy meydanlarında müzik ve geleneksel danslar eşliğinde eğlenceler düzenlenmekteydi. Doğum sonrası çocuklar kilisede zeytinyağı katılmış suda vaftiz edilmekteydi. Ölüm sonrasında da kilisede gerçekleştirilen bir ayin sonrasında defin işlemi yapılıyordu. Gökçeada'da azalan nüfus nedeniyle gelenek ve göreneklerin birçoğu sınırlı olarak gerçekleştirilmektedir.

Gökçeada'da geleneksel yaşamın bir diğer ögesini teknik ve beceri oluşturmaktadır. Gökçeada'nın kapalı ekonomik yapısı ve yerel üretimdeki gücü geleneksel zanaatların gelişiminde etkili olmuştur. Geleneksel Rum yapı ustalığı, demircilik, marangozculuk, dokumacılık, semercilik, çanak ve çömlek yapımı temel zanaatları oluşturmuştur. Ancak günümüzde bu zanaatlar artık gerçekleştirilmemekte olup, yok olma eğilimindedir.

Tablo 4.7. Geleneksel Yaşam Koruma Stratejileri

	GÜÇLÜ YANLAR	TEHDİT UNSURLARI	KORUMA STRATEJİLERİ
SOSYAL YAŞAM	<p>* Kiliseler ile yapılı çevre ve kırsal çevre içerisinde yer alan şapellerin bazılarının işlevlerini sürdürmesi</p> <p>* Yaz dönemine denk gelen Meryem Ana etkinliklerinin sürdürülmesi</p> <p>* Geleneksel Rum danslarının eğlencelerde devam ediyor olması</p> <p>* Şuanda kafe olarak kullanılan yapılarda sosyal etkileşimlerin sürdürülmesi</p>	<p>* Değişen yaşam koşulları ve demografik yapıyla birlikte geleneksel yaşam biçimlerinin (dini ritüeller, isim günü kutlamaları, eğlence ve danslar gibi) bütünüyle yok olma risklerinin olması</p> <p>* Kırsal çevrede yer alan bazı şapellerin kullanımları devam etmesine rağmen bir kısmının yok olması ile bu şapellerdeki ritüellerin kaybolması</p>	<p>* Özellikle kırsal çevre içerisinde yer alan yok olma eğilimindeki şapellerin onarılarak dini ve sosyal işlevlerinin sürdürülmesine yönelik politikalar</p> <p>* Christmas, Paskalya ve Meryem Ana etkinliklerinin geniş katılımlı ve geleneksel olarak gerçekleştirilmesi ve devamlılıklarının sağlanması</p> <p>* Sürdürülen geleneksel Rum danslarının devamlılığının sağlanması ve unutulmakta olan geleneksel Rum danslarının da canlandırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi</p> <p>* Yapılı çevre içerisinde kullanılmayan dükkân yapılarının onarımlarının yapılarak sosyal yaşama dâhil edilmesi</p> <p>* Yerel üretim biçimlerinin canlandırılmasıyla birlikte tarımsal hasat şenlikleri düzenlenmesi</p>
GELENEK VE GÖRENEKLER	<p>* Meryem Ana etkinliklerinde geleneksel Rum yemeklerinin yapımının devam etmesi</p>	<p>* Gökçeada'da nüfusun büyük ölçüde yaşlı nüfusu içermesi nedeniyle doğumla ilgili gelenekler sınırlı olarak gerçekleştirilmektedir.</p>	<p>* Geleneksel Rum yemeklerinin yapımının sürdürülmesi ve unutulmakta olanların yeniden canlandırılmasına yönelik politikalar gerçekleştirilmesi</p> <p>* Doğum, ölüm ve düğünle ilgili gelenek ve göreneklerin canlandırılması ve sürdürülmesine ilişkin politikaların geliştirilmesi</p>
TEKNİK VE BECERİ	-	<p>* Geleneksel Rum zanaatlarının büyük ölçüde yok olmuş olması</p>	<p>* Geleneksel Rum zanaatlarını oluşturan teknik ve beceri unsurları olan yapı ustalığı, marangozculuk, demircilik, dokumacılık, çanak ve çömlek yapımına ilişkin zanaatların yeniden canlandırılmasına yönelik politikalar gerçekleştirilmesi</p>

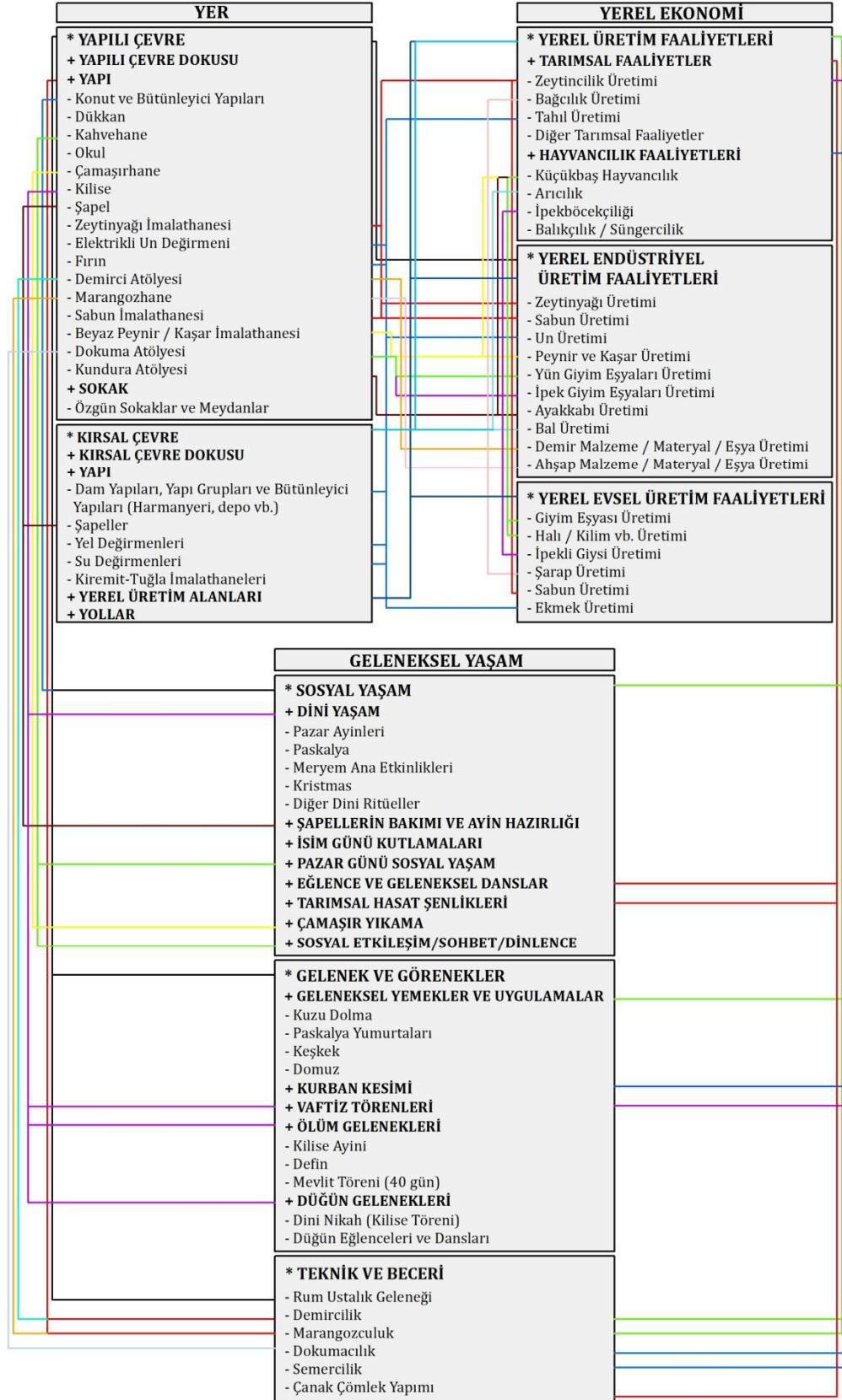
4.4. Gökçeada'da Kırsal Mirasın Bütüncül Olarak Korunmasına Yönelik Çerçeve

Erginsoy,

"...Günlük tarım ve bahçe etkinlikleri ile badem ve dut ağaçlarının, asma çardaklarının gölgesi altında, keçileri, koyunları, ipek böcekleri ve arılarıyla, özgün taş işçiliği olan evlerinde oturan, özel taş fırınlarında ekmeklerini pişiren, rüzgar değirmenlerinde unlarını öğüten, dağlarda yaptıkları damlarında yoğun hasat mevsiminin yükünü hafifletmeye çalışan, köyün gençlerinin harman yerinde sabaha kadar hora teptiği, her mevsim ve her neden için başvurdukları bir Azizleri bulunan adalıların..." (Erginsoy, 2006, s.91)

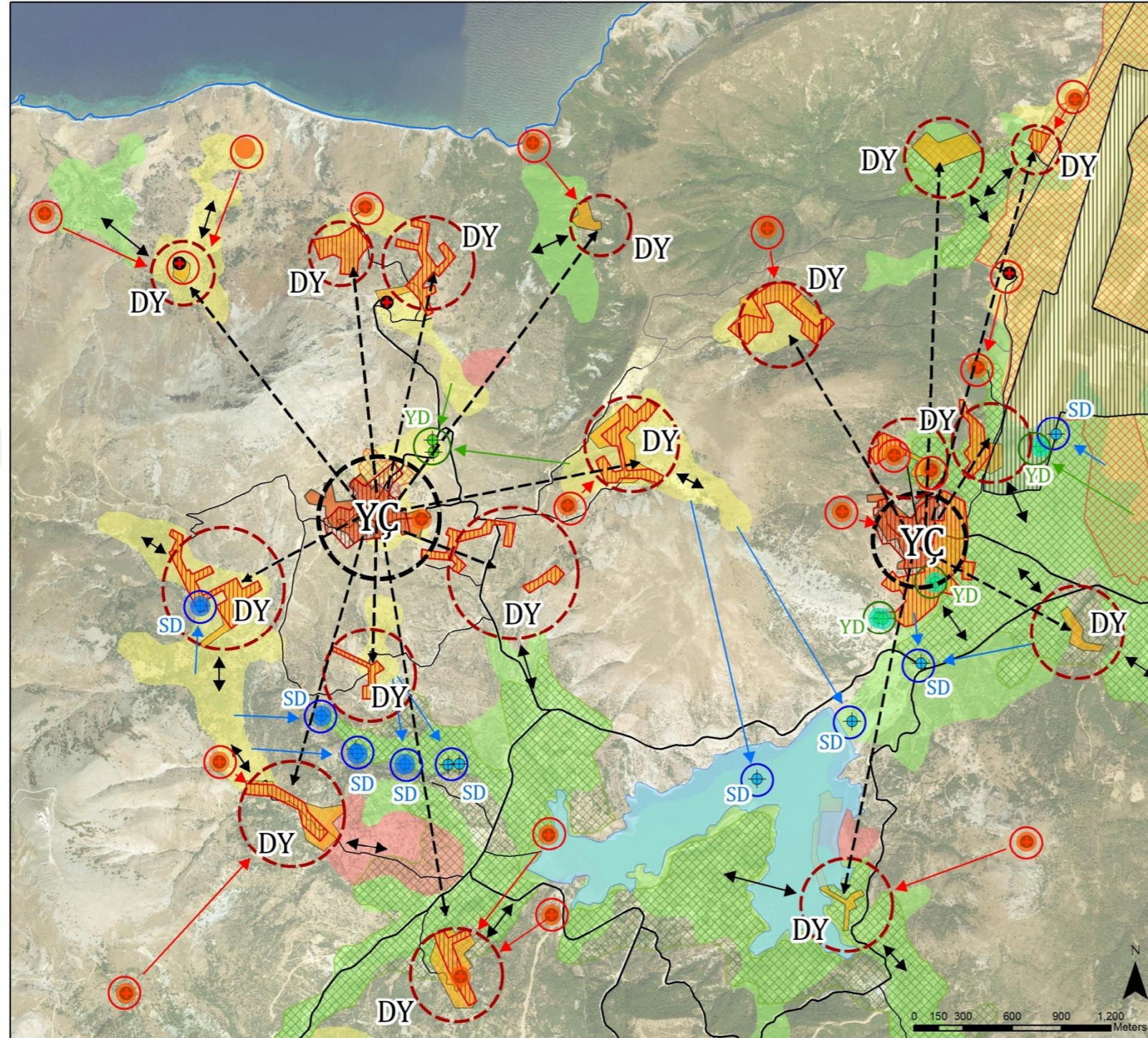
söylemiyle Gökçeada'da yaşamış olan Rumların geçmişteki geleneksel yaşam biçimlerini özetlerken, Gökçeada'nın kırsal yerleşimlerini betimlemekte, ayrıca kırsal ekonomik yaşam koşullarına da değinmektedir. Kırsal miras öğelerine bir bütün halinde değinen Erginsoy, aslında kırsal miras öğelerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması konusunda da bir fikir oluşturmaktadır. Çalışmada birçok kez değinildiği üzere Gökçeada'da kırsal miras öğeleri birbirlerinden soyutlanamamaktadır. Gökçeada'nın kırsal miras bileşenleri olarak kabul edilen "Yer" bileşeni ve alt bileşenleri olan "Yapılı Çevre" ve "Kırsal Çevre"; "Yerel Ekonomi" bileşeni ve alt bileşenleri olan "Yerel Üretim Faaliyetleri", "Yerel Endüstriyel Üretim Faaliyetleri" ve "Yerel Eysel Üretim Faaliyetleri; "Geleneksel Yaşam" bileşeni ve alt bileşenleri olan "Sosyal Yaşam", "Gelenek ve Görenekler" ile "Teknik ve Beceri" ve bu alt bileşenlerin öğeleri yaşam-üretim, insan-doğa, toplum-yerleşim gibi ilişkiler çerçevesinde hem kendi içlerinde hem de birbirleri arasında ayrılmaz bir birliktelik oluşturmaktadır.

Bu kapsamda Gökçeada'nın kırsal miras bileşenlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini bütüncül olarak ele almak ve koruma çerçevesini bu bağlamda değerlendirmek önem taşımaktadır. Gökçeada'nın kırsal miras bileşenlerine yönelik yürütülen tartışmalar sonucunda her bir bileşen kendi içerisinde değerlendirilmiş ve bileşenlerin güçlü yanları ve bu bileşenleri tehdit eden unsurlar ortaya konarak koruma stratejileri saptanmıştır. Saptanan koruma stratejilerinin gözetilerek bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya koymak amacıyla Gökçeada Kırsal Miras Bileşenleri İlişkiler Şeması (Şekil 4.136), bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini mekânsal bir bağlamda tartışmak adına Gökçeada Kırsal Miras Bileşenleri İlişkileri ve Bütüncül Koruma Çerçevesi Sentez Haritası oluşturulmuştur (Şekil 4.137)

Şekil 4. 136. Gökçeada Kırsal Miras Bileşenleri İlişkiler Şeması

YAPILI ÇEVRE (YÇ): Gökçeada'nın "YER" bileşenlerinden birisi olan yapılı çevre "YAPI" ve "SOKAK-MEYDAN" öğeleriyle kendi içerisinde bir "DOKU" oluştururken aynı zamanda "YER" in diğer alt bileşeni olan "KIRSAL ÇEVRE"yle de yaşam - üretim bağlamında sürekli bir ilişkinin olduğu bir "DOKU" oluşturarak, kırsal mirasın TEMEL ODAK noktasını oluşturmuştur. Bu kapsamda kırsal mirasın korunmasında "YAPILI ÇEVRE"nin "KIRSAL ÇEVRE" ile bir bütün halinde "YER" bileşeni altında ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir.

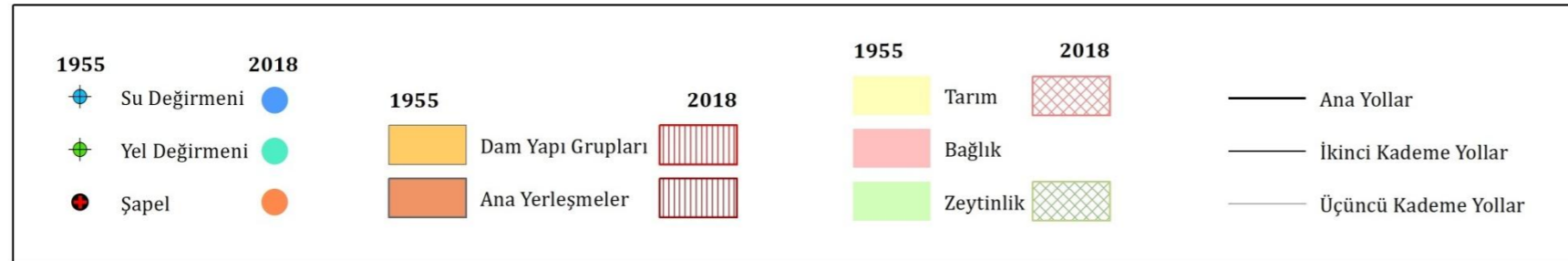
DAM YAPILARI (DY): "KIRSAL ÇEVRE"nin "DOLU (YAPI)" öğelerinden olan ve kırsal çevrenin İKNCİ ODAK noktasını oluşturan "DAM YAPILARI (DY)" ise içerisinde bulunduğu "KIRSAL ÇEVRE"nin diğer bir ögesi olan "YEREL ÜRETİM ALANLARI" ile bir bütün oluşturmuştur. "YEREL ÜRETİM ALANLARI", "TARIMSAL FAALİYETLER" ve HAYVANCILIK FAALİYETLERİ'nin yürütüldüğü yerler olması bakımından kırsal mirasın diğer bileşenlerinden biri olan "YEREL EKONOMİ" ile birliktelik oluşturmaktadır. Bu birliktelik kırsal mirasın korunması kapsamında "YER" - "YEREL EKONOMİ"nin birbirinden bağımsız değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

YEL DEĞİRMENLERİ VE SU DEĞİRMENLERİ (YD-SD): "KIRSAL ÇEVRE"nin "YAPI" öğelerinden olan değirmen yapıları "YEREL ENDÜSTRİYEL ÜRETİM FAALİYETLERİ -UN ÜRETİMİ"nin gerçekleştirildiği yerler olması nedeniyle "YER" - "YEREL EKONOMİ" birlikteliğinin bir diğer biçimlenişini ortaya koymakta ve kırsal mirasın korunması kapsamında dikkate alınması gerekli yaklaşımlardan birisi olmaktadır.

YEREL ÜRETİM ALANLARI: Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra ürünlerin hasadından sonra "TARIMSAL HASAT ŞENLİKLERİ"nin gerçekleştirildiği yerlerden olması bakımından da önemli öğeler olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda "YER" - "GELENEKSEL YAŞAM" ilişkisi ortaya çıkmakta ve kırsal mirasın korunması kapsamında bu ilişkinin de göz önünde bulundurulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

ŞAPELLER: Kır kiliseleri olarak da adlandırılan Şapeller "SOSYAL YAŞAM" biçimlerinden birisi olan dini ritüellerin ve ayinlerin gerçekleştirildiği yerler olması nedeniyle "GELENEKSEL YAŞAM" ile bir birliktelik oluşturmaktadır. Bu birlikteliğin sonucunda "YER" ve "GELENEKSEL YAŞAM" bileşenleri arasında bir başka ilişki biçimi ortaya çıkmakta ve kırsal mirasın korunması kapsamında değerlendirmesi gereken yaklaşımlardan birisi olmaktadır.

YAPILI ÇEVRE VE KIRSAL ÇEVRE YAPI ÖGELERİ: Yer bileşenlerinden olan "KIRSAL ve YAPILI ÇEVRE"nin yapı öğeleri "GELENEKSEL YAŞAM" bileşeninin alt bileşeni olan "TEKNİK ve BECERİ" altında değerlendirilen ve geleneksel yapıım tekniklerini yansıtan "RUM USTALIK GELENEĞİ" ile inşa edilmeleri açısından "YER" ve "GELENEKSEL YAŞAM" bileşenlerinin bir başka birlikteliğini meydana getirmektedir. Bu bağlamda "YAPI" öğelerinin kırsal miras kapsamında korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında "RUM USTALIK GELENEĞİ" ile birlikte değerlendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

GÖKÇEADA KIRSAL MİRAS BİLEŞENLERİ İLİŞKİLERİ BÜTÜNCÜL KORUMA ÇERÇEVESİ SENTEZ HARİTASI

Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan :Serkan Gökalp
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT

Şekil 4. 137. Gökçeada Kırsal Miras Bileşenleri İlişkileri ve Bütüncül Koruma Çerçevesi Sentez Haritası.

Gerek ilişkiler şeması gerekse sentez haritası birlikte değerlendirildiğinde Gökçeada'da kırsal miras bileşenlerinin hem kendi içinde hem de birbirleriyle ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir. “Yer” bileşeni alt bileşenlerden “Yapılı Çevre” ve “Kırsal Çevre” kendi içlerinde yapı-sokak-meydan ya da yapı-yerel üretim-yol öğelerinin birbirleriyle kurdukları ilişki sonucu oluşan geleneksel doku bağlamında korunması gerekli öğeler olarak değerlendirilirken aynı zamanda yaşam-üretim ilişkileri çerçevesinde de birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında ön plana çıkmaktadırlar. Aynı zamanda tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü, “Kırsal Çevre” öğeleri olan yerel üretim alanları, bu faaliyetler bakımından “Yer” ile “Yerel Ekonomi” ilişkisini oluşturmaktadır. Bu ilişkinin bir başka sonucu ise yerel üretim alanlarında, tarım ve hayvancılık faaliyetleri sonucunda elde edilen ürünün yerel endüstriyel üretim faaliyetleriyle işlenmesi çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda “Yerel Ekonomi”nin alt bileşenlerinden olan “Yerel Üretim, Yerel Endüstriyel Üretim ve Yerel Eysel Üretim Faaliyetleri”nin birbirleriyle ve kırsal çevreyle kurdukları ilişki öne çıkmaktadır. “Yerel Endüstriyel ve Yerel Eysel Üretim Faaliyetleri”nin gerçekleştirildiği yerler olan konutlar, zeytinyağı imalathaneleri, sabun imalathaneleri, beyaz peynir ve kaşar imalathaneleri, dokuma ve kundura atölyeleri, yel değirmenleri, su değirmenleri gibi yapı öğeleri kapsamında “Yer” bileşeninin “Yapılı ve “Kırsal Çevre” bileşenleriyle kurduğu bir ilişkiyi de meydana getirmektedir. “Yer”, “Yerel Ekonomi” birlikteliğinin yanı sıra bu bileşenler “Geleneksel Yaşam” bileşeniyle de birbirinden soyutlanamayacak bir ilişki kurmaktadır. Gökçeada'da dini yaşamın baskınlığında gelişen “Geleneksel Yaşam” “Yer” bileşeninin alt bileşeni olan “Yapılı Çevre” ve “Kırsal Çevre”yi bu çerçevede biçimlendirmiştir. “Yapılı ve Kırsal Çevre” içerisinde bu çevrelerin yapı formunun oluşumunda önemli bir yer işgal eden dini yapılar “Geleneksel Yaşam”ın alt bileşenlerinden birisi olan “Sosyal Yaşam” öğelerinden olan “Dini Yaşam”ın gerçekleştiği yerlerden olmuştur. Aynı zamanda dini yaşam dışında isim günü kutlamaları, eğlence ve geleneksel danslar, çamaşır yıkama, sosyal etkileşim-dinlence-muhabbet, çamaşır yıkama ve tarımsal hasat şenlikleri gibi “Sosyal Yaşam” öğeleri bu etkinliklerin gerçekleştirildiği konutlar, sokaklar-meydanlar, çamaşırhaneler, kahvehaneler ve yerel üretim alanları gibi dolu (yapı) ve boş (sokak-meydan) ya da boş (yerel üretim alanları, yol) öğelerle kurdukları ilişkiler bakımından da “Yer” – “Geleneksel Yaşam” birlikteliğini ortaya koymaktadır. Bu birlikteliğin bir diğer yansıması da “Geleneksel Yaşam” altındaki “Teknik ve Beceri” öğelerinden olan Rum ustalık geleneği, demircilik, marangozculuk, dokumacılık, semercilik, çanak çömlek yapımı gibi zanaatların uygulanması bakımından “Yer” ve “Yerel Ekonomi” bileşenleriyle kurduğu bağdır. “Geleneksel Yaşam” – “Yerel Ekonomi” bağlamında, sayılan bu zanaatların bazılarının ortaya çıkmasına yol açan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin gelenek ve görenekleri biçimlendirmesiyle bu bağlamı üst düzeyde yansıtmaktadır. Bu kapsamda kırsal miras öğelerinin korunmasında bütünlük koruma yaklaşımı son derece önemli olmaktadır.

5. SONUÇ

Geçmişin bilgi ve birikimi ile deneyimlerinin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması yaklaşımı zaman içerisinde genişleyen içeriğiyle süregelmiştir. Anıt eserlerin korunmasıyla başlayan bu süreç içerisinde geçmişin bilgi birikimini yoğun bir şekilde içeren geleneksel kırsal alanlar da korunması gereken miras öğeleri olarak kabul edilmiştir. Önceleri mimari miras odaklı ele alınan kırsal miras kavramının tarihsel süreç içerisinde yalnız bu odak çerçevesinde ele alınamayacağı, aynı zamanda kırsal miras kavramının somut öğelerinin yanı sıra somut olmayan öğeleriyle (sosyal yaşam, yerel ekonomi, kırsal alanlar gibi) birlikte ele alınması gerektiği yaklaşımı kabul edilmiştir. Kırsal miras kavramının geniş bir perspektifte ele alınmasına yönelik bu süreçte kırsal miras öğelerinin küreselleşme, teknolojik gelişmeler, sosyal yaşam biçimlerinin ve ihtiyaçların değişmesi gibi koşullarla ortaya çıkan demografik yapı değişimi, kırsal ekonominin zayıflaması, gelişme baskıları gibi olgularla tehdit altında olması önemli rol oynamıştır. Ayrıca kırsal mirasın sahip olduğu önem ve içerdiği değerlerle korunarak gelecek kuşaklara aktarılması isteği uluslararası koruma çerçevesi başta olmak üzere uluslararası çalışmalarda geniş bir bakış açısıyla ele alınmasında etkili olmuştur. Uluslararası alanda geniş bir bakış açısıyla ele alınan kırsal miras yaklaşımı ulusal mevzuatta yer almamakla birlikte ulusal çalışmalarda da daha sık ele alınmaya başlamıştır. Ağırlıklı olarak kırsal mimari miras kavramına odaklanan ulusal çalışmalarda kırsal miras kavramını geniş çerçevede ele alan sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu kapsamda tez çalışması, kırsal mirasın bileşenlerinin bir bütün olarak ele alınmasını hedeflemiş ve bütüncül koruma yaklaşımı çerçevesinde geniş bir bakış açısıyla kırsal mirasın tanımlanmasını ve bileşenlerinin belirlenmesini, sahip olduğu önemi ve içerdiği değerleri ortaya koymayı ve bu kapsamda da kırsal mirasın korunmasına yönelik ana koruma ilkeleri ve koruma stratejileri geliştirmeyi amaçlamıştır.

Tez çalışmasında uluslararası dokümanlar çerçevesinde kırsal miras kavramının gelişim süreci incelenmiş, ulusal ve uluslararası çalışmalar taranarak kaynak araştırması yapılmış ve kırsal mirasın tanımlandığı, bileşenlerinin belirlendiği, sahip olduğu önemin ve içerdiği değerlerin ortaya koyulduğu, bu miras öğelerini tehdit eden unsurların belirlenerek ana koruma ilkelerinin ve koruma stratejilerinin ortaya koyulduğu bir kuramsal çerçeve geliştirilmiştir. Bu kuramsal çerçeve kapsamında kırsal miras kavramı “insan-doğa etkileşiminin, geleneksel yollarla elde edilmiş ürünleri olarak ortaya çıkan ve birbirleri ile bir bütün oluşturan yer, yerel üretim ve geleneksel yaşamın birlikteliği” olarak tanımlanmıştır. Tanım içerisinde yer aldığı üzere kırsal mirasın bileşenleri ise yapılı çevre ve kırsal çevre alt bileşenlerinin oluşturduğu “Yer” ile “Yerel Ekonomi” ve “Geleneksel Yaşam” olarak belirlenmiştir. Kuramsal çerçeve kapsamında değerlendirilen diğer husus da kırsal mirası tehdit eden unsurların belirlenmesi ve

kırsal mirasın korunmasına yönelik ana ilkelerin ve kırsal miras bileşenlerine yönelik koruma stratejilerinin saptanması olmuştur.

Kırsal miras kavramına yönelik kabul edilen tanım, bileşenler, ana ilkeler ve stratejilere yönelik kuramsal çerçeve doğrultusunda tartışmaların yürütülmesi amacıyla Gökçeada ile Gökçeada'nın kırsal bir yerleşmesi olan Zeytinliköy kırsal yerleşmesinde alan çalışması yürütülmüştür. Örnek inceleme alanları olarak Gökçeada ve Zeytinliköy yerleşimlerinin seçiminde ise Gökçeada'nın yapılı çevre, kırsal çevre, yerel üretim ve geleneksel yaşam biçimleriyle zengin ve çeşitlilik gösteren bir kırsal mirasa sahip olması; kırsal Rum yerleşmelerinden biri olan Zeytinliköy'ün ise korunmuş geleneksel dokusu belirleyici olmuştur.

Alan çalışması kapsamında Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşmesinde yürütülen araştırmalar sonucunda öncelikli olarak Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşiminin genel karakteri özetlenmiştir. Devamında ise çalışmada geliştirilen kuramsal çerçeve gözetilerek Gökçeada'nın kırsal miras bileşenlerine ilişkin bulgular ortaya konmuş, bu bulgular üzerinden miras bileşenlerine yönelik analizlerin gerçekleştirildiği bir tartışma yürütülmüştür. Son olarak kırsal miras bileşenlerinin bütüncül olarak değerlendirilmesine kapsamında bir çerçeve çizilmiştir.

Alan çalışması kapsamında ilk olarak Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşmesinin genel karakterinin ortaya konulması kapsamında bir çalışma yürütülmüştür. Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşmesinin kırsal miras bileşenlerinin karakteri 1960'lı yılların başlarına kadar Rumlar tarafından oluşturulmuş, bu tarihten sonra Yunan-Türk gerilimi sonucunda uygulanan politikalar sonucunda sosyal, kültürel, mekânsal ve demografik değişimlerle adanın kırsal yerleşim karakteri de yeniden biçimlenme eğilimine girmiştir. Özellikle 1990'lı yıllara kadar Türk hükümeti tarafından uygulanan politikalar Rumların adayı büyük ölçüde terk etmesiyle sonuçlanmıştır. Rum nüfusun adayı terk etmesinin yanında, adalı olmayan farklı kültürdeki Türk nüfusun adaya yerleştirilmesi, kırsal çevre ve yerel üretim başta olmak üzere yapılı çevre ile geleneksel yaşam bileşenlerinden oluşan kırsal mirasın tahrip olmasına yol açmıştır. Rumların adayı tamamen terk etmemiş olması, 1990'lı yıllardan sonra olumsuz politikaların uygulanmasından vazgeçilmesi, uzun aradan sonra Rumların kısmen de olsa adaya dönüş yapmaları, bazı onarım faaliyetleriyle Rum yerleşimlerinde kısmen de olsa yaşamın devam etmesi kırsal miras bileşenlerinin özellikle yapılı çevre bağlamında tümüyle yok olmadan varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Ancak geleneksel Rum yerleşimlerinde yaşayan az sayıda adalının yaşlı nüfus yapısı, üretim biçimlerindeki değişim, zorluklar ve ekonomik kaygılar kırsal mirasın başat unsurlarından olan yerel üretim biçimlerinin hemen hemen bütünüyle terk edilmesine neden olmuştur. Ayrıca bu durum Rumların geleneksel yaşam biçimlerinin de büyük ölçüde yitirilmesine yol açmıştır.

Her ne kadar yerel üretim biçimleri ve geleneksel yaşam biçimleri büyük ölçüde yitirilmiş olsa da halen Rum nüfusunun varlığını devam ettirmesi Gökçeada'nın kırsal miras bileşenlerinin araştırılmasında öncü olmuştur. Bu bağlamda alan çalışması kapsamında ikinci olarak Gökçeada ve Zeytinliköy kırsal yerleşmesinin sahip olduğu bileşenlerin tespit edilmesine yönelik incelemeler yapılmıştır. Gökçeada'nın yer bileşenlerinden birisi olan yapılı çevre bileşenlerini ortaya çıkarmak adına Gökçeada ana yerleşimleri yerleşim dokusu, yerleşim tipolojisi, yerleşme türleri, demografik yapı ve koruma statüleri açısından incelenmiş, geleneksel Rum yerleşimleri olan Kaleköy, Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy, kırsal mirasın özgün yapılı çevreleri olarak tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerden Zeytinliköy'ün yapılı çevre öğeleri ise Dolu (Yapı) ve Boş (Sokak-Meydan) başlıkları altında ele alınmıştır. Zeytinliköy'ün yapı öğelerini özgün yapı teknikleri ile 1-3 kat arasında, yerel taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan konut ve bütünleyici yapıları, dükkân ve kahvehane yapıları, okul, çamaşırhaneler ve çeşmeler, kiliseler ve şapeller, eski zeytinyağı imalathanesi, eski un değirmeni ile eski fırın yapılarının oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca geçmiş dönemlerde yoğun olarak kullanılmış olan sabun imalathaneleri, peynir ve kaşar imalathaneleri ile dokuma atölyelerinin günümüzde var olmayan yapılar arasında yer aldığı anlaşılmıştır. Zeytinliköy'ün sokaklarının ise büyük ölçüde özgünlüğünü koruyan, topografyaya uyumlu, yerel taş malzeme kullanılarak ve ortadan kanallı olarak inşa edilmiş oldukları tespit edilmiştir. Gökçeada'nın yapılı çevrelerinin dışında kalan ve yer bileşeninin diğer alt bileşeni olan kırsal çevre öğeleri de Dolu (Yapı) ve Boş (Yol, Yerel Üretim Alanları) başlıkları altında incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda büyük bir çoğunluğu harabe haline dönmüş olmasına karşın dam yapıları, bu yapıların bütünleyici elemanları olan harman yerleri ve depo alanları, şapeller, yel değirmenleri ile su değirmenleri kırsal çevrenin yapı bileşenleri olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca kırsal çevreyi biçimlendiren ağırlıklı olarak tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlar olan yerel üretim alanları ile gerek yapı gerekse bahsedilen yerel üretim alanlarını ana yerleşmelerle bağlayan yol dokusu kırsal çevrenin diğer öğeleri olarak ortaya çıkmıştır. Gökçeada'nın kırsal miras bileşenlerinden bir diğeri olan yerel ekonomiye yönelik değerlendirmelerde ise yerel üretim faaliyetleri, yerel endüstriyel üretim faaliyetleri ve yerel evsel üretim faaliyetleri bu bileşeni tanımlayan alt bileşenlerden olmuştur. Yerel üretim faaliyetlerine yönelik tarihsel süreç içerisindeki irdelemeler adanın geleneksel tarımsal üretimleri arasında ağırlıklı olarak zeytincilik, tahıl üretimi ve bağcılığın yer aldığını, hayvancılık faaliyetleri arasında ise küçükbaş hayvancılık, arıcılık, ipekböcekçiliği ve özellikle Kaleköy taraflarında yapılan balıkçılık ve süngercilik faaliyetlerinin bulunduğunu göstermiştir. Kırsal çevre bileşeninin yapı öğelerinden birisi olan dam yapıları yerel üretim alanları ile birlikte tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütülmesinde başat unsurlardan olmuştur. Yerel üretimin bir diğer unsurunu ise yerel endüstriyel üretim faaliyetleri oluşturmuştur. Zeytinyağı üretimi,

sabun üretimi, öncesinde kırsal çevredeki yel değirmenleri ve su değirmenleriyle, sonrasında ise köylerdeki elektrikli un değirmenleriyle gerçekleştirilen un üretimi, peynir ve kaşar üretimi, yapılan yün, ipek giyim ve ev eşyaları üretimi yerel endüstriyel üretim faaliyetleri arasında yer almıştır. Yerel üretim faaliyetlerinin bir diğer unsurunu ise dokumacılık, şarap yapımı, ekmek yapımı gibi faaliyetler ise evsel yerel üretim faaliyetleri oluşturmuştur. Adanın kırsal miras bileşenlerinden üçüncüsü ise geleneksel yaşam başlığı altında ele alınmıştır. Gökçeada'da dini yaşam kırsal miras bileşenleri olan "yer" "yerel üretim" ve "geleneksel yaşam" biçimlerini etkileyen en önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Gökçeada'nın geleneksel yaşam biçimlerinden biri olan sosyal yaşamda dini yaşamın ön planda olduğu tespit edilmiştir. Pazar ayinleri, Paskalya, Meryem Ana Etkinlikleri, Kristmas dini yaşamda ön plana çıkan ritüellerden olmuştur. Sosyal yaşam biçimini öne çıkaran diğer etkinlikler ise isim günü kutlamaları, eğlence ve geleneksel danslar tarımsal hasat şenlikleri, çamaşır yıkama, dinlence olarak biçimlenmiştir. Gökçeada'da geleneksel yaşam başlığı altında değerlendirilen bir diğer öge ise gelenek ve göreneklerdir. Geleneksel yemek ve uygulamaların yanında, kurban kesimi, vaftiz törenleri, kilise odaklı ölüm gelenekleri ve düğün eğlencelerinin Gökçeada'nın Rum gelenek ve görenekleri altında olduğu görülmüştür. Gökçeada'da artık yapılmayan Rum zanaatları da teknik ve beceri altında değerlendirilen geleneksel yaşam öğelerinden olmuştur. Bu öğelerin başlıcalarını demircilik, marangozculuk, dokumacılık, semercilik ve çanak-çömlek yapımı oluşturmuştur. Bu kapsamda Gökçeada ve Zeytinliköy'ün kırsal miras bileşenlerine yönelik yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen bulgular, bu bileşenlerin kuramsal çerçeve altında kabul edilen, "yer", "yerel üretim" ve "geleneksel yaşam"ın oluşturduğu kırsal miras bileşenleri altında ele alınabileceği sonucuna varılmıştır.

Alan çalışması kapsamında üçüncü olarak ele alınan konu ise kuramsal çerçeve kapsamında belirlenen koruma stratejileri ve ana koruma ilkeleri bağlamında Gökçeada ve Zeytinliköy'ün kırsal miras bileşenlerinin korunmasına yönelik tartışmaların yürütülmesidir. Bu kapsamda Gökçeada'nın ve Zeytinliköy'ün kırsal miras bileşenlerine yönelik analizler yapılmış, miras bileşenlerinin güçlü yanları, bileşenleri tehdit eden unsurlar tespit edilmiş ve koruma stratejileri saptanmıştır. Gökçeada'da ve Zeytinliköy'de kırsal mirasın bileşenlerinden olan yapı çevreyi oluşturan yapı, sokak-meydan ve doku analizleri sonucunda ortaya çıkan tehdit unsurları da gözetilerek saptanan koruma stratejilerinin uygulanmasına yönelik öncelikli uygulama alanları belirlenmiştir. Devamında ise kırsal çevre dokusu örnek alanlar üzerinden incelenerek güçlü yanlar ortaya konmuş, kırsal çevreyi tehdit eden unsurlar belirlenmiş ve bu kapsamda koruma stratejileri saptanmıştır. Son olarak yerel ekonomi ve geleneksel yaşam bileşenleri kapsamında analizler yapılmış ve yer bileşenine benzer bir biçimde bileşenlerin güçlü yanları ortaya konmuş, bileşenleri tehdit eden unsurlar belirlenmiş ve koruma stratejileri geliştirilmiştir.

Alan çalışmasında dördüncü olarak Gökçeada ve Zeytinliköy'ün kırsal miras bileşenlerine yönelik saptanan koruma stratejilerinin bütüncül koruma yaklaşımı çerçevesinde birlikte uygulanması önem taşıdığından, yer, yerel üretim ve geleneksel yaşamdan oluşan kırsal miras bileşenlerinin ve bu bileşenlere yönelik öğeleri birbirleriyle ilişkisinin kurulduğu bir şema ve sentez haritası oluşturulmuş, bu ilişkilerin nasıl biçimlendiği kısaca özetlenmiştir.

Gökçeada'da kırsal mirasın korunması kapsamında ortaya çıkan en önemli tehdit unsuru kırsal miras öğelerinin mevcut koruma politikaları kapsamında bütüncül bir koruma anlayışıyla ele alınmamasıdır. Geleneksel kırsal Rum yerleşimleri kentsel sit olarak koruma altına alınmış olmasına rağmen Kaleköy dışında bu yerleşimlerde ya da kırsal çevrede yer alan yapıların tespit çalışmaları henüz tamamlanmamış, koruma amaçlı imar planları hazırlanmamıştır. Ayrıca kırsal çevre, yerel üretim, geleneksel yaşam gibi kırsal mirasın bileşenlerinin korunması ya da belgelenmesi kapsamında da bir çalışma bulunmamaktadır.

Gökçeada'da kırsal mirasın bütünleşik olarak korunması çerçevesinde ana koruma ilkelerinin belirlenmesinde birinci temel yaklaşım "yaşayan kırsal alanlar" [39] odağında kırsal yerleşim alanlarındaki nüfus dengesinin sağlanmasıdır. İkinci temel yaklaşım ise kırsal mirasın tüm bileşenlerinin bütüncül olarak korunması kapsamında yasal ve yönetsel bir çerçevenin oluşturulması, bu bileşenlerin belgelenmesi ve kırsal mirasın bütüncül olarak korunmasına yönelik planlama çalışmalarının yapılmasıdır. Bu yaklaşımlar bağlamında Gökçeada'da kırsal miras bileşenlerinin korunmasına yönelik ana ilkeler;

- Yaşayan kırsal miras odağında, Gökçeada'nın geleneksel kırsal yerleşimlerindeki Rum nüfusun geri dönüşüne yönelik dengeli nüfus politikalarının geliştirilmesi, ekonomik destek ve teşvik sağlanması,
- Geleneksel yapılı çevrelerdeki sosyal donatı alanlarındaki eksikliklerin giderilmesi ve teknik altyapı sorunlarının çözümlenmesi, kırsal yaşamın çekiciliğinin arttırılarak canlandırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi
- Yerel üretimin yeniden teşvik edilmesi, bu bağlamda adanın kırsal ekonominin güçlendirilmesine yönelik girişimlerde bulunulması,
- Rum adalılarının kimliklerinin, belleğinin ve aidiyetlerinin parçası olmuş kırsal mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında tüm kuşakların sorumluluğu olduğu bilincinin yaygınlaştırılması, kuşaklar arası bağlantıların kurulması,
- Gökçeada'ya yönelik bütüncül koruma anlayışı çerçevesinde tüm paydaşların ve halkın katılımının sağlandığı koruma politikaları ile yasal ve yönetsel koruma çerçevesinin oluşturulması,
- Gökçeada'da kırsal mirasın tüm bileşenleriyle bütünleşik olarak belgelenmesi ve koruma planlama çalışmaları içerisinde bu kapsamda değerlendirilmesi,

- Adada kırsal mirasın bileşenlerinin korunmasına öncülük edecek, koruma kullanma dengesini gözeten, yoğun olmayan turizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi,
- Kırsal miras kavramının yapılı çevre ve kırsal çevre alt bileşenlerinin oluşturduğu yer, yerel üretim ve geleneksel yaşam bileşenleriyle bir bütün olarak korunması olarak sınıflandırılmaktadır.

Çalışmada, kuramsal çerçevede ve Gökçeada'nın kırsal miras bileşenlerinin korunması kapsamında ortaya konan ana ilkeler ile tez çalışması kapsamında yürütülen kaynak araştırması ve alan çalışması bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde kırsal mirasın tanımlanması ve korunmasına ilişkin önemli sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu sonuçlar genel olarak;

- Kırsal miras kavramının salt kırsal mimari miras yaklaşımı çerçevesinde ele alınamayacağı; kırsal mimari miras ile birlikte üst ölçekte kırsal çevreyi de kapsayan ve yanı sıra kırsal ekonominin dayanağını oluşturan yerel ekonomi ve geleneksel yaşam bileşenleriyle birlikte bir bütün olduğu,
- Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal değişimleri de beraberinde getiren modernleşme ve teknolojik gelişmeler sonucunda kırsal ekonominin zayıflaması, kırsal yerleşmelerdeki sosyal donatı alanları yetersizliği, kırdan kente yönelen göç olgusu gibi nedenlerle kırsal mirası bileşenlerinin tehdit altında olduğu,
- Uluslararası alanda geniş kapsamlı koruma yöntemleriyle ele alınan kırsal miras kavramının ulusal koruma mevzuatları içerisinde yer almaması nedeniyle bütüncül olarak korunmasında sorunların ortaya çıktığı,
- İnsanların yaşam biçiminin, toplumların kimliğinin, belleğinin, aidiyetlerinin, kültürlerinin ve yaratıcılıklarının bir parçası olarak sahip olduğu önem ve içerdiği değerler nedeniyle kırsal miras kavramının özgün bir niteliği bünyesinde barındırdığı,
- Kırsal mirasın özgünlüğünün büyük ölçüde korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve kırsal miras kavramının yok olmasına neden olacak tehdit unsurlarının ortadan kaldırılması kapsamında ana koruma ilkelerin ve stratejilerin belirlenmesinin önem taşıdığı, şeklinde özetlenebilmektedir.

Çalışma kapsamında bu sonuçlardan yola çıkılarak, kaynak araştırması ve alan çalışması kapsamında yürütülen tartışmalardan elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde kırsal mirasın korunması kapsamında;

- Kırsal miras kavramının sadece yapılı çevreyi dikkate alan kırsal mimariye odaklanan yaklaşımlarla değil, aynı zamanda yapılı çevreyi saran kırsal çevre, kırsal ekonominin temelini oluşturan yerel üretim ve geleneksel yaşam bileşenleriyle ve bu bileşenleri oluşturan öğelerle geniş bir bakış açısıyla bir bütün halinde değerlendirilmesi,

- Sahip olduğu özgün nitelikleriyle kırsal mirasın korunmasının ve geleceğe aktarımının tüm kuşakların sorumluluğu olduğu bilincinin oluşturulması ve kuşaklar arası bağların kurulması,
- Kırsal miras kavramının tüm bileşenlerini dikkate alan bütüncül bir anlayış yaklaşımıyla tüm paydaşların ve halkın katılımının sağlandığı ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte, yasal ve yönetsel koruma çerçevesinin oluşturulması,
- Oluşturulan yasal ve yönetsel çerçeve içerisinde kırsal mirasın tüm bileşenleri (yer: yapılı çevre, kırsal çevre; yerel üretim ve geleneksel yaşam) bileşenleri oluşturan ögeler ve bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkileri göz önünde bulundurularak belgelenmesi,
- Kırsal miras kavramını tehdit eden ana unsurların (kırsal ekonomilerin zayıflaması, sosyal donatı alanlarının yetersizliği, insansızlaşma, vb) tespit edilerek ortadan kaldırılmasına yönelik olarak kırsal ekonominin güçlendirilmesine yönelik girişimlerle ve sosyal donatı alanlarındaki eksikliklerin giderilmesi, kırsal alanların çekiciliğinin artırılması, kırsal yaşamın canlandırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve dengeli bir nüfus artışı sağlanması amacıyla politikalar geliştirilmesi,
- Kırsal mirasın bileşenlerini tehdit eden sorunların saptanarak, birbirleriyle ilişkili olacak biçimde kırsal miras bileşenlerine yönelik koruma stratejilerinin (yapılı çevre, kırsal çevre, yerel üretim ve geleneksel yaşam koruma stratejileri) geliştirilmesi,
- Kırsal mirasın tüm bileşenleriyle katılımcı bir planlama yaklaşımıyla bütüncül olarak değerlendirilerek yerelden bölgesel ölçüğe mekânsal ve stratejik koruma planlarının hazırlanması, kırsal mirasın korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında önem arz etmektedir.

Kırsal miras sadece yapılı çevreden oluşmamaktadır. Bu yapılı çevreyi oluşturan ve kullanan yerel halk olmadığı sürece, yerel üretim devam ettirilmedikçe korumanın sürdürülebilirliği sağlanamayacaktır. Bu anlamda tez çalışması, kırsal mirasın tanımlanması ve korunmasına ilişkin bütüncül bir bakış benimseyerek kırsal miras tanımı ve koruma stratejileri geliştirerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Tez çalışmasının kuramsal katkısının yanı sıra, yürütülen alan çalışması da tezin özgün katkılarındanadır. Gökçeada'ya ilişkin yürütülen çalışmalar genellikle tarihsel, sosyolojik ve etnografik çalışmalar olup, ada genelinde koruma alanında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Ada bütününde ve Zeytinliköy özelinde kırsal mirasın tespiti ve değerlendirilmesine ilişkin doğrudan ele alınmış çalışma bulunmamaktadır.

Türkiye, kırsal miras konusunda oldukça zengindir ve her yöresinde birbirinden farklı nitelikler sergileyen geleneksel yerleşimler bulunmaktadır. Bu miras potansiyelinin büyük bir kısmı halen çalışılmamıştır. Tez çalışması kapsamında geliştirilen kuramsal çerçeve başka çalışmalar için de bir örnek teşkil ederek, diğer kırsal yerleşmeler için de benzer araştırmalar

yürütülmesi kırsal mirasın belgelenmesi açısından önemlidir. Gökçeada'nın diğer geleneksel Rum yerleşmeleri de incelenerek, tez çalışmasında incelenen Zeytinliköy ile benzerliklerini ve farklılıklarını tartışan karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasına imkân sağlamaktadır. Tez çalışması kapsamında özellikle Zeytinliköy yerleşmesinde yürütülen detaylı arazi çalışmaları sonucu elde edilen bulgular ise ileriki yıllarda bu yerleşmedeki değişimlerin analiz edildiği çalışmalar için bir kaynak sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- [1]. Howard, P. (2003). *Heritage Management, Interpretation, Identity*. Londra: Continuum
- [2]. Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?* Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
- [3]. Madran, E., Özgönül, N., (2011). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası
- [4]. Ahunbay, Z. (2014). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Yayın
- [5]. Dağıstan Özdemir, M. Z. (2005). Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. *Planlama*, 2005/1, 20-25.
- [6]. Tapan, M. (1998). Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması. Sey (Ed.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (ss. 199-207). İstanbul: Tarih Vakfı.
- [7]. Binan, C. (1999). *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi
- [8]. Sel, B. D. (2013). Kentsel Koruma. Sel (Ed.), *Kentsel ve Çevresel Koruma* (ss. 3-17). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- [9]. Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2, 1-23.
- [10]. Madran, E., Alptekin, A. H. (2009). *Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar Kültürel Peyzaj*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- [11]. Eres, Z. (2016). Türkiye'de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma Olasılıkları. *Ege Mimarlık*, 1, 8-13.
- [12]. ÇEKÜL.(2015). *Anadolu'da Kırsal Yaşam ve Mimarlık*. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı
- [13]. Schwimmer, W. (2001). European Rural Heritage. *Naturopa*, 95, 3.
- [14]. Chiva, I. (2001). The rural heritage – a natural and cultural asset. *Naturopa*, 95, 26-27.
- [15]. Rouard, J. C. (2001). Operation "Rural Heritage": an example of co-operation between civil society and the authorities. *Naturopa*, 95, 4-6.
- [16]. Kayın, E. (2012). Kırsalda Koruma: Doğa, Peyzaj, Doku. *Koruma Sempozyumu 2: Kültür Varlıklarını Koruma Amaçlı Proje ve Uygulamalar Çalıştayı bildiriler kitabı içerisinde* (ss. 81-88). Mersin: Mersin Üniversitesi.
- [17]. Sangiorgi, F. (2008). The vernacular rural heritage: from the past to the future. *Futuropa*, 1, 4-5.
- [18]. CEMAT. (2003). *European Rural Heritage Observation Guide*. Ljubljana: Council of Europe
- [19]. Aran, K. (2000). *Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları*. Ankara: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi
- [20]. Durukan, İ. (2003). Mersin/Athlar (Sadiye) Kırsal Mimari Envanter Raporu. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 1, 130-149.
- [21]. Seçkin, N, Erdem, A. ve Maşalı, D. (2004). Buldan (Denizli) Kırsal Mimarlık Envanteri 2003. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 3, 201-228.
- [22]. Mazlum, D. ve diğerleri. (2004). Orhangazi (Bursa) Karsak Köyü Kırsal Mimarlık Envanteri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 3, 229-257.
- [23]. Emir, S, Arsan, Z. Durmuş ve Kiper, N. (2005). Karaburun Yarımadası (İzmir) Kırsal Mimarlık Envanteri 2004 Yılı Çalışmaları: Çullu ve Hisarcık Köyleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 4, 161-186.
- [24]. Altiparmakovska, V. M. (2008). Vernacular architecture in "the former Yugoslav Republic of Macedonia. *Futuropa*, 1, 9.
- [25]. Levi, E. A. (2009). Denizli Aydınlar Köyü Evleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 7, 165-178.
- [26]. Kurtuluş, B. ve Güçhan Şahin, N. (2015). Tarsus Bölgesi'nde Geleneksel Kırsal Mimari ve Yaşam. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 13, 101-124.
- [27]. Güneş, Z. S. ve Eyüpgiller, K. K. (2016). Bursa Deliballılar Köyü Sit Koruma Projesi. Eres ve Eyüpgiller (Ed.), *Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması Türkiye'den ve Dünyadan Örnekler* (ss. 29-38). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

- [28]. Avşar, Ö. B. (2016). Muğla - Yerkesik Kırsal Örneğinde Kırsal Mimarinin Geleceğinin Tartışılması. *Ege Mimarlık*, 92, 14-19.
- [29]. Usanmaz, B. ve Eyüpgiller, K. K. (2016). Saraylı Köyü: Kentsel Doku, Mimari ve Koruma. Eres ve Eyüpgiller (Ed.), *Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması Türkiye'den ve Dünyadan Örnekler* (ss. 9-28). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- [30]. Başkan, E. G. (2008). *The Role of Architectural Heritage in the Rural Built Environment: A Case Study*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- [31]. Yeşilyurt, G. H. (2012). *Conservation in Rural Areas: A Case Study in Örenli Village in Kepsut, Balıkesir*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- [32]. Akpınar, F. (2016). Bir Yerel Koruma Çabasının Öznesi Olarak Darkale Köyü. *Ege Mimarlık*, 92, 20-25.
- [33]. Kaya, N. K. (2016) Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Rolü: Cumalıkızık Köyü Örneği. *Ege Mimarlık*, 92, 28-31.
- [34]. İşcanı, B. ve Eres, Z. (2016). Datça-Hızırşah Köyü Kırsal Sit Alanı ve Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi. Eres ve Eyüpgiller (Ed.), *Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması Türkiye'den ve Dünyadan Örnekler* (ss. 57-74). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- [35]. Görgün, E. K. ve Yörür, N. (2018). Kırsal Yerleşmelerde Özgün Dokunun Korunmasında Bir Araç Olarak Köy Tasarım Rehberleri: Ödemiş Bademli Örneği. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 17, 25-47.
- [36]. İYTE. (2008). *İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Konut Envanteri*. İzmir: İzmir İl Özel İdaresi.
- [37]. MSGSÜ. (2008). *Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi: Kayseri*. İstanbul: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- [38]. MSGSÜ. (2010). *Kırsal Alanda Yöresel Doku ve Mimari Özelliklere Uygun Projelerin Yaygınlaştırılması: Balıkesir*. Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- [39]. ÇEKÜL. (2013). *Güney Marmara Kırsal Miras Strateji Planı - Kültür Öncelikli Yol Haritaları*. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı.
- [40]. Büyüköztürk, Ş. ve diğerleri. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- [41]. Doğanay, A. ve diğerleri. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- [42]. Özdamar, K. ve diğerleri. (1999). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi.
- [43]. Erginsoy, G. B. (2006). *Adalılar, İmroz'dan Gökçeada'ya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi
- [44]. Kavukçuoğlu, D. (2013). *Hüzün Adasında Bir Köy Gökçeada - Bademli (İmroz - Glikli)*. İstanbul: Can Sanat.
- [45]. Tansuğ, F. (2013). Giriş. Tansuğ (Ed.), *İmroz Rumları Gökçeada Üzerine* (ss. 18-33). İstanbul: Heyamola.
- [46]. Yurtseven, H. R. (2007). *Slow Food ve Gökçeada: Yönetmelik Bir Yaklaşım*. Ankara: Detay.
- [47]. Yurtseven, H. R. (2012). *Gökçeada: Sıradan İnsanların Öyküleri*. Ankara: Detay.
- [48]. Özbek, Ç. (2008). Antik Çağda Gökçeada. *Gökçeada Değerleri Sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (ss. 59-68). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- [49]. Hüryılmaz, H. (2002). Gökçeada Arkeolojisi. Öztürk (Ed.), *Gökçeada: Yeşil ve Mavinin Özgür Dünyası* (ss. 69-82). Çanakkale: Çanakkale Belediyesi.
- [50]. Saygı, E. (2010). *Gökçeada-İmbros-ιμβρος*. İzmir: Gülermat.
- [51]. Ağaryılmaz, İ. ve Polat, E. O. (2002). Gökçeada Yerleşim Yerleri ve Mimarisi. Öztürk (Ed.), *Gökçeada Yeşil ve Mavinin Özgür Dünyası* (ss. 95-117). Çanakkale: Gökçeada Belediyesi.
- [52]. Alexandris, A. (2013). Türkiye'nin İmroz ve Bozcaada Politikası. Tansuğ (Ed.), *İmroz Rumları Gökçeada Üzerine* (ss. 151-202). İstanbul: Heymola.
- [53]. Gross, A. (2008). *Report by Mr Gross on Gökçeada (İmbros) and Bozcaada (Tenedos)*. COE, Parliamentary Assembly, Committee on Legal Affairs and Human Rights.
- [54]. Kılıç, S. E. ve Aydoğan, M. (2014). Spatial Reflections of Population Movements in Gokceada and Sustainable Tourism. *European Planning Studies*, 22 (11), 2213-2230.
- [55]. Karas, M. (2013). İmrozda Dini Hayat ve Kiliseler. Tansuğ (Ed.), *İmroz Rumları Gökçeada Üzerine* (ss. 50-79). İstanbul: Heyamola.

Ek 1.3. Yapı ve Sokak Föyleri Açıklama Dokümanı

YAPI FÖYÜ AÇIKLAMALARI

Yapı Kodu (Yp_Kd): Arazi incelemeleri sırasında yapılara verilen numara

Kat Sayısı (Kat_Say): Yapıların ana girişlerinin bulunduğu sokaktan itibaren olan kat sayıları

Yapı Tipi (Yp_Tip): Yapıların inşa edildikleri dönemlerine göre sınıflandırılmış durumları

Geleneksel: Geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş yapılar

Geleneksel+Yeni: Geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş ancak sonradan eklemeler yapılmış yapılar

Yeni: Yeni inşa edilmiş, özgün dokuyla uyum sağlamayan yapılar

Yapı Malzemesi (Yp_Mlz): Yapıların inşa edildiği malzemeye göre genel olarak sınıflandırılması

Taş: Taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş yapılar

Taş+Betonarme: Taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş yapıların bazı bölümlerinin betonarme malzeme kullanılarak değiştirilmiş olması ya da bazı bölümlerine betonarme malzeme ile ek yapılması

Betonarme: Betonarme malzeme kullanılarak inşa edilmiş yapılar

Yapı Özgün Elemanları (Yp_Ozgn): Yapıların özgünlük katan bölümler ya da elemanlara sahip olması

(Balkon, müstemilat, teras, dış merdiven [yapıda ikinci kata erişimi sağlayan konut dışındaki merdiven], merdivenli giriş [ana yapının sokak kotundan merdivenli bir girişinin bulunması], bodrum, çıkma, ocak, niş, süsleme, avlu vb.)

Yapının Fiziksel Durumu (Yp_Fiz_D): Yapıların fiziksel durumlarına göre sınıflandırılmış durumları

H: Harabe yapılar [yaklaşık olarak yarısından fazlasının yıkılmış yapılar]

mK: Müdahaleyle kullanılabilir yapılar [yarısından fazlası ayakta olan, basit ya da esastaki onarımlarla kullanılabilir yapılar]

K: Mevcut fiziksel durumu itibariyle kullanılan/kullanılabilir durumda olan yapılar

Yapı İşlev (Yp_Islev): Yapıların kullanım amaçlarına göre sınıflandırılması

(Konut, şapel, kilise, okul, dam yapısı, çamaşırhane, dükkân, kafe, otel vb.)

Yapı Mevcut Durum (Yp_Mev_D): Yapıların alan araştırması yapılan tarihlerde kullanılıp kullanılmadıkları

K+: Kullanılan yapılar

K- : Kullanılmayan Yapılar

Ek 1.3. Yapı ve Sokak Föyleri Açıklama Dokümanı (Devam)

SOKAK FÖYÜ AÇIKLAMALARI

Sokak Kodu (Sk_Kod): Arazi incelemeleri sırasında gözlemsel olarak belirlenen yollara verilen numara

Sokak Ayrım Kodu (Sk_Ay_Kd): Sokakların kesiştiği kısımlardan ayrılarak, sokak parçaları ve kesişimlerin her birine sokak koduna göre verilen ayırım numarası

Sokak Tipi (Sk_Tip): Sokakların tiplerine göre sınıflandırılması
(Sokak, meydan)

Sokak Kaplama (Sk_Kap): Sokağın mevcut durumdaki kaplanmış olduğu malzeme
(Asfalt, özgün taş, stabilize malzeme vb)

Sokak Korunmuşluk Durumu (Sk_Kor): Özgün taş kaplamasına göre sokakların özgünlüğe sahip olma durumları

K-: Özgün sokak kaplamasını kaybetmiş sokaklar

K0: Özgün sokak kaplaması kısmen korunan sokaklar

K+: Özgün sokak kaplaması büyük ölçüde korunan sokaklar

Sokak Fiziksel Durumu (Sk_Fiz_D): Sokağın yürünebilirliği açısından mevcut durumdaki fiziksel durumu

İyi: [~75-100]

Orta: [~50-~75]

Kötü: [0-~50]

Sokak Özgün Elemanları (Sk_Ozgn): Sokağın sahip olduğu özgün elemanlar
(Çeşme, kanal vb.)

Sokak Tanım Durumu (Sk_Tnm):

Tanımlı Sokak (T+): Her iki yönünden yapılarla ya da bahçe duvarlarıyla tanımlanmış sokak

Kısmen tanımlı sokak (T0): Bir yönünden yapılarla tanımlı diğer yönünden boş araziler ya da hacim oluşturmeyen tel çit gibi elemanlarla çevrili sokak

Tanımsız sokak (T-): Herhangi bir yapıyla ya da avlu duvarı ile tanımlanmamış sokak

Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yönlendirici Soru Setleri

A. YAPILI ÇEVRE VE KIRSAL ÇEVRE ELEMANLARI

1. Dini Yapılar

Adadaki dini yapılar nelerdir (kilise, şapel)? Bu yapılar kullanılıyor mu? Eskiden ne amaçla kullanılırdı? Şapeller neden adanın farklı yerlerine dağılmış durumda yani amaç nedir? Bu şapellerde ne yapılıyor? Kimler bu şapelleri kullanıyordu? Kiliselerde yapılan aktiviteler var mı? Dini törenler, kutlamalar gibi?

2. Konut Yapıları

Konutlar kim tarafından yapılırdı? Nasıl yapılırdı? Şimdi nasıl yapılıyor? Bunu yapan ustalar var mı? Onarım faaliyetleri nasıl yapılıyor? Konutlar nasıl biçimleniyordu yani kaç katlı yapılırdı? Hangi amaçla kullanılırdı? Yani alt kat ve üst katın kullanım amacı farklılaşıyor muydu?

3. Üretim Yapıları

Köylerde ne tür üretim yapıları yer almaktadır? Köyün neresinde konumlanmışlardır? Zeytinyağı atölyeleri, sabun imalathaneleri, değirmen gibi? Bu yapılar hangi amaçlarla nasıl kullanılıyordu? Kim çalıştırıyordu? Üretim nasıl yapılıyordu? Çıkan ürünler ne yapılıyordu? Bu yapılarda kullanılan özel aletler var mıydı?

4. Kamusal Yapılar

Köylerde ne tür kamusal yapılar var? Okullar, çeşme, çamaşırhane? Nasıl faaliyet gösteriyorlardı? Nerede inşa ediliyorlardı? Kullanımlarında belirli günler var mı?

5. Ticari Yapılar

Ticari yapılar nelerdir? Kahvehaneler, dükkânlar gibi? Nasıl faaliyet gösteriyorlardı? Nerede inşa ediliyorlardı?

6. Dam Yapıları

Özellikle tarlalarda yer alan dam yapılarını kim inşa ederdi? Bu yapılar ne amaçla kullanılırdı? Belirli dönemlerde bu yapılarda mı kalınırdı?

7. Değirmen Yapıları

Bu yapılar kim tarafından inşa edilirdi? Ne amaçla kullanılırdı? Kimler kullanıyordu? Nasıl çalıştırılıyordu? Köylerin nerelerinde inşa ediliyordu? Kimlere aitti? Ne zaman kullanılıyordu?

8. Harman Yerleri

Harman yerleri neden inşa ediliyordu? Burası ne zaman ve nasıl kullanılıyordu?

Ek 2 (Devam). Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yönlendirici Soru Setleri

B. YEREL EKONOMİ

1. Tarım

Tarımsal faaliyetler nasıl yürütülüyor (du)? Hangi ürünler (zeytin, üzüm vb.) yetiştiriliyor (du)? Geleneksel yöntemlerle devam eden tarım uygulamaları var mı? Tarımsal üretim nasıl yapılıyordu? Tarımsal ürünler ne yapılıyordu? Tarım ürünleri kullanılarak yeni ürün (un, ekmek, zeytinyağı, şarap vb.) üretimi yapılıyor muydu? Üretim faaliyetleri nerede, nasıl ve kim tarafından yapılıyordu? Köylerin yakın çevresinde tarımsal faaliyetler var mıydı? Önceden tarım alanı olarak kullanılıp, şimdi artık kullanılmayan yerler var mı? Tarım alanları kırsal çevreyi nasıl biçimlendirmiştir? Tarım alanlarında ne tür yapılar (dam yapıları, değirmen yapıları, şapeller vb.) vardı? Tarımsal alanlar nasıl düzenleniyordu?

2. Hayvancılık ve balıkçılık

Hayvancılık ve balıkçılık faaliyetleri nasıl yürütülüyor (du)? Hangi hayvansal (yün, süt ve süt ürünleri, et, bal vb.) ve balıkçılık (balık türleri, sünger vb.) ürünleri üretiliyor (du)? Geleneksel yöntemlerle devam eden hayvancılık ve balıkçılık uygulamaları var mı? Hayvansal üretim ve balıkçılık üretimi nasıl yapılıyordu? Hayvansal ürünler kullanılarak yeni ürün (yünden giyim eşyası, halı vb.) üretimi yapılıyor muydu? Üretim faaliyetleri nerede nasıl ve kim tarafından yapılıyordu? Köylerin yakın çevresinde hayvancılık faaliyetleri var mıydı? Önceden hayvancılık ve balıkçılık alanları olarak kullanılıp, şimdi artık kullanılmayan yerler var mı? Hayvancılık ve balıkçılık faaliyetleri adayı nasıl biçimlendirmiştir? Kırsal çevrede hayvancılık ve balıkçılık faaliyetleri için yapılmış ne tür yapılar vardı? (Ahır, ağıl, duvar, çit, iskele vb.) Hayvancılık ve balıkçılık alanları nasıl düzenleniyordu?

3. Ormancılık

Gökçeada'da ormancılık ile ilgili faaliyetler nasıl yürütülüyor (du)? Hangi ormancılık ürünleri (kereste, yakacak, kâğıt vb.) üretiliyor (du)? Geleneksel yöntemlerle yapılmış ya da yapılmakta olan faaliyetler var mı? Ormancılık üretimi nasıl yapılıyordu? Ormancılık ürünleri kullanılarak yeni ürün (mobilya, tarımsal ve ev eşyaları vb.) Üretim faaliyetleri nerede nasıl ve kim tarafından yapılıyordu? Önceden ormancılık faaliyet alanları olarak kullanılıp, şimdi artık kullanılmayan yerler var mı? Ormancılık faaliyetlerinin adanın biçimlenişinde etkisi olmuş mudur? Ormancılık faaliyetleri için yapılmış yapılar var mıydı?

4. Ticaret

Adada günübirlik ticari faaliyetler nasıl yürütülüyor (du)? Nerelerden alışveriş yapılıyordu? Alışveriş yöntemi nasıldı? Gıda, meyve, sebze, giyim ve ev eşyaları, üretim için kullanılan eşyalar vb. nasıl temin ediliyordu? Üretilen tarımsal, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, el sanatları vb. ürünlerin ticareti nerede, nasıl ve kim tarafından yapılıyordu?

Ek 2 (Devam). Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yönlendirici Soru Setleri

C. GELENEKSEL YAŞAM

1. Günlük Yaşam

Gökçeada'da aile büyüklükleri nasıldı? Kimler bir arada yaşıyordu? Aile bireylerinin aile içindeki rolü neydi? Günlük yaşam nasıl ilerlerdi? Sabah ve akşam neler yapılırdı? Erkekler, kadınlar çocuklar yaşlılar ne ile uğraşıyordu? Komşuluk ilişkileri nasıldı? Komşularla neler yapılırdı? Buluşmalar yapılıyor muydu? Nerelerde yapılıyordu?

2. Gelenekler

Doğumla ilgili gelenekler nelerdir? Yeni bir çocuk dünyaya geldiğinde ne yapılırdı? Nasıl yapılırdı? Nerelerde yapılırdı? Ölümle ilgili gelenekler nelerdir? Birisi öldüğünde ne yapılırdı? Nasıl yapılırdı? Düğün / evlilikle ilgili gelenekler nelerdir? Düğünlerde ne yapılırdı? Nasıl yapılırdı? Ne kadar sürerdi? Kız ve erkek taraflarının yaptığı şeyler nelerdi? Nerelerde yapılırdı? Üretimle ilgili festivaller yapılıyor muydu? Ne tür festivaller yapılıyordu? Bu festivaller nasıl ve nerede yapılıyordu? Kimler katılıyordu? Ne kadar sürerdi? Hala yapılan bu tür festivaller var mı? Dini organizasyonlar yapılıyor muydu? Ne tür dini organizasyonlar yapılıyordu? Kutlamalar/anmalar vb. nasıl ve nerede yapılıyordu? Kimler katılıyordu? Ne kadar sürerdi? Hala yapılan bu tür organizasyonlar var mı? Bunların dışında yapılan anma/ kutlama/dans etkinlikleri var mıydı? (Varsa aynı sorular...)

3. El Sanatları

Günlük yaşamda ya da üretim faaliyetlerinde neler kullanılıyordu? İnşaat, giyim, süs gibi eşyalar ile aletler nerede, nasıl ve kim tarafından üretiliyordu?

4. Sözlü Anlatımlar

Geleneksel olarak yapılan hala devam eden sözlü anlatımlar hikâye, efsane, şarkı var mıydı? Bu anlatılar nerede, nasıl ve kimler tarafından yapılırdı?

Ek 3. I. Arazi Çalışmaları İçin Üretilen Üst Ölçekli Gökçeada Çalışma Paftası

Ek 4. II. Arazi Çalışmaları İçin Üretilen Alt Ölçekli Zeytinliköy Çalışma Paftası

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Serkan GÖKALP

Doğum Tarihi : 20.12.1981

E-mail : serkan.gokalp81@gmail.com

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2005
Yüksek Lisans			
Doktora			

Görevler :

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Şehir Plancısı	INTA SPACETURK A.Ş.	2005-2006
Şehir Plancısı	Nevşehir Kültür Var. Kor. Bölge Kur. Müdürlüğü	2006-2011
Şehir Plancısı	Çanakkale Kültür Var. Kor. Bölge Kur. Müdürlüğü	2011-2015
Arş. Görevlisi	Osmaniye Korkut Ata Ünv.-Mersin Ünv.	2015-2017
Şehir Plancısı	Niğde İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü	2017-

ESERLER (Makaleler ve Bildiriler)

1. S. GÖKALP ve Y. SARIKAYA LEVENT, “Koruma Amaçlı İmar Planları ile Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanmasındaki Yasal Çerçeveye Yönelik Bir İrdeleme” 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 39. Kolokyumu, Trabzon, 2015.
2. S. SAKAR ve S. GÖKALP, “Formation of Urban Identity and Understanding the Cultural Heritage in Bozcaada Ancient Tenedos” Architecture, Archaeology and Contemporary City Planning Sempozyumu, Turku, 2017.
3. H. Karaca, K. Öcal, Ş. Türk, O. Çolak, S. Gökalg, “Niğde’de Doğal Afetler; Tehlikeler, Önleme ve Zarar Azaltma Çalışmaları” Uluslararası Katılımlı Kapadokya Yerbilimleri Sempozyumu, Niğde, 2018.